

Vysoká škola Karla Engliše a.s.

Periodica Academica

číslo 1 / ročník VI / 2011

Opera Collegii Karel Englis

Obsah

Blanka Baráková: Evaluace fiskální politiky ČR a její komparace s vybranými státy EU.....	2
Janette Brixová, Ján Pittner: Meranie a riadenie výkonnosti podniku metódou Balanced ScoreCard – dotazníkový prieskum	10
Štefan Bugri: Hospodárska kríza – stratégia odstraňovania a znižovania verejného dlhu.....	20
Jaroslav Dočkal: COBIT pro podnikový management	26
Naděžda Fasurová: Projekt podpory kombinované forma studia na VŠKE.....	34
Hana Gutová: Dohoda o rozvázání pracovního poměru a výpověď z pracovního poměru	40
Milan J. Golian: Studijní program bezpečnostně právní studia – ambice proměněná v potenciální schopnost	47
Ludvík Juříček, Norbert Moravanský: Kvantifikace ranivých účinků malorážových střel a metoda radiálních trhlin.....	55
Eva Karhanová Horynová, Karina Mužáková: Vývoj změn ve složení Evropského parlamentu a hlasování v Radě EU.....	65
Jaroslav Komárek: Znalostní nástroje ve strategické analýze	78
David Michalík: Teleworking – související aspekty a využití v praxi	86
Ladislav Mura: Statistický přístup k analýze socio-ekonomických ukazovatelů	90
Karina Mužáková, Jana Přívratská: Vývoj migrace v členských zemích EU.....	98
Milan Palát: Neoklasická a keynesovská pojetí trhů práce: úskalí a přínosy.....	107
Filip Rigel: Ústavní a mezinárodněprávní základy postavení jednotlivce v Ghaně	115
Vítězslav Stodůlka: Aktuální trendy ve výuce a praxi managementu.....	120
Peter Stoličný: Nové možnosti marketingu ve výuce a praxi.....	125
Ivana Šafarčíková: Náročnost vedení účetnictví a daňové evidence u podnikajících fyzických osob	133
Svatava Tesařová: Evropský měnový systém	143
Ladislav Zapletal: Střetávání československé sociální demokracie a agrární strany o státní zakázky v posledním období velké hospodářské krize	151

EVALUACE FISKÁLNÍ POLITIKY ČESKÉ REPUBLIKY A JEJÍ KOMPARACE S VYBRANÝMI STÁTY EU

Blanka Baráková

ÚVOD

Cílem článku je zhodnotit vývoj fiskální politiky České republiky a srovnat vybrané ukazatele s průměrem Evropské unie a vybranými státy EU. Rozpočtová a fiskální politika jsou často považovány za totožné. „*Rozpočtová (fiskální) politika je pokládána za jednu z rozhodujících vládních aktivit při stabilizaci ekonomického vývoje.*“ (Slaný, 2003, s. 138) Ačkoliv se prolínají a nelze je od sebe oddělit, určité rozdíly zde existují. Dle Ochrany (2010) je cílem rozpočtové politiky shromáždění příjmů k financování veřejných výdajů, zatímco cílem fiskální politiky je ovlivňování makroekonomické výkonnosti prostřednictvím příjmů a výdajů veřejných rozpočtů. Mezi základní rozdíly rozpočtové a fiskální politiky je možné uvést kompetentní subjekty, kdy se u první zmíněné politiky jedná o ministerstvo financí, u druhé vláda. Dalším významným rozdílem je zaměření rozpočtové politiky na alokační a redistribuční cíle, zatímco fiskální politika se zaměřuje na makroekonomickou stabilitu.

Vliv fiskální politiky na makroekonomickou stabilitu je některými ekonomy zpochybňován. „*Základní keynesiánský model by mohl vést k názoru, že fiskální politika se dá spolehlivě použít pro odstranění produkční mezery. Jak tomu však často bývá, skutečný svět je komplikovanější než ekonomické modely.*“ (Frank, 2003, s. 640) Frank zmiňuje dvě výhrady proti použití fiskální politiky jakožto stabilizačního nástroje. První výhrada spočívá v názoru některých ekonomů, že fiskální politika ovlivňuje nejenom agregátní poptávku, ale prostřednictvím změn v úsporách či investicích také potenciální produkt. Skupina ekonomů označovaných jako ekonomové strany nabídky dokonce tvrdí, že fiskální politika působí pouze na potenciální produkt. Druhou výhradou je nedostatek pružnosti fiskální politiky, což může bránit jejímu využití při stabilizaci. Hlavním problémem je zdoluhavý legislativní proces a také časové zpoždění daných opatření. I přes tyto výhrady je fiskální politika považována za významný stabilizační nástroj, zejména z dlouhodobého hlediska.

1 VÝVOJ STÁTNÍHO ROZPOČTU ČESKÉ REPUBLIKY

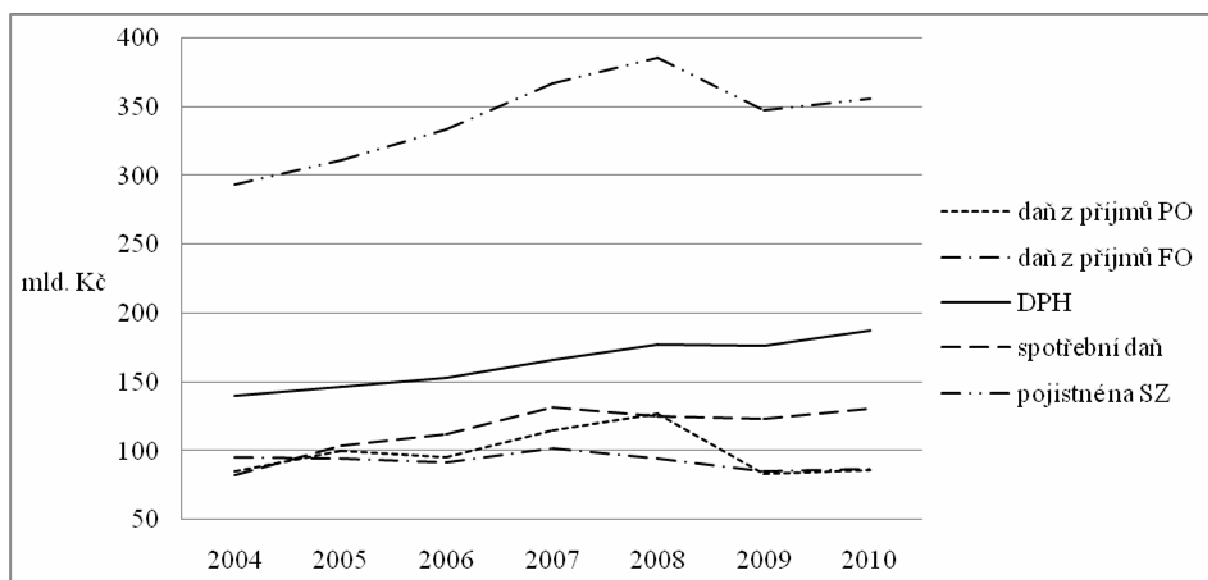
Státní rozpočet České republiky představuje finanční hospodaření státu. Jeho konečná podoba je výsledkem vyjednávání vlády a politických stran, často tedy zvítězí politický populismus nad ekonomickým myšlením. Po předložení návrhu rozpočtu předsedovi Poslanecké sněmovně (alespoň tři měsíce před začátkem rozpočtového roku) je tento návrh projednáván v rozpočtovém výboru. Po jeho třech čteních a úpravách je Poslaneckou sněmovnou na základě hlasování schválen a uzákoněn.

Příjmy rozpočtu jsou členěny dle různých hledisek. Dle návratnosti odlišujeme návratné příjmy, které má veřejný rozpočet k dispozici jen na určitou dobu a po jejím uplynutí dochází k jejich navrácení. Konkrétně se jedná o úvěr, emisi cenných papírů apod. Naopak nenávratné příjmy, např. daně, cla a poplatky jsou k dispozici natrvalo. Další hledisko, čas, člení příjmy na běžné a kapitálové. Běžné příjmy slouží ke krytí běžných výdajů státního rozpočtu, kapitálové pro krytí investičních výdajů. Kromě dalších hledisek je poměrně často zmiňované členění dle závaznosti, tj. členění na obligatorní a fakultativní příjmy. Obligatorní jsou povinné ze zákona, zatímco fakultativní závisí na rozhodnutí vládní autority (např. obec sama rozhoduje, zda zavede místní poplatky a v jaké konkrétní výši).

Následující graf 1 zachycuje největší položky příjmů, tj. pojistné na sociální zabezpečení a daňové příjmy, které jsou členěny dle daně z příjmů právnických osob, fyzických osob, daň

z přidané hodnoty a spotřební daň). Z grafu je patrné, že největší položkou příjmů rozpočtu je pojistné na sociální zabezpečení (cca 35 % v roce 2010). Následuje daň z přidané hodnoty (cca 19 % v roce 2010), spotřební daň (cca 13 % v roce 2010), daň z příjmů právnických osob a daň z příjmů fyzických osob (obě daně cca 9 % v roce 2010). Dále je z grafu zřejmé, že v roce 2009, který se dá považovat za vrchol krize, došlo k výraznému poklesu pojistného na sociální zabezpečení a daně z příjmů právnických osob. Tento jev souvisí se snížením produkce (hrubý domácí produkt poklesl oproti roku 2008 o 4,1 %), propouštěním zaměstnanců (zvýšení nezaměstnanosti o 2,54 p. b.), a celkovým snižováním nákladů s cílem překonat nepříznivé období. Výrazná je i změna trendu ve vývoji daně z příjmu právnických osob, kdy po období růstu souvisejícího s ekonomickým růstem, který probíhal bezprostředně před krizí, došlo k výraznému poklesu a k opětovnému přiblížení k dani z příjmu fyzických osob. Daň z přidané hodnoty nebyla výrazně ovlivněna a po sledované období je patrný rostoucí trend, který souvisí s přísnější kontrolou jejího výběru a změnami sazeb, kdy se snížená 5% sazba v roce 2008 zvýšila na 9 % a v roce 2010 na 10 %. Zvýšená, 19% sazba daně, v roce 2010 vzrostla na 20 %.

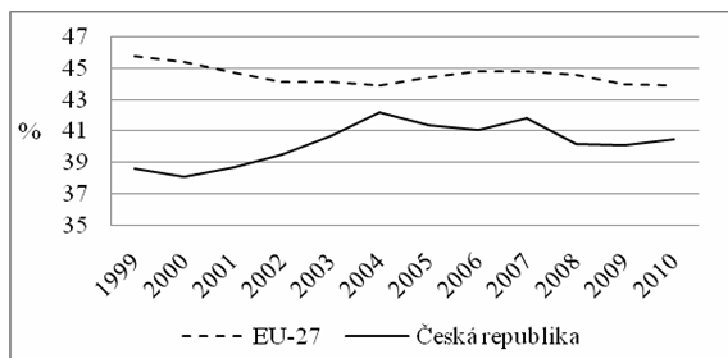
Graf 1: Vybrané položky příjmové strany státního rozpočtu v mld. Kč

zdroj: ČNB

Podíváme-li se na příjmy z hlediska jejich podílu na HDP (graf 2), ČR se dlouhodobě pohybuje pod průměrem Evropské unie, ovšem dochází k přibližování se k němu. Příjmy v EU-27 tvořily v roce 2010 průměrně 44 % hrubého domácího produktu, v ČR zhruba 40 %.

Graf 2: Příjmy státního rozpočtu v % HDP

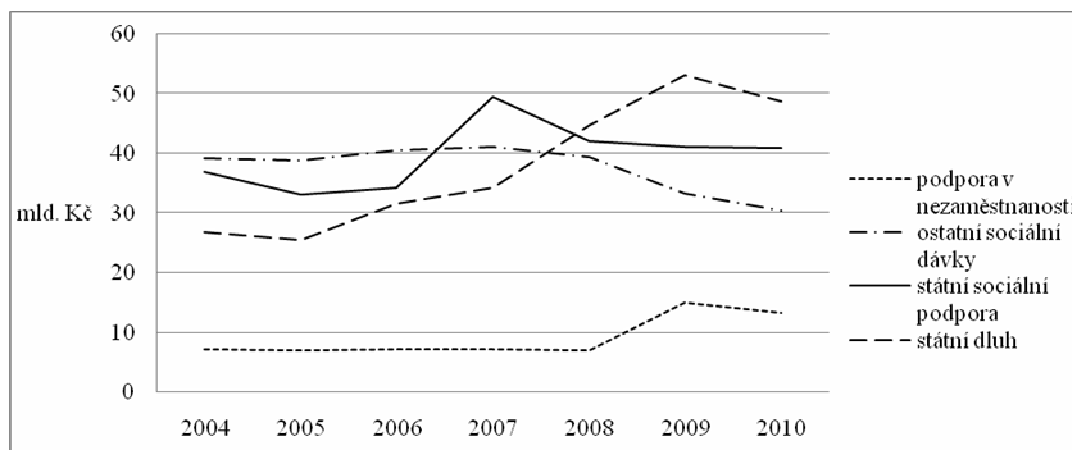

zdroj: Eurostat

Výdaje státního rozpočtu mají obdobné členění jako příjmy, tj. dle hledisek návratnosti s časem. Dalším, často zdůrazňovaným hlediskem jejich členění je dle jejich důsledků, tj. alokační, redistribuční a stabilizační výdaje. Alokační výdaje slouží k uspokojování potřeb, které není schopen zajistit samotný trh. Jedná se např. o výdaje na armádu, zdravotnictví, školství apod. Redistribuční výdaje mají zmírňovat sociální nerovnosti, jedná se o různé transfery směrem k potřebným obyvatelům. Stabilizační výdaje mají za účel stabilizovat ekonomiku (zejména předcházet negativním dopadům recese) a podporovat hospodářský růst.

Následující graf 3 zachycuje vývoj vybraných položek rozpočtu ČR. Jak je z grafu zřejmé, dlouhodobě rostoucí položkou výdajů je státní dluh, který souvisí s deficitem státního rozpočtu z minulých let. V souvislosti s krizí a zvýšením nezaměstnanosti došlo v roce 2009 k růstu podpor v nezaměstnanosti. V roce 2010 tvořila podpora v nezaměstnanosti cca 1 %, státní sociální podpora (např. rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, porodné) cca 3,5 %, ostatní sociální dávky cca 3 % a státní dluh cca 4 % celkových výdajů státního rozpočtu ČR. Důchody, které nejsou v grafu zachyceny, představují největší položku státního rozpočtu a v roce 2010 tvořili cca 30 % celkových výdajů.

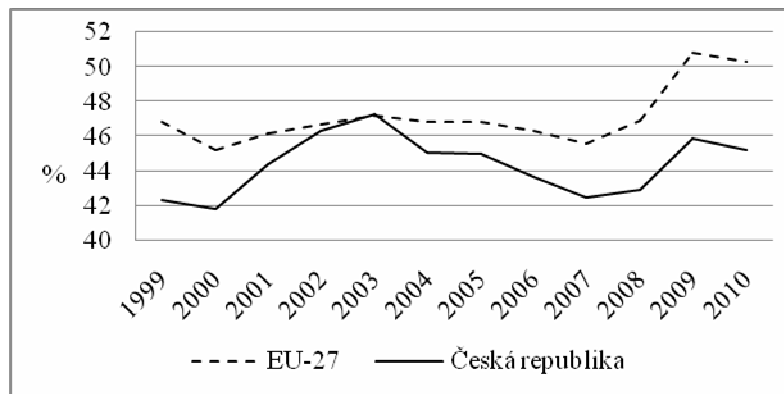
Graf 3: Vybrané položky výdajové strany státního rozpočtu v mld. Kč

zdroj: ČNB

Podíváme-li se na výdaje příjmy z hlediska jejich podílu na HDP (graf 4), ČR se po většinu období pohybuje pod průměrem Evropské unie. Příjmy v EU-27 tvořily v roce 2010 průměrně 50 % hrubého domácího produktu, v ČR zhruba 45 %. Výrazný nárůst nejen v ČR ale i napříč celou Evropskou unií byl zaznamenán v roce 2009, což bylo způsobeno nejenom nárůstem výše výdajů, ale i poklesem hrubého domácího produktu.

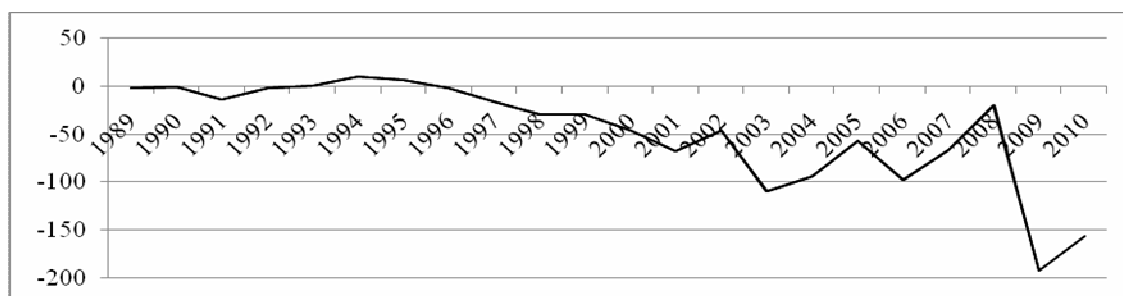
Graf 4: Výdaje státního rozpočtu v % HDP

zdroj: Eurostat

Rozpočet může být sestaven jako přebytkový, deficitní či vyrovnaný. Dle ekonomických teorií není pro ekonomiku vhodný ani přebytkový ani vyrovnaný rozpočet, ale spíše mírně deficitní, což podporuje ekonomický rozvoj. Dlouhodobě a vysoce deficitní rozpočet má ovšem opačný efekt a dochází ke zvyšování veřejného dluhu. V době ekonomického růstu by se vláda měla snažit o přebytkový rozpočet, který by byl v ekonomickém poklesu použit na eliminaci státního dluhu. Graf 5 zachycuje vývoj salda rozpočtu České republiky. Již od roku 1996 je rozpočet deficitní. Z hlediska ekonomické teorie se deficity dále člení na strukturální, tj. deficit vytvořený již při sestavování rozpočtu, a cyklický, tj. deficit vytvoření ekonomickým poklesem. V České republice, stejně jako v ostatních ekonomikách, jsou skutečné deficity kombinací strukturálních a cyklických. Ovšem po roce 2003 je možné vzhledem k ekonomickému růstu hovořit o strukturálních deficitech. Nejvyšší strukturální deficit byl dosažen v roce 2006. Hlavní příčinou lze označit předvolební výdaje.

Graf 5: Saldo státního rozpočtu v mld. Kč

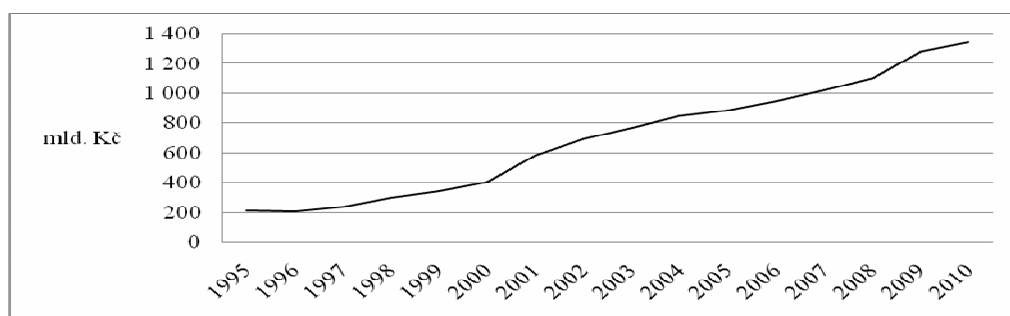

zdroj: ČSÚ

Veřejný dluh představuje souhrn závazků nejenom státu, ale i jednotlivých článků územní samosprávy, mimorozpočtových fondů, veřejnoprávních institucí zřizovaných státem a státních podniků. Hrubý veřejný dluh, který je používán pro mezinárodní srovnání, představuje celkový objem závazků, zatímco čistý veřejný dluh je hrubý veřejný dluh po odečtení pohledávek. (Peková, 2005)

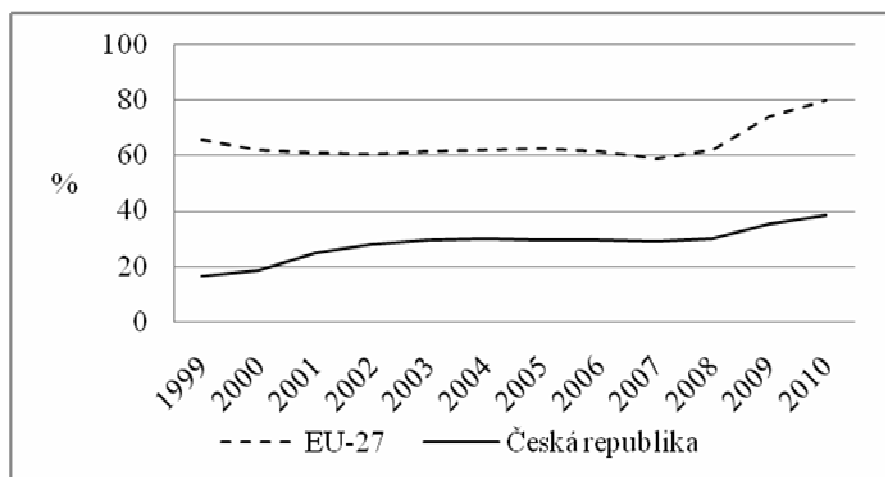
Mezi důsledky veřejného dluhu patří např. zatížení rozpočtu úroky, růst úrokové míry a vytlačování soukromých cenných papírů státními dluhopisy. V hodnocení spolehlivosti zemí (tzv. ratingu) se vyšší zadluženost projevuje negativně, což se v nedávné době stalo Spojeným státům americkým. Dle Maastrichtského kritéria pro vstup do evropské měnové unie stanoví hranici pro veřejný dluh na úrovni 60 % hrubého domácího produktu. Ačkoliv Česká republika toto kritérium splňuje (38,5 % v roce 2010), jak je z grafu 6 patrné, jeho výše má rostoucí tendenci. V grafu 7 je zachycena komparace podílu veřejného dluhu na HDP v ČR s EU-27. Mezi země s nejmenším podílu veřejného dluhu na HDP v roce 2009 patřilo Estonsko (7,2 %), Lucembursko (14,5 %) a Bulharsko (14,8 %). Naopak největší podíl měla Itálie (115,8 %), Řecko (115,1 %) a Belgie (96,7 %).

Graf 6: Veřejný dluh ČR v mld. Kč

zdroj: ČSÚ

Graf 7: Veřejný dluh ČR v komparaci s EU-27 v % HDP

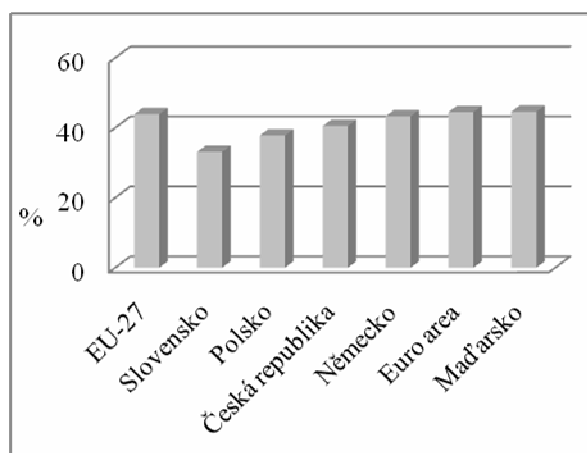
zdroj: Eurostat

2 MEZINÁRODNÍ KOMPARACE ČESKÉ REPUBLIKY

Následující grafy 8 až 13 zachycují mezinárodní komparaci České republiky s vybranými státy Evropské unie v roce 2010. Co se týče příjmů a výdajů státního rozpočtu v procentuálním podílu na hrubém domácím produktu (grafy 8 a 9), ČR se od průměru EU-27 příliš neliší. Naproti tomu ve výši veřejného dluhu, resp. jeho podílu na hrubém domácím produktu (graf 10), patří ČR mezi státy s podprůměrnou hodnotou, což je hodnoceno pozitivně. V roce 2010 mělo nejvyšší hodnotu daného ukazatele Řecko (143 %), naopak nejnižší hodnotu Estonsko (6,6 %). Graf 11 zachycuje podíl vybraných daní z produkce a dovozu na hrubém domácím produktu. ČR je zhruba 2 p.b. pod průměrem EU.

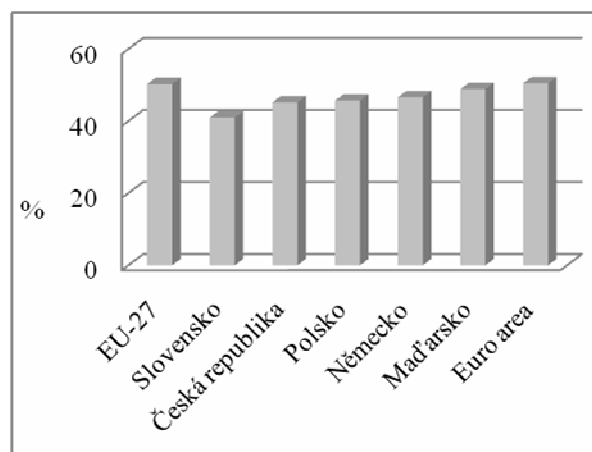
Výraznější rozdíl oproti průměru představuje výběr daní z příjmů a majetku (graf 12), zhruba 6 p.b. Poslední graf 13 zachycuje výběr sociálních příspěvků. ČR převyšuje průměr EU o zhruba 2 p.b. V roce 2010 měla nejvyšší hodnotu tohoto ukazatele Francie (18,5 %), naopak nejnižší Dánsko (1,9 %).

Graf 8: Příjmy státního rozpočtu v % HDP

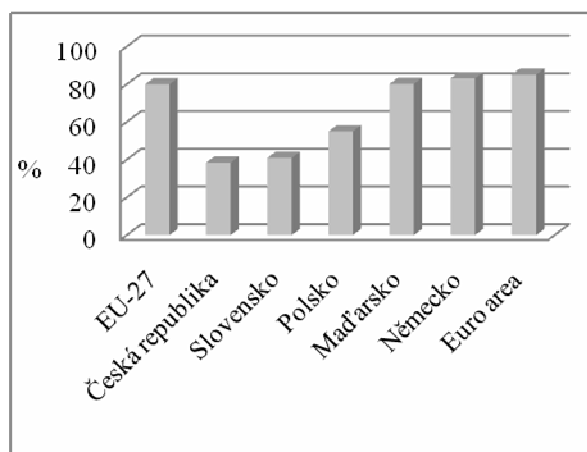
zdroj: Eurostat

Graf 9: Výdaje státního rozpočtu v % HDP

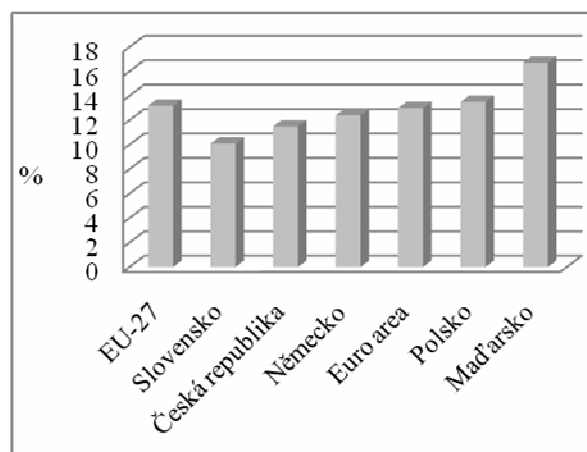
zdroj: Eurostat

Graf 10: Veřejný dluh v % HDP

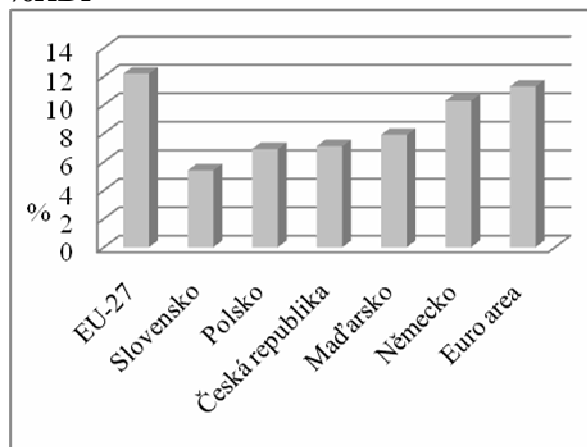
zdroj: Eurostat

Graf 11: Daně z produkce a dovozu v % HDP

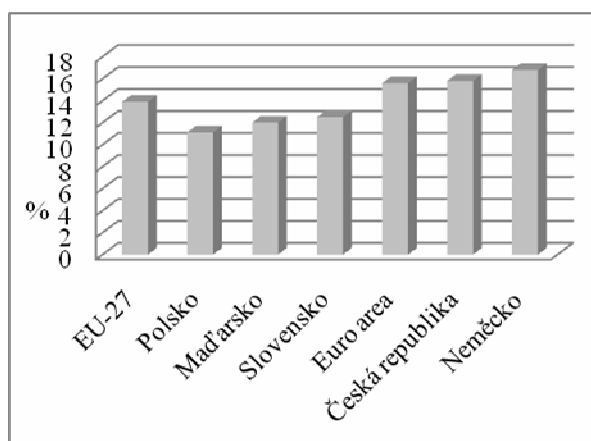
zdroj: Eurostat

Graf 12: Daně z příjmů a majetku v %HDP

zdroj: Eurostat

Graf 13: Sociální příspěvky v % HDP

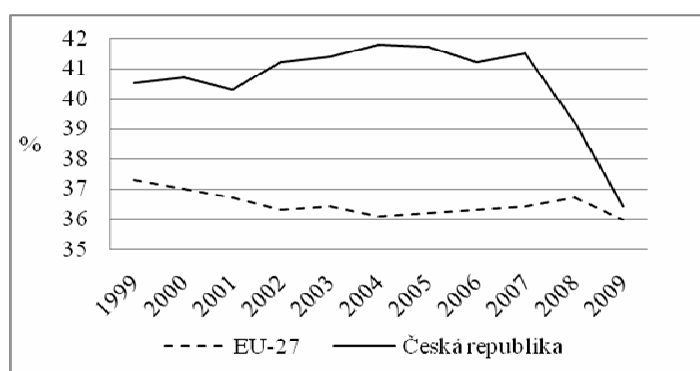

zdroj: Eurostat

K mezinárodní komparaci daňového zatížení je Eurostatem (evropský statistický úřad) používána tzv. implicitní sazba daně z práce. Vypočítávána je jako podíl celkových daňových výnosů (daní a veřejnoprávního pojistného placeného zaměstnavatelem i zaměstnancem) k celkovým nákladům práce. Jak je z grafu 14 zřejmé, tento ukazatel v České republice dlouhodobě překračoval průměr EU-27. V letech 2003 až 2007 se jednalo o zhruba pět procentních bodů. V roce 2008 došlo k výraznému přiblížení se k průměru a v roce 2009 byl rozdíl pouhých 0,4 procentních bodů.

Tyto změny byly ovlivněny nejenom hospodářskou krizí, ale i legislativními změnami, které proběhli v České republice. Konkrétně se jednalo o změnu zdanění fyzických osob, kdy v roce 2008 došlo k implementaci tzv. rovné daně. Byla zrušena daňová pásma (progresivní zdanění), nahrazena byla 15% daňovou sazbou a dále byl změněn základ daně. Zavedena byla tzv. superhrubá mzda, která zahrnuje i sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnavatelem. Sazby sociálního pojištění byly sníženy, zdravotní pojištění zůstalo beze změny.

Graf 14: Implicitní sazba daně z práce ČR v komparaci s EU-27

zdroj: Eurostat

ZÁVĚR

Fiskální politika, její cíle a prostředky k jejich dosažení jsou často výsledkem zdlouhavého politického vyjednávání a konečná podoba není vždy stanovena na základě ekonomické situace daného státu, ale na základě předvolebních či jiných politických potřeb vlády. Vliv fiskální politiky na makroekonomický vývoj a stabilizaci ekonomiky je dle různých ekonomických škol odlišný, čímž dochází i k různým pohledům na její aplikovatelnost a důsledky daných opatření.

Hospodářská krize, která začala v roce 2008, ovlivnila většinu zemí světa, včetně členských zemí Evropské unie. Rozpočty byly ovlivněny více na výdajové straně, než na příjmové, tj. snížení příjmů bylo v porovnání se zvýšením výdajů nižší. Přímé daně (zejm. daň z příjmů právnických a fyzických osob) citlivěji reagují na hospodářský cyklus. Jejich pokles byl tedy výraznější než pokles nepřímých daní (daň z přidané hodnoty, spotřební daň, ekologické daně). Ve snaze eliminovat negativní dopady hospodářské krize většina států zvýšila výdaje státního rozpočtu, čímž došlo ke vzniku či prohloubení deficitů.

Největší příjmovou položkou rozpočtu ČR je pojištění na sociální zabezpečení, které tvoří cca 35 % celkové sumy. Z hlediska podílu příjmů na hrubém domácím produktu patří ČR pod průměr Evropské unie. Tendence je ovšem zvyšovat tento podíl a vyrovnávat se tedy průměru. Co se týče výdajů, největší položkou jsou důchody, které tvoří cca 30 % celkové sumy. Z hlediska podílu výdajů na hrubém domácím produktu opět patříme pod průměr Evropské unie. Před krizí docházelo ke snižování tohoto podílu, ovšem krize způsobila jeho výrazný nárůst.

Saldo rozpočtu ČR je již od roku 1996 deficitní, čímž se zvyšuje veřejný dluh. Ačkoliv v rámci Evropské unie patříme ke státům s nižším podílem veřejného dluhu na hrubém

domácím produktu (cca 38,5 % oproti průměru EU-27 cca 80 %), doposud byla fiskální politika ovlivněna spíše politickými zájmy a období ekonomického růstu nebyla efektivně využita ke splacení či alespoň zmírnění výše veřejného dluhu. Tendence je i díky úrokům rostoucí a v budoucnu bude tento dluh těžkým břemenem naší ekonomiky.

Z hlediska srovnání s EU-27 patří ČR spíše mezi průměrné státy. Do budoucna je ovšem třeba provést reformní kroky, které by zabránili výrazným deficitům a s tím souvisejícímu zvyšování veřejného dluhu. V současné době probíhá reforma veřejných financí, která byla zahájena v roce 2008 a stojí na třech pilířích. I. pilíř obsahuje novelu zákona o dani z příjmů, II. pilíř mění daňový řád a III. pilíř tvoří jednotné inkasní místo. Všechna tato opatření, společně s důchodovou reformou by měla pomoci rozpočtu a ekonomice. Výsledky této reformy jsou závislé na našich politicích a vyjednávání vládnoucích stran. Často zmiňovanou komparace nákladů práce a jejího zdanění je možné ověřit pomocí implicitní sazby práce, která byla až do roku 2007 výrazně nad průměrem Evropské unie. K jejímu snížení přispěli legislativní změny implementované v letech 2008 a 2009.

Literatura

- FRANK, R., BERNANKE, B. *Ekonomie*. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-0471-4
OCHRANA, F., PAVEL, J., VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
PEKOVÁ, J. *Veřejné finance*. 3. vyd. Praha: ASPI, 2005. 528 s. ISBN 80-7357-049-1
SLANÝ, A. a kol. *Makroekonomická analýza a hospodářská politika*, 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-738-3.

Ing. Blanka Baráková, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliše
Ústav ekonomie
Šujanovo nám. 356/1, 602 00 Brno
e-mail: blanka.barakova@seznam.cz

Doručeno redakci: 2. 8. 2011

Recenzováno: 2. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

FISCAL POLITICS EVALUATION OF THE CZECH REPUBLIC AND ITS COMPARISON TO CHOSEN MEMBER STATES OF THE EU

Blanka Barakova

Karel Englis College, Šujanovo nám. 356/1, 602 00 Brno, blanka.barakova@seznam.cz

Abstract

Fiscal politics, its aims and means to reach them are often results of political negotiations. The result of these negotiations is not advantageous for economic situation in the country every time. Sometimes, political interests and pre-election fight win. Opinions on fiscal politics influence on economic development and stabilization differ according to different economic theories. Economic crisis influenced almost every country, including the Czech Republic. The budget was more influenced on the expenditure side than on the income side. From 1996, the Czech Republic has deficit budgets and the government debt increases. Although it can be a large problem in future, within the European Union, CR belongs to states with below-average value.

Key words: fiscal politics, budget, taxation

JEL Classification: E 62, O 23

MERANIE A RIADENIE VÝKONNOSTI PODNIKU METÓDOU BALANCED SCORECARD – DOTAZNÍKOVÝ PRIESKUM

Janette Brixová, Ján Pittner

ÚVOD

Interdisciplinárny prístup k zvyšovaniu výkonnosti podniku v procese implementácie BSC reaguje na aktuálne problémy strategického riadenia a hodnotenia výkonnosti podniku. Koncentruje sa na analýzu súčasného stavu implementácie konceptu BSC podnikov v SR na základe dotazníkového prieskumu. V článku sa zaoberáme najmä informatickou problematikou v otázkach dotazníka v kontexte strategického manažmentu podniku.

1 STRATEGICKÝ MANAŽMENT Z POHLADU POSLANIA A CIEĽOV PODNIKU

Jednou z hlavných úloh, ktoré musí manažment firmy vykonať, je stanovenie poslania podniku. S tým súvisí stanovenie vízie, ktorá je dosiahnutá splnením určitých cieľov. Jasne sformulované ciele, ktoré sú ľudia ochotní nasledovať a podieľať sa na ich napĺňaní môžu rozhodovať o tom, či o zamestnanie v podniku prejavia záujem najlepší uchádzači, a či v podnikovom tíme zostanú dlhodobo. Najsilnejším manažérskym nástrojom totiž často nie je len platové ohodnotenie, ale práve ciele.

Poslanie a ciele podniku

Poslanie spoločnosti by malo vyjadrovať, aký význam má firma pre zákazníka, o čo sa ľudia v nej spoločne snažia a akým spôsobom sa naplňajú požiadavky zákazníkov. Malo by vždy odzrkadľovať tri oblasti. Prvým dôvodom prečo podnik existuje sú zákazníci. Ak im podnik umožní uspokojiť svoje potreby, môže firma prežiť a ďalej sa rozvíjať. Druhým dôvodom je prospech spolupracovníkov, ktorí zlepšujú svoje prežitie tým, že v podniku pracujú a usilujú sa o dosiahnutie spoločných cieľov. Posledným tretím dôvodom je zabezpečenie prežitia majiteľov a manažmentu (Papula, 2004). Dlhodobé ciele by mali predstavovať smerovanie a rozvoj firmy na ďalšie desaťročie. Nie sú to operatívne plány, ktoré by sa často menili.

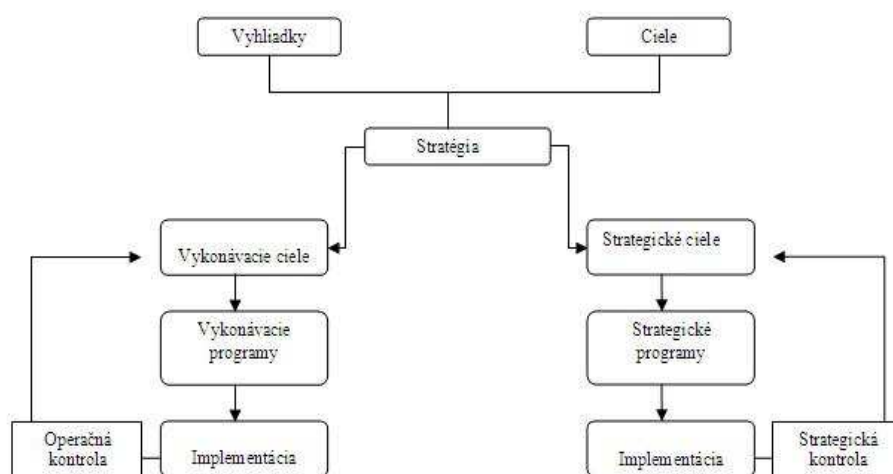
Kvantifikácia efektívnosti stratégie

Na kvantifikáciu efektívnosti stratégie organizácie je dôležitým krokom vykonanie tzv. SWOT analýzy na zistenie silných a slabých stránok, možností a hrozieb organizácie. Výsledkom môžu byť kroky, ktoré predchádzajú negatívnym situáciám, a ktoré môžu niekedy zmeniť celú stratégiu. Strategický manažment je považovaný za zložitý, nepretržitý a vnútorne štruktúrovaný proces. Formuláciu, tvorbu a implementáciu stratégie, skúmanie prostredia je možné zobrazit' modelom procesu strategického plánovania (obr.1).

2 BALANCED SCORECARD

Balanced Scorecard je systém strategického plánovania a riadenia, ktorý je používaný vo veľkej miere v obchode a priemysle, vládnych a neziskových organizáciách na celom svete. Jeho cieľom je zladiť aktivity podniku s jeho stratégiou, zlepšiť internú a externú komunikáciu a sledovať jeho výkonnosť oproti cieľom, ktoré boli stanovené. Systém bol vytvorený Robertom Kaplanom a Davidom Nortonom, ako rámec slúžiaci na meranie výkonnosti, čo pridalo strategické nefinančné možnosti tradičným metrikám. Práve to poskytuje manažérom a výkonnému vedeniu vyvážený pohľad na výkonnosť podniku.

Obrázok 1 Strategické plánovanie (Kaplan, S., R. - Norton, D., P., 2004)

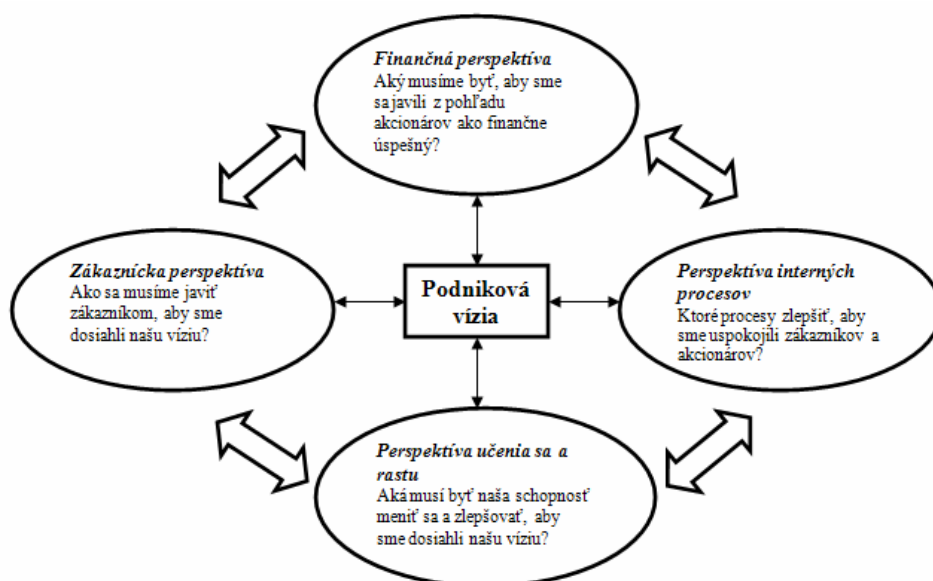

Pri plnom zavedení BSC v podniku, transformuje strategické plánovanie na najvyššiu úroveň v podniku. BSC naznačuje pohľad na podnik zo štyroch perspektív, vytvára systém získavania dát a analyzuje ich k jednotlivým perspektívam (obr.2).

Perspektíva učenia sa a rastu

Táto perspektíva zahŕňa školenia zamestnancov a podnikové kultúrne postoje vzťahujúce sa k individuálnemu a podnikovému zlepšeniu. V podniku založenom na znalostných pracovníkoch sú hlavným zdrojom poznania ľudia. V súčasnom období častých technologických zmien je neustále potrebné, aby sa pracovníci podniku nachádzali v kontinuálnom režime učenia. Metriky môžu byť využité na vedenie manažérov tak, aby zameriavali vzdelávacie fondy tam, kde sa využijú najlepšie (Chocholatá - Čičková - Furková, 2008). Kaplan a Norton zdôrazňujú, že učenie sa je viac ako vzdelávanie. To taktiež zahŕňa aj inštruktorov a lektorov v rámci podniku, ako aj jednoduchosť komunikácie medzi pracovníkmi, ktorá im umožňuje rýchlo získať pomoc pri probléme, keď je to potrebné.

Obrázok 2 Perspektívy BSC (Kaplan, S., R. - Norton, D., P., 2004)

Perspektíva učenia sa a rastu predstavuje vývoj cieľov (tab. 1), ktoré v perspektíve učenia sa a rastu vytvárajú infraštruktúru, ktorá umožňuje, aby mohli byť dosiahnuté ciele v týchto ostatných oblastiach:

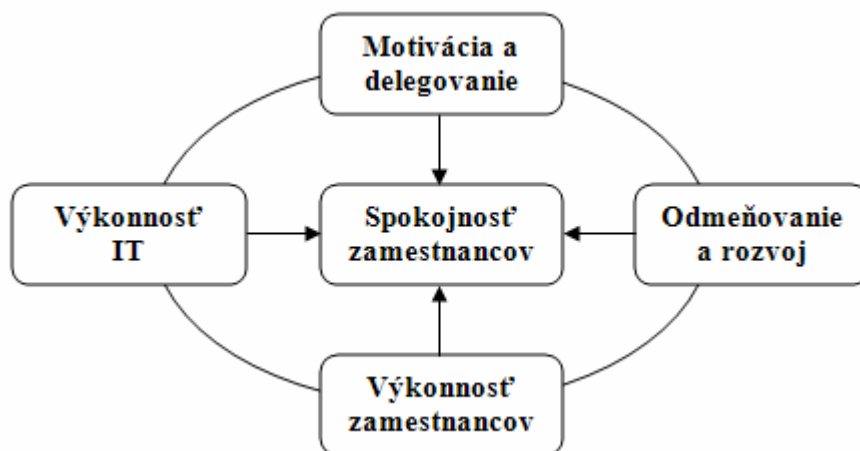
- v schopnosti zamestnancov a informačného systému,
- v motivácii,
- delegovaní právomocí a angažovanosti.

Tabuľka 1 Mapa dimenzie učenia sa a rastu (Bourne, M. - Bourne, P., 2009)

Ciele	Meradlá	Cieľová hodnota	Realizačné opatrenia
Súlad legislatívy SR s EÚ	Výška sankcií a poplatkov	Nulový stav	Prechod na európske normy
Stabilizácia ľudských zdrojov motivovaním pracovníkov	Percentuálny podiel spokojných zamestnancov	Stopercentný podiel spokojných zamestnancov	Zainteresovanie zamestnancov na hospodárskom výsledku firmy

Hlavné sily BSC v stratégii učenia sa a rastu (obr. 3) zahŕňajú kompetenciu zamestnancov, technologickú infraštruktúru a klímu pre akciu. Pri absencii niektorých položiek nám vzniká príležitosť pre rozvoj podnikových meraní, ktoré budú úzko spojené s celkovou stratégiou.

Obrázok 3 Pohľad na BSC z perspektívy učenia sa a rastu

Zdroj: <http://www.dominanta.sk/Balanced.htm>

Perspektíva interných procesov

Táto perspektíva sa týka interných podnikových procesov. Metriky založené na tomto pohľade umožňujú manažérovi získať znalosti o chode podniku, a či sú jeho produkty a služby v súlade s požiadavkami zákazníkov. Tieto metriky musia byť starostlivo navrhnuté tými, ktorí poznajú tieto procesy najbližšie. To znamená, že s unikátnosťou poslaní jednotlivých podnikov, by sa táto činnosť nemala nechávať vyvíjať externými poradcami.

Perspektíva zákazníka

Východiskom súčasnej filozofie manažmentu je poznanie, že zameranie a spokojnosť zákazníka majú nesmierny význam v podniku. Ak je zákazník neuspokojený, nakoniec nájde iného dodávateľa, ktorý bude vyhovovať jeho potrebám. Slabý výkon z tejto perspektívy je hlavný indikátor budúceho poklesu, hoci súčasná finančná situácia môže vyzeráť dobre. Pri

vývoji metriky na uspokojenie, by mali byť zákazníci analyzovaní z hľadiska druhov zákazníkov a druhov procesov, pre ktoré zabezpečujeme produkty alebo služby.

Finančná perspektíva

Kaplan a Norton neignorujú tradičnú potrebu finančných dát. Včasné a presné finančné dáta budú vždy prioritou a manažéri budú robiť všetko, čo je nevyhnutné na ich poskytnutie. S implementáciou podnikovej databázy je nádej, že spracovanie dát môže byť automatizované a centralizované, ale hlavné je, že súčasný dôraz na financie nevedie k nevyváženej situácii s ohľadom na ďalšie perspektívy. Existuje potreba, zahrnúť dodatočné dáta súvisiace s financiami – napríklad hodnotenie do tejto kategórie (Kaplan – Norton, 2004).

3 PRAX A BSC

V prvej etape riešenia projektu sme uskutočnili dotazníkový prieskum v podnikoch SR, ktorý bol zameraný na analýzu súčasného stavu využívania konceptu BSC a analýzu interakcií architektúry informačného systému a trhovej hodnoty podniku na podklade kľúčových ukazovateľov výkonnosti s akcentom na perspektívu učenia sa a rastu. Na základe prieskumu analyzujeme možnosti použitia formalizovaných prístupov a softvérového zabezpečenia BSC.

Tvorba dotazníka

Pri tvorbe dotazníka sme postupovali tak, aby otázky boli formulované zrozumiteľne a jednoznačne. Venovali sme pozornosť zostaveniu logického poradia otázok z oblasti perspektívy učenia sa a rastu a finančnej perspektívy BSC a určeniu ich škály (Remeš, 2008). Počet otázok v dotazníku bol stanovený na 28 a možno ich zoskupiť do kategórií podľa tab. 2. Spracovanie údajov je zabezpečené v MS Exceli tromi spôsobmi:

- kontingenčnou tabuľkou (kategórie 1-4),
- použitím excelovských funkcií (kategórie 6, 7),
- v špeciálnej tabuľke (kategória 5).

Tabuľka 2 Kategórie otázok dotazníka

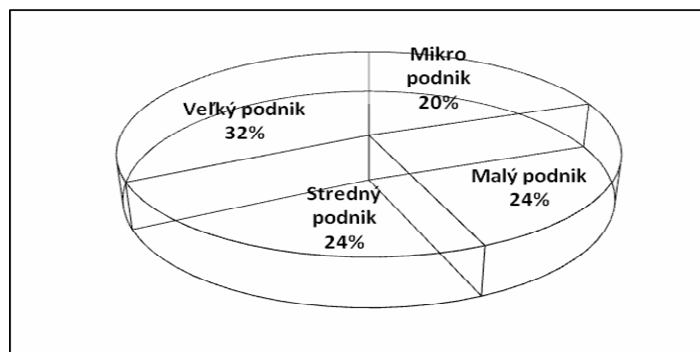
Kategória		Zodpovedajúce číslo otázok v dotazníku	Poznámka
Por.č.	Názov		
1	Základné identifikácie podniku	0.1 – 0.6	
2	Typ ÁNO/NIE	1, 9, 11, 14, 21, 22	Jedna z dvoch variant.
3	Typ Ostatné 1	6, 7, 10, 16, 17, 18, 20, 24, 26, 27	Možno uviesť viac odpovedí.
4	Typ Ostatné 2	2, 3, 12, 13, 25, 28	Jedna možnosť z viacerých.
5	Typ Ostatné 3	4, 19	Slovná odpoveď/hodnotenie.
6	Typ Ostatné 4	8, 15	Zoradenie/odpoveď podľa dôležitosti.
7	Typ Ostatné 5	23, 5	Stanovenie hodnôt v odpovediach.

Otázky majú v podstate dvojaký charakter:

- pomocný,
- analytický.

Vykazovacie jednotky odpovedali na otázky, z ktorých niektoré boli uzavreté a alternatívne (poskytovali dve varianty odpovedí) alebo uzavreté a selektívne (viac ako dve varianty odpovedí). Ďalšie otázky boli viachodnotové, polouzavreté alebo otvorené (škála hodnôt sa vytvára dodatočne podľa odpovedí), ale tiež priame a nepriame (Řezanková, 2007). Vzorku podnikov je možné charakterizovať podľa činnosti, počtu zamestnancov a obratu. V dotazníkovom prieskume boli podniky skúmané podľa počtu zamestnancov (graf 1).

Graf 1 Štruktúra podnikov v dotazníkovom prieskume podľa počtu zamestnancov

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

Dotazníkový prieskum - anketa

Anketou sme oslovili len určitú vybranú časť štatistických jednotiek. Informácie získané anketovým zisťovaním nemôžeme považovať za všeobecne platné pre celý základný súbor.

Z celkového počtu 87 dotazníkov sme vybrali malé a stredné podniky - ďalej MSP (tab. 3). Vzhľadom na nedostatočne poskytnuté údaje pre potreby analýzy v troch dotazníkoch, sme ďalej pracovali len s 39-timi dotazníkmi.

Výber dotazníkov kategórie MSP bol uskutočnený predovšetkým na základe výhod, ktoré MSP plnia:

- dynamickosť, prispôsobivosť podmienkam dopytu,
- úzka špecializácia – nevhodná pre veľký podnik – možnosť pre pružnú inováciu a kvalitu produkcie,
- bezprostredný kontakt so zákazníkom,
- jednoduchá organizačná štruktúra, rýchle a neskresľujúce informačné toky,
- centralizácia riadiacich funkcií,
- kreatívna koordinácia a kontrola (podnikateľ nie je zviazaný normami),
- blízky vzťah k zamestnancom, viac neformálnej komunikácie.

Tabuľka 3 Počet vyplnených dotazníkov (rozdelenie podľa počtu zamestnancov)

Kategória podniku	Počet zamestnancov	Počet vyplnených dotazníkov	%	Počet podnikov podľa ŠÚ SR	%
Mikro podnik	do 10	17	19,5	315351	94,0
Malý podnik	11 až 50	21	24,1	16383	5,0
Stredný podnik	51 až 250	21	24,1	4227	1,3
Veľký podnik	nad 250	28	32,2	747	0,2
Spolu		87	100	336708	100

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

4 ANALÝZA DÁT

Finančná perspektíva a perspektíva učenia sa a rastu metódy BSC je v dotazníku vyjadrená niekoľkými informatickými ukazovateľmi (informatická problematika v otázkach dotazníka), napr.:

- typ organizačnej štruktúry podniku,
- softvérové produkty používané v riadení podnikov využívajúcich metódu BSC,
- softvérové produkty používané na tvorbu dlhodobého finančného plánu,
- hodnotenie efektívnosti aplikácie webových stránok v podnikoch,
- formy vzdelávania rekvalifikácie pracovnej sily v podnikoch,
- oblasti podniku využívajúce informačné technológie.

Analýzou jednotlivých ukazovateľov sa zaoberáme podrobnejšie.

4.1 Typ organizačnej štruktúry podniku

Hierarchickú štruktúru považuje veľká väčšina sledovaných podnikov (až 79,5%) v dotazníkovom prieskume za najefektívnejšiu vzhľadom na jeho správne fungovanie (tab. 4). Funkciou hierarchickej organizačnej štruktúry v riadení podniku je organizačne a personálne zabezpečiť vykonávanie potrebných činností. Cieľom je vytvárať podmienky na účinné riadenie.

Tabuľka 4 Typy organizačnej štruktúry podnikov v dotazníkovom prieskume

Typ organizačnej štruktúry	Počet podnikov
hierarchický, funkčný	31
maticový	3
virtuálny	1
iný	3
neuvedený	1
Spolu	39

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

4.2 Softvérové produkty používané v riadení podnikov využívajúcich metódu BSC

Softvérové produkty poskytujú komplexnú funkčnosť business intelligence, ktorá umožňuje používateľom robiť efektívne rozhodnutia na základe spoľahlivých dát a analýz. Používatelia majú prístup k informáciám, ktoré potrebujú - s minimálnou závislosťou na zdrojoch IT a vývojároch.

90% vykazovacích jednotiek v dotazníku neuviedlo, aký softvérový produkt podnik používa. Vyplýva to pravdepodobne z ich neinformovanosti o tejto oblasti podniku. Ostatné uviedli, že používajú softvérové produkty: SAP BusinessObjects Business Intelligence, SAP Business Information Warehouse a MS Excel.

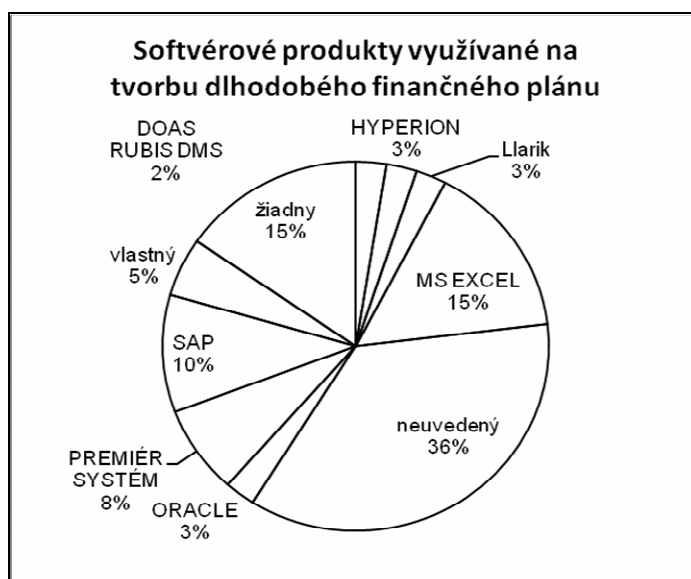
4.3 Softvérové produkty používané na tvorbu dlhodobého finančného plánu

Zlepšenie procesov a systémov správy finančnej výkonnosti a stratégií podniku, čo znamená, aby bolo možné efektívne plánovať, predvídať a riadiť podnikové prostriedky, merať a analyzovať výkonnosť, informovať externých spolupracovníkov s istotou, zosúladiť metriky, iniciatívy a prostriedky so stratégiou, umožňujú určité softvérové produkty.

Na ich používanie sme sa pýtali vykazovacích jednotiek v ďalšej otázke dotazníka. 36% opýtaných nevedelo na otázku odpovedať a ostatní uviedli softvérové produkty rozdelené

podľa graf 2. Najviac používaný s 15% zastúpením medzi konkrétnymi softvérmi je MS Excel.

Graf 2 Softvérové produkty využívané na tvorbu dlhodobého finančného plánu

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

4.4 Hodnotenie efektívnosti aplikácie webových stránok v podnikoch

Správne webové stránky podniku by mali byť profesionálne, komplexné a trendové. Podniku by mali priniesť zisk, dôstojne reprezentovať a osloviť tých správnych klientov. Preto je dôležité aby mali podniky správnu spätnú väzbu hodnotenia efektívnosti aplikácie webových stránok a nás v nadväznosti zaujímalo, či to podniky realizujú a akým spôsobom vyhodnocujú.

82% podnikov nehodnotí efektívnosť webových stránok (graf 3), a tí, ktorí hodnotia (18%) nevedeli uviesť konkrétne ukazovatele hodnotenia.

Graf 3 Hodnotenie efektívnosti aplikácie webových stránok

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

4.5 Formy vzdelávania rekvalifikácie pracovnej sily v podnikoch

Rekvalifikačné a doplňujúce vzdelávanie pracovníkov podniku je v dnešnej dobe zmien v profesionálnej sfére nevyhnutné, pokiaľ chce podnik zlepšovať procesy potrebné na uspokojenie zákazníka a dosiahnutie zisku. Vzdelaný a informovaný pracovník je investícia podniku do pracovnej sily.

Mnohé podniky to pochopili a zabezpečujú vzdelávanie svojich pracovníkov v inej organizácii, ale sú aj také podniky, ktoré sú schopné vzdelávanie zabezpečiť vlastnými kapacitami (tab. 5). Akreditácia Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR v oblasti ďalšieho vzdelávania zabezpečuje štátne overovanie spôsobilosti vzdelávacej ustanovizne uskutočňovať vzdelávacie aktivity v súlade so zákonom stanovenými podmienkami, čím sa zvyšuje kredit poskytovaného vzdelávania.

Tabuľka 5 Rekvalifikačné vzdelávanie pracovnej sily v podnikoch

Rekvalifikačné vzdelávanie	Počet foriem vzdelávania
inou organizáciou	31
SR vlastnými kapacitami – akreditované MŠ	3
MŠ SR vlastnými kapacitami – neakreditované	10

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

4.6 Oblasti podniku využívajúce informačné technológie

Využitie informačných technológií v konkrétnych oblastiach podnikov (Tab. 6) je vzhľadom na činnosť podnikov široká. Z dotazníkového prieskumu, kde na túto otázku bolo možné zvoliť viacej možností (viac hodnotová otázka) vyplynulo, že najviac využívané sú v manažérskych činnostiach na úrovni operatívnej. Ďalej v rovnakej miere v manažérskych činnostiach na strategickej úrovni a v riadení a monitorovaní technologických procesov a detekcie chýb v procesoch (tab.6). Poradie v tab.6 vyplýva z dôležitosti úloh manažmentu na jednotlivých úrovniach riadenia podniku. Jednotlivé druhy riadenia sú v praxi vzájomne späté a úzko súvisia.

Tabuľka 6 Využitie IT v konkrétnych oblastiach podnikov

Oblasti v ktorých podniky využívajú informačné technológie	Počet kladných odpovedí
manažérske činnosti na úrovni - operatívnej	29
manažérske činnosti na úrovni - taktickej	17
manažérske činnosti na úrovni - strategickej	26
riadenie, monitorovanie technologických procesov a detekcia chýb v procesoch	26
riadenie podporných procesov	18
vzdelávanie pracovníkov	10
iné	3

Zdroj: Dotazníkový prieskum, vlastné spracovanie

ZÁVER

Metóda BSC prepája ukazovatele finančnej a nefinančnej výkonnosti s víziou a stratégiou podnikateľských subjektov (Čepelová aj., 2010). Pomáha definovať strategické zámery podniku v oblasti financií, zákazníkov, interných procesov a v oblasti učenia sa a rastu. Výsledky dotazníkového prieskumu sme využili najmä na formuláciu záverov v oblastiach finančnej perspektívy (finančná stránka je stále nevyhnutnou činnosťou každého podniku) a perspektívy učenia sa a rastu (z pohľadu hodnotenia úspešnosti podniku je táto perspektíva najdôležitejšia).

V takejto súvislosti možno potom závery a odporúčania na základe dotazníkového prieskumu formulovať takto:

- podniky uprednostňujú hierarchický typ organizačnej štruktúry,
- primárne by mali viac využívať softvérové produkty v riadení podniku a zaškoliť pracovníkov v rámci celoživotného vzdelávania na používanie tohto softvéru, čím by sa sekundárne zvýšila ich kompetencia,
- v porovnaní s oblasťou riadenia, podniky viac používajú softvérové produkty na tvorbu dlhodobého finančného plánu, čo je výhodné pre vytváranie zisku,
- podniky nehodnotia efektívnosť svojich webových stránok, preto nevedia či oslovujú správnych klientov a tým strácajú možnosť rozšírenia klientely a tvorby vyššieho zisku,
- uvedomujú si dôležitosť vzdelávania vlastnej pracovnej sily ako investície do úspešnosti podniku,
- používaní informačných technológií neuprednostňujú konkrétnu oblasť podniku, ale sú rozdelené približne rovnako v jednotlivých oblastiach.

Príspevok je spracovaný v rámci grantovej úlohy VEGA 1/0261/10 Interdisciplinárny prístup k zvyšovaniu výkonnosti podniku v procese implementácie Balanced Scorecard.

Literatúra

BOURNE, M. - BOURNE, P.: *Balanced Scorecard*. Hodder & Stoughton, 2009, 153 s. ISBN 9780340946497.

BREZINA, I. - IVANIČOVÁ, Z. - PEKÁR, J.: *Operačná analýza*. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 170. ISBN 978-80-8078-176-7.

ČEPELOVÁ, A. - SEDLÁKOVÁ, S. - MIHALIKOVÁ, E. - ANDREJČÍKOVÁ, M.: *Verejná správa a spoločnosť založená na vedomostiach*. Vedecká monografia. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010, s. 76 – 78. ISBN 978-80-7097-842-9.

CHOCHOLATÁ, M. - ČIČKOVÁ, Z. - FURKOVÁ, A.: *Operačná analýza: Zbierka príkladov*. Bratislava: Iura Edition, 2008, 170 s. ISBN 978-80-8078-177-4.

KAPLAN, S., R. - NORTON D., P.: *Balanced Scorecard: Strategický systém měření výkonnosti podniku*. Praha: Management Press, 2004. ISBN 8072610635.

PAPULA, J.: *Vývoj strategického manažmentu pod vplyvom meniaceho sa prostredia*. Bratislava: Kartprint, 2004. ISBN 80-88870-40-2.

REMEŠ, D.: *Zvyšování výkonnosti podniku pomocí využití propojení konceptů Balanced Scorecard a ekonomické přidané hodnoty*. Disertační práce: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky, 2008, s. 62 - 68.

ŘEZANKOVÁ, H.: *Analýza dat z dotazníkových šetření*. Praha: Professional Publishing, 2007, s. 11 - 21. ISBN 978-80-86946-49-8.

<http://www.balancedscorecard.org/>

<http://www.qa.au.edu/page2/research/BSCSizeMarketFactorsImpactOrgPerformance.pdf>

<http://www.dominanta.sk/Balanced.htm>

Ing. Janette Brixová
Ing. Ján Pittner

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta hospodárskej informatiky
Katedra aplikovanej informatiky
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava
Tel.: 02/6729 5862
e-mail: brixova@euba.sk, janci.pittner@gmail.com

Doručeno redakci: 25. 2. 2011
Recenzováno: 29. 8. 2011
Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

MEASUREMENT AND MANAGEMENT OF PRODUCTION OF THE COMPANY BY BALANCED SCORECARD - THE QUESTIONNAIRE SURVEY

Janette Brixová, Ján Pittner

University of Economics in Bratislava, Faculty of Business Informatics, Dolnozemska drive # 1, 852 35 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: brixova@euba.sk, janci.pittner@gmail.com

Abstract

This paper deals with interdisciplinary approach to improving business performance in the process of implementing BSC responds to current problems of strategic management and evaluation of business performance. It is concentrated to analyze the current state of implementation of the concept of BSC firms in Slovakia on the results of the survey. The paper deals mainly with Informatical issues in the questionnaire in the context of strategic management company.

Key words: Balanced ScoreCard, perspective Learning & Growth, software products

JEL Classification: C10, D00, M20

HOSPODÁRSKA KRÍZA – STRATÉGIA ODSTRANOVANIA A ZNIŽOVANIA VEREJNÉHO DLHU

Štefan Bugri

ÚVOD

Svetová ekonomika prešla v uplynulých rokoch jedným z najbúrlivejších období za niekoľko desaťročí. Prebiehajúca hospodárska kríza je označovaná za najhoršiu krízu od Veľkej hospodárskej krízy v 30-tych rokoch 20. storočia. Čo nájdeme v histórii? Ako prebiehali krízy v minulosti a čo naštartovalo opätovný rast postihnutých ekonomík? Aké poučenia nám môžu poskytnúť roky minulé?

Prvotná finančná kríza sa začala prejavovať zo začiatku prepadom cien aktív, rozsiahlymi stratami finančných inštitúcií, averziou k riziku a nedostatkom likvidity. Slovensko, ako malá a otvorená ekonomika sa taktiež nemohlo ubrániť dopadom krízy, ktorá sa najviac prejavila v makroekonomickej a fiškálnej politike Slovenska. Oživenie ekonomík sa v nasledujúcich rokoch predpokladá na miernejšej úrovni a možno očakávať, že následky krízy budú ovplyvňovať ekonomiku a riadenie dlhu aj v najbližších rokoch, Slovensko nevynímajúc.

Napriek nepriaznivým podmienkam na finančných trhoch zostáva zatiaľ pozícia Slovenskej republiky z pohľadu zadlženosti relatívne dobrá. Možno predpokladať, že kríza na finančných trhoch bude len pomaly odznievať a návrat k predkrízovým úrovňam potrvá niekoľko rokov.

1 HISTÓRIA A VÝVOJ HOSPODÁRSKEJ KRÍZY

Určite najznámejšou a rozhodne najhoršou v histórii bola Veľká hospodárska kríza (niekedy nazývaná aj Svetová hospodárska kríza alebo Veľká depresia), ktorá bola celosvetovou a ktorú spôsobil najmä obrovský prepad akcií na americkej burze New York Stock Exchange 24.10.1933, ibaže tento údaj sa v mnohých krajinách líšil. Najtvrdší dopad mala v Spojených štátoch amerických, Poľsku, Kanade, Československu, Nemecku a Holandsku, ale značne postihnuté bolo aj Spojené kráľovstvo, Japonsko a Francúzsko.

1.1 Príčiny hospodárskej krízy

Pôvod a príčiny súčasnej hospodárskej krízy siahajú k americkému hypotekárnemu trhu a vďaka previazanosti finančných trhov a hlavných svetových ekonomík sa hypotekárna kríza v USA rozšírila na finančné trhy celého sveta a teda aj do reálnej ekonomiky. Začiatky súčasnej hospodárskej krízy siahajú k finančným trhom (prevažne v USA) a stoja za ňou faktory ako morálny hazard pri poskytovaní úverov, umelo udržiavané slabé hodnoty čínskej meny, neúnosné zadlžovanie sa v prostredí nízkych sadzieb, tvorba neprehľadných finančných produktov, či nedostatočná regulácia.

O hospodárskej kríze sa na Slovensku začalo hovoriť v roku 2008 a v druhom polroku sme ju už aj skutočne pocítili. Ale o finančnej kríze v USA, ktorá je pôvodcom súčasnej hospodárskej krízy, sa niesli zvesti už od prvej polovice roka 2007. Len málokto však očakával, aký výrazný dopad bude mať na celý svet. Ako sa to stalo? Prečo finančná kríza v USA prerástla vo svetovú hospodársku krízu?

Kríza amerických hypotekárnych ústavov prepukla naplno v auguste roku 2007 a jednou z príčin bolo práve ich nezodpovedné správanie sa. Tie poskytovali pôžičky i ľuďom, ktorí nemali dostatočné príjmy a keď sa zmenili úrokové sadzby, neboli schopní ich splácať. Obligácie týchto hypotekárnych ústavov (dlhové cenné papiere, držiteľ má právo na inkaso

požičanej čiastky a výnosov, dôležitá je schopnosť toho, kto obligáciu vydal, plniť si svoje záväzky a od toho sa odvíja i cena obligácie), sa v amerických bankách miešali s akciami iných spoločností. Boli vysoko ocenené, napriek tomu, že boli zaručené týmito druhotriednymi hypotékami. Predávali sa do celého sveta a nakazili i finančný sektor v Európe.

Cenné papiere bánk, ktoré boli kryté týmito nebonitnými hypotékami, stratili na cene. Trh s cennými papiermi kolaboval. Veľké finančné inštitúcie sa postupne prepadali do strát, niektoré banky padli. Problémy finančných inštitúcií a neistota na finančných trhoch následne spôsobila spomalenie predovšetkým amerického, ale aj európskeho hospodárstva. Vzájomná previazanosť krajín, globalizácia vo vzťahoch, vyvolala dominový efekt.

Snáď len málokto čakal, že finančná kríza v USA môže prerásť do celosvetovej hospodárskej krízy. Vláda nás ubezpečovala, že sa nemáme čoho obávať a že patríme medzi krajiny, ktoré kríza na finančných trhoch zasiahne len minimálne. Avšak presvedčili sme sa, a aj história je toho dôkazom, že prognózovanie vývoja kríz je veľmi ťažké.

1.2 Prejavy finančnej krízy

Jedným z prejavov prvej finančnej krízy bol prepád cien aktív, rozsiahle straty finančných inštitúcií, averzia k riziku a nedostatok likvidity. Centrálné banky jednotlivých krajín začali s bezprecedentným uvoľňovaním menových politík prostredníctvom znižovania sadzieb a kvantitatívnym uvoľňovaním s cieľom dodania likvidity a zmiernenia očakávanej recesie. Najradikálnejšou centrálnou bankou z vyspelých krajín v uvoľňovaní menovej politiky bol americký FED (Federálny rezervný systém, ktorý plní v USA funkciu centrálnej banky), ktorý znížil sadzby v priebehu jedného roka o 5 % p. a. na súčasné historické minimum 0,25 % p. a. (január 2010). Menová politika Európskej centrálnej banky (ECB) nasledovala politiku FED-u s oneskorením niekoľkých mesiacov, keď realizovala niekoľko znížení základnej sadzby na súčasnú hodnotu 1 % p. a. Hospodárska kríza nezostala izolovaná len na finančných trhoch, ale premietla sa aj do reálnej ekonomiky.

2 SLOVENSKO A HOSPODÁRSKA KRÍZA

Slovensko, ako malá a otvorená ekonomika sa nemohlo ubrániť dopadom krízy. Rekordný rast HDP v roku 2007 vystriedal jeho výrazný pokles v roku 2008 - 2009. Nepriaznivý makroekonomický vývoj vplýva negatívne na deficit štátneho rozpočtu cez výpadky na príjmovej strane, čo kladie väčšie nároky na riadenie štátneho dlhu. Rok 2010 priniesol relatívne rýchly začiatok zotavenia ekonomiky s pretrvávajúcim slabým trhom práce.

Hospodárska kríza mala vplyv aj na makroekonomickú a fiškálnu situáciu na Slovensku. Opatrenia, ktoré uplatňujú jednotlivé vlády, resp. Rada pre hospodársku krízu, ako sú napr. sociálne podniky, nové opatrenia na trhu práce, zvýšenie nezdaniteľného základu dane, šrotovné na autá, ap., sú len opatreniami na zmiernenie dopadov krízy, nie na jej zásadné riešenie. Z mnohých takýchto opatrení vlády je možné prijať a akceptovať len snahu o väčšiu angažovanosť bánk v poskytovaní úverov prostredníctvom štátnych garancií, či väčšiu flexibilitu daňových úradov pri daňových preplatkoch, čo môže priniesť zlepšenie toku hotovosti podnikateľov, a teda možné celkové zlepšenie finančných tokov v podnikateľskom sektore.

2.1 Stratégia riadenia štátneho dlhu vládou

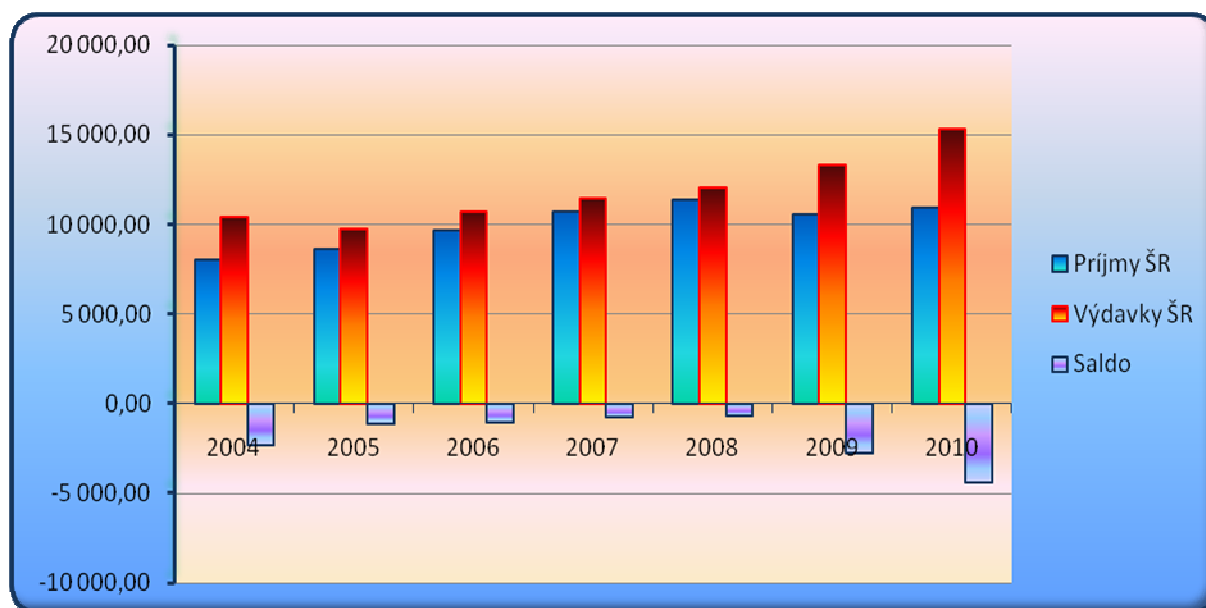
Oživenie ekonomík sa v nasledujúcich rokoch predpokladá na miernejšej úrovni a možno očakávať, že následky krízy budú ovplyvňovať ekonomiku a riadenie dlhu aj v najbližších rokoch v horizonte stratégie riadenia štátneho dlhu na roky 2011 až 2014.

Stratégia riadenia štátneho dlhu na roky 2011 až 2014 schválená vládou SR prostredníctvom Ministerstva financií SR nadväzuje na predchádzajúcu stratégiu, keďže vývoj v minulých

rokoch ukázal, že sledované ciele riadenia štátneho dlhu na roky 2007 až 2010 boli vhodné pre podmienky ekonomiky a systému riadenia štátneho dlhu v Slovenskej republike a včas signalizovali z pohľadu rizík zmenu štruktúry dlhového portfólia. Ciele v navrhovanej stratégii sú v línii s minulými cieľmi. Nová stratégia len mierne modifikuje presnejšie definované kvantitatívne ciele riadenia rizika, optimalizovania štruktúry neobchodovateľného dlhu, zavádza limit pre sledovanie cudzo-menového rizika a pridáva ciele týkajúce sa diverzifikácie investorskej základne a skvalitnenia infraštruktúry riadenia štátneho dlhu. Snahou Slovenskej republiky bude vyhýbať sa netransparentnému zadlžovaniu.

Rozpočtový deficit a štátny (verejný) dlh sú úzko spojené. Rozpočtový deficit štátneho rozpočtu je príčinou štátneho dlhu a štátny dlh je dôsledkom rozpočtového deficitu, čo znamená, že zmena veľkosti štátneho dlhu v danom období sa rovná rozpočtovému deficitu. Štátny dlh vzniká akumuláciou predchádzajúcich rozpočtových deficitov a chápeme ho ako stavovú veličinu. Rozpočtový deficit vzniká ako rozdiel medzi rozpočtovými príjmami a rozpočtovými výdavkami. Vo všeobecnosti sa rozpočtovým deficitom rozumie situácia, keď sú rozpočtové príjmy v istom období nižšie ako celkové výdavky – rozdiel medzi celkovými výdavkami v hotovosti vrátane úrokov a celkovými príjmami v hotovosti s vynechaním úrokových príjmov. Rozpočtový deficit odráža len pohyb tokových veličín.

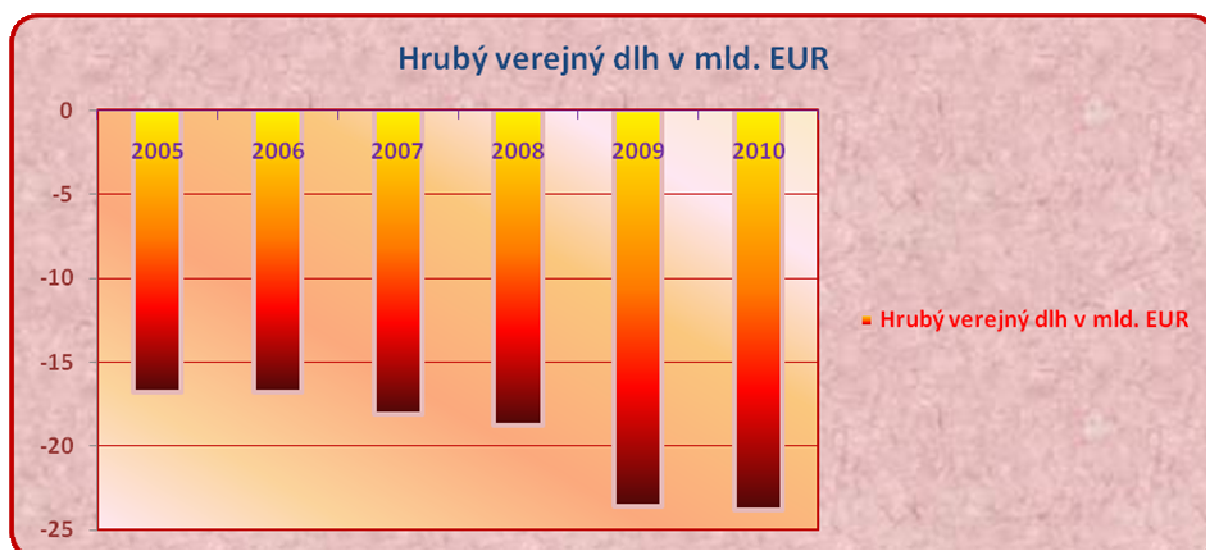
Graf č. 1: Vývoj štátneho rozpočtu Slovenskej republiky od roku 2004 do roku 2010
v miliardách euro

Zdroj: ŠÚ SR

Verejný dlh je výsledkom nesúlady, keď rozpočtové výdavky prevyšujú a sú väčšie ako rozpočtové príjmy. Verejný dlh je dlh štátu, ktorý vznikol v dôsledku deficitu miestnych rozpočtov, dlhu štátnych fondov, verejnoprospešných inštitúcií, organizácií štátnych podnikov. Vzniká tým rozpočtový deficit (schodok), ktorý treba kryť. Kryje sa predovšetkým z pôžičiek (úveru).

Graf č. 2: Vývoj hrubého verejného dlhu Slovenska od roku 2005 do roku 2011 v mld. EUR

Zdroj: MF SR

Slovensko zažilo prudký nárast verejného dlhu v posledných rokoch o viac ako 15 % HDP. Zároveň sa štát zadlžoval aj menej transparentným spôsobom (PPP projekt, železnice, nemocnice). Riadenie bolo okrem väčšej potreby financovania ovplyvnené zmenami v preferenciách investorov, ktorí v čase krízy uprednostňujú bezpečné investície a ich averzia k riziku rastie. Investormi boli preferované hlavne krátke splatnosti, čo na jednej strane umožnilo vďaka prudšiemu poklesu sadzieb na týchto splatnostiach značné úrokové úspory, na druhej strane to viedlo k zhoršeniu parametrov portfólia finančných záväzkov štátu a potencionálnemu rastu rizík do budúcnosti. Preto si nová vláda stanovila ambiciózny cieľ zníženia deficitu hneď v prvom roku a dosiahnutie deficitu pod 3% HDP v roku 2013. To by malo spôsobiť, že verejný dlh by mal kulminovať na úrovni 47 % HDP v roku 2012 a následne klesať.

2.2 Princípy regulácie dlhu na Slovensku

Ministerstvo financií SR predložilo na rokovanie vlády SR návrh troch princípov, ktoré mali v rokoch 2007 až 2010 (v čase hospodárskej krízy) zabezpečiť reguláciu dlhov:

1. Akékoľvek zvyšovanie dlhu musí byť transparentné a musí mať jasné pravidlá. Je potrebné vylúčiť nekontrolovaný a nekontrolovateľný rast dlhu.
2. Pri aktívnom riadení dlhu majú byť zvýhodňované strednodobé a dlhodobé ciele pred krátkodobými úsporami. Krátkodobé „úspory“ nesmú byť na úkor väčších nákladov alebo väčšieho rizika nákladov v budúcnosti.
3. Riadenie dlhu má vychádzať z princípu optimálneho rizika. To znamená, že aktívne riadenie dlhu má vychádzať z kvantifikácie rozdielu medzi potenciálnym zvýšením nákladov, ktoré vyplýva z neriadeného rizika a s nákladmi spojenými na jeho elimináciu.

3 ŠTÁTNY DLH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Štátny dlh vzniká ako dôsledok opakujúcich sa deficitov, ktoré sú kryté emisiou vládnych obligácií. Štátny dlh je najdôležitejšou súčasťou verejného dlhu. Pod pojmom verejný dlh sa zväčša rozumie:

- dlh štátu či štátneho rozpočtu a z toho vychádza jeho pomenovanie štátny dlh
- dlh miestnych orgánov či miestnych rozpočtov - miestny (obecný) dlh
- dlh verejnoprospešných inštitúcií, organizácií, fondov
- dlh štátnych podnikov.

Kým štátny dlh v menovitej hodnote v rokoch 2007 a 2008 rástol iba mierne (17,8 mld. Eur ku koncu roka 2008), v roku 2009 narástlo jeho výraznejšie zväčšenie nad úroveň 21 mld. Eur a v troch štvrtinách roka 2010 dosiahol už takmer 24 mld. Eur. Hlavnými faktormi stojacimi za výrazným nárastom dlhu sú hospodárska kríza, ktorá sa negatívne premieta do deficitu štátneho rozpočtu cez výpadok daňových a odvodových príjmov a úbytok zdrojov, ktoré sa využívajú na krytie štátneho dlhu v rámci refinančného systému. Podiel štátneho dlhu na HDP dosiahol k 30.9.2010 hodnotu 36,6 %. Takmer celý štátny dlh je krytý emitovanými cennými papiermi, ktorých podiel na celkovom dlhu je 96,2 %, pričom podiel úverov predstavuje 3,5 %.

Tabuľka č. 1: Štruktúra štátneho dlhu v menovitej hodnote

	Stav v mil. € k 31.12.2007	Stav v mil. € k 31.12.2008	Stav v mil. € k 31.12.2009	Stav v mil. € k 31.12.2010	% z HDP k 31.12.2010
Cenné papiere	16,104	16,614	20,366	22,942	35,2
Úvery	1,198	1,037	913	839	1,3
Rizika z realizácie štátnych záruk	0	0	0	0	0
Ostatné	117	108	83	57	0,1
Štátny dlh v menovitej hodnote	17,42	17,758	21,362	23,838	36,6

Zdroj: MF SR

Z menového hľadiska bol štátny dlh do konca roka 2008 prevažne v slovenských korunách a v eurách. Od prijatia eura je podiel dlhu v domácej mene až 99,7 % z celkového dlhu. Podiel ostatných mien bol zanedbateľný a kumulatívne nepresiahol 0,3 % z celkového dlhu.

Tabuľka č. 2: Štátny dlh podľa meny

Mena	Stav v mil. € k 31.12.2007	Stav v mil. € k 31.12.2008	Stav v mil. € k 31.12.2009	Stav v mil. € k 31.12.2010	% z HDP k 31.12.2010
SKK	12,662	13,483	0	0	0
EUR	4,683	4,189	21,287	23,759	36,5
USD	0	0	0	0	0
JPY	70	82	70	74	0,1
CZK	0	0	0	0	0
CHF	4	4	5	5	0,00
Štátny dlh v menovitej hodnote	17,420	17,758	21,362	23,838	36,6

Zdroj: MF SR

ZÁVER

Napriek nepriaznivým podmienkam na finančných trhoch zostáva zatiaľ pozícia Slovenskej republiky z pohľadu zadlženosti relatívne dobrá. Možno predpokladať, že kríza na finančných trhoch bude len pomaly odznievať a návrat k predkrízovým úrovniam potrvá niekoľko rokov.

Pomer hrubého štátneho dlhu k HDP dosiahol v roku 2010 predpokladanú úroveň 41,6 %. Viaceré krajiny strednej a východnej Európy boli nútené zrušiť alebo odložiť emisie zahraničných dlhopisov, prípadne ich emitovať s väčšími úrokovými sadzbami v snahe získať finančné zdroje na pokrytie svojich aktuálnych potrieb a splatných záväzkov.

Relatívne dobrá pozícia Slovenskej republiky pri refinancovaní štátneho dlhu v porovnaní s inými krajinami vyplýva aj z toho, že Slovenská republika prostredníctvom refinančného systému Štátnej pokladnice využíva voľné verejné zdroje v oveľa väčšom rozsahu, čo prináša väčšie šetrenie výdavkov štátneho rozpočtu.

Literatúra

WORKIE TIRUNEH, MENBERE. *Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky*, Bratislava: EÚ SAV, 2009. ISBN 978-80-7144-175-5

Ministerstvo financií SR. Dostupné z: <<http://www.finance.gov.sk/>>

Štatistický úrad SR. Dostupné z: <<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>
<<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=5946>>

Reuters Slovensko. Dostupné z: <http://www.reuters.sk/?utm_source=azet.sk&utm_medium=kampan1>

Ardal - Agentúra pre riadenie dlhu a likvidity.

Dostupné z: <<http://www.ardal.sk/sk/ekonomicke-informacie/ekonomicke-ukazovatele-sr>>

Vývoj a perspektívy svetovej ekonomiky: Globálna finančná a hospodárska kríza (príčiny – náklady – východiská). Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied Bratislava, 2009. ISBN 978-80-7144-175-5. Dostupné z: <<http://www.ekonom.sav.sk/?lng=sk&charset=&doc=journal&pub=126>>

Doc. Ing. Štefan Bugri, MPH, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliša, a. s.

Šujanovo náměstí 356/1, 602 00 Brno

e.mail: stefan.bugri@vske.cz

Doručeno redakci: 22. 8. 2011

Recenzováno: 29. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

Economic crisis - a strategy for eliminating and reducing public debt

Štefan Bugri

Karel Englis College, Sujanova square #1, 602 00 Brno, Czech Republic, stefan.bugri@vske.cz

Abstract

The world economy has undergone in recent years one of the most tempestuous period of several decades. The present economic crisis is being called the worst crisis since the Great Depression in the 30's of the 20th century. Beginning of the current economic crisis dates back to the financial markets (mainly U.S.) and the factors behind it such as moral hazard in lending, unsustainable indebtedness in an environment of low rates, formation of immense financial products, or the lack of regulation.

Key words: Indebtedness, economic crisis, financial market

JEL Classification: E 61, E 63, F 34, H 63

COBIT PRO PODNIKOVÝ MANAGEMENT

Jaroslav Dočkal

ÚVOD

Podle jednoho z průzkumů Světového ekonomického fóra (Mia, 2008) 75–80 % vedoucích pracovníků businessu věří, že by IT mělo být klíčovým zdrojem inovací a pouze 20–30 % jich je přesvědčeno, že se to tak i děje. Není se ale co divit po zkušenostech vrcholového managementu z rentability investic do IT. Do vzniku metodiky COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology) neexistovala použitelný návod, který by umožňoval vrcholovému managementu ovlivňovat podnikovou informatiku.

COBIT vznikl jako auditní nástroj, jako auditní nástroj se dnes také převážně používá, ale ambice tvůrců jsou v současnosti mnohem vyšší. Cílem článku je vysvětlit, jak je COBIT třeba chápat a v jaký nástroj se postupně vyvíjí. Z rozboru vyplyne důvod, proč byla tematika této metodiky zařazena do výuky na VŠKE.

3 CO JE COBIT

COBIT je procesně orientovaná metodika od verze 3 z roku 2 000 rozvíjená institutem ITGI (IT Governance Institute) působícího v rámci profesní asociace ISACA (dříve známá pod názvem Information Systems Audit and Control Association, z něhož zůstal jen akronym, nyní má asociace cca 86 000 členů). COBIT patří do kategorie modelů IT Governance, které se věnují strategickému a dlouhodobému rozvoji IT a jeho sladění se soustavou strategických cílů a záměrů daného podniku. Neboli účelem IT Governance je integrace IT do celkového chodu organizace.

ISACA dbá, aby se IT Governance nezaměňovala s IT managementem, který se soustřeďuje především na interní činnosti útvaru informatiky a řízení informatiky je tudíž v plné kompetenci vedoucího tohoto útvaru.

4 K ČEMU COBIT SLOUŽÍ

Řešení strategických úkolů IT přesahuje možnosti útvaru informatiky, ty musí (samozřejmě v součinnosti) řešit osobně výkonný ředitel společnosti případně představenstvo podniku. U něj se nepředpokládají detailní znalosti IT, ale přesto od něj musí IT management obdržet jasné zadání, které služby jsou od něj vyžadovány. Na základě tohoto zadání IT management uzavírá konkrétní dohody o úrovni služeb, zahajuje projekty apod.

Ve vnitřní činnosti se útvar IT řídí celou škálou metodik z oblasti IT managementu týkajících se řízení projektů, řízení životního cyklu programového vybavení, řízení služeb IT (ISO/IEC 2000 a ITIL), řízení bezpečnosti (ISO/IEC 27xxx) a řízení kontinuity (BS25999/BS25777). Jak si je skloubí, je ale jeho interní záležitostí. Přestože tyto metodiky jsou orientovány zejména na IT management, obsahují i části patřící do úrovně IT Governance, např. proces sledování požadavků a potřeb uživatelů v rámci ITIL.

V oblasti IT Governance byl dosud COBIT jedinou metodikou. V posledních letech institut ITGI doplnil COBIT o dvě novinky cílené na specifické oblasti, a to Val IT (verze 2 rámce je z roku 2008) a Risk IT (rámec je z roku 2009). Val IT se orientuje na řízení přidané hodnoty IT pro podnik, kde je snahou zdůrazňovat a prohlubovat pozitivní projevy investic vložených do IT. Naproti tomu Risk IT se soustřeďuje na možné dopady nežádoucích událostí, které mohou přínosy investic ohrozit. Metodiky Val IT a Risk IT mají stejný cíl jako COBIT, a to přitáhnout vedení podniku k procesu dlouhodobého řízení IT.

5 VZTAH K ITIL

V posledních letech je zřejmá snaha ISACA ujasnit návaznosti COBITu a metodik IT managementu. Typickým projevem této snahy je mapování vztahů mezi COBIT 4.1 a ITIL v3 (CobiT Mapping, 2008). V čem se tyto metodiky liší?

ITIL (Information Technology Infrastructure Library), je sada knižních publikací (dnes ve verzi 3) popisujících „Best Practice“, tj. v praxi osvědčený způsob řízení IT služeb a ICT infrastruktury. ITIL má užší záběr než ISO, jinak řečeno implementací procesů ITSM (IT Service Management) podle ITIL mají podniky automaticky splněnou část ISO za úsek ICT (za předpokladu, že vytvořené procedury ITSM jsou zpracovány formou ISO dokumentace). COBIT i ITIL mají jeden společný problém, jímž je měření finančního přínosu, které měření výkonnostních indikátorů (Svěřepa, 2007). ITIL si proto svůj handicap v této oblasti řeší kombinováním (Fry, 2008) nebo integrací (Probst, 2009) s technikou Six Sigma, která ovšem není zaměřená jen na IT. COBIT naproti tomu hledá vlastní řešení cestou Val IT.

ITIL je s procesy podle COBIT kompatibilní – jednotlivé procesy i dílčí kontrolní cíle COBIT lze přehledně mapovat na jednotlivé procesy, resp. aktivity ITIL. COBIT prezentuje činnost ICT vůči okolí, které nemá znalosti o ICT. Záběr metodiky COBIT je tedy širší než záběr ITIL: například ITIL neobsahuje oblast řízení lidských zdrojů, zatímco COBIT ano. Procesy ITIL jsou pak používány pro operativní a taktické řízení, zatímco COBIT je používán jako nástroj strategického řízení. Přesto mnohdy dochází ke kuriózní situaci, kdy probíhá v podnikovém IT „certifikace podle ITIL“ a pak „certifikace podle COBIT“ a IT odborníci periodickou přípravou na odlišné certifikace ztrácí čas.

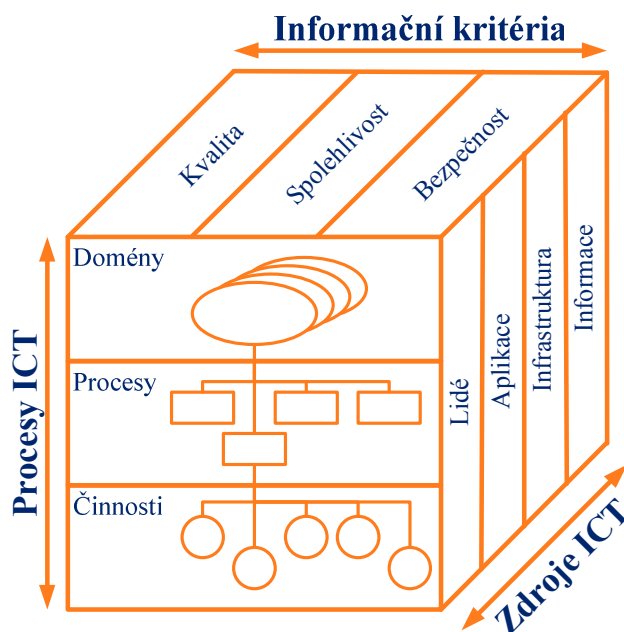
COBIT ale na rozdíl od ITIL nevzešel z praxe, je produktem ITGI, což je výzkumná instituce, a teoretici často hovoří jiným jazykem, než lidé z praxe. COBIT se prosazuje nejvíce v USA, ale často se jím musí řídit i české firmy, které nějakým způsobem chtějí dodávat pro americký trh či trhy s ním související. Projekt ITIL vznikl ve Velké Británii, a proto je tento koncept používán spíše v evropských zemích. V České republice se poměrně úspěšně prosazují oba koncepty, COBIT díky lokální pobočce ISACA (Czech Republic Chapter – <http://www.isaca.cz>) a ITIL díky občanskému sdružení itSMF Czech Republic. (<http://www.itsmf.cz/cz>).

Základní publikace COBIT jsou na internetu k dispozici volně ke stažení, např. pro stažení rámce metodiky COBIT 4.1 se stačí pouze zaregistrovat. Řada publikací COBITu je ale volně k dispozici jen členům ISACA. Publikace ITIL se naproti tomu musí všechny kupovat.

6 SOUČASNÝ STAV

COBIT dává do souvislosti IT procesy, IT zdroje a požadavky businessu, což zobrazuje v podobě multimediální kostky, viz obr. 1. První verze metodiky COBIT byla vytvořena v roce 1996 ve spolupráci tří univerzit (Free University of Amsterdam, California Polytechnic University a University of New South of Wales v Austrálii) a byla určena výhradně pro auditory. Ve 2. verzi z roku 1998 byly cíle řízení rozčleněny do dvou úrovní (vysoká, detailní) a byla doplněna „množina implementačních nástrojů“ (Implementation Tool Set). 3. verze z roku 2000 svoji pozornost zaměřila na podporu manažerských nástrojů a doplnění COBITu o výkonnostní management; novinkou byla rovněž on-line verze produktu.

Velký vliv na COBIT měl Sarbanes-Oxley Act z roku 2002, a to i když se samotný zákon bezprostředně týká jen firem kotovaných na americkém trhu. Tento vliv je patrný v aktuální verzi 4.1 COBITu z roku 2007. Nová verze například zprůhledňuje vazby na jednotlivé úrovně řízení a obsahuje některé nové části (např. IT Assurance Guide, IT Control Objectives for SOX, IT Governance Implementation Guide, COBIT Security Baseline).

Obr. 1: Multidimenzionální kostka COBITu (Novák, Svojanovský, 2009)

COBIT pro jednotlivé oblasti definuje (viz Novák, Svojanovský, 2009):

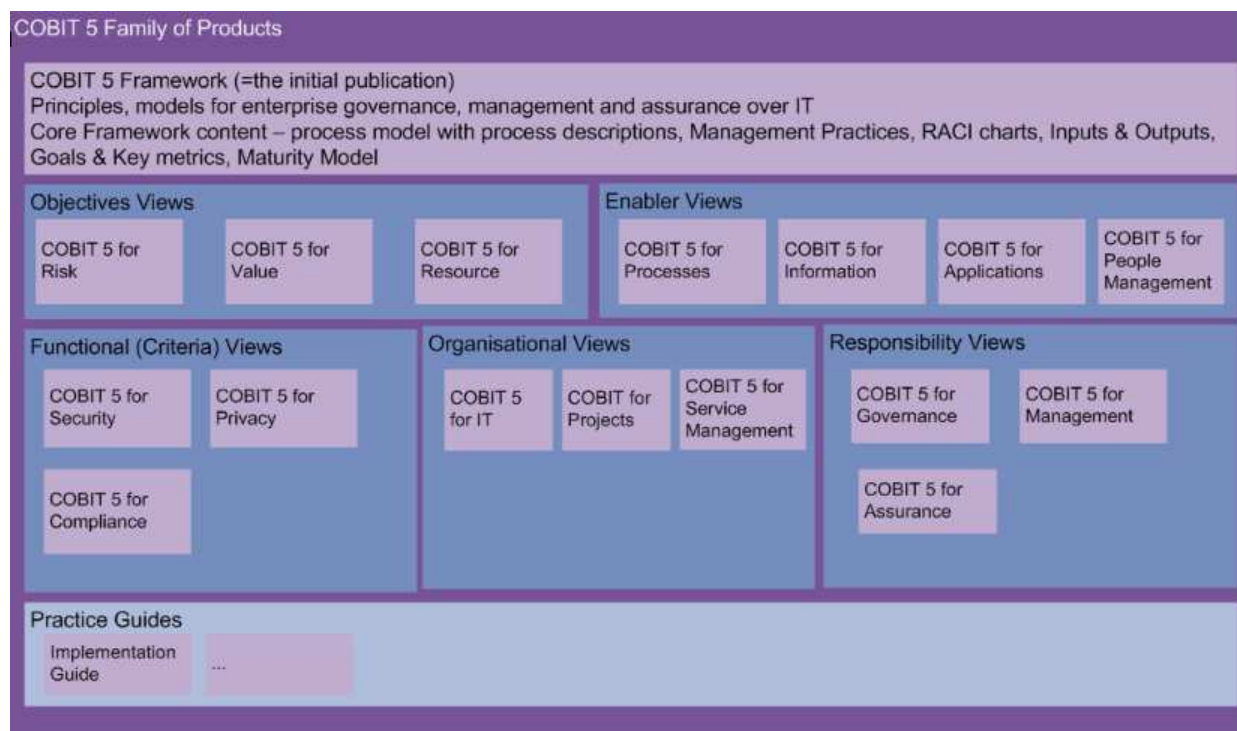
1. Informační kritéria, do nichž se promítají cíle řízení (jsou definovány požadavky ze strany byznysu, strategický cíl ke každému procesu a detailní cíle jednotlivých procesů) odrážející zájmy podniku.
2. Procesy – bylo definováno 34 procesů seskupených do čtyř domén: Plánování a organizace, Akvizice a implementace, Dodávka a podpora, Sledování (monitorování) a hodnocení. Pro každý proces jsou definována potřebná metadata: obsah a cíl, dílčí kontrolní cíle, typické aktivity a role, vstupy a výstupy, kritéria pro model vyspělosti, způsob měření, způsob auditu.
3. Zdroje přiřazené k procesům: informace (datové objekty – interní, externí atd.), infrastruktura (hardware, operační systémy, sítě, lokalizace a podpora informačních systémů), aplikace (souhrn manuálních i automatizovaných procedur), lidé (znalosti, organizace, získávání, poskytování, podpora, monitoring a ohodnocení informačních systémů a služeb).
4. Jak jsou posuzované společnost zralé, je posuzováno z hlediska šesti stupňů zralosti (žádná, počáteční, intuitivní, definovaná, říditelná a měřitelná, optimální).

V článku (Thurner, 2011) je popsán softwarový nástroj umožňující zobrazování jednotlivých prvků struktury metamodelu z Access databáze a Excel tabulek (87 tabulek).

7 PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ

V roce 2008 vyšel standard ISO 38500 (vznikl úpravou australské normy AS8015:2005), který pro vrcholový management definoval rámec principů pro vývoj, řízení a sledování (monitorování) použití IT v řízených organizacích. Tento standard se stal bezprostředním podnětem pro vytvoření nové verze COBITu (Cobit 5, 2011). Návrh nové verze byl od 27. června do 18. září 2011 vystaven k diskusi na webu ISACA spolu s některými komentáři (Oliver, 2011), (Stroud, 2011); finální publikace má vyjít počátkem roku 2012.

První zásadní změnou má být (Harmer, 2011) uplatnění tzv. „principu čočky“ – byl zpracován 60stránkový rámec, na jehož podkladě mají být zpracovány specifické publikace pro jednotlivé kategorie uživatelů (např. „COBIT for Assurance“ určený pro auditory či „COBIT for Security“ určený pro bezpečnostní specialisty). Uživatelé už nebudou nuceni studovat tlustospisy, v nichž se jich ne vše týká, cílené publikace budou tenčí a rozvíjeny příslušnými specialisty pro danou oblast. Tento postup je označen termínem „view“ používaným např. v databázové terminologii. Tento postup rovněž umožní zahrnout dílčí metodiky Val IT a Risk IT do COBITu. Prvotní představu (Stroud, 2010) zachycuje obr. 2.

Obr. 2: Prvotní představa o sadě produktů metodiky COBIT 5

COBIT 5 redukuje 34 procesů COBITu 4.1, 22 procesů Val IT a 9 procesů Risk IT na 36 procesů. K jednotlivým procesům je přiřazeno 208 praktik. Zajímavé je, že oblasti Governance se týká jen 5 procesů, zatímco oblasti managementu se týká zbytek (12x Align, Plan and Organize, 8x Build, Acquire and Implement, 8x Deliver, Service and Support a 3x Monitor Evaluate and Inform). Zde je evidentní snaha do jednoho celku integrovat co nejvíce z dosavadního spektra standardů. Znalci ITIL by mohli v COBIT 5 hledat Service Desk (dříve Help Desk), přímo není uveden, ale skrývá se pod názvem DSS4 (Deliver, Service and Support) Manage Service Requests and Incidents.

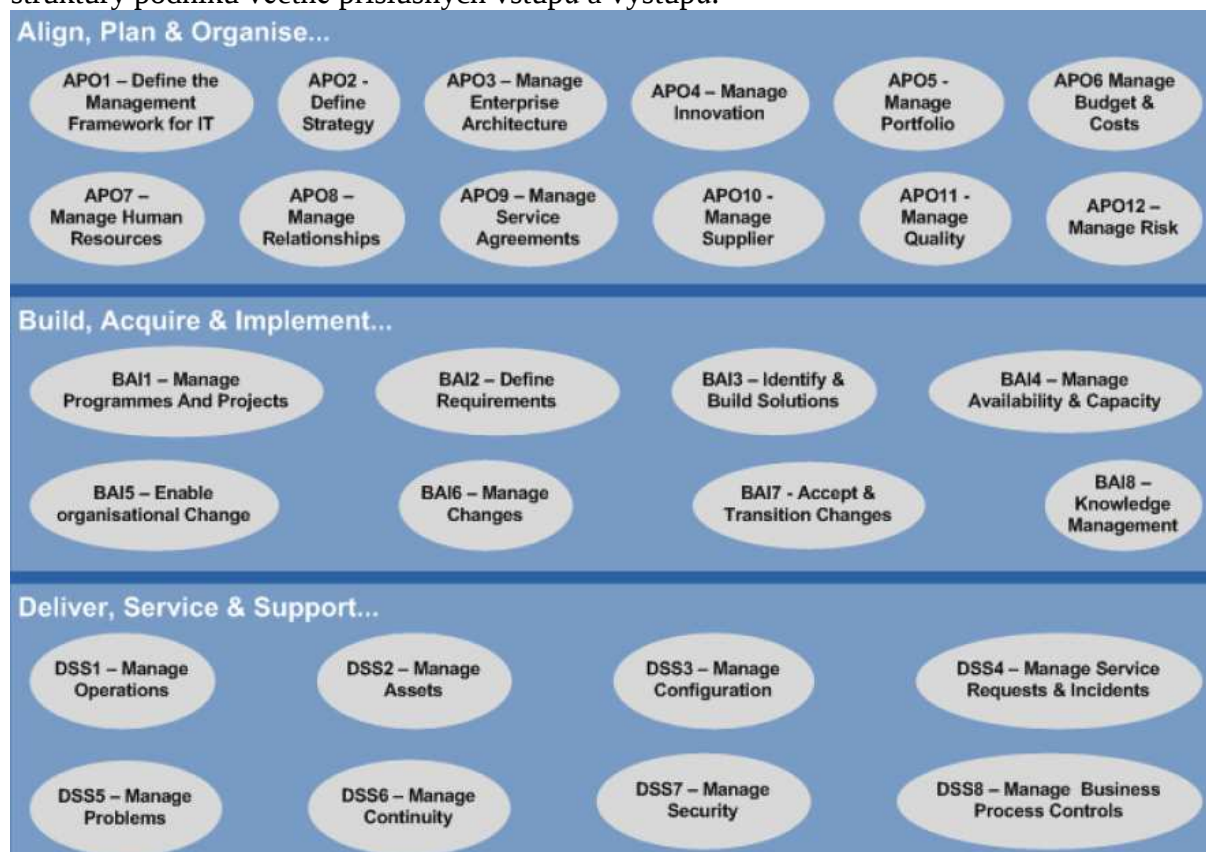
Základní publikace se má skládat ze tří dílů s názvy The Framework – principles & models for enterprise governance of IT, Process Reference Guide – detailed process reference guide, Implementing and Continually Improving Enterprise Governance of IT. První dva jsou od června vystaveny na webových stránkách ISACA k posouzení, poslední (půjde o aktualizaci přístupu „životní cyklus“ z minulé verze) má být k dispozici koncem roku. Pro praxi je nejvýznamnější 2. díl, který je návodem pro audit procesů organizace způsobem vycházejícím z mapy procesů, z níž je výřez zachycen na obr. 3. Každý z těchto procesů je blíže popsán v tabulce konkrétního procesu, v níž jsou uvedeny cíle vztahující se k IT a příslušné metriky – viz obr. 4.

Ve schématu RACI či RASCI (Responsible, Accountable, S – Supportive, Consulted, Informed) jsou uvedeny příslušné zodpovědnosti za příslušnou praktickou činnost – viz

obr. 5. Pomocí tohoto schématu se hledá překrývání zodpovědností, případně činností, za které nikdo nezodpovídá.

Zajímavé je, že zralostní model COBIT 4.1 byl nahrazen modelem z ISO/IEC 15504, který používá jiná iniciativa ISACA, a to CAP (COBIT Assessment Program). Nejde jen o přejmenování, ale o změnu rozložení škály: tři nejnižší úrovně byly sdruženy do jediné (drobné rozdíly nezralé implementace nikoho nezajímají) a mezi tuto nultou úroveň a úroveň 3 byly vměstnány další dvě úrovně (implementace v říditelné podobě a implementace za použití definovaných procesů).

Posledním krokem je definice jednotlivých aktivit v rámci praktik včetně vstupů a výstupů – viz obr. 6, na kterém jsou uvedeny praktiky používané při definování organizační struktury podniku včetně příslušných vstupů a výstupů.

Obr. 3: Výřez z mapy procesů podle návrhu standardu COBIT 5

APCO1	Define the Management Framework for IT	Area: Management
		Domain: Align, Plan and Organise
Process Description		
Clarify and maintain the enterprise IT mission and vision. Ensure that the right mechanisms and authorities are put in place, in line with guiding principles and policies, and are continually improved and aligned with enterprise requirements.		
Process Purpose Statement		
Provide a consistent management approach to enable the enterprise governance requirements to be met, covering management processes, organisational structures, roles and responsibilities, reliable and repeatable activities, and skills and competencies.		
The process supports the achievement of a set of IT-related goals, which support the achievement of a set of enterprise goals:		
Ref	IT-related Goal	Related Metrics
01	Alignment of IT and business strategy	P/S P Percent enterprise strategic goals and requirements supported by IT strategic goals Stakeholder satisfaction with scope of the planned portfolio of programmes and services

Obr. 4: Výřez z tabulky konkrétního procesu (Definice manažerského rámce pro IT)

KMP REF	Practice	Board	CEO	CFO	COO	Business Executives	Business Process Owners	Strategy Executive Committee	Steering (Programmes/Projects) Committee	Chief Risk Officer	Chief Information Security Officer	Architecture Board	Enterprise Risk Committee	HR	Compliance	Audit	CIO	Head Architect	Head Development	Head IT Operations	Head IT Administration	Project Management Office	Value Management Office	Service Manager	Information Security Manager	Business Continuity Manager
APO01.01	Define the organisational structure.		C	C	C	C		I						R	I	I	A	C	C	C	R	C		C	C	C
APO01.02	Establish roles and responsibilities.					I	C							C	C	C	A	C	C	C	R	C		C	C	C
APO01.03	Maintain the enablers of the management system.	C	A	C	R	C	C	I		C	C	C	C		C	C	R				R					
APO01.04	Communicate management objectives and direction.		A	R	R	R	I	R	I	R	R	I	I	I	I	I	R	I	I	I	I	I	I	I	I	I

Obr. 5: Ukázka schématu RACI podle návrhu standardu COBIT 5.

Význam zkratk je: R – Responsible, A – Assists, C – Consulted, I – Informed

Process Practices, Inputs/Outputs and Activities

Ref	Management Practice	Inputs	Description	Outputs		
		From		Description	To	
APO01.01	Define the organisational structure. Establish an internal and extended organisational structure that reflects business needs and IT priorities. Put in place the required management structures (e.g., committees) that enable management decision-making to take place in the most effective and efficient manner.	APO03.02	Process architecture model	Definition of organisation structure and functions	APO03.02	
		EDM01.01	Decision-making model	Organisation operational guidelines	APO03.02	
		EDM01.01	Enterprise governance guiding principles	Communication ground rules	All APO; All BAI; DSS; All MEA	
Activities						
		1	Define the scope, internal and external functions, internal and external roles, and capabilities and decision rights required, including those IT activities performed by third parties.			
		2	Identify decisions required for the achievement of enterprise outcomes and the IT strategy, and for the management and execution of IT services.			
		3	Establish the involvement of stakeholders who are critical to decision-making (accountability, responsibility, and those who should be consulted or informed).			
		4	Align the IT-related organisation with enterprise architecture organisational models.			
		5	Define the focus, roles and responsibilities of each function within the IT-related organisation structure.			

Obr. 6: Výřez z tabulky aktivit konkrétní praxe (Definice organizační struktury)

ZÁVĚR

Pro vysoké školy manažerského charakteru, mezi které VŠKE patří, má metodika COBITu rostoucí význam tím, jak se metodika mění ze záležitosti pro pár auditorů v nástroj pro širší spektrum uživatelů včetně z řad vrcholového managementu. Certifikací jsou čtyři typy:

- CISA (Certified Information Systems Auditor) je certifikací v oblasti auditu, kontroly, hodnocení a bezpečnosti informačních technologií.
- CISM (Certified Information Security Manager) je certifikace pro bezpečnostní manažery a odborníky, kteří řídí, tvoří, kontrolují a hodnotí informační bezpečnost.

- CGEIT (Certified in the Governance of Enterprise IT) je certifikace pro odborníky zaměřené na IT governance (tzn. zejména manažerské pozice). Dnes je největší snahou ISACA získat pro certifikaci tuto kategorii pracovníků.

Na Slovensku jsou už požadavky na experty-držitele některého certifikátu ISACA standardní součástí veřejných soutěží organizací veřejné správy (Horváth, 2010), v České republice tomu tak není (snad zatím).

Na VŠKE je přednášen předmět Řídicí informační systémy (ŘIS) přednášený na jiných českých vysokých školách pod výstižnějším názvem Manažerské informační systémy (MIS). V současnosti byla pro předmět ŘIS zpracovaná nová Metodická příručka pro studium předmětu v kombinované formě a seznámení s metodikou COBIT bylo zařazeno do tématu 5. Informační audit a audit informačního systému.

Literatura

BS ISO/IEC 38500, *Corporate governance of information technology*. ISO/IEC : 2008. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <<https://sshop.element5.com/shareit/checkout.html?productid=300263258&language=English>>.

CobiT Mapping. Mapping of ITIL v3 with CobiT 4.1. IT Governance Institute : 2008. ISBN 978-1-60420-035-5.

COBIT 5 Exposure Draft. COBIT 5: Framework (public exposure through 18 September 2011). *COBIT 5: Process Reference Guide* (public exposure through 18 September 2011). [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.isaca.org/Knowledge-Center/Research/Research-Deliverables/Pages/COBIT-5-Exposure-Draft.aspx>>.

DOČKAL, J. *Řídicí informační systémy*. VŠKE Brno : 2008. 41 s.

MIA, I., DUTTA, S., GEIGER, T. *The Global Information Technology. Report 2009–2010*. IT for sustainability. World Economic Forum. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <<http://akgul.bilkent.edu.tr/WEF/2009/gitr/gitr09fullreport.pdf>>.

FRY, M. MOLY, M. Combining ITIL and Six Sigma to Improve Information Technology Service Management at General Electric. Remedy Solutions, BMC Software. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <http://www.mountainview.ca/Mountainview/downloads/ge_itil_six_sigma_itsm.pdf>

HARMER, G. *COBIT 5 Update – It's almost ready*. Posted April 19th, 2011.

HORVÁTH, A., KOPÁČIK, I. Certifikácie ISACA. *Data Security Management* 4/2010, s. 9.

NOVÁK, L., SVOJANOVSKÝ, P. *Přehled metodik pro strategické řízení IT*. Professional Computing : 2009, roč. 10, č. 12, s.27–29. ISSN 1214-5335. [cit. 2011-08-30]

OLIVER, D., LAINHART, J. *Delivering Business Benefits With COBIT: An Introduction to COBIT 5*. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/cobit/cobit-focus/Documents/COBIT-Focus-Vol-3-2011.pdf>

PROBST, J., CASE, G. Integrating Six Sigma and ITIL® for Continual Service Improvement. OCG : 2009. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <http://www.best-management-practice.com/gempdf/SixSigma_ITIL_CSI_WP_July09.pdf>

STROUD, R. *COBIT Update September 2010*. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.slideshare.net/CAinc/cobit5-updateresearch-robert-e-stroud-cgeit-final>>.

STROUD, R. *COBIT Update July 2011*. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <http://www.isaca.org/Knowledge-Center/cobit/Pages/Overview.aspx>.

SVĚŘEPA, J. *Měření automatizovaných IT procesů dle ITIL*. CIO Business World 8.1.2007. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <http://businessworld.cz/reseni-a-realizace/mereni-automatizovanych-it-procesu-dle-til-3572-p3812>>.

TURNER, R. *Modeling Architecture for COBIT*. [cit. 2011-08-30]. Dostupný z WWW: <<http://www.isaca.org/Knowledge-Center/cobit/Documents/COBIT-Focus-Vol-3-2011.pdf>>.

doc. Ing. Jaroslav Dočkal, CSc.

Vysoká škola Karla Engliš, a.s.
Šujanovo nám. 356/1, 602 00 Brno
e-mail: jaroslav.dockal@vske.cz

Doručeno redakci: 6. 9. 2011

Recenzováno: 16. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

COBIT FOR COMPANY MANAGEMENT

Jaroslav Dočkal

Karel Engliš College, Sujanovo square #1, 602 00 Brno, Czech Republic,
e-mail: jaroslav.dockal@vske.cz

This article is devoted to process-oriented methodology COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology) which have been from the version 3 (2000) developed by the Institute ITGI (IT Governance Institute) operating within an international organization ISACA. Till COBIT there is no methodology similar to COBIT allowing management to influence business informatics. COBIT was originally set up purely as an audit tool, as an audit tool is mainly used today as well, but the ambitions of ISACA is now much higher. Now is used COBIT version 4.1, but in summer 2011 the first materials of version 5 was provided by ISACA to review. The article discusses what the new version will bring us and explains why the theme of this methodology was included in the teaching process VŠKE.

Key words: COBIT, ISACA, ITGI, Governance, ITIL

JEL Classification: D80, M 42

PROJEKT PODPORY KOMBINOVANÉ FORMY STUDIA NA VŠKE

Naděžda Fasurová

ÚVOD

Elektronické vzdělávání umožňuje zefektivnit proces učení a to z těchto pohledů: dostupnost a časová flexibilita, individuální doba ke studiu, rychlé řešení zpětné vazby, informace o pokrocích studenta při studiu, variabilita a interaktivita (multimedia, testy, fóra apod.), úspora nákladů při studiu a pružná reakce na požadavky aktualizace vzdělávacích modulů (Urban J., 2007).

Elektronické výukové programy se používají zejména při distanční a kombinované formě výuky, aby pomohly zajistit kvalitu výuky a také komunikaci a dále, aby zpřístupnily učební materiály. Forma těchto programů je orientovaná na takzvané kurzy, které zahrnují více modulů a funkcí. Například se jedná o moduly, které jsou použity k zajištění kontrolované části výuky (testy, autotesty, kontrolní práce), dále zajišťují komunikaci prostřednictvím diskusních fór, případně aktualit, zpráv a chatů. Kromě těchto funkcí tyto kurzy obsahují výukové elektronické texty, prezentace, videa, animace, audia a obrázky aj.

Studium na Vysoké škole Karla Engliš, a.s. je orientováno na bakalářský stupeň studia. Bakalářské studium je v současné době otevřeno pro formu prezenční ve dvou oborech a v případě jednoho studijního oboru studijního programu Ekonomika a management, obor Management v podnikání i v kombinované formě. V současné době je podána žádost o rozšíření akreditace o kombinovanou formu oboru Ekonomika a právo v podnikání.

Během dubna 2010 byly započaty přípravy na podání žádosti o akreditaci kombinovaného studia oboru Management v podnikání, dále příprava studijních opor a metodických příruček a současně začal projekt podpory kombinované formy studia na VŠKE. Tento projekt zahrnuje implementaci zvoleného programu Moodle pro e-learning naší školy prozatím v jeho jednoduché formě. Program Moodle byl použit k realizaci podpory studia kombinované formy z hlediska informačního naplnění a dále z hlediska kontrolované části výuky.

Projekt pro administrátora programu Moodle začal v dubnu 2010. Projekt zahrnuje od instalace a tvorby struktury programu, naplnění programu Moodle, dále správu dat a organizaci programu. Tento program je používán ve výuce od začátku akademického roku 2010/2011. Příspěvek má za cíl informovat o tom, jakým způsobem byl tento projekt řešen a jak se během času vyvíjí.

1 NÁVRH STRUKTURY PROGRAMU

Program resp. softwarový balík Moodle byl vytvořen k elektronickému vzdělávání jak pro prezenční, tak i distanční formu. Pro takové programy, či prostředí je známé označení LMS (Learning Management systém - systém řízení vzdělávání). Jedná se o software typu Open Source tedy volně přístupný. Informace o Moodle jsou na internetu dostupné v různých odkazech. Hlavní e-stránky obsahují pokyny pro uživatele, aktuality, diskusní fóra apod. (www.moodle.org). Na další webovské stránce je připravena dokumentace pro uživatele a vývojáře a případné nápovědy v češtině (http://docs.moodle.org/cs/Hlavni_stranka).

V České republice je jeden hlavní partner a to společnost PragoDataConsulting, s.r.o., která ve spolupráci s MU v Brně připravila publikaci určenou pro uživatele programu (Váňová, 2009). MOODLE je zkratkou slov: Modular Object Oriented Dynamic Learning Environment. Může sloužit jak pro e-reading (elektronické čtení), tak pro e-learning (elektronická výuka).

Program je volně přístupný a lze ho instalovat na webovský server. Administrátor programu nebo školy připraví návrh struktury programu podle zaměření školy, navrhne výběr grafické úpravy, kategorizaci a jednotlivé kurzy, které se budou vyučovat.

Záměrem školy bylo, aby struktura jednotlivých kurzů byla stejná, což napomáhá rychlé orientaci a urychluje proces hledání informací, učebních textů, prezentací, sylabů, kontaktů a také odevzdávání úkolů. Nejprve byl vytvořen systém ročníků a předmětů pro obor Management v podnikání (MvP). Dále byly vytvořeny složky pro pracoviště Brno a Liberec. Přístup do programu Moodle na VŠKE je možný dvěma způsoby: buď přes intranet školy, nebo přímo přes adresu (<http://moodle.vske.cz>).

Kombinovaná forma výuky má svoje odlišnosti oproti prezenční výuce. Zejména se jedná o časové možnosti studujících, věk studujících je průměrně vyšší, mají již zkušenosti z praxe, mnohdy mají vyšší motivaci ke studiu z hlediska získání vyšší odbornosti a uplatnění v zaměstnání. Někteří studenti však mohou mít problémy s informační technikou, co se týká vstupních znalostí a dovedností. Dále mohou být problémy s připojením k internetu.

Inovace výuky formou e-learningových kurzů, nebo použití pro doplnění výuky, jak prezenční formy studia, tak kombinované formy není v současné době až takovou novinkou. E-learning nebo některý systém LMS je v současné době hojně rozšířen a využíván od základního po vysoké školství. Systém takového propojení výuky není jednoduchý po stránce organizační, dále předpokládá určitý zájem a schopnosti vyučujících zapojit se do těchto kurzů a samozřejmě vyžaduje školení vyučujících ve zvoleném LMS a také je třeba znalostí ICT, což se týká hlavně použití multimediálních prostředků ve výuce (výukové filmy, videozáznamy, flash animace apod.). (Urban, 2007)

Pro zajištění výuky kombinované formy studia byli vyškoleni vyučující VŠKE v rámci kurzu „Realizátor distančního vzdělávání“, neboť kombinované studium je z části prezenční a z části distanční. Učitelé byli seznámeni s principy distančního vzdělávání a s principy tvorby speciálních učebních textů (distančních studijních opor).

2 CHARAKTERISTIKA STRUKTURY A IMPLEMENTACE PROGRAMU MOODLE

V Moodle VŠKE má naše škola připraveny jednotlivé vyučované předměty jako kurzy a to tak, že student má k dispozici pro studium jednotlivé informační dokumenty-materiály, studijní opory a kontrolovaná část výuky je zajištěna formou kontrolních nebo seminárních prací. Systém přístupných podkladů pro jednotlivé předměty z hlediska naplnění je stejný, přičemž lišit se mohou v rámci pracovišť pouze v zadání kontrolních nebo seminárních prací a v kontaktech na učitele, případně v doplňujících materiálech, například v prezentacích vytvořených konkrétními učiteli.

Každý předmět obsahuje tyto témata v následujícím pořadí: informace o předmětu, tematický sylabus předmětu, učební text (distanční studijní opora), zadání kontrolních, případně seminárních prací, připravené složky na odevzdávání souborů, vybrané prezentace a doplňující materiály, vzor okruhů otázek ke zkoušce a kontakt na učitele.

Samostatná část studia a připravená studijní opora předpokládá, že připravené učivo je dávkováno po částech. Důležitá je zpětná vazba, jestli student text pochopil a jestli byl splněn cíl předmětu (kurzu). K tomu, aby student zjistil, jaké jsou jeho pokroky při studiu, je v programu nastaven komentář vyučujícího, kde mohou být i napsány některé významné chyby při řešení zadané práce nebo úkolu. Dále student má v systému vloženo vyučujícím, jestli je jeho práce uznána, popřípadě hodnocení práce.

Výuka kombinované formy studia na VŠKE začala prostřednictvím přednášek a konzultací a spuštěním programu zahájením akademického roku 2010/2011 dne 4.10. 2010.

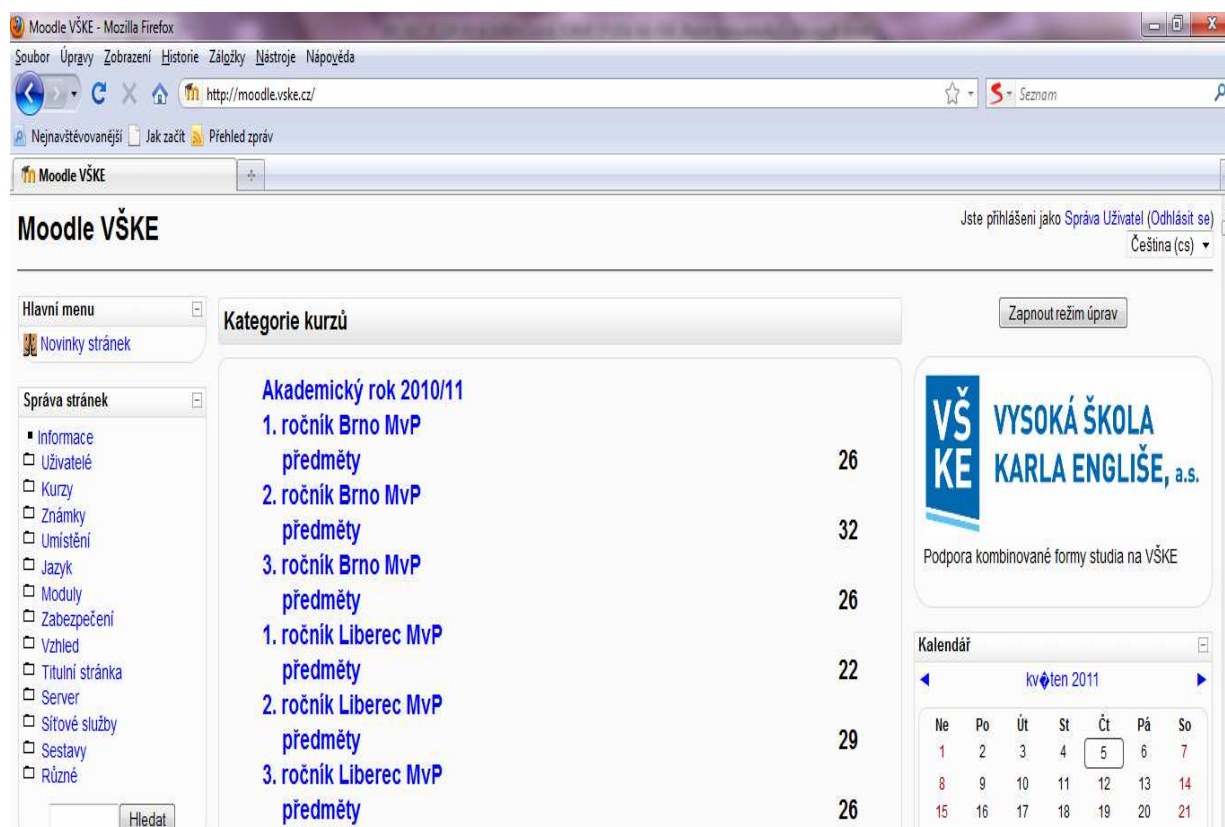
Ke studiu v kombinované formě nastoupilo do 1. ročníku v oboru Management v podnikání 48 studentů, což odpovídalo 25% z celkového počtu studentů v 1. ročníku. Hosté přístup k programu nemají, ale změna v přístupu je do budoucna možná. V programu bylo připraveno pro 1. ročník v Brně celkem 26 kurzů k výběru, z toho 8 kurzů je volitelných. Některé volitelné předměty nebyly v tomto roce otevřeny. Kromě 1. ročníku byly připraveny další složky 2. a 3. ročníku a to pro účely testování. Další informační součástí Moodle VŠKE je složka s názvem Kombinované studium/dokumenty pro KS.

3 KONTROLOVANÁ ČÁST VÝUKY V PŘIPRAVENÝCH KURZECH

Výuka kombinovaného studia se dělí podle obvyklého způsobu: prezenční část/distanční část. V tomto případě je výuka kombinovaného studia na VŠKE u většiny předmětů v poměru 50%/50%. V praxi to znamená, že se dělí výuka na přednášky a konzultace. Další nutnou součástí výuky je elektronické odevzdávání úloh do programu Moodle.

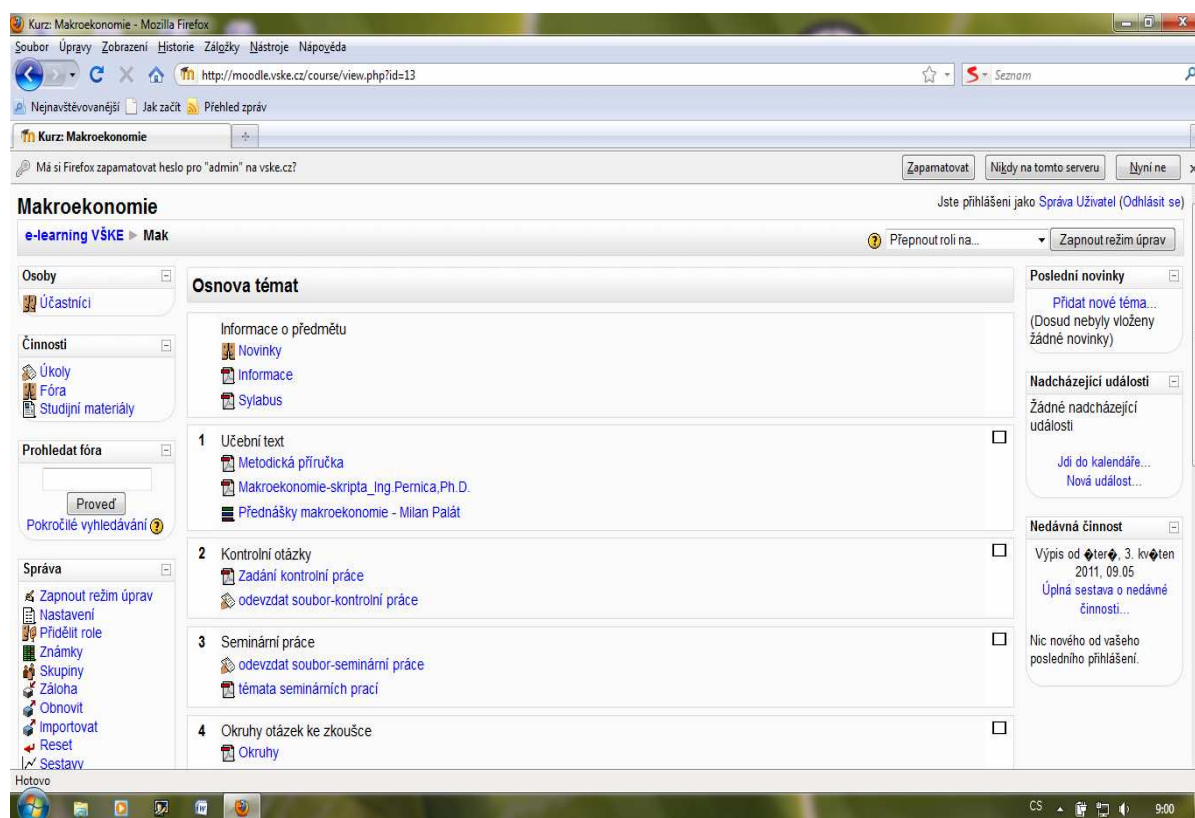
Odevzdání úkolů zadaných vyučujícími je podle Studijního a zkušebního řádu VŠKE (článek 7) podmínkou pro získání zápočtu. V případě VŠKE bylo stanoveno, že u všech předmětů zakončených zápočtem studenti musí odevzdat kontrolní práce. V případě, že je předmět zakončen i zkouškou, musí studenti odevzdat do programu i seminární práce na konkrétní zadané téma. Složitost úkolů je úměrné způsobu zakončení předmětu. Administrátor zajišťuje kromě organizace také archivaci odevzdaných úkolů. Zápočtové práce a zkoušky jsou realizovány prezenčně. Učitelé kontrolují odevzdání zadaných prací a informují přímo v programu nebo mailem studenty o tom, jestli jsou jejich práce uznány, případně je třeba práce opravit, nebo doplnit. Na následujících obrázcích jsou připraveny ukázky vstupní stránky (obr.1) a kurzu Makroekonomie (obr.2).

Obrázek 1: Náhled vstupní stránky Moodle VŠKE

zdroj: <http://www.moodle.vske.cz>

Obrázek 2: Kurz Makroekonomie

zdroj: <http://www.moodle.vske.cz/course>

Organizace programu je ve správě administrátora, který může vkládat aktuální novinky a důležité informace, jak pro všechny účastníky (učitele i studenty), tak jen konkrétním osobám. Podmínkou je ovšem registrace studentů k jednotlivým kurzům konkrétního ročníku a semestru hned na začátku výuky.

Studenti dostávají od administrátora e-mailem svoje heslo pro vstup do programu a také postup, pomocí něhož se přihlásí, zaregistrují si předměty a zjistí, jakým způsobem mají odevzdávat své práce. Na nástěnkách školy a také přímo v systému je náhled na strukturu programu, tak, aby se studenti i učitelé poměrně rychle orientovali.

Studenti i učitelé mají možnost rychlé komunikace v rámci svého kurzu, kdy využijí přímo programu Moodle a již vložené e-mailové adresy studenta ve složce: účastníci kurzu.

Pro usnadnění komunikace s učitelem je v každém kurzu uveden kontakt na učitele a jeho e-mailová adresa. Kontrolu naplnění obsahové stránky kurzů provádí kromě vyučujících i vedoucí ústavů.

Studijní texty pro kombinované studium na VŠKE: studijní opory a metodické příručky pro kombinované studium jsou k dispozici nejen v programu Moodle, ale také v knihovnách školy v tištěné i elektronické podobě. Tyto učební texty obsahují ikony, které mají za úkol vést studenta při studiu. Studijní opory a metodické příručky obsahují tyto části: průvodce studiem, úkoly, shrnutí, kontrolní otázky, pojmy k zapamatování a literaturu. Některé učební texty obsahují navíc příklad, cvičení a klíč ke cvičení. Přehled těchto studijních opor je shrnut v Ročence 2010 (kolektiv, Ročenka 2010). V rámci edičního plánu školy se předpokládá dokončení dalších studijních opor v roce 2011. Kromě připravených kurzů v programu je připravena složka s informacemi pro kombinované studium. Jedná se o směrnici rektora VŠKE č. 2/ 2010, studijní a zkušební řád, studijní plán kombinovaného studia, harmonogram akademického roku, žádosti poplatky, formuláře, úřední hodiny studijních oddělení, prorektora pro kombinovanou formu, administrátora Moodle, knihovny a jejich kontakty.

Školení učitelů je provedeno před zahájením akademického roku a vyžaduje opakování a také ukázkou novinek, případně konzultace s učiteli, v čem mají problémy, co potřebují změnit a upravit. Celkem bylo proškoleno 61 akademických pracovníků a 8 pracovníků administrativy. Školení administrátora probíhá stále během roku. Školení v rámci workshopů na konferencích proběhlo v červnu 2010 na VUT v Brně (Konference MoodleMoot 2010) a v červnu 2011 na MU (Konference SCO 2011). Nové informace k organizaci programu jsou podány vyučujícím vždy před zahájením obou semestrů na pedagogických konferencích VŠKE a také na poradách vedoucím ústavů.

Během února 2011 byl podán návrh projektu na realizaci rozšíření e-learningu na VŠKE, který by navazoval na projekt Moodle VŠKE „Inovace výuky VŠKE-Tvorba a implementace e-learningových opor napříč studijními obory a ústavy VŠKE“. (Projekt OPVK). Projekt byl přijat, v současnosti ještě není řešen, je ve stadiu příprav. Během dubna 2011 začaly přípravy na dalším projektu propojení vnitřních systémů školy včetně Moodle (řešeno ve spolupráci s externí firmou).

ZÁVĚR

Projekt byl připraven podle schváleného návrhu a spuštěn od začátku akademického roku 2010/2011 v souladu s udělenou akreditací. Vzhledem k tomu, že projekt běží teprve 2 semestry, nelze podat žádné statistiky, pouze můžeme konstatovat, že zavedený program je přínosem pro kombinované studium, jak pro učitele, tak i pro studenty. Během organizace projektu byly získány od studentů informace o tom, že většina studentů nemá problémy s přístupem a se vkládáním souborů do programu a program používají. Hodnocení funkčnosti a využívání programu Moodle vyučujícími na VŠKE bude provedeno na základě anket. Vedení školy komentovalo současné řešení projektu jako poměrně rychlé začlenění programu do procesu výuky a současně v souvislosti s přípravou učebních textů jednotlivými učiteli byla zvýšena i publikační činnost školy.

V rámci projektu byly navrženy různé další změny, které by napomohly k dalšímu rozvinutí e-learningu na VŠKE a to využití multimedií, které doplní připravené učební texty a také příprava a naplnění testovacích modulů k vybraným předmětům. Tyto inovace budou provedeny v rámci řešení nového projektu školy v letech 2012-2014 pod názvem „Inovace výuky VŠKE-Tvorba a implementace e-learningových opor napříč studijními obory a ústavy VŠKE“.

Literatura

Masarykova univerzita. *7. ročník konference o elektronické podpoře výuky SCO 2011*. Brno: Ekonomicko správní fakulta MU, 22.-23.6.2011. Dostupné z WWW:

<<http://sco.muni.cz/2011>>, 2011-07-24

Moodle. *A Free, Open Source Course Management system for Online Learning* [online].

2008. Dostupné z WWW: <<http://moodle.org>>

Moodle. *Český portál vzdělávacího prostředí* [online]. Dostupné z WWW:

<http://docs.moodle.org/cs/Hlavni_stranka>, 2011-08-12.

URBAN J. *Přínosy e-learningu* [online]. 24.6.2007, [cit. 2011-7-29]. Dostupné z WWW:

<http://urbanjo2.ic.cz/elearn_pr.html>

VÁŇOVÁ, T. – VÁŇOVÁ, A. *Moodle v síti*. Brno: PragoDataConsulting, Moodle partner, 2009, 81 s.

Vysoká škola Karla Engliš, a.s. *Inovace výuky VŠKE, a.s. napříč studijními obory za účelem posílení kvality a postavení vysoké školy a konkurenceschopnosti studentů*. Projekt OPVK, MŠMT. CZ.1.07/2.2.00/28.0010

Vysoká škola Karla Engliše, a.s. *Ročenka 2010, Seznam publikací a zpráv VŠKE, a.s. za rok 2010*. Brno: VŠKE, 2010, 33 s. ISBN 978-80-86710-35-8

Vysoká škola Karla Engliše, a.s. *Studijní a zkušební řád VŠKE* [online]. Dostupné z WWW: <http://www.vske.cz/cnt/studijni-zkusebni-rad>, 2011-06-20.

Vysoká škola Karla Engliše, a.s. *Systém Moodle na VŠKE* [online]. 2010. Dostupné z WWW: <http://moodle.vske.cz>, 2011-08-12

Vysoké učení technické v Brně. *Mezinárodní konference MoodleMoot.cz 2010*. Brno: VUT v Brně, 10.-11.6.2010. Dostupné z WWW: <http://2010.moodlemoot.cz>, 2011-08-12

Mgr. Naděžda Fasurová, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliše
Šujanovo náměstí 356/1

602 00 Brno

e-mail: nadezda.fasurova@vske.cz

Doručeno redakci: 6. 6. 2011

Recenzováno: 24. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

THE SUPPORT OF COMBINED FORM OF STUDIES ON KAREL ENGLIS COLLEGE

Naděžda Fasurová

Karel Englis College, Sujanovo square #1, 602 00 Brno, Czech Republic,
e-mail: nadezda.fasurova@vske.cz

Abstract

The aim of this contribution is to provide information about Karel Englis College's distance study project. Combined form of studies is realized on Karel Englis College by field of study: Management in Business. As learning management system (LMS) Moodle program is used. Documents, schedules, syllabus, and others for reading and printing in this program are included. The tasks are present also. Students control works and essay must be sent to Moodle program and after then it will be given a credit. The project started in april 2010 by administrator. At first was created the structure, chosen graphic design and loading the program with the data, The data are being supervised each day. Program for education started in academic year 2010/2011 and is constantly updated. Moodle VSKE is in operation for two semesters only, so that we don't have sufficient data for statistical evaluation.

Key words: Moodle, distance study, combined form of studies

JEL Classification: I 20

DOHODA O ROZVÁZÁNÍ PRACOVNÍHO POMĚRU A VÝPOVĚĎ Z PRACOVNÍHO POMĚRU

Hana Gutová

ÚVOD

Skončení pracovního poměru je v dnešní době stále významně diskutované téma, jak ze strany zaměstnance, tak ze strany zaměstnavatele. Zaměstnavatelé chtějí větší liberálnost právní úpravy skončení pracovního poměru, resp. výpovědi a to možnost výpovědi ze strany zaměstnavatele bez uvedení důvodů a zaměstnanci chtějí větší ochranu svých práv při skončení pracovního poměru, protože se skončením pracovního poměru řeší většina zaměstnanců nepříjemné existencionální otázky. Současná právní úprava upravuje několik druhů skončení pracovního poměru a to jednak dvoustranných právních aktů založených na dohodě obou smluvních stran např. dohodu o rozvázání pracovního poměru a jednostranných právních aktů, např. výpovědi ze strany zaměstnance nebo zaměstnavatele. Cílem tohoto příspěvku je objasnit současnou právní úpravu dohody o rozvázání pracovního poměru a výpovědi ze strany zaměstnance i zaměstnavatele v souladu s judikaturou v daných oblastech.

1 DOHODA O ROZVÁZÁNÍ PRACOVNÍHO POMĚRU

Dohoda o rozvázání pracovního poměru je nejjednodušším způsobem skončení pracovního poměru. Pracovní poměr končí na základě souhlasného projevu vůle zaměstnance a zaměstnavatele. Dohodne-li se zaměstnanec se zaměstnavatelem na rozvázání pracovního poměru, končí pracovní poměr sjednaným dnem. Návrh na rozvázání pracovního poměru dohodou může podat jak zaměstnanec, tak zaměstnavatel. Na sjednání dohody o rozvázání pracovního poměru se vztahují obecné zásady pro uzavírání smluv. Podstatnou náležitostí je sjednání dne, kdy má pracovní poměr skončit. Dohodou lze skončit pracovní poměr kdykoliv, z jakýchkoliv důvodů a k jakémukoliv datu.

Na základě úpravy obsažené v zákoníku práce musí být dohoda o rozvázání pracovního poměru mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem uzavřena písemně, jinak je neplatná. (§ 49 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce). Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.12.1998, sp. zn. Cdo 29/98 vyjádřil k rozvázání pracovního poměru dohodou tento výklad: „ Účinky dohody o rozvázání pracovního poměru tj.skončení pracovního poměru, totiž mohou nastat nejdříve v den jejího uzavření, a nikoli zpětně. Má-li tedy pracovní poměr skončit určitým dnem, musí dohoda o rozvázání pracovního poměru nejpozději v tento den být uzavřena.“

2 VÝPOVĚĎ

Výpověď z pracovního poměru je jednostranný právní úkon ze strany zaměstnance či zaměstnavatele. Je samozřejmé, že takový jednostranný zásah může ekonomicky i společensky značně ovlivnit postavení obou subjektů, zejména však zaměstnance. Úprava skončení pracovního poměru výpovědí se opírá zejména i o mezinárodní právní úpravu, která je obsažena na úrovni Mezinárodní organizace práce i na úrovni Evropské unie.

2.1. Doporučení č.119 o skončení zaměstnání z roku 1963

Jedním ze základních stavebních prvků úpravy výpovědních důvodů bylo Doporučení č.119 o skončení zaměstnání, z roku 1963 přijaté Mezinárodní organizací práce.

V tomto doporučení jsou definovány základní zásady, které by měly být dodržovány při skončení pracovního poměru. V čl.2 je vysloveno základní pravidlo, které stanovuje, že skončení zaměstnání není možné bez platného důvodu, spočívajícího ve způsobilosti nebo chování zaměstnance či založeného na provozních požadavcích podniku, zařízení nebo služeb. Současně jsou vymezeny také důvody, které nemohou být základem pro platné ukončení pracovního poměru. Těmito důvody jsou:

- Členství v odborech a účast na odborových činnostech mimo pracovní dobu nebo – se souhlasem zaměstnavatele- v pracovní době.
- Výkon funkce zástupce zaměstnanců včetně aktivit směřujících k získání takové funkce
- Podání stížnosti na zaměstnavatele nebo účast na řízení proti zaměstnavateli za údajné porušování právních předpisů.
- Rasa, barva pleti, pohlaví, osobní status, rodinné povinnosti, těhotenství, náboženské vyznání, politické názory, národní původ nebo sociální původ.

Zaměstnanci na základě tohoto doporučení při skončení zaměstnání vzniká právo na:

- Právo zaměstnance, jehož zaměstnání má být skončeno, na vhodnou délku výpovědní doby nebo odpovídající kompenzaci.
- Právo zaměstnance na vhodnou délku pracovního volna s náhradou mzdy k hledání jiného zaměstnání, poskytovaného v průběhu výpovědní doby.
- Právo, aby zaměstnanci bylo na jeho žádost v době skončení pracovního poměru vydáno potvrzení zaměstnavatele, v němž budou uvedeny údaje o jeho zaměstnání, jeho skončení a druh práce, kterou vykonával s tím, že zde nesmí být uvedeno nic pro zaměstnance nepříznivého.

Dalším prvkem ochrany stability zaměstnání a ochrany zaměstnance je možnost zaměstnance, který se domnívá, že jeho zaměstnání skončilo neoprávněně, obrátit se ve vhodné době na orgán ustanovený podle kolektivní smlouvy nebo na neutrální orgán jako je soud, rozhodce, rozhodčí komise. Pokud se zaměstnanec nechce zastupovat sám, je mu dána možnost nechat se zastupovat. Pokud by příslušný nezávislý orgán dospěl k závěru, že skončení pracovního poměru bylo neoprávněné, určí v případě, že je to možné, že zaměstnání bude obnoveno s doplatkem nezaplacené mzdy, anebo stanoví zaplacení odpovídající kompenzace zaměstnanci.

V doporučení je ponecháno na vnitrostátní úpravě, zda má zaměstnavatel před rozhodnutím o skončení zaměstnání v individuálním případě povinnost toto propuštění diskutovat se zástupci zaměstnanců. V doporučení také můžeme nalézt případy, kdy je zaměstnanec propuštěn pro závažný přestupek a v tomto případě není požadována výpovědní doba nebo jiná kompenzace ani odstupné. Zaměstnavatel však musí propustit zaměstnance pro závažný přestupek v přiměřené době, kdy se o přestupku dozvěděl.(srovnání s okamžitým skončením pracovního poměru).

2.2. Výpověď

V souladu s výše uvedeným doporučením jsou stanoveny v naší právní úpravě výpovědní důvody a hmotně-právní podmínky, které musí být splněny, aby výpověď byla platná. K tomu, aby byly následky především pro zaměstnance co nejmenší, stanoví právní úprava hmotně právní podmínky, které určují předpoklady, za nichž může být pracovní poměr výpovědí ukončen. Pro výpověď ze strany zaměstnance i ze strany zaměstnavatele musí být splněny následující podmínky:

1. výpověď musí být dána písemně a doručena druhému účastníkovi, jinak je neplatná
2. výpověď, která byla doručena druhému účastníkovi, může být odvolána jen s jeho souhlasem. Odvolání výpovědi a souhlas s jejím odvoláním je třeba provést písemně

3. byla-li dána výpověď, skončí pracovní poměr uplynutím výpovědní doby, na doručení výpovědi nemusí druhý účastník odpovídat ani se k němu vyjadřovat
4. výpovědní doba je stejná jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele a činí nejméně dva měsíce. Výpovědní dobu je tedy možné dohodou prodloužit. Výpovědní doba začíná běžet prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po doručení výpovědi

Pokud zaměstnavatel dává výpověď zaměstnanci, musí ještě kromě výše uvedených obecných podmínek splňovat i následující podmínky:

1. výpověď může být dána pouze z důvodů výslovně stanovených v § 52 zákoníku práce
2. výpovědní důvod musí být přesně skutkově vymezen, a to tak, aby jej nebylo možno zaměnit s jiným důvodem, důvod výpovědi nemůže být také dodatečně měněn
3. pro porušení povinnosti vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci nebo z důvodu, pro který je možné pracovní poměr zrušit okamžitě, může dát zaměstnavatel výpověď pouze ve lhůtě dvou měsíců ode dne, kdy se zaměstnavatel o důvodu k výpovědi nebo k okamžitému zrušení pracovního poměru dozvěděl a pro porušení povinnosti vyplývající z pracovního poměru v cizině do dvou měsíců od návratu zaměstnance z ciziny, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy důvod k výpovědi nebo k okamžitému zrušení pracovního poměru vznikl¹
4. zaměstnavatel nesmí dát výpověď v tzv. ochranné době
5. členovi orgánu odborové organizace, který působí u zaměstnavatele, lze v době jeho funkčního období a v době jednoho roku po ukončení funkčního období, dát výpověď nebo s ním okamžitě zrušit pracovní poměr, jen s předchozím souhlasem odborové organizace.(§ 61 odst.1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce).

Zaměstnavateli, který chce se zaměstnancem ukončit pracovní poměr výpovědí jsou stanoveny určité taxativně vymezené výpovědní důvody. Úprava obsažená v zákoníku práce je v tomto směru plně v souladu s úmluvami Mezinárodní organizace práce a to zejména s úmluvou č. 158/1982 o skončení pracovního poměru z podnětu zaměstnavatele, která navazuje na výše uvedené doporučení. Tato úmluva neumožňuje rozvázání pracovního poměru výpovědí ze strany zaměstnavatele bez uvedení důvodu.

Taxativnost výpovědních důvodů znamená, že je nelze měnit ani individuálně ani kolektivní smlouvou. V souladu s Úmluvami mezinárodní organizace práce lze výpovědní důvody rozdělit do tří okruhů:

1. důvody spočívající v organizačních změnách na straně zaměstnavatele- §52 písm. a) až c) zákoníku práce,
2. důvody spočívající v osobě zaměstnance - §52 písm. d) až e) zákoníku práce, čili zdravotní důvody,
3. nesplnění předpokladů pro výkon práce a konečně důvody spočívající v chování zaměstnance – 52 písm. f) a g)

Důvody spočívající v organizačních změnách na straně zaměstnavatele - 52 písm. a) až c) zákoníku práce

Zaměstnavatel může dát zaměstnanci výpověď v případě zrušení zaměstnavatele nebo jeho části - §52 odst. a) zákoníku práce. Zaměstnavatel může dát z tohoto důvodu výpověď zaměstnanci, pokud v důsledku zrušení své činnosti nemůže nadále přidělovat práci zaměstnanci v místě, kde dosud podle pracovní smlouvy pracoval - rozsudek Nejvyššího soudu CcDon 727/96, SJ č. 4/98, str.73

Výpověď danou zaměstnavatelem dle § 52 odst.b) přemísťuje-li se zaměstnavatel nebo jeho část, lze uplatnit podle rozsudku Nejvyššího soudu spis.zn. 21Cdo 730/2000 i v případě, je-li v pracovní smlouvě zaměstnance vymezeno místo výkonu práce sídlem zaměstnavatele, lze

za přemístění zaměstnavatele považovat i změnu sídla zaměstnavatele. V případě výpovědi dané podle § 52 písm. b) zákoníku práce neplatí zákaz výpovědi v ochranné době, s výjimkou případu, kdy se zaměstnavatel přemísťuje v mezích místa výkonu práce, ve kterých má být práce podle pracovní smlouvy konána.

Podle § 52 odst.c) zákoníku práce zaměstnavatel má možnost dát zaměstnanci výpověď, stane-li se zaměstnanec nadbytečným vzhledem k rozhodnutí zaměstnavatele nebo příslušného orgánu o změně jeho úkolů, technického vybavení, o snížení stavu zaměstnanců za účelem zvýšené efektivity práce nebo o jiných organizačních změnách. Pokud zaměstnavatel dá výpověď z pracovního poměru zaměstnanci dle § 52 odst.c) zákoníku práce z důvodu nadbytečnosti, nemůže pracovní poměr zaměstnance skončit dříve než v pracovní den, předcházející dni, v němž nastává účinnost organizačních změn, z důvodu, kterých se zaměstnanec stane nadbytečným. Na základě rozsudku R 54/1999 zaměstnanec nemusí být vždy nadbytečný v době podání výpovědi. Protože §52 odst. c) zákoníku práce říká... „stane-li se zaměstnanec nadbytečným“ dává zaměstnavatel zaměstnanci výpověď dříve. Zaměstnavatel však musí dát zaměstnanci výpověď v takovém okamžiku, aby jeho pracovní poměr neskončil dříve než v pracovní den, předcházející dni, v němž nastává účinnost organizačních změn, z důvodu, kterých se zaměstnanec stane nadbytečným. V případě, že by pracovní poměr skončil dříve, než by se příslušné organizační změny realizovaly, nešlo by hovořit o výpovědi dané z důvodu uvedeného v §52 odst. c) zákoníku práce a výpověď by se z tohoto důvodu mohla stát neplatnou. V případě, že pracovní poměr skončí až po dni, v kterém se organizační změny realizovaly, nemá to na platnost výpovědi vliv, neboť v takovém případě bylo rozhodnutí o organizační změně příčinnou nadbytečnosti zaměstnance. Pokud pracovní poměr skončí později, než v den organizačních změn, může nastat situace, že zaměstnavatel nebude moci přidělovat zaměstnanci práci a půjde tak o překážku v práci na straně zaměstnavatele. Zaměstnavateli za tuto dobu bude náležet náhrada mzdy ve výši průměrného výdělku.

Zákoník práce nestanoví pro rozhodnutí zaměstnavatele o příslušné organizační změně požadavek písemné formy ani nepředpokládá, že by muselo být zaměstnavatelem nějakým způsobem zveřejněno. Zaměstnanec, jehož se rozhodnutí o organizační změně týká, s ním však musí být seznámen, přičemž postačí, pokud se tak stane až ve výpovědi z pracovního poměru.

Rozhodne-li zaměstnavatel o snížení stavu zaměstnanců za účelem zvýšení efektivity práce, není nadbytečnost zaměstnance v příčinné souvislosti s tímto rozhodnutím, jestliže předpokládané (organizační změnou stanovené) snížení stavu zaměstnanců má nastat jinak, dokonce bez nutnosti rozvázání pracovního poměru výpovědí. Tak tomu může být např. v důsledku výpovědi dané jiným zaměstnancem dle ustanovení § 50 odst. 3 zákoníku práce nebo skončením pracovního poměru na dobu určitou jiných zaměstnanců uplynutím této doby.

O výběru zaměstnance, který je nadbytečným, rozhoduje výlučně zaměstnavatel a soud není oprávněn v tomto směru rozhodnutí zaměstnavatele přezkoumávat ani jinak měnit. Svéráznou aplikaci tohoto pravidla se v nedávné době zabýval Nejvyšší soud. Jedná se o rozsudek ze dne 6.9.2007, sp.zn. 21 CDo 3446/2006. Ačkoliv šlo o rozhodování podle zákoníku práce účinného v době vydání rozsudku, je tento závěr plně použitelný i pro dnešní právní úpravu. Nejvyšší soud připomněl, že pokud zaměstnavatel přijme jiného zaměstnance na místo uvolněné odchodem zaměstnance, kterému byla dána výpověď z pracovního poměru pro nadbytečnost, případně toto místo obsadí některým ze svých stávajících zaměstnanců, je tato skutečnost zpravidla „důkazem o neopodstatněnosti použitého výpovědního důvodu; v takovém případě nelze hovořit o tom, že by se zaměstnanec, resp. druh práce, který na základě pracovní smlouvy vykonává, stal v důsledku přijatého rozhodnutí o organizační změně nadbytečným“. Jestliže se totiž „z hlediska potřebného profesního složení zaměstnanců

nestává nadbytečným druh práce sjednaný pracovní smlouvou propouštěného zaměstnance (jeho pracovní činnost), nemůže být jiná okolnost, spočívající např. pouze v jeho osobě, podkladem pro skončení pracovního poměru výpovědi“ podle ustanovení § 52 písm. c) zákoníku práce.

V závěru Nejvyšší soud uvedl, že předpokladem použití výpovědního důvodu postaveného na nadbytečnosti zaměstnance je, že tento se stal nadbytečným v příčinné souvislosti s rozhodnutím zaměstnavatele o organizační změně. Pokud tato organizační změna spočívá ve snižování počtu zaměstnanců, má sice zaměstnavatel právo výběru nadbytečného zaměstnance a soud jeho výběr nemůže přezkoumávat, musí ale brát v úvahu, nakolik se organizační změna dotkne druhu práce (popř. místa výkonu práce) sjednaného se zaměstnancem v pracovní smlouvě. (Bukovjan, 2007, č.10, str. 56 – 58)

V případě výpovědi dané podle § 52 písm. c) zákoníku práce platí zákaz výpovědi v ochranné době (§ 53 a § 54 zákoníku práce); výpověď daná zaměstnanci v ochranné době by byla neplatná.

Důvody spočívající v osobě zaměstnance - §52 písm. d) až e) zákoníku práce, zdravotní důvody.

Výpověď podle § 52 písm. d) zákoníku práce může dát zaměstnavatel pouze v případě, že zaměstnanec podle lékařského posudku vydaného zařízením závodní preventivní péče nebo rozhodnutím příslušného správního úřadu, který lékařský posudek přezkoumává, nesmí konat dosavadní práci pro pracovní úraz, pro onemocnění nemocí z povolání, pro ohrožení nemocí z povolání, anebo dosah-li na pracovišti určeném rozhodnutím příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví nejvyšší přípustné expozice. Zákoník práce v § 67 odst. 1 stanoví, že zaměstnanci, u něhož dochází k rozvázání pracovního poměru z důvodů uvedených v § 52 písm. d) nebo dohodou z těchto důvodů, přísluší při skončení pracovního poměru odstupné ve výši nejméně dvanáctinásobku průměrného výdělku. V případě výpovědi dané podle § 52 písm. d) zákoníku práce platí zákaz výpovědi v ochranné době; výpověď daná zaměstnanci v ochranné době by byla neplatná

Předpokladem platné výpovědi z pracovního poměru dané na základě § 52 písm. e) zákoníku práce je jen takový lékařský posudek vydaný zařízením závodní preventivní péče nebo rozhodnutím příslušného správního úřadu, který lékařský posudek přezkoumává, který nepřipouští jiný odborný závěr než ten, že zaměstnanec dlouhodobě pozbyl pracovní způsobilost vykonávat dosavadní práci. Nestačí tedy pouhé doporučení lékaře ke změně druhu práce z hlediska zdravotního stavu zaměstnance, stejně jako nemůže být podkladem pro výpověď z pracovního poměru posudek, z kterého jednoznačně nevyplývá, že pracovní nezpůsobilost zaměstnance je dlouhodobé povahy. V případě výpovědi dané podle § 52. písm. e) zákoníku práce platí zákaz výpovědi v ochranné době.

Nesplnění předpokladů pro výkon práce a konečně důvody spočívající v chování zaměstnance – 52 písm. f) a g)

Jde-li o výpověď z důvodu v § 52 písm.f), že zaměstnanec bez zavinění zaměstnavatele nesplňuje požadavky pro řádný výkon sjednané práce, přičemž nesplňování těchto požadavků spočívá v neuspokojivých pracovních výsledcích, je podmínkou výpovědi také skutečnost, že zaměstnanec byl v době 12 měsíců před dáním výpovědi zaměstnavatelem písemně vyzván k jejich odstranění a v přiměřené době je neodstranil .Požadavky kladené na konkrétní práci nejsou stanoveny právními předpisy a obvykle je určuje zaměstnavatel. Jsou to například organizační zdatnost u sekretářky ředitele, jazyková zkouška a dobré vyjadřovací schopnosti u lektora cizích jazyků a podobně. Je vhodné, když jsou zmíněné požadavky na konkrétní pracovní pozici obsaženy v pracovní smlouvě, pracovním řádu nebo jiném vnitrofiremním opatření. S takovým písemným dokumentem by měli zaměstnanci být seznámeni. Jestliže zaměstnanec tyto požadavky neplní a toto neplnění má za následek neuspokojivé pracovní výsledky, lze to použít jako důvod výpovědi. Je však nezbytně nutné, aby zaměstnavatel na

neuspokojivé pracovní výsledky písemně zaměstnance upozornil a současně mu písemně poskytl přiměřenou lhůtu k jejich odstranění. Lhůta není v zákoníku práce stanovena, záleží tedy na okolnostech případu (osobě zaměstnance, povaze práce, škodlivým následkům, výši škody a podobně). Výpověď pro nesplňování požadavků může zaměstnavatel dát zaměstnanci pouze tehdy, jestliže tuto situaci sám nezavinil. Nemůže se tedy „zbavit“ zaměstnance, jehož neuspokojivé pracovní výsledky jsou způsobeny například špatnou organizací práce ze strany zaměstnavatele, neposkytováním potřebných pracovních pomůcek, ukládáním nepřiměřeného množství práce a úkolů nebo nezajištěním kvalifikační průpravy (různá školení a podobně).

Jestliže dal zaměstnavatel zaměstnanci výpověď z důvodů uvedených v § 52 písm. f) zákoníku práce, je zaměstnavatel oprávněn na dobu do skončení pracovního poměru převést zaměstnance na jinou práci. V případě výpovědi dané podle § 52 písm. f) zákoníku práce platí zákaz výpovědi v ochranné době; výpověď daná zaměstnanci v ochranné době by byla neplatná. Pro zákaz výpovědi je rozhodný stav v době, kdy byla výpověď dána (zaměstnanci doručena). Výpověď lze dát zaměstnanci na základě § 52 písm. g), pokud jsou dány důvody, na základě kterých by s ním mohl zaměstnavatel okamžitě zrušit pracovní poměr, nebo pro závažné porušení povinností vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci nebo pro soustavné méně závažné porušování, jestliže byl v době posledních 6 měsíců v souvislosti s porušením povinnosti písemně upozorněn na možnost výpovědi. Zaměstnavatel nemůže dát zaměstnanci výpověď pro porušení povinnosti stanovené zákonem o nemocenském pojištění, pokud jde o režim dočasně práce neschopného pojištěnce, protože se nejedná o porušení pracovněprávních předpisů, ale vztahů práva sociálního zabezpečení. Pro porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci nebo z důvodu, pro který lze okamžitě zrušit pracovní poměr, může zaměstnavatel dát zaměstnanci výpověď pouze ve lhůtě dvou měsíců ode dne, kdy se o důvodu k výpovědi dověděl, a pro porušení povinnosti v cizině do dvou měsíců po návratu zaměstnance z ciziny, nejpozději však vždy do jednoho roku ode dne, kdy důvod k výpovědi vznikl. Stane-li se v průběhu této lhůty jednání zaměstnance, v němž lze spatřovat porušení povinnosti vyplývajících z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci, předmětem šetření jiného orgánu (například příslušných kontrolních orgánů), lze dát výpověď ještě do dvou měsíců ode dne, kdy se zaměstnavatel dověděl o výsledku tohoto šetření. Uvedená lhůta (dvouměsíční, popřípadě prodloužená, stejně jako jednorozhodná lhůta) k dání výpovědi je lhůta propadná (preklusivní), takže po jejím uplynutí právo zaměstnavatele na rozvázání pracovního poměru pro porušení povinnosti zaniká a později daná výpověď je z tohoto důvodu neplatná. V případě výpovědi z těchto důvodů neplatí zákaz výpovědi v ochranné době. Jestliže dal zaměstnavatel zaměstnanci výpověď z důvodů uvedených v § 52 písm. g) zákoníku práce, je zaměstnavatel oprávněn na dobu do skončení pracovního poměru převést zaměstnance na jinou práci.

ZÁVĚR

Tato práce měla vést ke shrnutí problematiky rozvázání pracovního poměru dohodou, které je považováno jako nejjednodušší ze způsobů skončení pracovního poměru a shrnutí otázek souvisejících se skončením pracovního poměru výpovědí a to zejména ze strany zaměstnavatele. Současná právní úprava je plně kompatibilní s mezinárodní právní úpravou i právní úpravou EU. V budoucnosti a v připravovaných novelách zákoníku práce se zajisté povedou dlouhé debaty na téma výpovědi ze strany zaměstnavatele bez udání důvodů. V těchto otázkách pracovního práva však nikdy nedojde zcela k jednotnosti názorů ze stran hájících zájmy zaměstnavatelů a stran hájících zájmy zaměstnanců. Obecně se domnívám, že v současné ekonomické situaci a v souladu se zneužíváním právních norem v ČR, by

v případě zavedení výpovědi ze strany zaměstnavatele pozbylo pracovní právo důležitou část své ochranné funkce ve vztahu k zaměstnanci.

Literatura

GALVAS, M. a kol. *Pracovní právo*. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004, str. 671.
Zákon č.262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, in Sbíрка zákonů 2006.
BUKOVJAN P. *Výpověď z pracovního poměru a nadbytečnost zaměstnance*. Práce a mzda, 2007, č.10, str. 56 – 58
DOLETÍM J. *Přehled judikatury ve věcech pracovněprávních*. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2002, str.107.
GUTOVÁ H. *Komparace právní úpravy ochrany zaměstnance v České republice s vybranou zemí EU- Anglií*. BRNO: MU, 2009, 169

JUDr. Hana Gutová, Ph.D.

VŠKE Brno, a.s.
Ústav práva
Šujanovo náměstí 1, 602 00 Brno
e-mail: gutovahana@seznam.cz

Doručeno redakci: 25. 5. 2011

Recenzováno: 26. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

THE END OF EMPLOYMENT AGREEMENT AND DISMISSAL

Hana Gutová

Karel Englis College, Šujanovo square #1, 602 00 Brno, Czech Republic,
e-mail: gutovahana@seznam.cz

Abstract

Current legislation provides several types of termination of employment and both bilateral legal acts based on the agreement of both parties as an agreement on termination of employment and unilateral acts, such as testimony by the employee or employer. The aim of this paper is to clarify the current legal system agreement on termination of employment and dismissal of the employee and employer in accordance with the jurisprudence in these areas.

Key words: termination, employment, agreement, dismissal

JEL Classification: A 22, G 28

STUDIJNÍ PROGRAM BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ STUDIA – AMBICE PROMĚNĚNÁ V POTENCIÁLNÍ SCHOPNOST

Milan J. Golian

ÚVOD

V souladu s *Dlouhodobým záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a další tvůrčí činnosti Vysoké školy Karla Engliš, a.s. (VŠKE) na období 2011 – 2015* s aktualizací na rok 2011 (Komárek, 2010), byly na VŠKE v roce 2010 vypracovány základní analytické dokumenty a vlastní materiály žádosti o akreditaci bakalářského studijního programu (Golian, 2010), které naplnily ambice vedení a akademických orgánů VŠKE k rozvoji vzdělávacích aktivit v oblasti bezpečnosti. Rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) ze dne 23. února 2011 o udělení akreditace, vydaného na základě souhlasného stanoviska Akreditační komise (AK) ze dne 16. února 2011 se ambice změnila v potencionální schopnost. Tento příspěvek slouží k získání podrobnějších informací a komplexnějšího pohledu na nově akreditovaný studijní program všem těm čtenářům, ale zejména interním a externím akademickým pracovníkům školy, kteří se podíleli na tvorbě akreditačních materiálů jen dílčím způsobem nebo se nepodíleli vůbec.

Po získání akreditace byl následně v březnu 2011 vypracován *Projekt implementace studijního programu Bezpečnostně právní studia – BPS* a jeho dvou návazných studijních programů *Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě – BPČVS* a *Technologie ochrany osob a majetku – TOOM*, který v současné době je před dokončením realizace 1.fáze tak, aby 26.9.2011 byl úspěšně zahájen AR 2011/2012.

Asymetrické turbulence nebezpečnosti – neboli vývoje bezpečnostního prostředí již poměrně dlouhou dobu ovlivňuje celosvětový vývoj lidské společnosti a dotýká se i vývoje v České republice. Události několika uplynulých měsíců roku 2011 se zapsaly do našeho vědomí a výrazně změnily pohled světového společenství, reakce vyspělých mocností na vnímání, konání a prevenci v chápání a zejména rozpoznání jak strategického, tak národního bezpečnostního prostředí. Dokladem toho jsou i výsledky jednání mezinárodní 47. bezpečnostní konference na nejvyšší úrovni v Mnichově v únoru 2011, která upozornila na nové hrozby, např. kybernetického konfliktu. Poslední události nepokojů, rebelie a vývoje v zemích severní Afriky a Blízkého východu, výsledek mise speciálních sil USA z 2. května 2011 v pakistánském Abbottábátu, nebo tragické a zruďné události z 22.7.2011 na ostrově Utöya v Norsku jsou jen zlomkem reality. Na naší národní úrovni jsou to problémy řešení otázek nenadálých přírodních událostí a jejich krizového řízení, hodnocení vlivů chobotnice organizovaného zločinu, aktuálně a nově definovaného v (ČR, 2011), pronikajícího až do nejvyšších pater veřejné správy, projevy pravicového extremismu a rasové nesnášenlivosti, mezinárodního i globálního terorizmu jeho vlivu na stabilitu společenského vývoje včetně ekonomické stability. Jsou to i návazné problémy řešení bezpečnostního výzkumu a rozvoje vzdělávání v oblasti bezpečnosti, které nemusí dokazovat svoji potřebnost a životaschopnost.

Toto jsou jen stručná fakta toho, že ambice představenstva a orgánů VŠKE byla sice odvážná, ale zároveň, přímo strategicky správná. Škola v určitém smyslu získala exkluzivitu, kterou nemá žádná jiná vysoká škola v ČR. Za tu se dá považovat získání akreditace studijního oboru *Technologie ochrany osob a majetku* nově označen jako KKO V 6806 R016.

1 CHARAKTERISTIKA STUDIJNÍHO PROGRAMU BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ STUDIA

Charakteristika studijního programu a z něj vyplývající charakteristiky dvou návazných studijních oborů jsou v nezbytně nutné ale stručné formě uvedeny na webových stránkách školy. V plné verzi formalizované dokumentaci akreditační žádosti jsou uloženy na rektorátu školy. Jak již bylo uvedeno, s určitostí je možné zdůraznit, že v jihomoravském, ale i celém moravském regionu neexistuje na žádné jiné vysoké škole obdoba bezpečnostního studijního programu založeného na synergii relevantního právního a bezpečnostního základu.

Profesní rozsah přípravy v již akreditovaných studijních programech a oborech bezpečnosti, ochrany osob a majetku je na VŠ v ČR značně diferencován od bezpečnostních a strategických studií (Masarykova univerzita), bezpečnostního managementu (nově na Univerzitě obrany, FEM) až po bezpečnostní inženýrství (Univerzita Tomáše Bati, FAI), kde v první případě jde o mezinárodní bezpečnostní, obrannou a zahraniční politiku státu, dále o vyšší úroveň managementu velkých firem, organizací a integrovaného záchranného systému (IZS), až po řešení problematiky know-how techniky a technologií bezpečnostních prvků, bezpečnostních a informačních systémů a komerční bezpečnost.

Naše ambice vycházela z obecnějšího a širšího požadavku orgánů veřejné správy a nedostatku kvalifikovaných pracovníků státní správy i samosprávy. Ambice byla a i nadále je podpořena projeveným konkrétním zájmem odpovědnými funkcionáři státní i městské (obecní) policie, funkcionářů orgánů krajských, městských i obecních úřadů řešících otázky krizového řízení, obrany, nebo ochrany osob a majetku. Ambice je pozitivně vnímána i ze strany institucí a podniků komerční bezpečnosti. To se nám potvrdilo např. i účastí zástupců těchto subjektů, včetně zástupců dvou zahraničních VŠ, na „startovacím“ Kolokviu 2011 věnovaného *Projektu implementace SP BPS* v květnu 2011. Provedené stavové analýzy prokázaly (Golian, 2010, s.146), že studijní program bude vhodné rozpracovat do dvou studijních oborů tak, jak je uvedeno v Tabulce 1. V současné době je SO TOOM nově kodifikován pod kmenovou klasifikací oborů vzdělávání jako KKO V 6806 R016.

Tabulka 1: Struktura studijního programu

STUDIJNÍ PROGRAM	
BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ STUDIA – KKO V 6806	
STUDIJNÍ OBORY	
BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ ČINNOST VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ KKO V 6806 R013	TECHNOLOGIE OCHRANY OSOB A MAJETKU KKO V 6806 R016

K naplnění charakteristiky studijního programu, který úzce souvisí s bezpečnostní politikou a bezpečnostním systémem ČR, se nám ukázalo relevantní, aby jeho podstata byla založena na vědomostním základě znalosti práva. Studijní program na tento požadavek reflektuje kvantitativním i kvalitativním rozsahem relevantních právních disciplín. Vychází ze skutečnosti, že správné uplatňování práv a povinností je nezbytnou součástí k zabezpečení a realizaci bezpečnostních problémů a to nejenom z pohledu všeobecného základu studijního programu, ale také z pohledu jednotlivých studijních oborů. V této souvislosti jsou proto do studijního programu zařazeny právní disciplíny od základů teorie práva, přes právo ústavní, jež tvoří základ pro další pochopení soukromoprávních a veřejnoprávních disciplín, až po oblasti práva evropského a mezinárodního společenství (orgánů a organizací) a další.

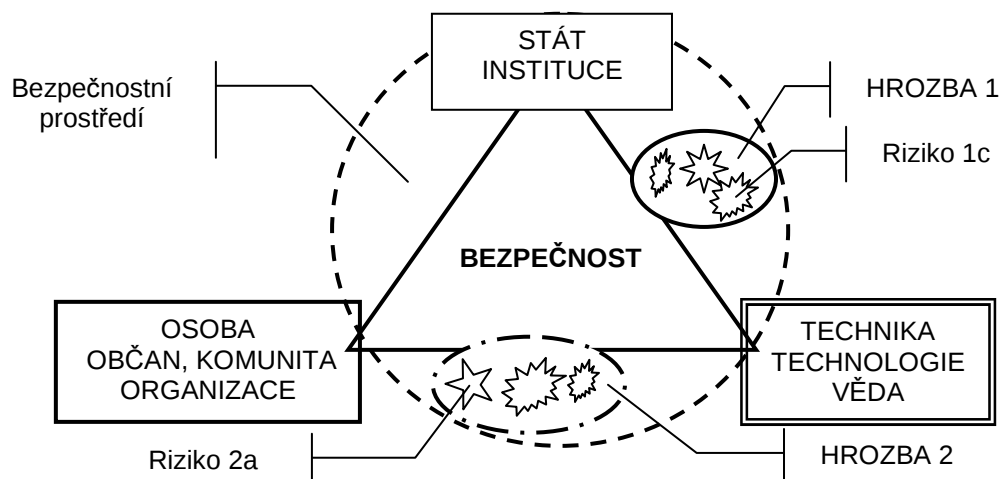
V rámci našeho studijního programu jsou plně akceptovány právní požadavky bezpečnostní politiky České republiky (ČR) a jejího základního dokumentu *Bezpečnostní strategie ČR, Bezpečnostní rady státu* (BRS), dané *Společným minimem pro potřeby vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti* (Usnesení BRS ze dne 3.7.2007, č.32), dalších základních dokumentů OSN, EU, OBSE, NATO a navazujících národních dokumentů a koncepcí např. *Národního akčního plánu boje proti terorismu* nebo *Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020* (schváleno usnesením vlády ČR č.165 ze dne 25.února 2008).

Ve vztahu k výše uvedeným skutečnostem je charakteristika studijního programu dána potřebou systematické vysokoškolské přípravy interdisciplinárně vzdělaných bezpečnostních expertů, pracovníků (referentů) veřejné správy (státní správy i samosprávy), bezpečnostních

managerů soukromého podnikatelského sektoru, soukromých bezpečnostních služeb, detektivních agentur a dalších podniků komerční bezpečnosti. Studijní program je orientován na přípravu bezpečnostních managerů, bezpečnostních referentů (referentů resp. organizačních pracovníků) vybraných prvků bezpečnostního systému ČR. Bezpečnostních manažerů, schopných citlivého a racionálního vnímání bezpečnostní politiky státu jako celku v integrovaném bezpečnostním prostředí, systémového analyticko – syntetického uvažování o mezinárodních a zejména národních bezpečnostních problémech (tématech) s výrazným právním akcentem a jejich praktických řešeních v podmínkách ČR vytvářejících pozitivní stav i pocit bezpečnosti.

2 PŘEDMĚTOVÁ SKLADBA

Základním kamenem pro vytvoření koncepce byla použita skutečnost, že bezpečnost je triáda prvků a vztahů: **osoba** (občan, komunita, organizace) – **stát** (státní instituce, včetně nestátních i mezinárodních organizací, právo a legislativa) – **technika a technologie** (věda a výzkum) tak, jak jsou vymezeny v dokumentu (Kolektiv, 2006, s.67) a upraveny autorem. Obr. 1 je jen stručným schématem vazeb a vzájemné závislosti vybraných prvků struktury bezpečnosti. Různorodost hrozeb je vyjádřena schématicky různým ohraničením a velikostí obrazců, můžou se samozřejmě i překrývat. Velikost, intenzita a pravděpodobnost vzniku rizika je schématicky vyjádřena různým tvarem a velikostí obrazců.

Obr.1: Triáda výchozí obecné struktury bezpečnosti

Ve vztahu k utváření bezpečnostně právního profilu absolventa jsou předměty Studijní program BPS uspořádány do *společného teoretického základu* bezpečnostních, právních, manažerských, informačních a společensko vědních disciplin (Tabulka 2) uspořádaných v ročnících a semestrech tak, aby metodicky na sebe pokud možno navazovaly. Rozsah právních disciplin je značný a tvoří více než jednu třetinu předmětů. Studijní program v tomto ohledu nemá ambici suplovat čistě právní studia na právnických fakultách, ale výrazným způsobem rozšířit vědomosti, znalosti a kompetence praktické využitelnosti znalostí a dovedností na manažerských pozicích a funkcích v malých a středních podnicích. Značná část předmětů společného teoretického základu bude integrovaná ve stávajících akreditovaných a vyučovaných předmětech, které vedou zkušení pedagogové s dlouhodobou praxí na škole. Je však celá řada předmětů, které se na škole do dnešní doby nevyučovaly, zejména povinně volitelných a vytvářejících profil absolventa ve vztahu studijního oboru BPŠVS nebo TOOM. Jsou to předměty jako je Mezinárodní ochrany lidských práv a svobod, Kriminalistika, Základy kriminologie, a další. Jádrem studijního programu BPS tedy tvoří 13 předmětů společného teoretického základu relevantních právních disciplin a studenti za tři roky bakalářského studia absolvují 13 zápočtů a 10 zkoušek.

Tabulka 2: Předměty společného teoretického základu

STUDIJNÍ PROGRAM BEZPEČNOSTNĚ PRÁVNÍ STUDIA

1.ročník		2.ročník		3.ročník	
ZS	LS	ZS	LS	ZS	LS
Úvod do teorie práva	Občanské právo hmotné a procesní	Obchodní právo	Správní právo hmotné a procesní	Správní právo trestní	Právní aspekty evrop. ekonom. integrace
Základy ústav. práva a státovědy	Pracovní právo	Trestní právo hmotné a procesní	Základy kriminologie	Veřejná správa	Finanční právo
Základy teorie bezpečnosti	Systém mez. a evrop. bezpeč.	Zbraně a munice		Ochrana obyvatelstva	
Základy informačních systémů	Základy managementu	Řízení rizik	Personální management	Krizové řízení	Bezpečnostní management
	Základy geoinformatiky	Aplikovaná geoinformatika	Forenzní psychologie		Organizovaný zločin a terorismus
Základy psychologie	Základy sociologie	Základy etiky			
Základy ekonomie		Zákl. podnik. hospodářství		Ekonomika krizových situací	Ochrana kritické infrastruktury
Anglický jazyk	Anglický jazyk	Anglický jazyk	Anglický jazyk		
		Ročníkový projekt	Ročníkový projekt	Bakalářský seminář	Bakalářský seminář

Neméně důležité předměty jsou zcela nově koncipované tzv. bezpečnostní předměty, které jsou obsaženy jak společném teoretickém základě, tak nutně jsou součástí návazných SO, kde např. právní akcent je zcela odlišný u SO BPČVS a TOOM.

V souboru povinně volitelných předmětů SO *Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě* (BPČVS) je dalších 5 předmětů z právní problematiky (Tabulka 3). Dále je to 10 předmětů bezpečnostních disciplín s 13-ti zápočty a 12-ti zkouškami, celkem to znamená 45 předmětů. Do komplexu předmětové skladby jsou zařazeny jazykové předměty, ročníkový projekt a bakalářský seminář.

Tabulka 3: Předměty povinně volitelné

STUDIJNÍ OBOR – Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

1.ročník		2.ročník		3.ročník	
ZS	LS	ZS	LS	ZS	LS
Mezinárodní ochrana lidských práv a svobod	Právní vztahy k nemovitostem	Mezinárodní humanitární právo	Kriminalistika	Právo sociál. zabezpečení	
Balistika palné zbraně	Politologie	Informační systém státní správy	Společenský a protokolární styk	Bezpečnostní projekty ve veřejné správě	
Veřejná ekonomika			Komunikace v krizových situacích		PRAXE - krizové řízení
NJ s odbor. zaměřením	NJ s odbor. zaměřením	NJ s odbor. zaměřením	NJ s odbor. zaměřením		

Zajímavé jsou i další nově koncipované předměty, jako je obecná teorie i aplikovaná stránka geoinformačních systémů a jejich implementace ve veřejné správě, nebo předměty týkající se *Balistiky, Zbraní a munice* a další. Neméně významné jsou i předměty *Forenzní psychologie, Ekonomika krizových situací, Ochrana kritické infrastruktury, Organizovaný zločin a terorismus* nebo *Informační bezpečnost*. Státní závěrečná zkouška se skládá ze dvou právních a dvou bezpečnostních disciplín a obhajoby bakalářské práce.

Tabulka 4: Předměty povinně volitelné

STUDIJNÍ OBOR – *Technologie ochrany osob a majetku*

1.ročník		2.ročník		3.ročník	
ZS	LS	ZS	LS	ZS	LS
Aplikovaná balistika	Informační systém podniku	Soukromé bezpečnostní služby	Bezpečnostní analýza a bezpečnostní projekt	Nauka o soukromé detektivní činnosti	
Základy bezpečnostních technologií	Technologie ochrany osob a majetku	Systém ochrany osob a majetku	Bezpečnostní management podniku	Marketing	Informační bezpečnost
Bezpečnost a ochrana zdraví	Politologie	Psychologie řízení	Základy podnikové ekonomie	Praxe – komerční bezpečnost	
NJ s odborným zaměřením	NJ s odborným zaměřením	NJ s odborným zaměřením	NJ s odborným zaměřením		

Celkový počet zápočtů a zkoušek představuje pro studenta absolvovat 54 zápočtů a 30 zkoušek (Tabulka 5). K obdobným číslům je možné se dopracovat i při sumarizaci předmětů studijního oboru *Technologie ochrany osob a majetku (TOOM)*, z celkovým počtem 57 zápočtů a 30 zkoušek.

Tabulka 5: Sumarizace zápočtů, zkoušek a kreditů

1.ročník		2.ročník		3.ročník	
ZS	LS	ZS	LS	ZS	LS
Počet zkoušek/zápočtů a kreditů					
5/11	5/11	6/11	6/9	5/9	3/6
32	28	30	30	30	30

Jedna stránka je prostý součet zápočtů a zkoušek a druhá stránka je vlastní kvalita, obsah a forma samotného předmětu. Druhá stránka je osobnost a erudice přednášejícího studijního předmětu. I této stránce vedení školy věnovalo maximální pozornost. Je možné konstatovat, že se podařilo, vedle již stabilizovaného a doplněného pedagogického sboru Ústavu práva, doplnit Ústav aplikované informatiky a funkčně personifikovat Ústav bezpečnosti.

3 NÁVAZNÉ PROBLÉMY PROJEKTU IMPLEMENTACE SP BPS

V rámci počáteční fáze projektu implementace nové studijního programu byl jeho obsah a zaměření vybraných bezpečnostních předmětů obsahem konzultací na Policejní akademii v Praze, konkrétně na Fakultě bezpečnostního managementu a Katedře krizového řízení. Dále byla navázána spolupráce se dvěma zahraničními vysokými školami zabývajícími se bezpečnostní problematikou ve Slovenské republice a to konkrétně s Žilinskou univerzitou

v Žilině, Fakulta špeciálneho inžinierstva – Katedra bezpečnostného manažmentu a Univerzitou Mateja Bela v Banskej Bystrici, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – Katedra bezpečnostných štúdií. Doufáme, že tato spolupráce nám pozitivně pomůže překonat ne jen počáteční problémy *Projektu implementace* SP Bezpečnostně právní studia a dvou návazných studijních oborů, ale rozvinout i další spolupráci.

Naší ambicí je i vytvoření edukační kapacity pro absolventy regionálních středních odborných škol orientovaných na bezpečnost a ochranu osob a majetku nebo vzdělávacích společností, např. TRIVIS. Naším záměrem je rozvinout spolupráci s RHK jihomoravského kraje a podniky komerční bezpečnosti např. AVES Plus, LENIA Brno s. s r.o., B KONTAKT Security s. s r.o. HELP AGENTURA s. s r.o. a dalšími.

Projekt implementace SP BPS se skládá s teoretické a grafické části a je k dispozici u vedení VŠKE. Obsahuje přesně vymezený obsah úkolů hlavních funkcionářů a jimi řízených součástí, jejich časové vymezení (timing) i s termíny kontroly jejich plnění. V rámci naplnění úkolů *Projekt implementace*, byl autorizován a personifikován **Ústavu bezpečnosti** (1.3.2011) a byly rozvinuty jeho aktivity do práce v interní grantové agentuře (IGA), podrobně viz. [<http://www.vske.cz/cnt/interni-grantova-agentura>]. V rámci IGA byl přijat grantový úkol k řešení bezpečnostní problematiky (05-IGA2011) se zapojením tří řešitelů (dva VŠKE, jeden z jiné vysoké školy). Pro implementaci SP BPS byly podniknuty kroky k rozšíření počtu akademických pracovníků o profesory, několik docentů a odborných asistentů, kteří znásobí nejen pedagogický, ale do budoucna i vědecký potenciál týkající se realizace studijního programu a návazných studijních oborů.

V průběhu tohoto kalendářního roku se akademičtí pracovníci zúčastnili čtyř konferencí zabývajících se bezpečnostní problematikou a krizovým řízením s aktivní účastí. V současné době pracujeme na zabezpečení titulů studijní literatury, zpracování studijních fondů, sylabů a prezentací předmětů zejména pro 1. ročník tak, aby všechny materiály byly zpracovány do termínu konání pedagogické konference 20.9.2011 před začátkem akademického roku.

Získali jsme vysoce erudované vědecko pedagogické pracovníky jak z oblasti právních, tak z oblasti bezpečnostních i dalších návazných disciplín (balistiky, bezpečnosti IT, GIS apod.) a další se nám hlásí. Jejich dosavadní vědecko pedagogická činnost, kreativita a publikační aktivity dávají záruky k naplnění profilu absolventa. Ambicí vedení školy je tuto stránku v budoucnu zhodnotit i v rozvoji vědecko výzkumné případně inovační činnosti na VŠKE v oblasti řešení právních a bezpečnostních návazných vědeckých problémů.

Na škole rovněž probíhá postupné budování vlastního specializovaného bezpečnostního potenciálu studijních fondů místní knihovny a další materiálně technické základny (MTZ). Plně budou využity současné tituly knihovny týkající právních předmětů společného teoretického základu. Knihovna již nyní obsahuje relevantní a zajímavé publikace, pedagogické tituly (učebnice, skripta, studijní texty a pomůcky) i řadu aktuálních odborných periodik a sborníků konferencí týkajících se bezpečnostní problematiky, které lze využít při výuce i samostatné přípravě studentů. Předpokládáme, že zpočátku bude potřebné využívat i dalších knihovních kapacit (veřejnosti přístupné knihovny na VŠ kampusu MU, VUT, brněnské Moravské zemské knihovny a knihoven při některých fakultách VŠ v Brně atd.). K posílení materiálně technické základny připravujeme ideový a realizační projekt pro vybudování multifunkčního bezpečnostní kabinet (MBK). Ten bude sloužit k praktické výuce a získávání dovedností na konkrétních nebo simulovaných funkčních modelech bezpečnostních systémů a prostředků, včetně informační bezpečnosti.

ZÁVĚR

Bezpečnost je dnes vnímána jako konkrétně společensko historický, vysoce dynamický, různorodý, multilaterální, multidisciplinární a mnoha úrovnový fenomén, který prochází v posledních 15 až 20-ti letech významnými a nejradikálnějšími změnami na které musí

reagovat i vysokoškolské vzdělávání. Z problému politicko-vojenské povahy se bezpečnost stala významným fenoménem oblasti právní, sociálně – ekonomické, filosofické i psychologické, energetické, informační, vědecko technické a technologické, environmentální, kulturní i kognitivní.

Vedení VŠKE je si vědomo toho, že tento ambiciózní studijní program nebude lehké implementovat v plné šíři bez posílení pedagogického sboru a zvýšeného úsilí pedagogů i nepedagogických pracovníků. Cítíme, že v této chvíli jsme získali určitou excelenci nejen v rámci jihomoravského regionu. V současné době je potřebné koncipovat celou řadu předmětů, které se do dnešní doby na VŠKE nevyučovaly; mnoho zajímavých a prolínajících se disciplin patřících zejména do oblasti bezpečnosti např. *Ochrana kritické infrastruktury*, ale i ekonomie, jako je např. *Ekonomika krizových situací*, nebo aplikované informatiky – *Informační bezpečnost*, které mají nejen národní, ale i silný mezinárodní akcent. Studentům přeji šťastnou ruku při volbě studijního programu a hodně úspěchů při skládání zápočtů a zkoušek. Začínají psát novou historii školy.

Osobně chci poděkovat mnohým stávajícím příslušníkům školy, ale i dalším příslušníkům širší bezpečnostní komunity, jak z oblasti vysokých škol, výzkumných pracovišť, orgánů a institucí veřejné správy, IZS, tak z oblasti průmyslu komerční bezpečnosti za trpělivost a pomoc při hledání stanovisek, nápadů a konečných řešení při hledání cesty realizace naší školy v oblasti rozvoje bezpečnostního vzdělávání. Této ochoty a pomoci se velmi vážíme a doufáme, že se staneme v poměrně krátké době platnými příslušníky bezpečnosti komunity.

Literatura

GOLIAN, M. J. a LUKÁŠ, L. *Ambice a záměr vzdělávání VŠKE, a.s. v oblasti bezpečnosti. Případová studie*. Brno: VŠKE, a.s. 2010, 32s.

KOMÁREK, J. *Dlouhodobým záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové a další tvůrčí činnosti Vysoké školy Karla Engliš, a.s. na období 2011 – 2015 s aktualizací na rok 2011*. Brno: VŠKE, a.s. 2010.

GOLIAN, M. J. a LUKÁŠ, L. *Podkladové materiály akreditačního spisu studijního programu Bezpečnostně právní studia. Případová studie - Akreditační projekt*. Brno: VŠKE, a.s. 2010. 342s.

KOLEKTIV AUTORŮ. *A Report from the European Security Research Advisor Board*. Belgium: European Communities, 2006, 80s. ISBN 92-79-01709-8.

Česká republika. *Národní kvalifikační rámec terciárního vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2009.

Česká republika. *Společné minimum pro potřeby vzdělávání odborníků v oblasti bezpečnosti*. Usnesení BRS ze dne 3.července 2007, č.32. Praha : 2007, 6s.

Česká republika. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu na období let 2011 až 2014*.

Usnesení vlády ČR ze dne 10. srpna č. 598. Praha: MV, 2011, 48s.

<http://www.vske.cz/cnt/akreditace> dostupné na www.vske.cz 25.8.2011.

<http://www.vske.cz/cnt/interni-grantova-agentura> dostupné na www.vske.cz 25.8.2011.

prof. Ing. Milan J. Golian, CSc.

Vysoká škola Karla Engliš, a.s.

Ústav bezpečnosti

Šujanovo nám. 366/1, 602 00 Brno

e-mail: milan.golian@vske.cz

Doručeno redakci: 29.8.2011

Recenzováno: 9. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

THE STUDY PROGRAM SECURITY LEGAL STUDIES – AMBITIONS TURNED INTO A POTENTIAL CAPACITY

Milan J. Golian

Karel Englis College, Sujanovo square 356/1, 602 00 Brno, Czech Republic,

e-mail: milan.golian@vske.cz

Abstract

The paper deals with the ambition of Karel Englis College, Inc. to extend its activities into the area of security education. It informs on the project of implementation of the study program *Security Legal Studies* and on working out of the program into two fields of study: *Security Legal Work in Public Administration* and *Technology of Personal and Property Protection*. This paper presents characteristics of the study program and general, professional and specific profile of a graduate of the mentioned fields of study.

Key words: Security Education, Security Legal Studies, Legal Security Activities in Public Administration, Technology Protection of Personal Property.

JEL Classification: I 21, K 14, K22, K 42

KVANTIFIKACE RANIVÝCH ÚČINKŮ MALORÁŽOVÝCH STŘEL A METODA RADIÁLNÍCH TRHLIN

Ludvík Juříček, Norbert Moravanský

ÚVOD

Odborné zaměření předloženého příspěvku spadá do oblasti **experimentální ranivé balistiky**, která tvoří nedílnou součást **aplikované terminální balistiky** a také povinně volitelných předmětů „*Balistika palné zbraně*“ a „*Aplikovaná balistika*“, připravených k výuce na Ústavu bezpečnosti VŠKE, a. s. Brno v obou oborech akreditovaného studijního programu „**Bezpečnostně právní studia**“.

Lidské tělo představuje z hlediska ranivé balistiky značně nehomogenní cíl. Je tvořeno prostředím o různých hustotách a s odlišnými fyzikálními a biologickými vlastnostmi (Sellier, 2000). Tato prostředí, která jsou ostře ohraničena, je možné geometricky jen ztěžít exaktně definovat. Proto vytvoření fyzikálního modelu, který by plně vyhovoval vlastnostem a parametrům lidského těla, je téměř nemožné. Tyto skutečnosti velmi ztěžují predikci chování střely v lidském těle a tím i závažnosti střelného poranění. Průměrná hustota lidských tkání je přibližně 900 krát vyšší než hustota vzduchu. Tím jsou dány velmi dobré předpoklady pro rozvinutí ranivé balistických jevů, ovlivňujících ranivost střel. Na konstrukci dané zbraně a střeliva pak závisí, zda bude ranivý potenciál využit, či nikoliv.

Náhradní materiály biologických tkání, používané v balistickém experimentu, musí vykazovat téměř stejnou hustotu jako má tělesná tkáň (cca $\rho = 1\,100\text{ kg m}^{-3}$), ale také elasticitu, schopnost pohlcení energie střely a odpor proti jejímu pronikání. Proto z těchto důvodů se v počátcích rozvoje ranivé balistiky používaly k experimentálnímu postřelování především **biologické tkáně**. Nositeli těchto tkání byla zvířata a jejich orgány, lidské mrtvoly a v posledních letech byly ve světě k těmto účelům použity i buněčné kultury. Ačkoliv je dnes z ekonomických, ale hlavně etických důvodů nutná orientace na použití NM biologických tkání, v opodstatněných případech je použití reálných tkání v balistickém experimentu nezastupitelné (Juříček, 2000, 2003).

Problém stanovení **ranivosti střely** se jeví základním problémem pro kvantifikovaný popis základních vlastností střely z pohledu balistiky zranění. Jako míra pro účinek střely byla některými autory zvolena **kinetická energie střely** (E_K) nebo jiná vhodně zvolená **fyzikální veličina**, vycházející z balistických vlastností dopadající střely. Názory autorů na to, kterou fyzikální veličinu zvolit jako objektivní kritérium ranivosti střely a tedy i odolnosti živé síly, se však různí. Tito autoři (Sellier, 2000, Kneubühl, 2000) srovnávají odolnost nechráněné živé síly s odolností **tuhé překážky** z náhradního materiálu určité tloušťky. Uvedená kritéria, vycházející z použití pevných náhradních materiálů, mají spíše orientační charakter. Jejich výsledky jsou jen těžko transformovatelné na předpokládaný účinek střely v biologických tkáních, a proto slouží k pouhému srovnání účinků zkoumaných střel určité konstrukce a balistických parametrů.

Z důvodů dalšího přiblížení ranivé balistické simulace k podmínkám pronikání střely do skutečných biologických tkání, bylo nutné přejít od postřelování **tuhých náhradních materiálů** (jedlové a smrkové dřevo, ocelový nebo duralový plech určité tloušťky) ke střelbě na **plastická média**, která se svými fyzikálními a mechanickými vlastnostmi více blíží vlastnostem měkké biologické tkáně. Bylo ale nutné nalézt takové materiály, které svou hustotou, stlačitelností, elasticitou a viskozitou zajistí podobné dynamické chování střel při jejich pronikání, jako svalová tkáň.

Nespornou výhodou plastických médií je homogenita jejich mechanických a fyzikálních vlastností v celém objemu experimentálně postřelovaného bloku. Tato homogenita plastického média je důležitá pro kvantitativní popis účinků zkoumaných střel.

Nositeli takových vlastností jsou:

- 10% nebo 20% roztok balistické želatiny (označení Ž-10 a Ž-20),
- transparentní glycerinové mýdlo (označení GM),
- směs petrolátu a parafinu (označení PP 75/25).

Vedle těchto médií se v balistickém experimentu používaly také **hlína (jíl)** a **plastelína**. Z důvodu značné závislosti vlastností hlíny na obsahu vody, teplotní závislosti plastelíny a obtížné reprodukovatelnosti a archivace výsledků, se tyto materiály dnes k přímému postřelování používají zcela výjimečně, viz (Sellier, 2000). Z důvodů zaměření a omezeného rozsahu příspěvku se dále autoři zaměří pouze na použití balistické želatiny (želatinového roztoku) jako simulátoru měkkých biologických tkání v balistickém experimentu a popis jejího chování v závislosti na konstrukci a balistických parametrech posuzované střely a použitém balistickém systému.

1 BALISTICKÁ ŽELATINA JAKO SUBSTITUCE MĚKKÝCH BIOLOGICKÝCH TKÁNÍ

Želatina je protein ireverzibilní (nevratné) povahy. Vyrábí se z kůže, kostí nebo šlach hospodářských zvířat. Firmy, zabývající se výrobou želatiny, své receptury přísně tají. Je-li želatina podrobena zatížení, odvodňuje se. Pevnost želatinového gelu závisí na jeho koncentraci a také na teplotě.

K experimentálnímu postřelování se z připravené želatiny odlévají bloky o rozměrech 15 x 15 x 15 cm (Dynamit Nobel AG), 15 x 15 x 35 cm (W. Weigel) nebo 25 x 25 x 50 cm (J. Knappworst, M. L. Fackler). Teploty, na které jsou želatinové bloky před jejich použitím temperovány, jsou 4°C (M. L. Fackler), 10°C (NATO) nebo 15°C (Dynamit Nobel AG). Pro zabezpečení homogenního rozložení teploty želatinového bloku v celém jeho průřezu je nutná temperace bloků před střelbou po dobu minimálně 12 (Sellier, 2000, Fackler, 1988, Juříček, 2003). Používané koncentrace želatiny odpovídají 10% a 20% roztokům podle účelu a zaměření balistického experimentu. 20% koncentrace želatiny svými vlastnostmi nejvíce odpovídá **svalové tkáni**, 10% želatinový roztok se blíží parametrům křehkých **parenchymatozních tkání** (ledviny, játra nebo plíce) a **mozkovou tkáň**, pro její vlastnosti můžeme z hlediska balistických jevů považovat za vodu.

Při použití želatiny je třeba počítat s jejím biologickým rozpadem a se změnou fyzikálních a mechanických vlastností. Proto příprava želatiny probíhá bezprostředně před jejím použitím a z důvodu rychlé tvorby plísni (během několika málo dní) je archivace výsledků experimentu velmi problematická. Především velmi vysoká teplotní závislost fyzikálních a mechanických charakteristik želatiny a její biologická nestabilita tvoří hlavní nevýhody této substituce.

V tab. 1 jsou uvedeny některé základní fyzikální a mechanické charakteristiky želatiny různé koncentrace a teploty a pro porovnání tabulka také uvádí parametry některých dalších plastických médií spolu se základními stavebními složkami živé tkáně (voda a vzduch).

Pro zachycení chování střely (tvorba dočasné dutiny v bloku NM, deformace střely nebo její rozpad na střepiny) uvnitř želatinového bloku je použití transparentní želatiny velmi výhodné. Takový experimentální přístup ovšem vyžaduje použití některé z optických metod snímání dynamických dějů (rychloměrná kamera). Na obr. 1 jsou znázorněny snímky postupné tvorby dočasné dutiny v želatinovém bloku o rozměrech 15 x 15 x 15 cm, které byly pořízeny rychloběžnou kamerou.

Tabulka 1: Fyzikální a mechanické charakteristiky substitucí živé tkáně. Hustota (ρ); stlačitelnost (κ); dynamická viskozita (η) a kinematická viskozita (ν); rychlost zvuku (c). Zdroj: Sellier, K., Kneubühl, B. P.

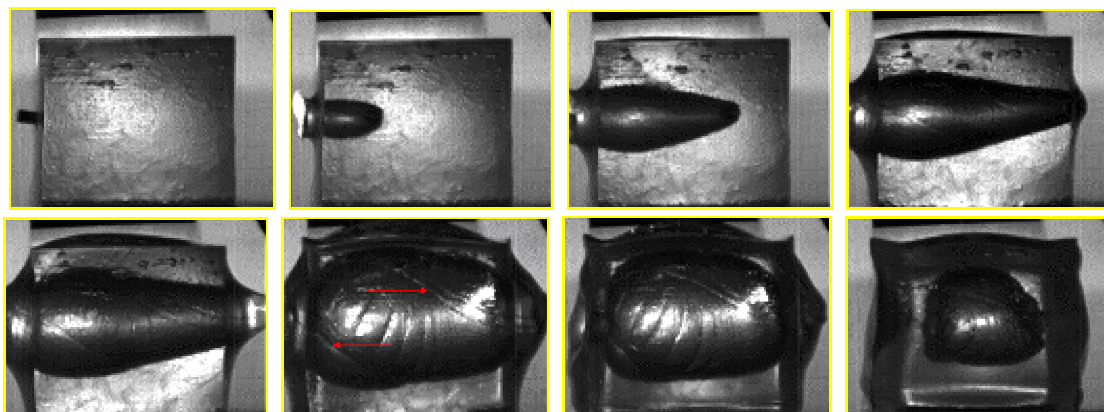
Látka	t	ρ	κ	η	ν	c
	°C	[kg m ⁻³]	[Pa ⁻¹]	[Pa s]	[m ² s ⁻¹]	[m s ⁻¹]
Voda	20	998	4,6 10 ⁻¹⁰	1,0 10 ⁻³	1,00 10 ⁻⁶	1 483
	0	1 000	5,1 10 ⁻¹⁰	1,8	1,79 10 ⁻³	1 403
Glycerin	20	1 260	2,2 10 ⁻¹⁰	1,48	1,17 10 ⁻³	1 923
	0	-	1,2 10 ⁻⁹	-	-	-
Ethanol	20	789	9,3 10 ⁻¹⁰	1,20 10 ⁻³	1,52 10 ⁻⁶	1 170
	0	806	10,2 10 ⁻¹⁰	-	-	1 100
Mýdlo (GM)	20	1 080	3,4.10 ⁻¹⁰	≈ 5,0 10 ^{-3 a)}	≈ 5,0 10 ⁻⁶	1 660
Želatina 10% (Ž-10)	20	1 030	4,2 10 ⁻¹⁰	≈ 40,0 a)	≈ 0,04	1 520
	4	-	-	-	-	1 486
Želatina 20% (Ž-20)	20	1 060	3,8 10 ⁻¹⁰	≈ 1,0 10 ^{-2 a)}	≈ 0,1	1 567
	0	-	-	-	-	1 541
PP 75/25	20	910-940 b)	-	≈ 10,4 10 ⁻³	-	-
Plastelína (PL)	25	1 710 b)	-	≈ 13,9 10 ⁻³	-	-
Vzduch	0	1,23	7,4 10 ⁻⁶	1,72 10 ⁻⁵	1,33 10 ⁻⁵	331

Poznámky:

- a) Hodnota látek zjištěná při teplotě 30°C. Měření pod touto teplotou není možné, neboť **dynamická viskozita** η s klesající teplotou silně vzrůstá.
- b) Hodnota stanovená experimentálně v laboratoři Univerzity obrany (dříve Vojenské akademie) v Brně.

Obr. 1: Pronik želatinového bloku střelou náboje ráže 40 S & W Federal EFMJ.

Série vybraných záběrů ze záznamu rychloběžné kamery Olympus Zdroj: autoři

2 METODA RADIÁLNÍCH TRHLIN

Pro kvantitativní hodnocení účinků střely v želatině vyvinul J. Knappworst (Dynamit Nobel AG) **metodu radiálních trhlin**, původně určenou pro potřeby vojenského lékařského výzkumu (Sellier, 2000). Tvar a velikost (objem) dočasné dutiny v želatinovém bloku jsou představovány systémem radiálních trhlin (kanálků) v okolí jádra střelného kanálu, vzniklých

mechanickým porušením materiálu v důsledku přenosu kinetické energie střely na pronikání prostředí.

Takto vzniklé radiální trhliny svou délkou a hustotou odpovídají okamžitému množství předané kinetické energie střely v daném místě střelného kanálu. Hodnoty **předané kinetické energie** $E_{PŘ}$ vybraných druhů pistolových a revolverových střel do želatiny uvádí tab. 2.

Metoda radiálních trhlín je metodou nepřímou a spočívá ve stanovení součtu délek trhlín v přesně určených úsecích střelného kanálu. Jako výsledek je získán diagram závislosti součtu délek trhlín $\sum r_i$ na hloubce vniknutí střely s do želatinového bloku. Svými experimenty, které J. Knappworst v roce 1974 provedl, prokázal, že délky trhlín v želatinovém bloku jsou v kvantitativním vztahu k balistickým parametrům pronikající střely a závisí na množství předané kinetické energie na 1 cm bloku. J. Knappworst prokázal platnost následující relace

$$\sum r_i = c \cdot (E'_{PŘ})_i, \quad [\text{cm}] \quad (1)$$

kde $\sum r_i$ je suma (součet) všech délek trhlín i -tého řezu daného bloku a c [$\text{cm}^2 \text{ J}^{-1}$] je konstanta charakterizující balistické vlastnosti želatiny.

Volba tloušťky disků (5 nebo 2,5 cm) je libovolná, ačkoli nejvhodnější by byla co nejmenší volená tloušťka. Ovšem taková volba by byla v příkrém rozporu s praktickým použitím (pracností) této metody při vyhodnocování výsledků střeleckého experimentu.

Při postřelování želatiny je „celý“ blok prostoupen radiálními trhlínami. Celková délka všech trhlín (tedy nejen v jednom řezu) se získá výpočtem plochy pod lomenou křivkou (obr. 2), kdy s ohledem na rovnici (1) platí

$$\sum_0^s (\sum r_i \cdot \Delta s) = c \cdot \sum_0^s (E'_{PŘ} \cdot \Delta s), \quad (2)$$

kde Δs - je tloušťka disku hodnoceného želatinového bloku.

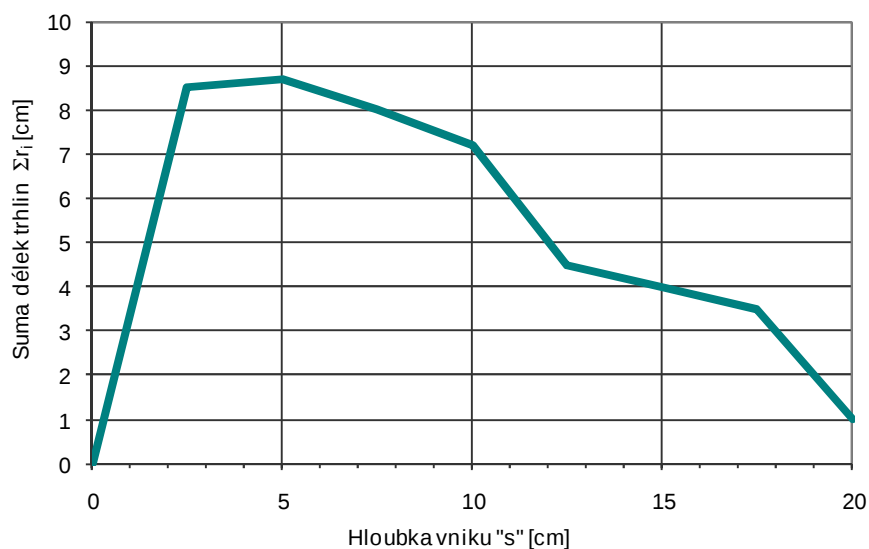
Levá strana této rovnice vyjadřuje plochu pod křivkou, zatímco pravá strana (bez konstanty c) znamená celkovou předanou kinetickou energii $E_{PŘ}$ [J] střely želatinovému bloku. Můžeme tedy psát

$$E_{PŘ} = \sum_0^s (E'_{PŘ} \cdot \Delta s) \quad [\text{J}] \quad (3)$$

$E_{PŘ}$ lze snadno charakterizovat jako rozdíl mezi dopadovou E_d a výletovou E_v kinetickou energií nebo prostřednictvím dopadové v_d a výletové v_v rychlosti posuzované střely. Zde oba údaje (součet délek všech trhlín a celková předaná kinetická energie střely) jsou známy, proto může být snadno vypočtena i konstanta c , která je konstantou pouze pro určitý postřelovaný blok želatiny, pro který musí být její hodnota vždy zvlášť stanovena.

Se změnou koncentrace, struktury nebo teploty temperace želatinového bloku se mění také hodnota této konstanty. Pouze dodržením všech důležitých parametrů vyrobeného bloku želatiny můžeme považovat hodnotu c za konstantní a naměřené hodnoty pak plně reprodukovatelné.

Obr. 2: Diagram závislosti součtu délek trhlín $\sum r_i$ na hloubce vniku střely „s“ do želatinového bloku. Zdroj: Sellier, K., Kneubühl, B. P. - upraveno autory

Tabulka 2: Předaná kinetická energie želatině u vybraných pistolových a revolverových střel (dálka střelby 15 m). Zdroj: Sellier, K., Kneubühl, B. P.

Ráže	Firma ^{a)}	Střela ^{b)}	m_q	v_d	E_d	E_{PR}	E_{PR}/E_d
			[g]	[m s ⁻¹]	[J]	[J]	[%]
38 spec.	Remington	RN	13,0	202	260	78	30
38 Auto	Remington	FMJ	8,4	315	410	137	33
38 spec.	Norma	SP/HP	7,1	407	588	531	92
38 spec.	Remington	SP/HP	8,1	288	329	324	99
9mm Para	DNAG	Cu/RN/PlSP ^{c)}	5,6	418	489	482	99
9mm Para	DNAG	Cu/RN/PlSP ^{d)}	5,65	380	408	300	75
9mm Para	DNAG	Ms/RN/PlSP ^{e)}	5,9	380	420	280	67
357 Mag.	Remington	SWC	10,2	363	662	226	34
357 Mag.	S & W	SP/HP	8,1	351	491	380	77
357 Mag.	DNAG	Cu/RN/PlSP ^{d)}	7,5	395	579	520	90
357 Mag.	SFM	Ms/P	2,8	643	568	550	97
357 Mag.	Western	SP/HP	7,1	391	534	533	100
44 Mag.	Remington	SP/RN	15,6	381	1 110	739	67
44 Mag.	Remington	SWC	15,6	385	1 130	862	76
44 Mag.	Remington	SP/HP	15,6	372	1 057	974	82
45 Auto	Remington	FMJ	14,9	248	447	159	35
45 Auto	Remington	SP/HP	12,0	279	460	369	80

Poznámky:

a) Označení firem:

S &W: Smith & Wesson

DNAG: Dynamit Nobel AG

SFM: Société française de munitions

b) Označení střel:

RN: ogivální tvar se zakulacenou (oblou) přední částí

FMJ: celoplášťová

P: s ostrou špičkou

SWC: semiwadcutter (poloprosekávací)

MsSP: plně mosazná, zašpičatělá

SP: poloplášťová

HP: expanzivní (s dutinou)

Cu/Ms: celoměděná/celomosazná

PlSP: s měkkou plastovou špičkou

c) Obvyklé označení: ACTION 1

d) Obvyklé označení: ACTION 2

e) Obvyklé označení: ACTION 3

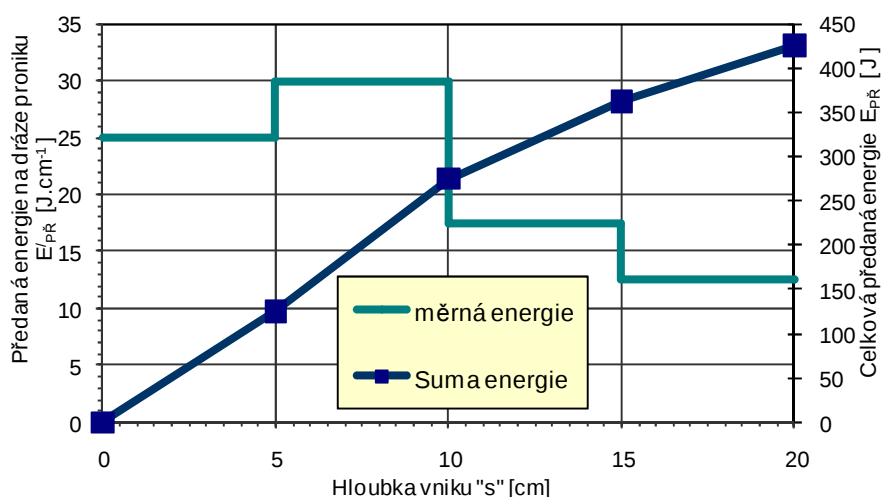
Po výpočtu hodnoty konstanty c pomocí rovnice (2) platí

$$(E'_{p\check{R}})_i = \frac{1}{c} \cdot \sum r_i. \quad [\text{J cm}^{-1}] \quad (4)$$

S pomocí rovnice (4) může být souřadnice y , vyjádřená na obr. 2 v cm ($= \sum r_i$), přetransformována (viz obr. 3) na $E'_{p\check{R}} [\text{J cm}^{-1}]$.

Obr. 3: Předaná energie ($E_{p\check{R}}$) a předaná energie za dráhu ($E'_{p\check{R}}$) želatině jako funkce uraženého úseku dráhy střely „s“ v želatinovém bloku.

Zdroj: Sellier, K., Kneubühl, B. P. - upraveno autory

V tomto diagramu není vynesena pouze $E'_{p\check{R}}$ (levá stupnice), ale je zde také vynesena na pravé stupnici celková předaná kinetická energie $E_{p\check{R}} = \sum_0^s (E'_{p\check{R}} \cdot \Delta s)$. Tak činí $E'_{p\check{R}}$ na dráze

proniku 0 až 5 cm hodnotu $24,5 \text{ J cm}^{-1}$ a tím $E_{p\check{r}} = 24,5 \text{ J cm}^{-1} \cdot 5 \text{ cm} = 122,5 \text{ J}$. Střela při svém proniku želatinovým blokem na prvních 5 cm předá pronikanému prostředí kinetickou energii $E_{p\check{r}} = 122,5 \text{ J}$. Tato hodnota předané kinetické energie střely bloku na prvním úseku $s = 5 \text{ cm}$ je vynesena v diagramu na obr. 3. Zbývající průběhy obou křivek a jejich konstrukce se provádí postupně stejným způsobem, ale samostatně pro další stejně dlouhé úseky v celé hloubce proniku střely.

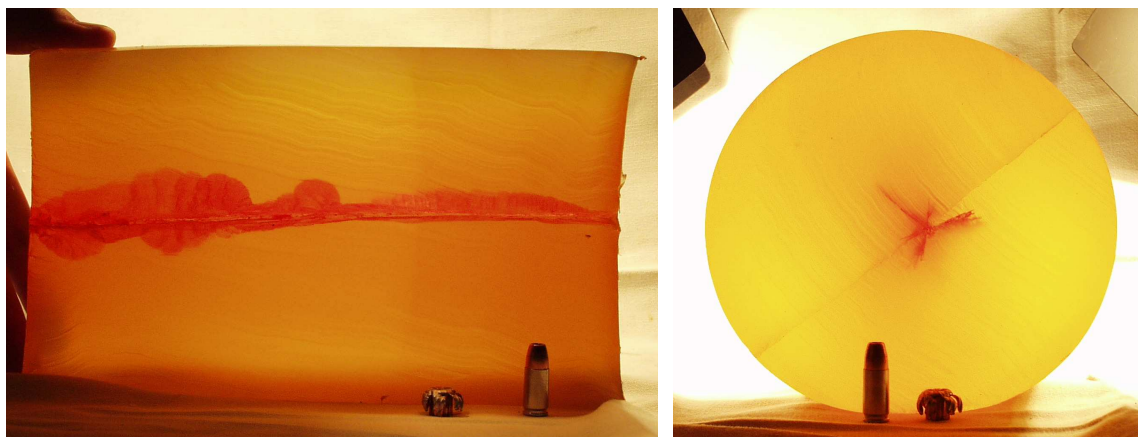
3 PROFIL ZRANĚNÍ PODLE „M. L. FACKLERA A J. A. MALINOVSKÉHO“ (1985)

S analýzou ranivě balistických jevů v živé tkáni velmi úzce souvisí pojem **profil zranění** (M. L. Fackler, J. A. Malinowski, 1985), popisující maximální porušení živé tkáně, které může být od střely dané konstrukce a balistických parametrů očekáváno. Tento profil je tvořen **střelným kanálem**, jehož jádrem je **trvalá (permanentní) dutina**. Její velikost je dána množstvím ztracených tkání. Tuto dutinu je třeba odlišovat od **dočasné dutiny**, která vzniká průchodem střely tkáněmi (želatinovým blokem) v důsledku překročení jejich meze pružnosti a je prezentována délkou a hustotou radiálních trhlin v okolí jádra střelného kanálu.

Z důvodu transparentnosti želatiny a pro zvýšení objektivnosti hodnocení výsledků střelecké zkoušky autoři použili **kontrastní látku** k barevnému zvýraznění dočasné dutiny (radiálních trhlin) při vlastním balistickém experimentu. Pro barevné zvýraznění tvaru a velikosti dočasné dutiny prezentované v bloku balistické želatiny systémem radiálních trhlin, byl na čelní plochu bloku v místě vstřelu (zásahu) umístěn polyetylenový váček s červenou kontrastní látkou (razítková barva nebo potravinářské barvivo). Barva musí svou hustotou zajišťovat dostatečnou vztlánavost, aby při pulsaci dočasné dutiny spolehlivě vyplnila trhliny v celé hloubce střelného kanálu. Geometrii a velikost takto získaného střelného kanálu v želatinovém bloku spolu s jeho příčným řezem ukazuje obr. 4.

Obr. 4: Podélný a příčný řez blokem 20% želatiny v místě střelného kanálu zvýrazněném kontrastní látkou.

Zdroj: - autoři

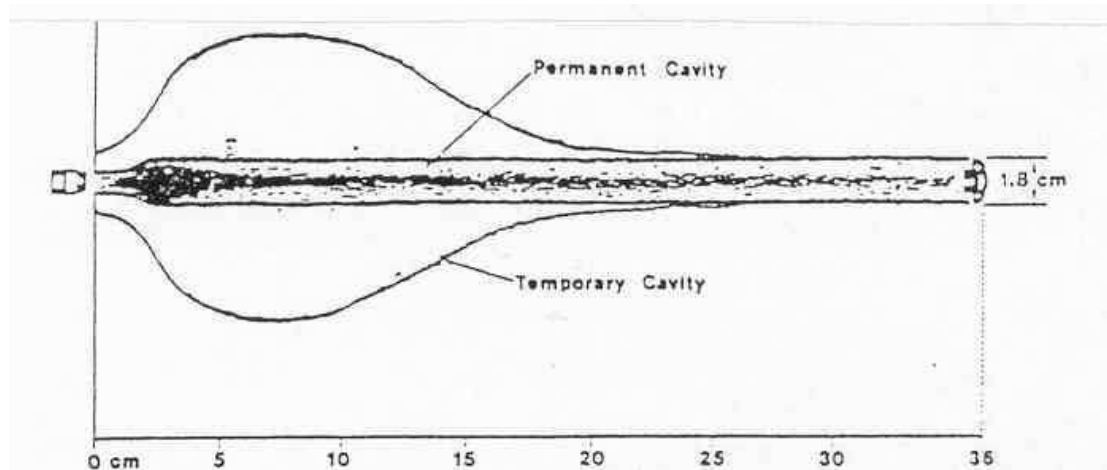
Popsanou metodu lze chápat jako určité rozšíření experimentálních metod používajících želatinu jako simulační prostředek, kdy jsou sledovány čtyři základní složky balistického účinku malorážové střely na želatinu zastupující v balistickém experimentu biologickou tkáň:

- **hloubku vniku** střely do želatinového bloku,
- **deformaci** střely popř. **rozpad** jejího těla (pokud k nim dojde),
- velikost (průměr) a tvar **dočasné dutiny** a

- velikost (průměr) a tvar **trvalé dutiny** (jádra střelného kanálu).

Velikost dočasné i trvalé dutiny je možné poměrně dobře vyčíst z tvorby a uspořádání radiálních trhlin v prostřeleném želatinovém bloku (viz obr. 4) a z nich odvodit a také zkonstruovat názorný obraz profilu celkového ranivého účinku malorážové střely a jeho grafické vyjádření, které autoři nazvali „PROFIL ZRANĚNÍ“. Pro další práci s tímto profilem je vhodné tento grafický profil doplnit milimetrovým měřítkem (obr. 5).

Obr. 5: Profil zranění typický pro střelu revolverového náboje 357 Magnum JSP s vyznačením dočasné (Temporary Cavity) a trvalé (Permanent Cavity) dutiny ($m_q = 8,1 \text{ g}$; $v_0 = 425 \text{ m s}^{-1}$). Zdroj: Sellier, K., Kneubühl, B. P.

Autoři v balistickém experimentu původně použili 10% roztok želatiny (250 A firmy Kind & Knox Company, Sioux City) v blocích o délce 50 cm a příčném průřezu 25 x 25 cm. Bloky byly postřelovány po jejich temperaci na teplotu 4°C. Podle potřeby je možné sestavovat bloky do tandemů, pro spolehlivé zachycení celkového střelného kanálu vytvořeného střelami malorážových nábojů o vysokém balistickém výkonu a snímat je rychloběžnou kamerou k optickému zjištění velikosti a tvaru dočasné dutiny. V případě potřeby je možné použití rentgenového snímku k odhalení fragmentů těla rozpadlé malorážové střely nebo jiných defektů.

ZÁVĚR

Dlouhá praxe především zahraničních pracovišť potvrdila, že **balistická želatina** je vedle **mýdla** náhradou živých tkání, která se velmi dobře hodí ke studiu dynamických jevů v ranivé balistice. Výroba **želatinových bloků** je jednoduchá, ale s ohledem na působení bakterií (tvorba plísní), kterým podléhá, je její experimentální použití časově značně omezené.

Metoda radiálních trhlin určená ke kvantifikovanému hodnocení účinků malorážových střel je **metodou nepřímou** a používá se v případě experimentálních metod využívajících **želatinu** jako simulační prostředek (substituce měkké biologické tkáně). Na rozdíl od ostatních plastických NM (glycerinové mýdlo, PP 75/25 a plastelína) vykazuje želatina určitý stupeň elasticity, což způsobuje výrazné rozdíly v jejím chování při tvorbě dočasné dutiny. Po ukončení pulsací dočasné dutiny dochází k jejímu uzavření (zborcení) a její velikost (objem) je tak tvořena četností a rozmístěním radiálních trhlin v okolí střelného kanálu a představuje množství zničených tkání.

Přínosem předloženého příspěvku je popis použití červené kontrastní látky k zabarvení střelného kanálu v želatinovém bloku při jeho experimentálním postřelování (obr. 4) k optickému zvýraznění linií radiálních trhlin. Námi navržená úprava původní metodiky střelecké zkoušky používané zahraničními pracovišti významně přispěla k objektivizaci kvantifikovaného hodnocení ranivých účinků zkoumaných malorážových střel v případech použití balistické želatiny jako simulačního prostředku. Použití kontrastní látky významným způsobem urychluje proces vyhodnocení výsledků balistického experimentu (tvorba součtových křivek) a zvyšuje optický kontrast dosažených změn ve struktuře bloku v průběhu jejich archivace.

Grafické profily střelných kanálů (dočasné dutiny) získané postřelováním bloků želatiny, doplněné milimetrovým měřítkem, umožňují vzájemné porovnání hloubek vniku střely, tvaru a velikosti střelného kanálu u střel různé konstrukce a balistických parametrů. Takto získané profily střelných kanálů dávají určitou představu o tom, jaké střelné poranění může být od daného balistického systému očekáváno. Rovněž stopy po fragmentaci těla střely, případně jeho deformace, spolu s množstvím porušené tkáně mohou být vhodným doplněním metody radiálních trhlin při hodnocení účinků zkoumaných střel.

Literatura

- SELLIER, K., KNEUBÜHL, B. P. *Wundballistik und ihre ballistischen Grundlagen*. 2. völlig überarbeitete und ergränzte Auflage. Springer-Verlag, Berlin: Heidelberg, 2000.
- JUŘÍČEK, L. *Simulace a hodnocení účinků malorážových střel na živou sílu*. [Disertační práce], Brno: VA v Brně, 132 s. 2000.
- JUŘÍČEK, L. *Fyzikální modely biologických systémů člověka v balistickém experimentu pro hodnocení ranivých účinků malorážových střel*. [Habilitační práce], Brno: VA v Brně, 182 s. 2003.
- KNEUBÜHL, B. P. Zwischen Wirksamkeit und Gefährlichkeit (6). *Internationales Waffen Magazin*, vol. 10, pp. 582 – 583, 2000.
- FACKLER, M. L., MALINOWSKI, J. A. Ordnance Gelatin for Ballistic Studies, *American Journal of Forensic Medicine and Pathology*. 9, 218-219, 1988.
- JUŘÍČEK, L. *Porovnání chování náhradních materiálů biologických tkání v balistickém experimentu*. [Vyžádaná přednáška], Brno: Gun Club Brno, 3/2003.
- FACKLER, M. L., MALINOWSKI, J. A. The Wound Profile. A Visual Method for Quantifying Gunshot Wound Components, *Trauma*, vol. 25, pp 522-529, 1985.

Doc. Ing. Ludvík Juříček, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliše, a.s. BRNO
Šujanovo nám. č. 1, 602 00 Brno.
E-mail: ludvik.juricek@gmail.com

MUDr. Norbert Moravanský, PhD.

Ústav súdneho lekárstva, LF UK Bratislava
Sasinkova 4, 811 08 Bratislava.
E-mail: info@lekarznalec.sk

Doručeno redakci: 22. 8. 2011

Recenzováno: 2. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

QUANTIFICATION OF SMALL-CALLIBRE PROJECTILE AND METHOD OF RADIAL CRACKS

Ludvík Juříček

Karel Englis College, Šujanovo náměstí 1, 602 00 Brno, ludvik.juricek@gmail.com

Norbert Moravanský

M. D. Norbert Moravanský, PhD., Institute of Forensic Medicine, Faculty of Medicine, Comenius University, Sasinkova 4, 811 08 Bratislava, info@lekarznalec.sk

Abstract

The paper deals with detailed analysis of ballistic gelatine application in **ballistic experiment** focussed on quantification of small-calibre ammunition effects on biological targets. Solved problems belong to category of **terminal bioballistics** small-calibre ammunition. Gelatine acts as a measuring means and the paper presents comparison of gelatine mechanical and physical properties with other alternative material biological tissues of plastic character and also with basic components of living tissue (water, air).

The paper's goal is to familiarise readers with a **method of radial cracks** designed for quantitative assessment of a projectile effect on gelatine created by J. Knappworst (Dynamit Nobel AG), formerly for the military medicine research needs. The "**Wound profile**" (M. L. Fackler, J. A. Malinowski – 1985) describing maximum damage of living tissue which might be expected from a projectile (splinter) of particular construction and ballistic parameters can also be considered as certain contribution to experimental methods category which applies gelatine as a simulation means.

Keywords: ballistic experiment; indirect identification method; method of radial cracks; ballistic system; terminal ballistics; terminal bioballistics; wound ballistics; substitute material; alternative material; ballistic gel; temporary cavity; bullet; small-calibre ammunition; wound profile.

JEL Classification: L 64

VÝVOJ ZMĚN VE SLOŽENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A HLASOVÁNÍ V RADĚ EU

Eva Karhanová Horynová, Karina Mužáková

ÚVOD

Složení Evropského parlamentu a způsob hlasování v Radě Evropské unie (EU) je samozřejmě ovlivňován rozšiřováním EU. Historii složení Evropského parlamentu přehledně uvádí Zpráva o složení Evropského parlamentu ze dne 3. října 2007, viz následný text.

Do Evropského parlamentu volí od roku 1979 občané členských států své poslance ve všeobecných přímých volbách tajným hlasováním. Tento systém byl rozhodnut na zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 12. až 13. července 1976. Na tomto zasedání byl také stanoven počet zastupitelů z jednotlivých členských států, a to následovně: větší země měly po 81 zástupci, mezi ně řadíme Francii, Spolkovou republiku Německo, Itálii a Spojené království; menší země měly stanovený počet poslanců k poměru počtu jejich obyvatel, který však byl vyšší než poměr počtu jejich obyvatel k celkovému počtu obyvatel tehdejšího Evropského hospodářského společenství, počty poslanců byly tedy: 25 pro Nizozemsko, 24 pro Belgii, 16 pro Dánsko, 15 pro Irsko a 6 pro Lucembursko.

V roce 1981 přistoupilo k EU Řecko, v roce 1986 Španělsko a Portugalsko. Těmto novým členským zemím byla přidělena nová poslanecká křesla dle téhož původního principu a to tak, že Řecko a Portugalsko získaly po 24 křeslech a Španělsko získalo 60 křesel.

Dalším významným milníkem složení Evropského parlamentu byla tzv. „*De Guchtova zpráva*“ ze dne 10. června 1992 o jednotném volebním postupu: systém rozdělení počtu mandátů v Evropském parlamentu, na základě kterého bylo na zasedání Evropské rady v Edinburghu (11. až 12. prosince 1992) rozhodnuto o novém složení Evropského parlamentu v souvislosti se sjednocením Německa. Německo tedy získalo dalších 18 křesel, ale dále také dalších 6 křesel dostala Francie, Itálie, Nizozemsko a Spojené království. O čtyři křesla navíc získalo Španělsko a po jednom křeslu Belgie, Řecko a Portugalsko. Návrh na zvýšení počtu poslanců v Evropském parlamentu vycházel opět z principu sestupné poměrnosti. Dle tohoto principu byl pak stanoven i počet poslanců Rakouska (21), Finska (16) a Švédska (22), přičemž počty křesel těchto tří států byly upraveny.

Jaký princip byl použit pro rozdělení křesel jednotlivým členským státům, jež předložil Evropský parlament, je přehledně uvedeno ve výše uvedené zprávě, citujeme:

„Návrh na rozdělení křesel jednotlivým členským státům, který předložil Evropský parlament, vycházel z následujícího pravidla: 6 křesel je přiděleno každému členskému státu bez ohledu na počet obyvatel, dále na každých 500 000 obyvatel mezi 1 a 25 miliony se přiděluje jedno křeslo, na každý milion obyvatel mezi 25 a 60 miliony také jedno křeslo a konečně jedno křeslo na každé dva miliony obyvatel nad 60 milionů. Tento vzorec se však neuplatňoval zcela striktně.“

„Uvedený způsob výpočtu byl zakotven v Amsterodamské smlouvě, která mu dala institucionální rozměr, ale současně také zavedla princip efektivity tím, že omezila celkový počet poslanců EP na 700. Při jednání o Niceské smlouvě byl tento počet upraven na 732 poslanců, které měl Parlament mít po skončení procesu rozšíření. Při těchto jednáních bylo také schváleno, že počty poslanců se upraví poměrným způsobem, aby se nemusel měnit jejich celkový počet. Řada členských států se tedy musela vzdát několika svých křesel (Španělsko deseti, Francie, Itálie a Spojené království devíti, Nizozemsko čtyř, Rakousko a Švédsko tří, Dánsko, Finsko a Irsko dvou, Belgie, Řecko a Portugalsko jednoho), aby bylo zastoupení jednotlivých států po rozšíření směrem na východ vyvážené a Parlament mohl efektivně fungovat.“

Vývoj způsobu hlasování kvalifikovanou většinou a počtu hlasů v Radě bylo zakotveno již ve Smlouvě o zřízení Evropského hospodářského společenství s platností po roce 1966. V původním šestičlenném společenství (Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko a Spolková republika Německo) byl systém kvalifikované většiny vymezen tak, aby nebylo jednoduché izolovat velký stát a naopak, aby tři malé země nemohly zablokovat hlasování velkých států. Rada se šesti členy měla 17 hlasů, přičemž kvalifikovaná většina představovala 70,5 % (12 hlasů, min. 3 státy). Blokační menšina byla stanovena na 35,2 % (6 hlasů, min. 2 hlasy). Rada dle Smlouvy o zřízení Evropského hospodářského společenství rozhodovala kvalifikovanou většinou ve 38 oblastech, které byly posléze Jednotným evropským aktem rozšířeny o dalších 12 oblastí. (euroskop.cz, 2011)

V roce 1986, kdy byl podepsán Jednotný evropský akt („EU“ měla dvanáct členů), disponovala Rada 76 hlasy. Kvalifikovaná většina byla vymezena jako 71 % (54 hlasů) a blokační menšina byla stanovena na 30 % (odpovídá 23 hlasům, min. 3 státy). V ostatních případech hlasování, ne dle kvalifikované většiny, bylo zapotřebí 54 hlasů členů Rady, které představovaly min. 8 států. (euroskop.cz, 2011)

Dalším milníkem byla Amsterodamská smlouva z roku 1997, která vstoupila v platnost 1. května 1999, jež rozšířila počet oblastí, ve kterých se hlasuje kvalifikovanou většinou o dalších 24 oblastí. V té době měla Rada 15 členů a disponovala 87 hlasy, přičemž z toho byla vymezena kvalifikovaná většina jako 71 % (62 hlasů, min. 8 států). Blokační menšina byla při hlasování stanovena na 30 % (což představovalo 26 hlasů, min. 3 státy). (euroskop.cz, 2011)

Lisabonská smlouva rozšířila počet oblastí, kde Rada rozhoduje kvalifikovanou většinou o dalších 68 oblastí, přičemž z toho v 19 oblastech se rozhoduje jednomyslností (49 oblastí je nových). V současné době Rada EU rozhoduje kvalifikovanou většinou v 218 oblastech. (euroskop.cz, 2011)

Základní činnost Rady EU je přehledně uvedena na webu Rady EU (více na: <http://www.consilium.europa.eu>), mezi které patří, citujeme:

„Rozhodnutí Rady připravuje více než 150 pracovních skupin a výborů, ve kterých zasedají delegáti z členských států. Tyto skupiny a výbory se zabývají řešením technických otázek a poté záležitost postoupí Výboru stálých zástupců (Coreperu), který se skládá z velvyslanců členských států při Evropské unii. Coreper zajišťuje soudržnost činnosti a řeší otázky technické a politické povahy ještě před tím, než je záležitost předložena Radě.

Rada přijímá rozhodnutí na základě hlasování ministrů z členských států. V závislosti na tom, kterými ustanoveními Smlouvy se řídí předmět projednávaného rozhodnutí, se používají tři druhy hlasování: prostá většina (při přijímání procesních rozhodnutí), kvalifikovaná většina (systém váženého hlasování vycházející z počtu obyvatel jednotlivých členských států; používá se pro přijímání rozhodnutí týkajících se vnitřního trhu, hospodářských záležitostí a obchodu) a jednomyslnost (rozhodnutí v oblasti zahraniční politiky, obrany, justiční a policejní spolupráce a rozhodnutí týkající se daní).

Ve velké většině případů přijímá Rada rozhodnutí na návrh Evropské komise a ve spolupráci s Evropským parlamentem, a to buď postupem konzultace (například v oblasti zemědělství, justiční a policejní spolupráce a v oblasti daní) nebo postupem spolurozhodování (například v oblasti vnitřního trhu).“

1 VÝVOJ SLOŽENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A HLASOVÁNÍ V RADĚ EU ZA POSLEDNÍCH SEDM LET

1.1 Smlouva o přistoupení

Rozhodující roli v procesu přistoupení České republiky (ČR) k EU, jenž byl zahájen v lednu 1996, hrál Akt o přistoupení, který je nedílnou součástí Smlouvy o přistoupení.

Smlouvu o přistoupení lze ve své podstatě označit jako smlouvou mezinárodní, k jejímu podpisu došlo 16. dubna 2003 v Aténách. Mezi smluvní strany na straně jedné patřily dosavadní členské státy a na straně druhé bylo deset nových přistupujících států. Tato Smlouva byla sjednána jako jediná a výlučná smlouva o přistoupení všech deseti přistupujících zemí najednou, a to k pevně určenému datu 1. května 2004 za podmínky, že před tímto datem budou dokončeny ratifikace ve všech současných i budoucích nových členských státech Evropské unie. Proto je Smlouva neobyčejně rozsáhlým dokumentem, který obsahuje zhruba 5 000 stran.

Vlastní Smlouva o přistoupení obsahovala pouze tři články:

- Článek 1 stanoví, že podle podmínek sjednaných v Aktu o přistoupení, se nových deset států stává členy EU a smluvními stranami všech platných smluv, na nichž je EU založena.
- Článek 2 řeší ratifikaci Smlouvy smluvními stranami a uložení ratifikačních listin. Také stanovuje datum vstupu v platnost, což je 1. květen 2004. Před tímto datem, to je podmínkou, musí být všechny ratifikační listiny uloženy.
- Článek 3 stanoví, že Smlouva je vyhotovena v jednom výtisku v jednadvaceti jazycích; tj. všech úředních jazycích stávajících i nových členských států; a všechna znění mají stejnou platnost.

Nedílnou součástí Smlouvy o přistoupení byl již zmíněný Akt o přistoupení, jež má pět částí, které obsahují celkem 62 článků.

První část, která se nazývá Zásady, obsahuje 10 článků.

- V článku 1 jsou nejprve definovány základní pojmy („původní smlouvy“, „Unie“, „Společenství“, atd.).
- „Uníí“ se rozumí Evropská unie, jak byla založena Smlouvou o EU.
- „Společenstvím“ se, podle konkrétní situace, rozumí jedno či obě Společenství založené původními smlouvami. Původními smlouvami se rozumí buď Smlouva o založení Evropského společenství („Smlouva o ES“) a Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii („Smlouva o Euratomu“) nebo Smlouva o Evropské unii („Smlouva o EU“).
- V článku 2 je stanoven základní princip, že dnem přistoupení se původní smlouvy a akty přijaté na jejich základě stávají pro nové členské státy závaznými.
- Další články řeší vstup do schengenského systému a časově omezené výjimky na zavedení jednotné měny eura.

Druhá část Aktu o přistoupení se zabývá úpravami původních smluv, zejména v oblasti institucionálního zastoupení členských států.

- V článku 11 je stanoven počet poslanců volených v jednotlivých státech do Evropského parlamentu. S účinností od 1. listopadu 2004 uvádí počet poslanců tabulka 1. Tento počet však změnila Smlouva z Nice, která byla přijata v prosinci 2000 na závěr zasedání Evropské rady, byla podepsána 26. ledna 2001 a vstoupila v platnost k 1. únoru 2003.

Tabulka 1: Počet poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu

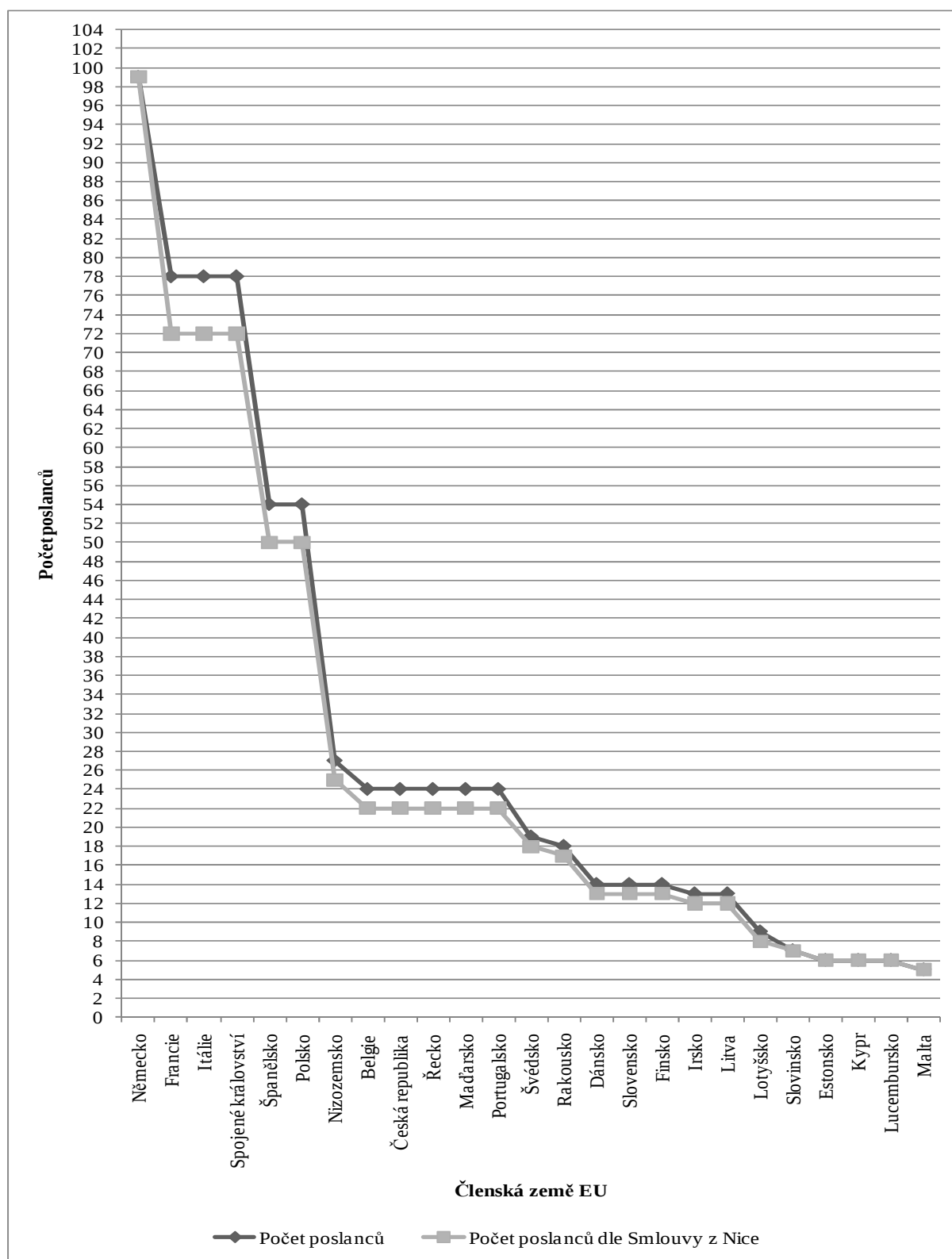
Členský stát	Počet poslanců dle Smlouvy o přistoupení (1)	Redukovaný počet poslanců dle Smlouvy z Nice (2)	Změna (1) – (2)
Německo	99	99	0
Francie	78	72	-6
Itálie	78	72	-6
Spojené království	78	72	-6
Španělsko	54	50	-4
Polsko	54	50	-4
Nizozemsko	27	33	-2
Belgie	24	25	-2
Česká republika	24	22	-2
Řecko	24	22	-2
Maďarsko	24	22	-2
Portugalsko	24	22	-2
Švédsko	19	18	-1
Rakousko	18	17	-1
Dánsko	14	13	-1
Slovensko	14	13	-1
Finsko	14	13	-1
Irsko	13	12	-1
Litva	13	12	-1
Lotyšsko	9	8	-1
Slovinsko	7	7	0
Estonsko	6	6	0
Kypr	6	6	0
Lucembursko	6	6	0
Malta	5	5	0
CELKEM	732	686	-46

Zdroj: Vlastní zpracování z (AKÍ, 2003)

Jak je z tabulky patrné, tak celkový počet zastupitelů volených v jednotlivých státech do Evropského parlamentu s účinností od začátku volebního období 2004 byl původně navržen na 732, avšak Smlouva z Nice celkový počet poslanců snížila o 46 poslanců, a to na 686 europoslanců.

Pro další srovnání a lepší přehlednost uvádíme graf 1 „Počet poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu“.

Graf 1: Počet poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat obsažených v tabulce č. 1.

Jak vidíme z grafu 1, tak Česká republika má stejný počet poslanců (který byl dle Aktu o přistoupení 24 a dle Smlouvy z Nice snížen o dva poslance na, tedy na 22) v Evropském parlamentu jako Portugalsko, Maďarsko, Řecko a Belgie. Nejnižší počet poslanců má Malta jen s pěti poslanci a nejvyšší počet poslanců má Německo s 99 poslanci.

- Článek 12 obsahuje přidělení váhy hlasů jednotlivých členů v Radě EU. S účinkem 1. listopadu 2004 jsou váhy hlasů, viz tabulka 2 (stejně počty hlasů jsou uvedeny i ve Smlouvě z Nice).

Hlasy jsou při hlasování na základě kvalifikované většiny „váženy“ podle populační síly jednotlivých států a jejich podíly upraveny tak, aby žádná z předpokládaných koalic (zpočátku šlo zvláště o znemožnění blokace velkých proti malým státům či naopak) nemohla být izolována. V Aktu o přistoupení, v kapitole 2., článku 12 je upraveno hlasování v Radě následovně, a to s účinností od 1. listopadu 2004:

„K přijetí aktů Rady je potřeba nejméně 232 hlasů většiny členů v případech, kdy dle této smlouvy mají být akty přijaty na návrh Komise. V ostatních případech se k přijetí aktů Rady vyžaduje nejméně 232 hlasů alespoň dvou třetin členů. Člen Rady může požádat, aby při přijímání rozhodnutí Rady kvalifikovanou většinou bylo ověřeno, zda členské státy tvořící tuto kvalifikovanou většinu zastupují alespoň 62 % celkového počtu obyvatel Unie. Ukáže-li se, že tato podmínka není splněna, není dané rozhodnutí přijato.“

Dvěma třetinám členů odpovídá tedy 16 členských států. Minimum 232 hlasů pak odpovídá 72,27 % celkového počtu hlasů.

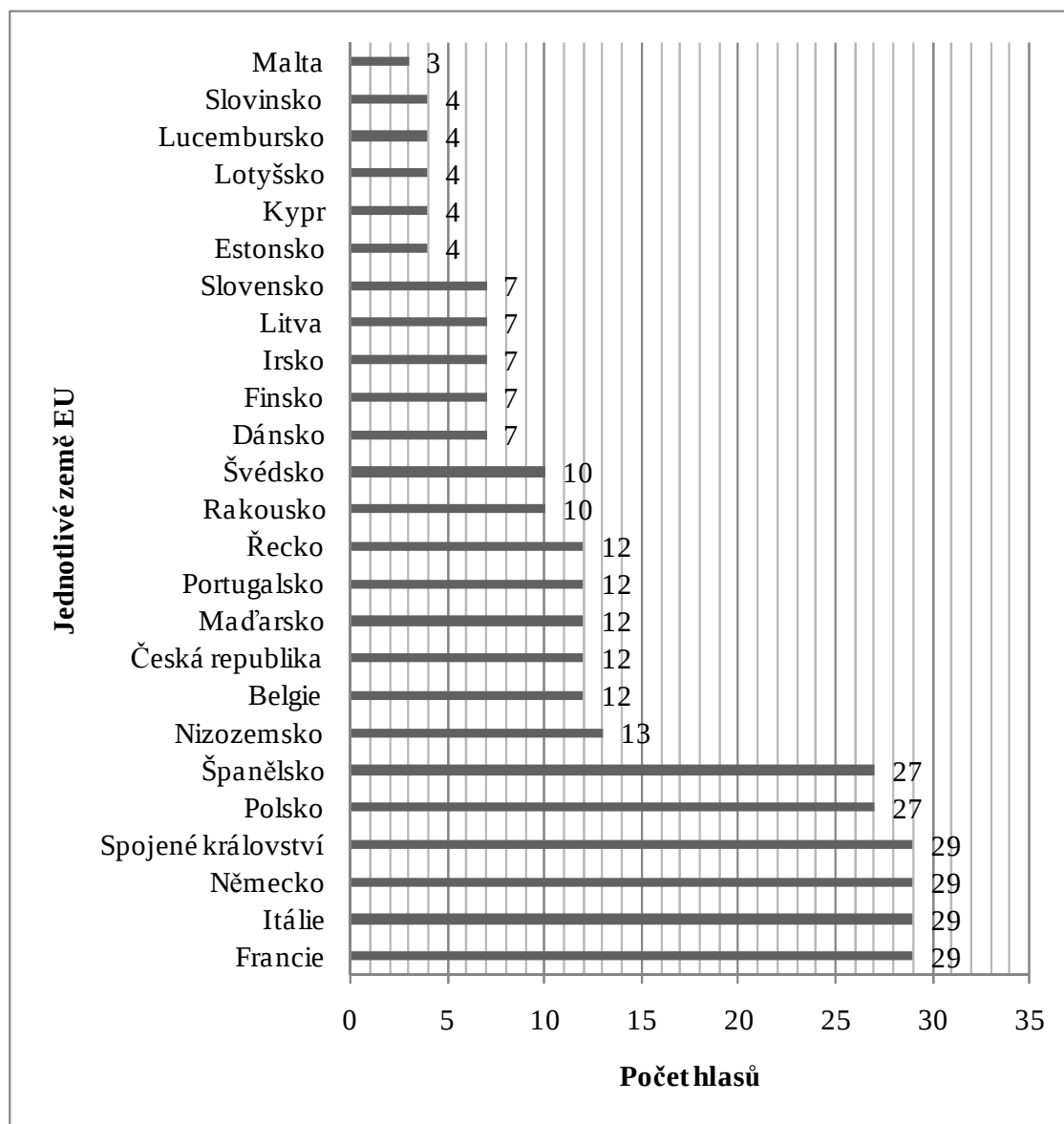
Tabulka 2: Vážení hlasů v Radě EU

Členský stát	Počet hlasů
Francie	29
Itálie	29
Německo	29
Spojené království	29
Polsko	27
Španělsko	27
Nizozemsko	13
Belgie	12
Česká republika	12
Maďarsko	12
Portugalsko	12
Řecko	12
Rakousko	10
Švédsko	10
Dánsko	7
Finsko	7
Irsko	7
Litva	7
Slovensko	7
Estonsko	4
Kypr	4
Lotyšsko	4
Lucembursko	4
Slovinsko	4
Malta	3
CELKEM	321

Zdroj: Vlastní zpracování z (AKT, 2003) a (Smlouva, 2001)

Z tabulky 2 je zřejmé, že celkový počet přidělení váhy hlasů jednotlivých členů v Radě EU byl 321. Opět jako u tabulky 1, tak i k tabulce 2 uvádíme pro přehlednost na graf 2.

Graf 2: Vážení hlasů v Radě EU

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat obsažených v tabulce 2

Z grafu 2 můžeme snadno vyčíst, že České republice bylo přiděleno 12 hlasů v Radě EU stejně jako Řecku, Portugalsku, Maďarsku a Belgii. Nejnížší přidělenou váhu hlasů v Radě EU má Malta se třemi hlasy a nejvyšší mají 4 státy (s 29 hlasy): Spojené království, Německo, Itálie a Francie.

1.2 Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství

Další změnou v počtu poslanců Evropského parlamentu a ve Vážení hlasů v Radě EU byl rok 2006, kdy od 1. 1. 2007 přistoupilo do EU Bulharsko a Rumunsko. Celkový počet poslanců se měl zvýšit a to celkově o 53 poslanců (35 pro Rumunsko a 18 pro Bulharsko) na 785, viz tabulka 3, ale dle Smlouvy z Nice k takovémuto zvýšení nedošlo, jelikož Rumunsko dostalo přiděleno 33 křesel a Bulharsku 17 s tím, že jak je uvedeno v tabulce 2,

tak došlo u vybraných zemí ke snížení počtu poslanců. Počet hlasů v Radě EU se celkově zvýšil o 24 (14 pro Rumunsko a 10 pro Bulharsko) na 345, viz tabulka 4.

Od 1. ledna 2007 platí, že kvalifikované většiny je dosaženo v případě splnění dvou následujících podmínek:

- Je získán souhlas většiny členských států (v některých případech dvoutřetinové většiny);
- Ve prospěch návrhu je podáno alespoň 255 hlasů, tj. 73,9 % z celkového počtu (zhruba stejný podíl jako v předchozím systému – což bylo 72,27 %).

Tabulka 3: Počet poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu

Členský stát	Počet poslanců dle Konsolidované Smlouvy o Evropské unii (1)	Redukovaný počet poslanců dle Smlouvy z Nice (od roku 2009) (2)	Změna (1) – (2)
Německo	99	99	0
Francie	78	72	-6
Itálie	78	72	-6
Spojené království	78	72	-6
Španělsko	54	50	-4
Polsko	54	50	-4
Rumunsko	35	33	-2
Nizozemsko	27	25	-2
Belgie	24	22	-2
Česká republika	24	20	-4
Řecko	24	22	-2
Maďarsko	24	20	-4
Portugalsko	24	22	-2
Švédsko	19	18	-1
Bulharsko	18	17	-1
Rakousko	18	17	-1
Dánsko	14	13	-1
Slovensko	14	13	-1
Finsko	14	13	-1
Irsko	13	12	-1
Litva	13	12	-1
Lotyšsko	9	8	-1
Slovinsko	7	7	0
Estonsko	6	6	0
Kypr	6	6	0
Lucembursko	6	6	0
Malta	5	5	0
CELKEM	785	732	-53

Zdroj: Vlastní zpracování z (Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství)

Tabulka 4: Vážení hlasů v Radě EU

Členský stát	Počet hlasů	Populace (mil.)
Francie	29	61,4
Itálie	29	58
Německo	29	82,1
Spojené království	29	60,5
Polsko	27	38,1
Španělsko	27	44,7
Rumunsko	14	21,7
Nizozemsko	13	16,5
Belgie	12	10,4
Česká republika	12	10,3
Maďarsko	12	10
Portugalsko	12	10,6
Řecko	12	11,1
Rakousko	10	8,3
Bulharsko	10	7,7
Švédsko	10	9,1
Dánsko	7	5,4
Finsko	7	5,2
Irsko	7	4,2
Litva	7	3,4
Slovensko	7	5,4
Estonsko	4	1,3
Kypr	4	0,8
Lotyšsko	4	2,3
Lucembursko	4	0,5
Slovinsko	4	2
Malta	3	0,4
CELKEM	345	491,4

Zdroj: Vlastní zpracování z (Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství)

1.3 Lisabonská smlouva

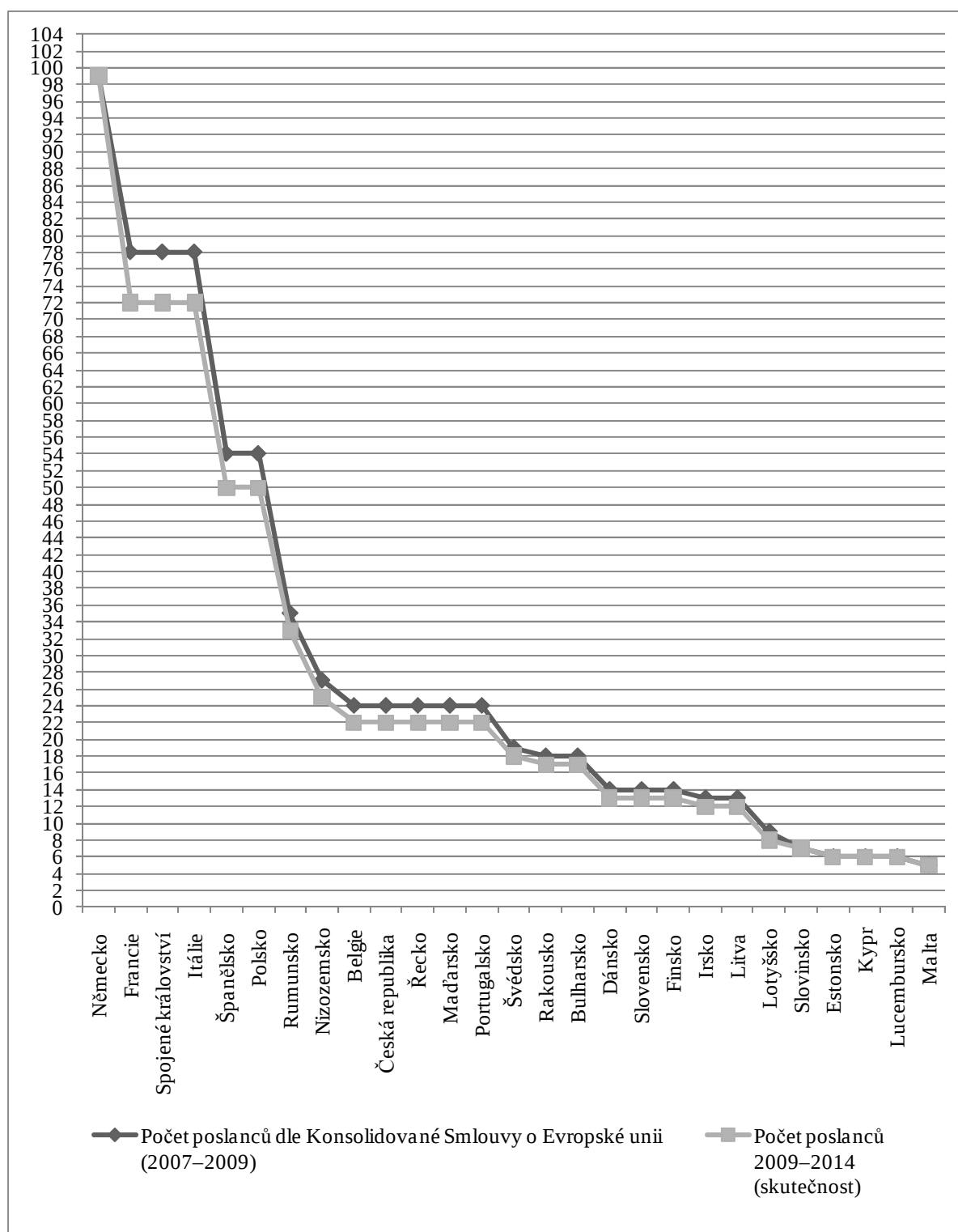
Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, která byla podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007, ruší v článku 190 odstavce 1 až 3, které upravovaly počet zastupitelů volených v jednotlivých členských státech do Evropského parlamentu. Počty zastupitelů volených v jednotlivých členských státech do Evropského parlamentu upravuje Zpráva o složení Evropského parlamentu ze dne 3. října 2007. Pro volební období 2009–2014 upravuje počty zastupitelů volených v jednotlivých členských státech do Evropského parlamentu, viz tabulka 5.

Tabulka 5 Počet poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu ve volebním období 2009-2014

Členský stát	Počet poslanců dle Konsolidované Smlouvy o Evropské unii (2007–2009) (1)	Počet poslanců 2009-2014 (návrh dle Lisabonské smlouvy) (2)	Počet poslanců 2009-2014 (skutečnost) (3)	Změna (1) – (2)	Změna (1) – (3)
Německo	99	96	99	-3	0
Francie	78	74	72	-4	-6
Spojené království	78	73	72	-5	-6
Itálie	78	72	72	-6	-6
Španělsko	54	54	50	0	-4
Polsko	54	51	50	-3	-4
Rumunsko	35	33	33	-2	-2
Nizozemsko	27	26	25	-1	-2
Belgie	24	22	22	-2	-2
Česká republika	24	22	22	-2	-2
Řecko	24	22	22	-2	-2
Maďarsko	24	22	22	-2	-2
Portugalsko	24	22	22	-2	-2
Švédsko	19	20	18	1	-1
Rakousko	18	19	17	1	-1
Bulharsko	18	18	17	0	-1
Dánsko	14	13	13	-1	-1
Slovensko	14	13	13	-1	-1
Finsko	14	13	13	-1	-1
Irsko	13	12	12	-1	-1
Litva	13	12	12	-1	-1
Lotyšsko	9	9	8	0	-1
Slovinsko	7	8	7	1	0
Estonsko	6	6	6	0	0
Kypr	6	6	6	0	0
Lucembursko	6	6	6	0	0
Malta	5	6	5	1	0
CELKEM	785	750	736	-35	-49

Zdroj: Vlastní zpracování z (Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství), (Lisabonská smlouva) a (EVROPSKÝ, 2011)

Graf 3: Vývoj počtu poslanců jednotlivých zemí EU v Evropském parlamentu

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat obsažených v tabulce 5

Nová úprava hlasování v Radě je uvedena v Lisabonské smlouvě, jejíž ustanovení se implementovala do Smlouvy o fungování Evropské unie. Úprava je následující:

- „1. Má-li se Rada usnést prostou většinou, usnáší se většinou hlasů všech svých členů.
2. Odchylně od čl. 9c odst. 4 Smlouvy o Evropské unii, pokud Rada nerozhoduje na návrh Komise nebo vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, je ode dne 1. listopadu 2014 a s výhradou Protokolu o přechodných ustanoveních kvalifikovaná

většina vymezena jako nejméně 72 % členů Rady zastupujících členské státy, které představují nejméně 65 % obyvatelstva Unie.

3. Ode dne 1. listopadu 2014 a s výhradou Protokolu o přechodných ustanoveních je v případech, kdy se na základě Smluv na hlasování nepodílejí všichni členové Rady, kvalifikovaná většina vymezena takto:

a) jako nejméně 55 % členů Rady zastupujících zúčastněné členské státy, které představují nejméně 65 % obyvatelstva těchto států. Blokační menšinu musí tvořit nejméně tolik členů Rady, kolik jich zastupuje nejméně 35 % obyvatelstva zúčastněných členských států, a ještě jeden člen, jinak se kvalifikovaná většina považuje za dosaženou;

b) odchylně od písmene a), pokud Rada nerozhoduje na návrh Komise nebo vysokého představitele Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, jako nejméně 72 % členů Rady zastupujících zúčastněné členské státy, které představují nejméně 65 % obyvatelstva těchto států.“

Tento „tradiční“ systém hlasování bude možné na žádost jakéhokoliv člena rady použít ještě i v období od 1. listopadu 2014 do 31. března 2017. Po 31. březnu 2017 bude sice použit výše zmíněný mechanismus hlasování, ale s tím, že po tomto datu již bude postačovat, aby se proti návrhu vyslovili členové Rady EU, kteří zastupují alespoň 55 % obyvatel nebo 55 % počtu členských států nutných k vytvoření blokační menšiny. Přehledně uvádí dopady Lisabonské smlouvy na fungování EU dokument „Analýza odpadů Lisabonské smlouvy“ z ledna 2010.

ZÁVĚR

Rozdělení počtu Poslanců v Evropském parlamentu a způsob hlasování včetně rozdělení hlasů v Radě EU je vždy zakotveno v základních smlouvách EU. Postupné korekce v rozdělení počtu poslanců v Evropském parlamentu a rozdělení hlasů i způsob „vážení“ hlasů v Radě EU jsou pak důsledkem snahy naplnění základních (původních) principů efektivního fungování těchto institucí. Velkou změnou pro způsob hlasování v Radě EU pak znamenala Lisabonská smlouva (Analýza, 2010), která pro naplnění větší transparentnosti a efektivnosti hlasování v Radě EU, kdy od 1. listopadu 2014 bude platit pro kvalifikovanou většinu systém dvojí většiny, umožňuje dosáhnout za určitých podmínek odložení hlasování v Radě EU na přiměřenou dobu tak, aby byla možnost dosáhnout širšího konsensu.

Literatura

EVROPSKÁ UNIE. *Akt o podmínkách přistoupení České republiky, Estonské republiky, Kyprské republiky, Lotyšské republiky, Litevské republiky, Maďarské republiky, Republiky Malta, Polské republiky, Republiky Slovinsko a Slovenské republiky a o úpravách smluv, na nichž je založena Evropská unie.* [online]. Atény: 16. dubna 2003 [cit. 2011-05-22].

Dostupný z WWW: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/publications/art2100_cs.htm.

VLÁDA ČR. *Analýza dopadů Lisabonské smlouvy.* [online]. Praha: leden 2010 [cit. 2011-06-12]. Dostupný z WWW: www.vlada.cz/assets/.../Analyza-dopadu-Lisabonske-smlouvy.pdf.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *De Guchtova zpráva.* Usnesení ze dne 10. 6. 1992 o jednotném volebním postupu: systém rozdělení počtu mandátů v Evropském parlamentu, Úř. věst. C 176 z 13. 7. 1992, s. 72.

EUROSKOP.CZ. *Kvalifikovaná většina* [online]. [cit. 2011-06-12]. Dostupný z WWW: <http://www.euroskop.cz/8897/sekce/kvalifikovana-vetsina/>.

EVROPSKÁ UNIE. *Evropská unie – konsolidovaná znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o založení Evropského společenství* [online]. Brusel: 29. prosince 2006 [cit. 2011-05-27]. Dostupný z WWW: <http://eur-lex.europa.eu/cs/treaties/index.htm>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Počet poslanců jednotlivých členských států* [online]. Brusel: 2011 [cit. 2011-05-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/staticDisplay.do?language=CS&id=215>>.

EVROPSKÁ UNIE. *Smlouva mezi Belgickým královstvím, ...* [online]. Atény: 16. dubna 2003 [cit. 2011-05-22]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/publications/art2100_cs.htm>.

EVROPSKÁ UNIE. *Smlouva z Nice* [online]. Brusel: 26. ledna 2001 [cit. 2011-05-27]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_232_cs.htm>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Zpráva o složení Evropského parlamentu ze dne 3. října 2007* [online]. Brusel: 3. října 2007 [cit. 2011-05-27]. Dostupný z WWW: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2007-0351+0+DOC+XML+V0//CS>>.

JUDr. Eva Karhanová Horynová¹
Bc. Ing. Karina Mužáková^{1,2}

¹Vysoká škola Karla Engliš, a. s.
Šujanovo náměstí 1, 602 00 Brno

²Technická univerzita v Liberci
Studentská 2, 461 17 Liberec
e-mail: law55@seznam.cz
e-mail: karina.muzakova@vske.cz

Doručeno redakci: 29. 6. 2011

Recenzováno: 12. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

DEVELOPMENT OF CHANGES IN COMPOSITION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF VOTING IN THE EU COUNCIL

Eva Karhanová Horynová¹, Karina Mužáková^{1,2}

¹Karel Engliš College,
Sujanovo square 356/1, 602 00 Brno, Czech Republic

²Liberec University of Technology
Studentska street 2, 461 17 Liberec, Czech Republic
e-mail: law55@seznam.cz
e-mail: karina.muzakova@vske.cz

Abstract

The article deals with the development of fundamental aspects of changes in the composition of the European Parliament and the vote (qualified majority) of the Council of the EU in the last seven years. The European Parliament together with the Council of the EU and European Commission are among the founding EU institutions and these institutions have evolved with the gradual enlargement of the EU considerable changes not only in their composition, method of voting, but also by the Lisbon Treaty has undergone many changes in the EU legislative process.

Key words: The European Parliament, Council of the EU, the number of deputies, the number of votes, qualified majority, blocking minority.

JEL Classification: K 33, N 44

ZNALOSTNÍ NÁSTROJE VE STRATEGICKÉ ANALÝZE

Jaroslav Komárek

ÚVOD

Více než dvacetiletý vývoj nového ekonomického prostředí v České republice již opravňuje k ohlédnutí zpět - co se podařilo, co selhalo a především, jak dál. Ne náhodou se setkáváme s úvahami (Souček 2005, Košturiak 2006), jak čeští manažeři obstáli v konkurenci se zahraničními podniky a manažery a jak přispěl transfer poznatků z teorie managementu. Není to jednoduché hodnocení, protože 80.-90. léta jsou charakteristická právě tím, že přinesla řadu „postmoderních“ přístupů, které se rychle šířily, aby byly vzápětí nahrazeny „úspěšnějšími“. V této souvislosti lze mnohdy pochybovat, zda „moderní“ není pouze „módní“ a zvažovat, kde jsou limity úspěšné aplikace v odlišném ekonomickém, právním, sociálním i kulturním prostředí.

Již na počátku 70. let došlo v podnikatelském prostředí vyspělých ekonomik k zásadním změnám, které lze charakterizovat jako nové podnikatelské prostředí. Růst výroby předstihl růst spotřeby – deficitem přestalo být zboží, deficitem se stali zákazníci. Boj o trh je stále náročnější, nejen ze strany konkurentů, ale i pro tlak dodavatelů a odběratelů a zejména nových subjektů, které na globalizovaném trhu přímo ze startovní pozice útočí na zavedené velké firmy inovacemi, cenou, jakostí, službami – vším, co poskytuje konkurenční výhodu. Tyto často nepředvídané změny mohou pro některé podnikatele znamenat ztrátu podnikatelských příležitostí, pro jiné nové příležitosti – schopnost rychle na ně reagovat podporovaná enormním rozvojem informačních a komunikačních technologií se stává kritériem úspěchu. Přínosem k řešení těchto problémů se stal strategický management, jehož vznik je spojen zejména se jménem Igor Ansoff (1979).

Strategický management (*Strategic Management*) je v podstatě aplikací zásad obecného managementu na strategii organizace, tedy na to základní zaměření (způsob) pro získání konkurenční výhody, od kterého se odvíjí všechno ostatní. Úlohu strategie přiblíží názorný příklad z kolektivních sportů, kde volba útočné nebo obranné strategie zásadně ovlivňuje sestavu (organizování), místo a čas (plán) nasazení hráčů (lidské zdroje) a použití různých herních postupů (procesy). Jiným příkladem je volba podnikatelské strategie „*make or buy*“, tj. buď budeme celý výrobek vyrábět sami, nebo budeme některé (nebo i všechny) komponenty nakupovat a to buď od renomovaných dodavatelů (pokud se chceme na trhu odlišit jakostí, tj. strategií diferenciací) nebo od nejlevnějších (pokud se chceme na trhu uplatnit nízkou cenou, tj. strategií nákladového vedení). I z tohoto příkladu je evidentní, že volba strategie fatálně předurčuje cíle, procesy i struktury materiálových a lidských zdrojů v organizaci.

Strategický management se ale nezabývá jen návrhem strategie poskytující konkurenční výhodu, ale i zajištěním její realizace v praxi. Proto se ve strategickém managementu obecně rozlišují tři základní oblasti (procesy) - analýza, výběr a implementace (Johnson 1989). Ve strategické analýze se snažíme porozumět strategické pozici organizace v prostředí, ve strategickém výběru volíme strategii poskytující konkurenční výhodu na trhu a strategická implementace řeší plánované uvedení do praxe a provádění požadovaných změn (*Change Management*). Je evidentní, že jednotlivé procesy strategického řízení musejí být provázané, ale nejedná se o jednosměrnou přímou závislost, protože se mohou navzájem překrývat i vyžadovat zpětnou vazbu. Z metodického hlediska je tento příspěvek zaměřen na strategickou analýzu, jako oblast metodicky nejrozpracovanější, v praxi nejrozšířenější, leč ne bez problémů.

1 ÚSKALÍ APLIKACE METOD STRATEGICKÉ ANALÝZY

Obecným úkolem strategické analýzy je formulovat klíčové vlivy na podnikání organizace (Johnson 1989, 2000):

- k jakým změnám dochází (a především dojde) v prostředí a jak ovlivní aktivity organizace,
- jaké jsou zdroje a schopnosti organizace a zda mohou být základem konkurenční výhody nebo omezením.

Každá organizace funguje v určitém komplexním kontextu ekonomického, právního, politického, technologického, kulturního a sociálního prostředí. Toto prostředí podléhá změnám a hodnocení ovlivnění organizace by měla zahrnovat pochopení jak historických vlivů, tak očekávání budoucího vývoje. Tento úkol je náročný, protože rozsah vlivů prostředí je velký a je tedy nutno identifikovat vlivy klíčové, které mohou poskytnout budoucí příležitosti nebo se stát ohrožením organizace. Tak jak existují vnější vlivy na organizaci (prostředí), tak existují i vnitřní vlivy tvořené zdroji a schopnostmi organizace představující její strategickou kapacitu. Jeden ze způsobů, jak uvažovat o strategické kapacitě organizace je zvažovat její silné a slabé stránky (co dělat nebo nedělat z hlediska konkurenční výhody či nevýhody), což v synergické kombinaci s klíčovými vlivy prostředí tvoří výchozí základ pro výběr strategie.

Strategická analýza nemůže být ale pojmána jako analýza „an sich“, má sice svůj cíl (analýzu), ale současně i východiska, která představují v podstatě hledisko (kritérium), přes které je nutno posuzovat vnější a vnitřní vlivy v průběhu strategické analýzy. Na úplném počátku analýzy (a celého procesu strategického řízení) musejí být jasná tři základní východiska (premis) opodstatňující existenci organizace:

- mise (poslání);
- vize (záměr, představa o cílovém stavu);
- hodnoty.

Každá organizace byla založena s určitou představou jejich zakladatelů (vize) a jejím posláním (mise) by mělo být tuto vizi naplnit. Je velmi důležité, aby organizace věděla nejen kam a kudy chce jít, ale také, kde se na své cestě nachází, co musí udělat proto, aby se k cíli své cesty dostala a co také nikdy dělat nebude (hodnoty). Vize na rozdíl od poslání, které má spíše obecný nadčasový charakter (odvětví podnikání, rozsah produktů, rozsah trhu) vyjadřuje představu o konkrétnějším budoucím stavu. Protože významnou překážkou implementace strategie mohou být očekávání zájmových skupin nebo stávající organizační kultura, je účelné uplatnit také tato hlediska již ve fázi analýzy.

Odborná literatura strategického managementu nabízí řadu nástrojů strategické analýzy, ale v praxi se nejvíce rozšířilo použití metody PEST pro analýzu obecného prostředí (Johnson 2000) a Porterův model 5 sil pro analýzu konkurenčního prostředí (Porter 1980). Pro analýzu zdrojů není používána univerzální metoda, protože analýzy materiálových, kapitálových, lidských a nehmotných zdrojů mají specifické požadavky (možná proto bývají v souvislosti se strategickou analýzou opomíjeny, při čemž např. finanční analýza je pro hodnocení pozice organizace zásadní). Nicméně pro analýzu zdrojů nemusejí být relevantní samotné zdroje, ale schopnost jejich zapojení do získání konkurenční výhody, kde lze využít „analýzu hodnotového řetězce“ (Porter 1985). Pokud má organizace více (portfolio) podnikatelských jednotek nebo zákazníků či produktů, můžeme posoudit jejich perspektivnost (respektive vyváženost) podle růstu trhu a podílu na trhu také maticí BCG (Product 1970). Nejpoužívanější metodou, jak výsledky uvedených analytických metod integrovat a setřídít podle vlivu na organizaci, je analýza SWOT - identifikace silných a slabých stránek vlastní organizace a současně příležitostí a hrozeb vyplývajících z prostředí (Johnson 2000).

Analýza (matice) SWOT má ve strategické analýze klíčovou úlohu, je jejím finálním produktem a současně východiskem pro další fázi strategického managementu – výběr strategie. Vzhledem ke své názornosti se použití matice SWOT rozšířilo natolik, že je často prezentována jako účelové „ad hoc“ hodnocení určitého stavu bez vazby na předchozí analýzy (což je obecně možné, ale ne ve strategické analýze) i následný výběr strategie (typické pro většinu SWOT analýz obcí a měst). O jistém nepochopení integrující úlohy matice SWOT v domácím prostředí svědčí také to, že v odborné literatuře bývá stavěna na roveň ostatním metodám strategické analýzy (Veber 2007) nebo řazena před analýzu vnitřních vlivů (Vodáček 2006), případně je analýza vnitřních vlivů opomenuta vůbec (Bělohávek 2006). Analytickou hodnotu matice SWOT může ještě zvýšit kvantifikace působení klíčových faktorů (Johnson 1989), která se v základní domácí odborné literatuře prakticky nevyskytuje.

Specifickou oblastí aplikace analýzy SWOT je marketing, kde je tato metoda používána analogicky ve strategické marketingové analýze. V marketingu se používá pro analýzu vnějších vlivů označení analýza (obecného) makroprostředí a (konkurenčního) mikroprostředí, ale analýza vnitřních vlivů nebývá blíže specifikována (Kotler 2001), respektive je zahrnována do mikroprostředí (Horáková 2003). To ale nelze považovat za chybu, protože marketingová strategie je jen jednou z dílčích strategií (obdobně jako finanční, personální aj.), které vycházejí z nadřazené podnikatelské strategie (přesto má zásadní vliv, neboť „problém není vyrobit, problém je prodat“) a je zaměřena především na vnější prostředí (trh). Její zaměření na vnitřní vlivy by mělo být omezeno na marketingové zdroje a aktivity, protože analýza vnitřních zdrojů v podnikatelské strategické analýze má podstatně širší spektrum (např. výrobní zaměření, vývoj, finanční situace, kvalifikovaná pracovní síla atd.) a vytváří tak závazný rámec pro dílčí strategie.

2 ÚLOHA ZNALOSTÍ VE STRATEGICKÉ ANALÝZE

Metody strategické analýzy sice představují z metodického hlediska účinný nástroj pro hodnocení strategické pozice organizace v prostředí, ale je nutno zdůraznit, že se jedná (ostatně jako všechny disciplíny managementu) pouze o obecný nástroj a bez odpovídající znalostní základny (statistika, ekonomie, prognostika, demografie, sociologie, politologie, legislativa atd.) a aktuálních informačních zdrojů (statistická ročenka, odborná periodika, internet, oborové studie, informace hospodářské komory a profesních sdružení, komerční produkty) klíčové vlivy stanovit a především hodnotit z hlediska budoucího vývoje nelze.

Navíc ve snaze porozumět vlivu prostředí na konkurenceschopnost organizace se setkáme s dvěma zásadními problémy – charakterem a klíčovými faktory prostředí. Protože jedním ze základních rysů strategického řízení je orientace na neurčitou budoucnost, musíme nejdříve vyhodnotit, zda se jedná z hlediska vývoje o jednoduché a stabilní prostředí, nebo se jedná o prostředí dynamické a komplexní, což zásadním způsobem ovlivní metodickou stránku nejen analýzy, ale celého procesu strategického řízení (Johnson 2000). Např. metoda historické analýzy vychází z předpokladu, že dosavadní trendy vývoje budou setrvačností pokračovat a ovlivní i budoucí vývoj (což nemusí vždy platit). Pokud lze předpokládat změny (dynamiku) ve vývoji budoucí situace, je účelné použít metodu scénáře. Scénář je přiměřeně detailní popis možných budoucích stavů nebo hypotetického sledu událostí vedoucích k těmto stavům. Pro složitější vývoj může být charakteristická existence několika scénářů – portfolio scénářů. Každý scénář může mít několik klíčových faktorů (A, B, C), které mohou mít nejméně dvě konfigurace (a, b) a jejich kombinací lze pak sestavit portfolio scénářů (např. Aa, Ab, Ba, Cb). Pokud je počet uvažovaných faktorů vyšší a vedl by k velkému počtu kombinací, lze se omezit jen na dva komplexně pojaté scénáře vývoje – příznivý (optimistický) a nepříznivý (pesimistický). Možné je ale i rozlišení podle variant vývoje dominantního tématu

(ani příznivé, ani nepříznivé, prostě různé - např. důraz na export nebo import, použití kovů nebo plastů apod.).

Stanovení klíčových faktorů metodou PEST (respektive STEP) je obecně známý a v manažerské literatuře frekventovaný přístup. Praxe ale ukázala, že širší pojetí vlivu politických faktorů zahrnující i legislativní vlivy není ideálním řešením a je účelné klíčové faktory rozšířit o právní (legální) faktor. Rozdíl (rozporný vliv) těchto faktorů lze ilustrovat příkladem analýzy působení prostředí na letecký průmysl (SLEPT 2011):

S: rostoucí obliba zahraničního cestování působí na rozšiřování letecké dopravy, proti působí obavy z mezinárodního terorizmu;

L: náročnější požadavky (předpisy) na bezpečnost v letecké dopravě zvyšují pořizovací a provozní náklady;

E: nízká inflace a úroky znamenají více disponibilních prostředků obyvatel na luxus letů do vzdálených destinací;

P: rozšíření volného pohybu a obchodu zvyšuje konkurenční prostředí (tlak na ceny a tedy i na náklady) a požadavky na mobilitu (vzniká nákladový efekt z rozsahu)

T: moderní technologie zvyšují bezpečnost a snižují provozní náklady, což zlevňuje dopravu.

Příklad zároveň ukazuje, že v obecném prostředí působí všechny podnikající subjekty, ale jeho vliv může být podle odvětví specifický, až zásadně odlišný (např. cyklický nebo anticyklický charakter odvětví). Celosvětově rostoucí význam ochrany životního prostředí nemohl zůstat bez vlivu ani na strategickou analýzu a aktuálním přístupem ke strategické analýze obecného prostředí je analýza PESTEL (Gillespie 2007), tedy rozšíření o samostatné posuzování vlivu životního prostředí. Klimatické změny mohou totiž zásadně ovlivnit mnohá odvětví, např. zemědělství, turismus nebo pojišťovnictví. Rovněž snahy o ochranu životního prostředí a využití obnovitelných zdrojů energie mají diferencovaný dopad na řadu odvětví, ať již restriktivní (doprava) nebo vytvářející příležitosti (stavebnictví, energetika).

Pochopení širších aspektů prostředí je nepochybně důležité, ale zásadní otázkou přežití podnikatelsky orientovaných organizací je jejich úspěch na trhu, kde se setkávají s konkurencí a to zpravidla nejvíce ve svém odvětví (seskupení podobných ekonomických činností). Získání konkurenční výhody je ale zajímavé i pro organizace veřejného sektoru, které se rovněž snaží o získání výhod např. v přístupu ke zdrojům. Chování konkurenčního prostředí uvnitř jednoho odvětví vysvětlil Michael Porter (1980) výstižně prostřednictvím analýzy „5 sil“, která je běžná v manažerské i marketingové literatuře a má stále uplatnění i v praxi. Pro správné pochopení konkurenční pozice organizace je ale účelné trh podrobněji strukturovat na segmenty a strategické skupiny. Segmentace trhu je založena na podobnostech a rozdílnostech mezi zákazníky. Segmenty jsou homogenní skupiny zákazníků, které mají relativně stejné potřeby a požadavky a tedy je možné oslovit je prostřednictvím společných marketingových nástrojů. Strategické skupiny soutěží o trh nebo segment podobným způsobem (strategií) a jejich identifikace upřesňuje konkurenční pozici a případně i neobsazená místa v odvětví. Nejostřejší konkurenční soupeření je právě uvnitř tržního segmentu nebo strategické skupiny! Pokud ale organizace usiluje o získání konkurenční výhody v mezinárodním prostředí, je nutno vzít v úvahu další klíčové faktory, které souvisejí s národním prostředím. Národní podstata podnikatelské organizace hraje totiž důležitou roli v možnosti získání úspěchu v globálním podnikatelském prostředí, což opět výstižně charakterizoval Porter (1990) pomocí modelu determinace konkurenčních výhod národního prostředí (Porterův diamant).

Z uvedené charakteristiky aktuálních metod strategické analýzy je zřejmé, že se při jejich aplikaci nejedná o pouhou sumarizaci informací o stavu prostředí. Podmínkou využití informací je kvalitativně vyšší stupeň – znalosti. Znalosti lze chápat jako systém zkušeností, faktů, vztahů, hodnot a myšlenkových procesů, který umožňuje identifikaci a interpretaci dat pro integraci nových informací a jejich zařazování do relačních vztahů („znalostních sítí“).

Znalost je ale vždy personalizovaná (individuální) kombinace informací, zkušeností, pocitů, hodnot, idejí, intuice, přesvědčení, motivace, zvědavosti, stylu učení, postojů, schopností důvěřovat, syntetizovat, komunikovat a posuzovat komplexně, postoje k riziku a všeho, co může být využito ke zlepšení schopnosti rozhodovat a jednat. Pro přežití podniku (ale vlastně každé organizace) v podmínkách globální hyperkonkurence je nutná rychlost hodnocení situace, aktivizace zdrojů, komunikace a vyšší kvalita kooperace. Úspěch proto vyžaduje mobilizaci existujících znalostí a na jejich základě rychlou a kvalitní akci. Komplexní a systémový přístup k znalostem tak představuje rozhodující faktor účinnosti managementu podniků. Rozvoj znalostí a jejich plné využití zaváděním systému řízení znalostní (*Knowledge Management*) posiluje výrazně účinnost působení ostatních produkčních faktorů (lidé, stroje, materiál atd.). Nemůže je nahrazovat, ale doplňuje a synergicky zvyšuje jejich účinnost.

3 KONKURENČNÍ ZPRAVODAJSTVÍ

I když jsou doporučené nástroje strategické analýzy konkurenčního prostředí osvědčené a nadále rozvíjené, nemusejí vést zaručeně k úspěchu. Každá organizace sice operuje v určitém odvětvovém prostředí, ale rozhodující vliv může mít v řadě případů bezprostřední konkurent, který je tak říkajíc „za rohem“. Analýza tohoto „mikroprostředí“ musí být proto zaměřena na ty schopnosti konkurenta, které mohou ovlivnit naši strategickou pozici, ať již při působení na stávajícím trhu nebo při rozhodování o vstupu na něj. Jednoznačně z toho vyplývá potřeba identifikovat nejen silné a slabé stránky konkurenční organizace, ale také její příležitosti a hrozby (které mohou být odlišné od našich) a tedy kompletní matici SWOT. Jak ale získat odpovídající poznatky o konkurenční organizaci, když nejsou většinou obecně dostupné a navíc každá organizace si je dobře vědoma fatálního významu těchto informací (*insider information*) a vědomě si je chrání? Pomoci může nová disciplína na pomezí strategického a znalostního managementu – konkurenční zpravodajství.

Konkurenční zpravodajství (*Competitive Intelligence*) vzniklo ve Spojených státech již v polovině 80-tých let jako iniciativa podporující strategické rozhodování (SCIP 2010). Konkurenční zpravodajství lze definovat jako systematický, legální a etický proces zjišťování, sledování, analýzy a organizování informací o konkurenčních organizacích, které jsou následně analyzovány tak, aby pomohly odhalit slabé a silné stránky konkurence, rozpoznat její strategické záměry a provést správné strategické rozhodnutí, které pomůže zvýhodnit organizaci oproti ostatním konkurentům. Používání slova "zpravodajství" v české terminologii může být zdrojem dvou nejčastějších omylů a to jednak v souvislosti s pojmem zpravodajská služba (z pohledu laika tedy něco společného s tajnými službami a špionáží) a jednak v souvislosti s pojmem např. televizní zpravodajství (tedy něco společného médiím). Techniky a postupy, které zpravodajství používá, sice také vycházejí z vojenského prostředí, kde však bylo (a stále je) využíváno špionáže, tedy nelegálního prostředku zpravodajství (ale i tam se stále více využívá otevřených zdrojů). Tento fakt se negativně projevuje ve vnímání konkurenčního zpravodajství veřejností a to i přes naprosto jasné vymezení jako „etického a legálního způsobu zjišťování informací“.

Jaké tedy mohou být hlavní přínosy konkurenčního zpravodajství v podnikání (doposud byla zmiňována organizace obecně, protože uplatnění konkurenčního zpravodajství může být i ve veřejné správě):

- odhalení největších a nejnebezpečnějších konkurentů v daném segmentu (oboru) nebo v dané lokalitě;
- nalezení slabých stránek konkurence a naznačení cest, kterými je možno tyto konkurenty ohrozit;
- ale také identifikace slabých stránek firmy, kterých by mohla konkurence využít a doporučení procesů a postupů, které toto nebezpečí eliminují;

- „*Early Warnings Reports*“ - pravidelně dodávané zprávy s varováním, popřípadě nastavení takových procesů a postupů, které zajistí generování těchto reportů s využitím interních informačních systémů firmy.

Na čem ale závisí přínos konkurenčního zpravodajství:

- dobré analýze informačních potřeb – kdo se ptá, na co se ptá a v jaké podobě očekává odpovědi;
- využití vhodných informačních zdrojů – u externích poměr cena/kvalita, u interních jejich znalost;
- kvalitě analýzy – schopnosti interpretovat význam informací do podoby odpovědí na kladené otázky;
- účinnosti komunikace – schopnosti zajistit informační toky a komunikovat výsledky;
- ochraně vlastních informací – existence pravidel pro určování, označování a ochranu důvěrných informací.

Jaké informace o organizaci mohou být obsahem konkurenčního zpravodajství:

- právní forma, odvětví činnosti, historie, adresa;
- produkty (klasifikace, výrobní označení, obchodní název), jejich přednosti a nedostatky;
- osoby s určitým vztahem k analyzované společnosti (vlastníci, jednatelé, management, kontaktní osoby, klíčoví experti, obchodníci nebo jiné související osoby);
- související aktivity, např. obchodní případ, realizace zakázky, vývoj produktu (název, místo a čas kdy byla/bude aktivita realizována, upřesňující popis);
- související události významné pro organizaci, nejružnější úspěchy v podobě získaných ocenění, zakázek nebo naopak neúspěchy jako různé aféry, ztráta zakázek, dále např. účasti na výstavách, výběrová řízení, fúze, akvizice, získání úvěrů nebo dotací atd.
- místa, která mají nějaký vztah ke zkoumané organizaci (může se jednat o sídlo poboček, lokalitu, kde probíhá výroba, prodeju nebo místo jiné související aktivity);
- pravidla vztahující se k analyzované organizaci a předmětu její činnosti (předpisy, zákony, udělené certifikace, uzavřené smlouvy atd.
- relevantní informační zdroje (webové stránky, katalogy, databáze, publikace, zprávy).

Výsledným produktem konkurenčního zpravodajství je pak analýza strategické pozice (SWOT) relevantních konkurenčních organizací jako informace k dispozici pro výběr a implementaci strategie poskytující konkurenční výhodu.

ZÁVĚR

Jestliže se ohlédneme za čtvrtstoletím historie metod strategické analýzy, můžeme obecně konstatovat, že tyto metody jsou nadále aktuální a ve stále náročnějším konkurenčním a nejistém prostředí globálního i lokálního podnikání mají svoje nezastupitelné místo. V této souvislosti je vhodné zmínit, že to již tak zcela neplatí o původních metodách strategického výběru, kde Porterova nebo Ansoffova matice je poněkud zjednodušujícím pohledem na možnosti získání konkurenční výhody a poskytuje jen základní orientaci, na kterou musí navazovat hledání konkrétnějších přístupů např. prostřednictvím dílčích strategií nebo vytváření strategických aliancí.

Účinná aplikace metod strategické analýzy v neurčitém konkurenčním prostředí vyžaduje širší a hlubší informace a následně znalosti o jeho chování, aby bylo možno (pokud vůbec je možno) předvídat jeho vývoj a včas strategicky reagovat. Dříve používané systémy pro sběr a vyhodnocování informací o podnikatelském prostředí jako byly např. MIS (*Management Information System*), DSS (*Decision Support Systems* – systémy pro podporu rozhodování), EIS (*Executive Information Systems* – systémy na podporu řízení), jsou v současnosti nahrazovány širším pojmem *Business Intelligence* a právě konkurenční

zpravodajství jej využívá. Pod pojmem Business Intelligence si lze představit především výkonné analytické a vykazovací nástroje, které umožňují využít firemní data nejen k analýze již proběhlých jevů, ale také k predikcím budoucího vývoje. Je nutno zdůraznit, že většina firemních informačních systémů je zpravidla zahlcená daty, ze kterých se relevantní informace získávají obtížně a tedy že se vlastně nejedná ani tak o zpravodajství, jako o inteligentní práci s informacemi obecně.

Literatura

- ANSOFF, I. *Strategic Management*. 1st ed. New York: Wiley, 1979.
- BĚLOHLÁVEK, F. – KOŠŤAN, P. – ŠULEŘ, O. *Management*. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0396-X.
- GILLESPIE, A. *Foundations of Economics – Additional chapter on Business Strategy*. Oxford: Oxford University Press, 2007. Dostupné také z WWW: <http://www.oup.com/uk/orc/bin/9780199296378/01student/additional/business_strategy.pdf>
- HORÁKOVÁ, H. *Strategický marketing*. 2. vyd. Praha: Grada, 2003. ISBN 80-247-00447-1.
- JOHNSON, G. – SCHOLLES, K. *Exploring Corporate Strategy*. 1st ed. Prentice Hall International, 1989. ISBN 0-13-296419-8.
- JOHNSON, G. – SCHOLLES, K. *Cesty k úspěšnému podniku*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2000. ISBN 80-7226-220-3.
- KOŠTURIÁK, J. Česká škola managementu. *Moderní řízení*, 2006, roč. 16, č.1. ISSN 0026-8720.
- KOTLER, P. *Marketing Management*. 10. vyd. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0016-6.
- PORTER, M. *Competitive Strategy*. 1st ed. New York: Macmillan, 1980.
- PORTER, M. *Competitive Advantage*. 1st ed. New York: Free Press, 1985.
- PORTER, M. *Competitive Advantage of Nations*. 1st ed. New York: Macmillan, 1990.
- SCIP Changes Name to Strategic and Competitive Intelligence Professional. [online]. Alexandria (VA): SCIP, 2010. [cit. 2011-08-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.scip.org/files/SCIPNameChangeRelease.pdf?navItemNumber=12756>>.
- SLEPT analysis. [online]. Tadcaster: The Times 100. [cit. 2011-07-29] Dostupné z WWW: <<http://www.thetimes100.co.uk/theory/theory--slept-analysis--235.php>>.
- SOUČEK, Z. Jak jsme chybovali. *Moderní řízení*, 2005, roč. 15, č.12. ISSN 0026-8720.
- The Product Portfolio. [online]. The Boston Consulting Group, 1970. [cit. 2011-06-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.bcg.com/documents/file13255.pdf>>.
- VEBER, J. aj. *Management. Základy, prosperita, globalizace*. Praha: Management Press, 2007. ISBN 978-80-7261-029-7.
- VODÁČEK, L. – VODÁČKOVÁ, O. *Management. Teorie a praxe v informační společnosti*. Management Press, 2006. ISBN 80-7261-183-7.

prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc.

Vysoká škola Karla Engliše
Ústav managementu a sociálních věd
Šujanovo náměstí 356/1, 602 00 Brno
e-mail: jaroslav.komarek@vske.cz

Doručeno redakci: 7. 9. 2011

Recenzováno: 16. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

KNOWLEDGE TOOLS IN STRATEGIC ANALYSIS

Jaroslav Komarek

Karel Englis College, Sujanovo square #1, 602 00 Brno, Czech Republic, e-mail:
jaroslav.komarek@vske.cz

Abstract

The task is to formulate a strategic analysis of key factors affecting the competitiveness of the organization. In practice, the most widespread method are PEST (PLEST, PESTEL) for the general environment analysis, Porter's five forces model for competitive environment and SWOT for the analysis of strategic position (but its integrating role in the strategic analysis has not been always properly understood). Although the recommended tools of strategic analysis of the competitive environment are still the best and further developed, may not lead to guaranteed success. Each organization operates in a sectoral environment, but the decisive influence can have an immediate competitor. That clearly shows the need to identify strengths and weaknesses of competing organization, but also its opportunities and threats (which may be different from ours). But how to acquire knowledge about the competing organization, if it is not most generally available and in addition, each organization is well aware of the fatal significance of this information and to consciously protect them? To help is the new discipline on the edge of Strategic and Knowledge Management - Competitive Intelligence. But effective competitive intelligence applications require higher quality information and knowledge environment (Business Intelligence).

Key words: strategic analysis, Strategic Management, competitiveness, PEST analysis, SWOT analysis, immediate competitor, Knowledge Management, Competitive Intelligence, Business Intelligence.

JEL Classification: D 41, D 83, M 10.

TELEWORKING – SOUVISEJÍCÍ ASPEKTY A VYUŽITÍ V PRAXI

David Michalík

ÚVOD

Kromě „tradičních“ podob výkonu pracovní činnosti se setkáváme s využíváním zkrácené pracovní doby, resp. částečných úvazků a alternativních forem pracovních smluv. Můžeme zaznamenávat větší prostorovou variabilitu místa práce nebo časovou flexibilitu pracovní doby. To pozměňuje zaběhlé vnímání práce, kariéry i pracovního života. Zaměstnanec nemusí být až tak vázán ke konkrétnímu pracovnímu prostoru v rámci firmy. Svou činnost může provádět z jiných míst, z domova, přes počítač, apod. Je to tedy spojeno s využíváním PC, informačních technologií v rámci pracovního procesu, což je v současné době již naprostá samozřejmost. Vede to celkově k větší flexibilitě, úspoře nákladů, na druhé straně jsou zde také některé problémy na straně samotných pracovníků a přístupu managementu firem.

Tento příspěvek má za cíl přiblížit problematiku pod anglickým označením telework, teleworking, a to z hlediska vymezení, podstatných aspektů, následně také za využití vlastního realizovaného terénního šetření v praxi českých firem.

1 TELEWORKING V ZÁKLADNÍM VYMEZENÍ

Teleworking představuje flexibilní formu práce na dálku za využití informačních a telekomunikačních technologií. Zaměstnanec není vázán na konkrétní prostor u svého zaměstnavatele. Dále zde odpadá nutnost pracovat v určitou danou pracovní dobu. Zaměstnanec vesměs tedy pracuje doma, ve svém bydlišti, ev. v jiném místě s ohledem na příslušnou dohodu se zaměstnavatelem, v určitých stanovených termínech předkládá výsledky své práce. Nalezneme také právní úpravu této formy práce v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění, a to pod označením „práce na jiném dohodnutém místě, než na pracovišti zaměstnavatele“.

Co se týče komplexního pohledu na „práci na dálku“, musíme také zmínit různé drobné řemeslné práce, kompletování drobných výrobků v místě bydliště, který se ve větším rozsahu praktikoval v 1. pol. 20. století. Pokud se vrátíme k využívání komunikačních a informačních technologií, je zřejmé, že náplní pracovní činnosti zde jsou administrativní, duševní práce, které lze plně realizovat přes internet, telefon, apod. Setkáváme se také s názvem homeworking (home office), který v sobě přímo obsahuje pracovní působení v místě svého bydliště. Teleworking je tedy obecnější, univerzálnější rovinou, která však více respektuje realitu a z tohoto důvodu také tento pojem upřednostňujeme.

Dalším pojmem, který se pojí k dané problematice, je tzv. hotdesking. Ten představuje skutečnost, kdy zaměstnavatel poskytuje daným zaměstnancům určité prostory pro činnost jen po omezenou dobu. Zaměstnanec tak na daném pracovišti není trvale, nemá své přidělené konkrétní stálé místo, zbytek činnosti realizuje z prostor mimo pracoviště.

Nakonec musíme zmínit ještě jednu formu, kterou jsou virtuální týmy. Týká se např. řešení pracovních úkolů v rámci nadnárodních firem, kdy je nutná spolupráce odborníků z různých zemí. Je nutný častý kontakt, který umožňují moderní technologie, a který by byl jinak spojen s častým cestováním, apod.

2 TELEWORKING A JEHO ASPEKTY

Tato forma výkonu pracovní činnosti je v ČR nejvíce používána pobočkami nadnárodních firem u oborů jako IT, telekomunikace a finance. Setkáme se s ní také v oblasti vzdělávání,

vědy a výzkumu. V ČR celkově doposud evidujeme nízký počet nabízených flexibilních pracovních úvazků (Formánková, 2011). To, že se teleworking prozatím v ČR moc nevyskytuje, dokládá také průzkum Společenství Equal (2007).

Prvotně se zaměříme na ekonomické aspekty. Jeden z požadovaných efektů zavedení práce na dálku ve firmách je dosažení úspor a odpovídající produktivity zaměstnanců. Úspory se týkají zejména nákladů na provoz a zařízení vlastních pracovišť firmy. Jedna z aktuálních výzkumných studií, která se realizovala v rámci Velké Británie, ukazuje úsporu 4.300 liber na osobu a na rok, která realizuje práci na dálku aspoň 2 dny v týdnu (Lister, Harnish, 2010). U produktivity, která se následně zrcadlí v ekonomických ukazatelích, platí, že samozřejmě je zde možnost dosažení lepších výsledků, výkonů zaměstnanců, pokud tato forma práce působí jako motivační prostředek. Také musíme přičíst efektivnější využívání času po práci. V další rovině může mít práce na dálku také pozitivní ekonomický efekt na jednotlivé zaměstnance. Platí to hlavně u žen na mateřské dovolené, osob se zdravotním postižením, kterým by jinak zůstával příjem v podobě sociálních dávek. Možnost uplatnění žen prostřednictvím práce na dálku, které pečují o dítě, resp. skloubení jejich pracovního a soukromého života, je stěžejní a s potenciálem pro další výzkumy (Šindlerová, 2006).

Ohledně psychosociálních aspektů je nutné zdůraznit, že teleworking má velmi často podobu práce z domova, místa bydliště. Zde tedy dochází k propojení pracovního a soukromého prostředí. To pochopitelně klade vyšší požadavky na daného zaměstnance a pochopitelně také management firmy.

Zaměstnanci všeobecně vítají takovou možnost práce (např. Společenství Equal, 2007), která je však spojena s vyšší mírou odpovědnosti, kterou musí zaměstnanec přijímat. Za důležitou musíme považovat schopnost odpovídajícího time managementu, strukturování času pro práci a pro soukromý život. Pokud to zaměstnanec nedokáže, přinese mu to dříve nebo později problémy, jak z hlediska plnění pracovních úkolů, tak i po stránce vlastního osobního života, resp. vztahů s partnerkou, partnerem a dalšími blízkými osobami. Následně se jedinec dostává do určité sociální izolace, je vytržen z dění ve své firmě, apod. K tomuto se konkrétně pojí, že informace z firmy se k němu nemusí dostávat včas, se na něho zapomíná v souvislosti s firemními akcemi a oslavami, se jeho kolegové na něho dívají jako někoho s privilegiem (závidí mu, pokud tak nemohou sami pracovat a chtěli by...). Nezvládnutí výše uvedených úskalí může vést ke vzniku psychických, popř. až zdravotních komplikací.

Tím se dostáváme k roli vedoucích, managementu firmy, protože na jejich bedrech je zásadní preventivní opatření, a to řádné vyhodnocení, které pozice jsou pro tento typ výkonu práce vhodné, kteří pracovníci, resp. dát objektivní kritéria. Následně je důležité nastavení odpovídající úrovně kontaktů s pracovištěm ve firmě. Z pohledu vedoucích pracovníků musíme však zmínit určitou zásadní věc, která souvisí se zaváděním této formy práce. Jedná se o to, že vedoucí zde vidí ztrátu přímé kontroly podřízeného, snížení jeho kázně, ztrátu možnosti osobní komunikace, kterou považují za zásadní (Formánková, 2011).

Můžeme celkově shrnout následující hlavní pozitiva zavedení tohoto typu pracovní činnosti:

- úspora nákladů (vytápění, osvětlení, vybavení kanceláří ve firmě...)
- podpora efektivitu využívání pracovní doby (sedět v práci nebo pracovat...)
- podpora sounáležitosti pracovníka s organizací (projevená důvěra, přenesení větší odpovědnosti...)
- udržení si kvalitních pracovníků (viz určitý motivační prostředek, ženy/muži na mateřské dovolené, ze vzdálenějších lokalit)

Na druhé straně je nutné zmínit základní negativa:

- snížená možnost kontroly ze strany zaměstnavatele (kde jsi?, pracuješ?...)
- určitá izolace a vyčlenění pracovníka mimo interpersonální rámec organizace (co je nového?, nezapomeňte na mě s tou akcí?...)

Právě prvně zmíněné negativum je zároveň jednou z hlavních překážek, proč firmy nejsou ochotny formu práce na dálku využívat.

3 POHLED NA VÝSLEDKY ŠETŘENÍ Z FIREMNÍ PRAXE

Byl vytvořen specifický dotazník pro získání potřebných dat k využívání formy práce na dálku ve firemní praxi. Z více oslovených firem, kde mají tuto formu práce, se nakonec podařilo navázat spolupráci s firmou v oblasti vzdělávání viz v dalším textu pro zachování požadované anonymity jako firma A.

Firma A je soukromým subjektem, který se zaměřuje od svého vzniku před 6 lety na oblast vzdělávání. Působí v rámci celé ČR. Náš vzorek obsahuje 38 osob, převážně lektorů, dále administrativních pracovníků dané firmy. Tito pracovníci mají umožněno v různé míře pracovat na dálku. K tomu jsou doplněny pohledy 4 pracovníků na vedoucích pozicích. Pro dodržení požadované míry anonymity nebyly blíže specifikovány konkrétní pracovní pozice, pohlaví, věk a praxe jednotlivých zúčastněných osob.

Dle výpovědí vedoucích pracovníků je z hlediska dané firmy zřejmé, že možnost výkonu pracovní činnosti na dálku je pro většinu pracovníků. Tato forma výkonu pracovní činnosti podporuje dle většiny respondentů efektivitu a produktivitu firmy, dle 1 respondenta se tato forma moc neosvědčila, nenaplnila očekávání. Největší pozitivum v této možnosti vidí u podpory produktivity zaměstnanců, úspory nákladů, podpory spokojenosti zaměstnanců a jejich sounáležitosti s firmou. Největší nedostatek je vnímán z hlediska určité izolace zaměstnanců od dění ve firmě a omezení možnosti kontroly těchto zaměstnanců ze strany vedoucích. Pokud se podíváme na hodnocení zúčastněných řadových zaměstnanců, můžeme vyčlenit následující body:

- Je prvotně zřejmé potvrzení skutečnosti, že možnost výkonu pracovní činnosti na dálku existuje pro naprostou většinu zaměstnanců, u 2 respondentů vyplynulo zohlednění vhodnosti dané pracovní pozice pro tuto formu práce.
- Převažující podíl respondentů udává, že tato forma práce podporuje v jejich firmě efektivitu, produktivitu (92%).
- Co se týče pozitiva, jak je vnímají zainteresované osoby, odpovědi se rovnoměrně rozložily u vyšší flexibility (29%), podpory spokojenosti (37%) a eliminace kontroly vedoucího (34%).
- Největší nedostatek této formy nedokázala většina respondentů blíže specifikovat. V doplnění se zde objevovalo, že zde není žádný nedostatek. Následuje pocit určité nevraživosti od ostatních zaměstnanců, kteří tak nemohou pracovat, resp. vnímání určité izolace od dění ve firmě.
- Nakonec se respondenti vyjadřovali, jak jsou spokojeni s touto formou výkonu pracovní činnosti. Zde vyplynulo, že největší část z nich je zcela spokojeno (55%), následně spíše spokojeno (34%). U 11% respondentů vyplynula možnost spíše nespokojen(a).

Je zřejmé, že získané výsledky v tomto šetření potvrzují skutečnosti, které byly uvedeny ohledně předmětné formy práce na dálku.

ZÁVĚR

Musíme konstatovat, že problematika pod anglickým názvem teleworking je aktuální, resp. její aktuálnost se bude do budoucnosti zvyšovat. Firmy při zavádění tohoto typu výkonu práce

musí řádně vyhodnotit, pro které pracovní pozice by to bylo možné. Východiskem musí být respektování příslušných právních norem a vyhodnocení aspektů po stránce ekonomické a také psychosociální. Na druhé straně nesmí být jediným argumentem proti zavedení vnímaná ztráta kontroly ze strany vedoucího, apod. To se pojí k určitému stereotypu, který přetrvává v našem prostředí, a to, že jedinec je dobrým pracovníkem, když sedí v daném časovém rozmezí v kanceláři. Musíme si uvědomit rozdíl mezi „Být v práci“ a „Pracovat“, který je někdy značný a který mnozí vedoucí nevidí...

Pokud provedeme sumarizaci poznatků a výsledků šetření, jeví se pro firemní praxi nejprínosnější kombinace výkonu práce na pracovišti u zaměstnavatele s výkonem práce na dálku.

Literatura:

FORMÁKOVÁ, L. Flexibilita v českých firmách. *Moderní řízení*, 2011, č. 3, s. 80-83. ISSN 0026-8720.

LISTER, K., HARNISH, T. The Shifting Nature of Work in the UK: Bottom Line Benefits of Telework . *Telework Research Network*, 2010. Available at WWW:

<http://img.en25.com/Web/CitrixOnline/WorkshiftingUK_4-3-11.1%20Final%20Rev.pdf >.

Společenství Equal. Průzkum teleworkingu v ČR – výzkumná zpráva v rámci projektu č. CZ.04.4.09/3.3.00.4/0056 „Teleworking – podpora práce z domova s využitím informačních technologií“, 2007 [cit. 2011-07-25]. Dostupný z WWW: <esfdb.esfcr.cz/file/412_1_1/>.

ŠINDLEROVÁ, I. *Práce žen z domova v České republice*. Praha: EKS, 2006. 29 s. ISBN 80-239-7284-7.

PhDr. David Michalík, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliš, a.s.
Ústav managementu a sociálních věd
Šujanovo nám. 1, 602 00 Brno
e-mail: david.michalik@vske.cz

Doručeno redakci: 9. 9. 2011

Recenzováno: 12. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

TELEWORKING - RELATED ASPECTS AND APPLICATION IN PRACTICE

Name and surname

David Michalik

Address (in English)

Karel English College, Sujanovo nam. 1, 602 00 Brno, e-mail: david.michalik@vske.cz

Abstract

This paper deals with teleworking, its definition and aspects. There are available resources used and the results of its investigation in the corporate practice. Overall, the obvious merits of this form of work in the company if they are assessed suitability for the job, economic, and psychosocial aspects. The optimal combination seems to work in the workplace by the employer with the performance of telework.

Key words: teleworking, suitability for the job, economic and psychosocial aspects

JEL Classification: J 24, J 29

STATISTICKÝ PŘÍSTUP K ANALÝZE SOCIO-EKONOMICKÝCH UKAZOVATELŮ

Ladislav Mura

ÚVOD

Předmětem velkého zájmu Evropské unie ale i domácích odborníků je problematika rozvoje a vývoje regionů, disparita regionů a jejich podpora. Současně se odborníci zabývají tím, do jaké míry si jsou regiony navzájem podobné, nebo naopak, kde dochází k jejich diferenciaci. Problematika diferenciacie regionů podle sociálních a ekonomických úrovní patří v současné době k popředním úkolům vědy a výzkumu. V rámci Evropské unie existují velké regionální disparity, které vznikají v důsledku přístupu ekonomicky slabších zemí. Proto je velice důležité analyzovat možnosti rozvoje regionů a efektivního využívání hospodářského, přírodního i ostatního potenciálu s cílem zabezpečit trvale udržitelný rozvoj.

Při analýze a kvantifikaci regionálních disparit můžeme využít mnoho nástrojů, které nabízí statistické, resp. kvantitativní metody. Praktické je využít ty metody, které umožňují učinit si obecnější názor na celkovou úroveň regionu a shrnout nejvýznamnější dílčí charakteristiky. Jako vhodné se ukazují vícerozměrné statistické analýzy a shluková analýza. Analýzami získaná fakta jsou integrální součástí nejen pro rozhodování orgánů veřejné i komunální správy, dále také pro regionální podnikatelské subjekty.

Cílem předkládaného článku je holisticky zhodnotit regionální socio-ekonomickou situaci v rámci územněsprávního členění České republiky na úrovni NUTS II se zaměřením na problematiku vybraných indikátorů jako nezaměstnanost, průměrné mzdy, stav průmyslu. Pro analýzu byla vybraná oblast Pardubického, Královéhradeckého a Libereckého kraje. K současnému krajskému členění došlo v roce 2000, od roku 2001 působí na území České republiky regiony soudržnosti (tedy úrovně NUTS II).

1 MATERIÁL A METODY

Při zpracování článku jsme využili sekundární literární prameny, především příspěvky ve vědeckých časopisech a sbornících z mezinárodních konferencí. Z vědeckých metod byli využité vybrané statistické metody, především možnosti shlukové analýzy, které byli doplněny o logicko-poznávací metody. Práce vychází také z analýz orgánů veřejné správy. V těchto publikacích jsou zveřejňovány údaje zaměřené na oblasti zaměstnanosti, infrastruktury, ekonomické aktivity podnikatelských subjektů. Při zpracování článku jsme vycházeli také ze šetření úřadů práce, které se zabývají problematikou zaměstnanosti, resp. nezaměstnanosti. Údaje o úrovni průměrných mezd a struktuře zaměstnanosti pochází z databáze Českého statistického úřadu a Ministerstva práce a sociálních věcí. Předkládaný článek vychází ze současných dat a je zaměřen na dva aspekty:

- vzájemnou komparaci socioekonomické pozice Pardubického, Královéhradeckého a Libereckého kraje (úroveň NUTS III.) a také komparaci k hodnotám ukazatelů za celou Českou republiku;
- analýza dopadů na nižší územní celky spadající do NUTS IV (tj. okresy).

Analýza průměrných mezd se zabývá problematikou testování vlivu faktorů, jako pohlaví, věk, vzdělání, zaměstnání, region, na výši mzdy. Cílem je odhalit intenzitu působení definovaných faktorů, resp. specifikování příčin odlišného, resp. podobného působení. (Stránská, 2008, s. 43) Dále analýza zaměstnanosti za odvětví zpracovatelského průmyslu

spadajícího do působnosti vymezených regionů. Článek se také zabývá analýzou bytové výstavby s cílem komparace a zjištění podobnosti zkoumaných regionů.

2 VÝSLEDKY A DISKUSE

2.1 Shluková analýza

Jak bylo v metodické části uvedeno, hlavní statistikou metodou aplikovanou v předkládaném článku je shluková analýza. Shluková analýza se zabývá tím, jako by měli být objekty, tedy statistické jednotky zařazené do skupin tak, aby byla co největší podobnost v rámci skupin a co největší rozdílnost mezi skupinami. Shluková analýza se používá v různých oblastech ekonomických věd. Proměnnými kritérii mohou být pohlaví, věk, vzdělání, životný styl, náboženství, zkušenosti s produktem, velikost spotřeby, frekvence spotřeby a podobně.

Statistická analýza formou shlukování je souborem metod, které umožňují hledat v empirických údajích seskupení podobných objektů. Použití metod shlukové analýzy je obzvlášť vhodné zejména v stádiu explorační analýzy. Na rozdíl od faktorové analýzy se při uplatnění shlukové analýzy většinou nevěnuje pozornost základním dimenzím popisu sledovaných jevů (proměnným), ale základním typům sledovaných jevů jako takých (objektům), jejich podobnosti a nepodobnosti (i když je ne někdy problematické vymezit, co vlastně podobnost je). Shluková analýza se tedy využívá na hledání typů objektů, které se vyznačují specifickými charakteristikami, tzn. slouží jako přiměřený nástroj generování předpokladů o klasifikaci objektů. (Mura, 2011)

Při analýze a komparaci různých ukazatelů úspěšnosti podnikatelských subjektů se kromě jiných statistických metod často využívá právě shluková analýza. Pomocí této metody je možné podniky začlenit do shluků tak, aby v rámci skupiny podnikatelských subjektů byla co největší podobnost. Na uskutečnění této analýzy je možné využít specifický statistický software (např. Mathematica, Matlab, SAS a podobně). Hlavní cíle shlukové analýzy:

- Popis systematiky, tradiční využití shlukové analýzy, empirická klasifikace objektů;
- Zjednodušení dat, shluková analýza poskytuje při hledání zjednodušený pohled na objekty;
- Identifikace vztahu, v případě nalezení shluků objektů, tím i struktury mezi objekty, je mnohem snazší odhalit vztahy mezi objekty.

Cíle shlukové analýzy nelze oddělit od hledání a volby vhodných znaků k charakterizování shlukovaných objektů. Nalezené shluky vystihují strukturu dat pouze s ohledem na vybrané znaky. Volba znaků musí být provedena na základě praktických, teoretických, atd., hledisek. Měly by být vybrány pouze takové znaky, které dostatečně rozlišují mezi objekty.

Shluková analýza zahrnuje množství metod. Rozlišujeme dvě základní skupiny:

- hierarchické shlukovací metody,
- nehierarchické shlukovací metody.

Hierarchické shlukovací metody vycházejí z jednotlivých objektů, které reprezentují shluky. Jejich spojováním se v každém kroku počet shluků postupně zmenšuje až se nakonec všechny shluky spojí do jednoho celku. Hierarchické metody vedou k hierarchické (stromové) struktuře, která se graficky zobrazuje jako stromový diagram (odborně dendrogram). Stromové shlukovací metody začínají výpočtem vzdálenosti mezi objekty. (Doane – Seward, 2007, s. 35) Euklidovská vzdálenost mezi objekty i a j s n charakteristikami (proměnnými) se vypočítá:

$$d_{ij} = \sqrt{\sum_{k=1}^n (x_{ik} - x_{jk})^2}$$

Alternativní vzdálenost představuje vzdálenost Manhattan (City-block):

$$d_{ij} = \sum_{k=1}^n |x_{ik} - x_{jk}|$$

Euklidovská vzdálenost vyjadřuje vzdušnou vzdálenost mezi dvěma objekty a Manhattanovská vzdálenost nejkratší vzdálenost, kterou musí objekt projít, aby se dostal z jednoho místa na druhé. Výhoda vzdálenosti Manhattan spočívá ve snížení dopadu extrémních případů na výsledky. Existují ještě několik typů vzdáleností, které se používají např. při kategorických proměnných.

Nehierarchické shlukovací metody nevytvářejí stromovou strukturu. Nejznámější nehierarchická shlukovací metoda je metoda k-průměrů. Tato metoda se vyznačuje tím, že vyprodukuje přesně k-shluky tak, aby byl vnitroskupinový součet čtverců minimální. (Doane – Seward, 2007, s. 40; Giudici 2003, s. 364) Nejvhodnější je na formování malého počtu shluků z velkého počtu pozorování. Vyžaduje ale intervalové proměnné bez extrémních hodnot. Nominální proměnné se dají použít ale mohou způsobovat problémy. Užitečnou metodou je neurčité shlukování (fuzzy shlukování), které na rozdíl od ostatních shlukovacích metod umožňuje částečné zařazení objektů do více shluků a to pomocí pravděpodobnosti. (Jang – Gulley, 1995) Cílem je zabránit zkreslení shlukování kvůli přítomnosti nezařaditelných objektů. Takové individuum se nepřiradí ke žádnému shluku (od každého se příliš odlišuje), ale přiřadí se mu pravděpodobnosti se kterými se bude nacházet v jednotlivých shlucích. Metoda se často používá při odhalování podvodů v různých oblastech. Např. v bankovníctví se bez předem formulované definice podezřivé operace z milionů operací klientů identifikuje pár desítek takových, které se od zbývajících (seskupených do několika shluků) při použití více proměnných (např. obrat, typ operace, konstantní symbol, čas od zadání po její splatnost apod.) výrazně odlišují.

2.2 Způsoby shlukování

Metody shlukové analýzy umožňují rozčlenit zkoumané objekty do vnitřně homogenních skupin, čili shluků. Shluk (cluster) představuje skupinu objektů, jejichž vzdálenost (nepodobnost) je menší než vzdálenost, kterou mají objekty do shluku nepatřící. V literatuře se objevuje tak velké množství shlukovacích metod, tudíž je obtížné je nějak „rozumně“ utřídit. Protože shluková analýza má sloužit jako prostředek k získávání klasifikace, nabízí se možnost rozlišovat shlukovací metody nikoli podle použitých matematických prostředků, ale podle cílů, k nimž směřují. Takto rozlišujeme dvě základní metody - hierarchické a nehierarchické.

Metody shlukové analýzy dělíme podle různých kritérií, např. zda je na začátku určen počet shluků nebo se má v průběhu řešení nalézt optimální počet shluků, nebo podle výsledné struktury skupin objektů (Stránská, 2008, s. 31; tabulka doplněná autorem článku), která je uvedena v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Základní rozdělení metod shlukové analýzy

Skupina	Metoda	Poznámka
Hierarchické	aglomerativní (sdružovací)	Postupným seskupováním vytváří stromovou strukturu od jednotlivých objektů až po 1 shluk
	divizivní (rozdělovací)	Rozdělují počáteční celkový shluk do hierarchického systému dílčích skupin či objektů
Nehierarchické	Optimalizační	
	analýzy modů	
	fuzzy k-středové	
	neuronové sítě –	Více o možnosti aplikace neuronových sítí je

	Kohonenovy mapy	v článku autorů Buleca – Šoltés Mura – Kozelová (2011, s. 42-46) a dalších statistických analýz také v článku Kozelová – Buleca – Zelenáková – Kováč (2011, s. 50-57)
Vzorkování		

Metody shlukování podle typu metriky:

- Metoda průměrová (v statistických programech je označena heslem Average): vzdálenost dvou shluků se počítá jako průměr z možných mezishlukových vzdáleností dvou objektů, kdy se mezishlukovou vzdáleností objektů rozumí vzdálenost dvou objektů, z nichž každý patří do jiného shluku. Nejbližší jsou shluky, které mají nejmenší průměrnou vzdálenost mezi všemi objekty jednoho a všemi objekty druhého shluku. Dendrogramy mají strukturu podobnou dendrogramům metody nejvzdálenějšího souseda, pouze spojení je provedeno při obvykle vyšších vzdálenostech.
- Metoda centroidní (Centroid): vzdálenost shluku se počítá jako eukleidovská vzdálenost jejich těžišť. Nejbližší jsou ty shluky, které mají nejmenší vzdálenost mezi těžišti.
- Metoda nejbližšího souseda (Single, Nearest Neighbour): kritériem pro vytváření shluku je minimum z možných mezishlukových vzdáleností objektů. Metoda tvoří nový shluk na základě nejkratší vzdálenosti mezi shluky (nebo objekty) a neumí proto rozlišit špatně separované shluky. Na druhé straně je to jedna z mála metod, která umí roztřídit a rozlišit i neeliptické shluky.
- Metoda nejvzdálenějšího souseda (Complete, Furthest Neighbour): počítá vzdálenost dvou shluků jako maximum z možných mezishlukových vzdáleností objektů. Probíhá podobně jako metoda Single s jednou důležitou výjimkou, že vzdálenost (či nepodobnost) mezi shluky je určována vzdáleností (či nepodobností) mezi dvěma nejvzdálenějšími objekty, každý přitom je z jiného shluku. Proto všechny objekty ve shluku jsou klasifikovány na základě maximální vzdálenosti či minimální podobnosti vůči objektům ve druhém shluku.
- Metoda mediánová (Median): jde o jisté vylepšení centroidní metody, neboť se snaží odstranit rozdílné „váhy“, které centroidní metoda dává různě velkým shlukům.
- Wardova metoda: je založena na minimalizaci ztráty informace při spojení dvou tříd. V každém kroku je uvažován takový možný pár objektů (či shluků), aby suma čtverců

$$ESS = \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2$$

odchylek od střední hodnoty dosáhla při vzniku shluku svého minima. (Kovářík – Klímek, 2011, s. 21-22; Řezanková – Löster – Húsek, 2011, s. 174)

Nehierarchické shlukovací metody: u metody typických bodů (Seeded) uživatel na základě svých věcných znalostí určí, které objekty mají být „typickými“ představiteli nově vytvořených shluků a systém rozdělí objekty do shluků podle jejich euklidovské vzdálenosti od těchto typických objektů. V nehierarchických shlukovacích metodách je počet shluků obvykle předem dán, i když se v průběhu výpočtu může změnit. Zůstává-li počet shluků zachován, hovoříme o nehierarchických metodách s konstantním počtem shluků, v opačném případě o nehierarchických metodách s optimalizovaným počtem shluků. Nehierarchické metody zahrnují dvě základní varianty - optimalizační metody a analýzu módů, medoidů. Optimalizační nehierarchické metody hledají optimální rozklad přefazováním objektů ze shluku do shluku s cílem minimalizovat nebo maximalizovat nějakou charakteristiku rozkladu. Metody, označované jako analýza módů, medoidů, představují hledání rozkladu do shluků, kde shluky jsou chápány jako místa se zvýšenou koncentrací objektů v m-rozměrném

prostoru proměnných. (Meloun – Militký, 2004, 953 s.) Místo výchozí matice vzdáleností může být v některých případech ke shlukování použita i korelační matice.

2.3 Analýza průměrných mezd

Úvodní část empirické části práce analyzuje problematiku průměrných hodinových výdělků pracovníků za 1. čtvrtletí roku 2010 na území těchto krajů: Královéhradecký kraj, Pardubický kraj a Liberecký kraj v souvislosti s jejich zařazením v některé z věkových kategorií, dosaženým stupněm vzdělání a jejich pracovním zařazením, resp. druhem povolání. Testovala se také hypotéza o vlivu regionu na úroveň průměrného hodinového výdělku. V případě testování vlivu regionu došlo k nezamítnutí nulové hypotézy reprezentující stav potvrzeného vlivu regionu na úroveň průměrného hodinového výdělku. Konstatujeme, že průměrné hodinové výdělky jsou ve sledovaných třech krajích shodné. Vliv vzdělání již prokázán byl. Dosažený stupeň vzdělání má podle výsledků nezanedbatelný vliv na úroveň průměrného hodinového výdělku. Předpokládali jsme, že vysokoškolsky vzdělaní lidé jsou ohodnocováni vyšším výdělkem. Tato hypotéza se nejvíce potvrdila v Libereckém kraji, kde tito lidé dosahují nejvyššího ohodnocení téměř 190 Kč/h ve srovnání se zbývajícím kraji. Připisujeme to dlouhodobému působení Technické univerzity v Liberci, která již několik desítek let vychovává specializované vysokoškolské odborníky pro region a tito občané nacházejí uplatnění v průmyslových podnicích. Dále vliv pohlaví na úroveň průměrného hodinového výdělku byl potvrzen z dat publikovaných Ministerstvem práce a sociálních věcí. Toto tvrzení je podloženo pouhým porovnáním, resp. násobkem. Testování vlivu pohlaví by pro malý počet dat nemohlo být považované za věrohodné. Odlišnost spočívá ve variabilitě průměrných hodinových výdělků žen a mužů ve výkonu shodného povolání, resp. zaměstnání. Rozdíl průměrných hodinových výdělků mužů je téměř o 20 % vyšší než u žen. Dalším faktorem, který působí na úroveň průměrného hodinového výdělku, jsou věkové kategorie. V tomto případě se vliv potvrdil a za velmi rozdílné byly označeny věkové intervaly (do 20 let) a (30-39 let). Posledním zkoumaným faktorem je zaměstnání. Analýza potvrdila vliv zaměstnání v členění hlavních tříd KZAM – R (KZAM – „Klasifikace zaměstnání“) a označila kraj Liberecký jako velice odlišný od ostatních krajů. Liberecký kraj tvoří samostatnou „homogenní“ skupinu, kde je nejvíce zastoupena třída KZAM 8 (obsluha strojů a zařízení). Příčina této skutečnosti můžeme najít v odvětvovém charakteru průmyslu, početní podniky mají zahraniční kapitálovou strukturu, nízký podíl sektoru veřejné správy, kde je způsob hmotné zainteresovanosti pracovníků jiný než v podnikatelské sféře, protože pracovníci ve veřejné správě jsou odměňováni podle závazných tabulek a z rozpočtových prostředků.

2.4 Analýza nezaměstnanosti

Druhá část empirické části je věnována problematice nezaměstnanosti. Sledovali jsme statistickou významnost vlivu území, indikátoru pohlaví a stupně dosaženého vzdělání, uskutečněno bylo vzájemné porovnání ukazatelů nezaměstnanosti v Libereckém, Královéhradeckém a Pardubickém kraji prostřednictvím shlukové analýzy. Výchozí údaje pro statistickou analýzu představovaly údaje zveřejněné na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí.

Potvrdil se významný vliv území na úroveň nezaměstnanosti, ale z hlediska partiálních hodnot pro muže a ženy se výrazná diference nepotvrdila. Sledovaný ukazatel počtu nezaměstnaných dosahoval minimální hodnoty u obou pohlaví v Královéhradeckém kraji, zejména v okresech Rychnov nad Kněžnou a Jičín. Naopak, nejvyšší počet nezaměstnaných je zaznamenán v Libereckém kraji, protože v komparaci s makroúrovní (celorepublikovým průměrem) dosahuje Liberecký kraj výrazně vyšší hodnoty. Potvrdil se také vliv věkových kategorií. Zajímavé bylo zjištění vlivu věkové kategorie nad 65 let. Lidé v tomto věku

odcházejí do starobního důchodu a stávají se tak ekonomicky neaktivními občany. Tato věková kategorie je obtížně zaměstnatelná, protože v současné době musí být pracovník flexibilní a rychle přizpůsobivý. Nejvíce nezaměstnaných žen se nachází v intervalu do 19 let a pak v intervalu 50 – 54 let. U mužů je situace jiná, jde o věkový interval 55 – 59 let a 20 – 24 let. Dalším zkoumaným faktorem byl stupeň dosaženého vzdělání, který byl potvrzen v Libereckém kraji, kde se nachází největší počet nezaměstnaných žen i mužů se základním vzděláním a středním vzděláním s výučním listem. Z mezikrajové komparace vyplývá, že nadprůměrných hodnot ve stanovených ukazatelích dosahuje kraj Pardubický. Je to způsobeno zejména okresem Svitavy. Tento okres se podílí na celkové nezaměstnanosti v Pardubickém kraji téměř 30 % a dosahuje nejdelší doby evidence ze všech sledovaných okresů (746 dní). Vedle toho kraj Královéhradecký se vyznačuje nízkou hodnotou ukazatele průměrná délka evidence, která v kraji činí okolo 400 dní. (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2010) Ve všech sledovaných krajích je hodnota ukazatele průměrný měsíční nárok 4505 Kč.

2.5 Analýza průmyslu

Dílním problémem, kterému se věnujeme je analýza aktivity zpracovatelského průmyslu a stavební činnosti podniků, sídlících na území zkoumaných krajů. Výchozím materiálem pro uskutečnění analýzy byly data zveřejněné Českým statistickým úřadem (2010).

Oblast zpracovatelského průmyslu představuje významné odvětví na celkové zaměstnanosti, tvoří více než polovinu všech průmyslových pracovníků. Vyplývá to z jejich vzájemného porovnání pomocí shlukové analýzy. Jejich podíl na celkové hodnotě ukazatele tržby za vlastní výrobky za celou Českou republiku činil v 1. čtvrtletí roku 2010 14,66 %, u ukazatele stavební činnosti byla hodnota nižší 9,47 %. V produktivitě práce, vyjádřené pomocí meziročního indexu, ve stavebních činnostech dosahoval Pardubický a Královéhradecký kraj vyšší hodnoty než činila hodnota celorepublikového indexu. Z hlediska odvětvového složení zpracovatelského průmyslu se sledované kraje podobaly. Příčinu lze vidět z historického hlediska, které určilo „tradiční odvětví“ pro jednotlivé kraje. Nejatraktivnějším odvětvím se ve všech sledovaných krajích jeví výroba kovů, hutních a kovodělných výrobků, neboť zde dosahují pracovníci nejvyššího ohodnocení. Za nejvíce ohrožené odvětví lze považovat výrobu textilií, textilních a oděvních výrobků. Důvodem je levný dovoz produktů z Asie, zejména z Číny. (Stránská, 2008) Odvětví textilního průmyslu doposud přetrvává v kraji Královéhradeckém. Podíl odvětví textilního průmyslu na celkové zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu činí okolo 15 %. V Pardubickém kraji dosahuje odvětví textilního průmyslu vyššího meziročního nárůstu tržeb na vlastní výrobky než v Královéhradeckém.

ZÁVĚR

Hodnocení České republiky a analýza jejích ukazovatelů je pro další rozvoj nezbytné. Evropská unie klade vysoký akcent na regulaci regionálních disparit jednotlivých regionů. Před odborníky se naskytá problém najít vhodné analytické metody, které komplexním způsobem zhodnotí diferenciaci mezi regiony. Regionální disparity vyplývají nejen z transformačních procesů hospodářství, ale také ze směřování k jednotnému evropskému trhu. Jako hlavní zdroje regionálních disparit uvádějí odborníci následující: restrukturalizace průmyslu ve vybraných regionech, vznik významných rozdílů mezi okresy, nerovnoměrné zastoupení vysokoškolsky vzdělaných lidí a profesí, podpora malého a středního podnikání v aglomeracích na úkor venkova.

Předkládaný článek je orientován na statistickou analýzu socio-ekonomických ukazovatelů vybraných krajů na úrovni NUTS II. Socio-ekonomické indikátory zahrnují širokospektrální

pohled. Omezený rozsah neumožňuje vyčerpávajícím způsobem je pokrýt proto byly pro analýzu vybrané některé ukazatele, např. oblast průměrných hodinových výdělků, ukazatele nezaměstnanosti, ukazatele výsledků odvětví zpracovatelského průmyslu působícího na území sledovaných krajů. Ukazatele podrobené analýze vychází z podkladových materiálů Českého statistického úřadu, Ministerstva práce a sociálních věcí.

Literatura

- BULECA, J. – ŠOLTÉS, M. – MURA, L. - KOZELOVÁ, D. 2011. Hodnotenie asociácie DNA markerov k úžitkovým vlastnostiam zvierat pomocou neurónových sietí. In: *Forum Statisticum Slovaca*, č. 2/2011, s. 42-46, ISSN 1336-7420
- Český statistický úřad. 2010. Statistika mzd, nezaměstnanosti [online] [cit. 2011-03-04]
Dostupné na: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prace_a_mzdy_prace
- DOANE, D. P. – SEWARD, L. E. 2007. *Applied statistics in Business and Economics*. New York: McGraw-Hill, 2007. ISBN 978-0-07-110645-0.
- GIUDICI, P. 2003. *Applied data mining: statistic methods for business and industry*. Chichester: Wiley, 2003. 364 s. ISBN 0-470-84678-X.
- JANG, J.S.R. – GULLEY, N. 1995. The Fuzzy Logic Toolbox for use with MATLAB. The MathWorks, Inc., Natick, Massachusetts, 1995. [online] [cit. 2011-03-03] Dostupné na: <http://www.cs.nthu.edu.tw/~jang/publication.htm>
- KOVÁŘÍK, M. – KLÍMEK, P. 2011. Shluková analýza Matlabu. In: *Informační bulletin ČSSP*, roč. 22., č. 1/2011, s. 20-27, ISSN 1210-8022
- KOZELOVÁ, D. – BULECA, J. – ZELENÁKOVÁ, L. – KOVÁČ, S. 2011. Food safety and control from a consumer perspective. In: *Transactions of the Universities of Košice*, č. 3/2011, s. 50-57, ISSN: 1335-2334
- MELOUN, M. – MILITKÝ, J. 2004. *Statistická analýza experimentálních dat*. 2. upravené a rozšířené vydání. Praha: Academia. 2004. 953 str. ISBN 80-200-1254-0.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2010. Statistika výdělků [online] [cit. 2011-03-04]
Dostupné na: <http://portal.mpsv.cz/stat/vydelky>
- MURA, L. 2010. Zhlukovanie ako štatistická metóda v ekonomických vedách. In: *Forum Statistium Slovaca*, č. 5/2010, s. 165-170, ISSN 1336-7420. [online] [cit. 2011-03-14]
Dostupné na: <http://www.ssds.sk/casopis/archiv/2010/fss0510.pdf>
- MURA, L. 2011. Možnosti aplikácie zhlukovej analýzy v manažérskych podnikových analýzách. In: *Stakan 2011*. (v tisku)
- ŘEZANKOVÁ, H. – LÖSTER, T. - HÚSEK, D. 2011. Evaluation of Categorical Data Clustering. In: *Advances in Intelligent Web Mastering – 3*. Berlin: Springer Verlag, 2011, s. 173–182. ISBN 978-3-642-18028-6.
- STRÁNSKÁ, P. 2008. Analýza socioekonomických ukazatelů oblasti NUTS II. DP. [online] [cit. 2011-03-14] Dostupné na: http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/28786/1/StranskaP_Analyza%20socioekonomickych_JK_2008.pdf

Ing. Ladislav Mura, Ph.D.

Dubnický technologický inštitút v Dubnici nad Váhom,
Ústav odborných predmetov a informačných technológií
Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom
e-mail: ladislav.mura@gmail.com

Doručeno redakci: 6. 6. 2011

Recenzováno: 20. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

STATISTICAL APPROACH TO THE ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC INDICATORS

Ladislav Mura

Dubnica Institute of Technology, Department of Specialised Subject, ladislav.mura@gmail.com

Abstract

The Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) was introduced by Eurostat more than 30 years ago in order to provide a single uniform breakdown of territorial units for the production of regional statistics for the European Union. In this article we analyze selected socio-economic indicators of the Czech regions – Region of Liberec, Region of Hradec Králové, Region of Pardubice (according to NUTSII). We were selected for analysis of some indicators, such as the area average hourly earnings, unemployment indicators, performance indicators manufacturing.

Key words: statistical analysis, socio-economic indicators, region

JEL Classification: C38, R11

VÝVOJ MIGRACE V ČLENSKÝCH ZEMÍCH EU ZA OBDOBÍ LET 1998–2009

Karina Mužáková, Jana Přivratská

ÚVOD

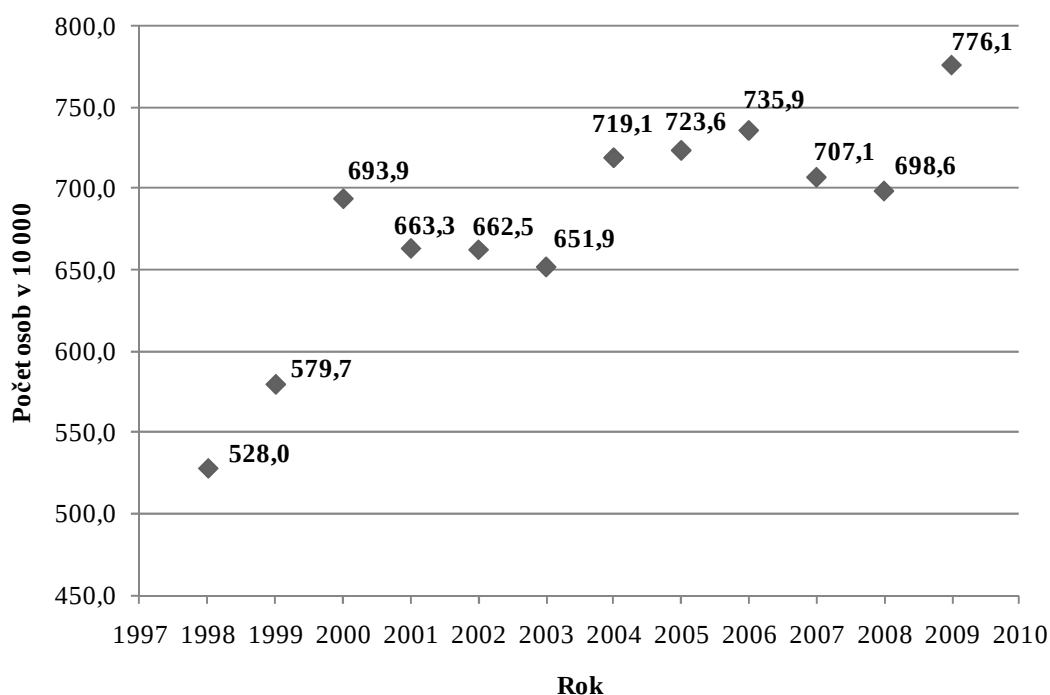
Cílem příspěvku je pomocí komparativní analýzy, syntézy dílčích poznatků a elementární statistické analýzy postihnout vývoj migrace v členských zemích Evropské unie (EU) za období let 1998–2009. Hlavním ukazatelem je počet osob, které za sledované období získaly v členských zemích EU nové občanství. Zdrojem dat jsou nejaktuálnější data publikovaná Eurostatem ke dni 11. června 2011 (Sartori, 2011).

2 CHARAKTERISTIKY VÝVOJE MIGRACE V EU

1.4 Základní charakteristika vývoje

Základní charakteristiku vývoje migrace v členských zemích EU v podobě ukazatele počtu osob, které získaly v období let 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství (dále jen zkoumaný soubor) ukazuje graf 1.

Graf 1: Vývoj celkového počtu osob, které získaly v období 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství

◆ Celkový počet osob, které získaly v členských státech EU nové občanství (v 10 000)

Zdroj: vlastní zpracování z (Sartori, 2011)

Jak je z grafu 1 patrné, vývoj zkoumaného souboru je za sledované období velice rozkolísaný. Lze konstatovat, že od roku 1998 do roku 2009 celkový počet osob, které získaly v členských zemích EU nové občanství, vzrostl o cca 2 481 000 (zaokrouhleno na 10 000).

Celkový přehled vývoje tohoto základního ukazatele v jednotlivých členských zemích EU za sledované období přehledně uvádí tabulka 1.

Tabulka 1: Vývoj celkového počtu osob, které získaly v období 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství (v 10 000)

Země	Celkový počet osob, které získaly v členských zemích EU nové občanství (v 10 000)											
	Rok											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belgie	34,0	24,2	62,0	62,2	46,4	33,7	34,8	31,5	31,9	36,1	37,7	32,8
Bulharsko	–	–	–	–	3,5	4,4	5,8	5,9	6,7	6,0	7,1	9,2
Česká republika	–	7,3	6,4	6,3	3,3	2,2	5,0	2,6	2,3	2,4	1,2	1,1
Dánsko	10,3	12,4	18,8	11,9	17,3	6,6	15,0	10,2	8,0	3,6	6,0	6,9
Estonsko	10,0	4,5	3,4	3,1	4,1	3,7	6,5	7,1	4,8	4,2	2,1	1,7
Finsko	4,0	4,7	3,0	2,7	3,0	4,5	6,9	5,7	4,4	4,8	6,7	3,4
Francie	123,8	147,5	150,0	127,5	128,1	144,6	168,8	154,8	147,9	132,0	137,3	135,8
Irsko	1,5	1,4	1,1	2,8	–	4,0	3,8	4,1	5,8	4,6	3,2	4,5
Itálie	12,0	11,3	9,6	10,4	10,7	13,4	19,1	28,7	35,3	45,5	53,7	59,4
Kypr	–	0,1	0,3	–	0,1	0,2	4,5	4,0	2,9	2,8	3,5	4,1
Litva	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,4	0,5	0,4	0,3	0,2
Lotyšsko	–	12,9	13,5	9,9	9,4	10,0	17,2	20,1	19,0	8,3	4,2	3,2
Lucembursko	0,6	0,5	0,7	0,5	0,8	0,8	0,8	1,0	1,1	1,2	1,2	4,0
Maďarsko	6,2	6,1	5,4	8,6	3,4	5,3	5,4	9,9	6,1	8,4	8,1	5,8
Malta	0,2	0,1	0,6	1,2	0,8	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,6	0,8
Německo	106,8	143,1	186,7	180,3	154,5	140,7	127,2	117,2	124,6	113,0	94,5	96,1
Nizozemsko	59,2	62,1	50,0	46,7	45,3	28,8	26,2	28,5	29,1	30,7	28,2	29,8
Polsko	–	–	1,4	1,1	1,2	1,7	1,9	2,9	1,1	1,5	1,8	2,5
Portugalsko	0,5	1,2	1,6	2,2	2,7	2,4	2,9	3,0	4,4	10,0	22,4	25,6
Rakousko	17,8	–	24,3	31,7	36,0	44,7	41,6	34,9	25,7	14,0	10,3	8,0
Rumunsko	–	0,2	–	0,4	0,2	0,1	0,3	0,8	0,0	0,0	5,6	9,4
Řecko	0,8	–	–	–	–	1,9	1,4	1,7	2,0	3,9	16,9	17,0
Slovensko	0,9	1,3	4,5	2,9	3,5	3,5	4,0	1,4	1,1	1,5	0,5	0,3
Slovinsko	3,3	2,3	2,1	1,3	2,8	3,3	3,3	2,7	3,2	1,6	1,7	1,8
Spojené království	53,9	54,9	82,2	89,8	120,1	130,5	148,3	161,8	154,0	164,5	129,3	203,6
Španělsko	12,6	16,4	16,7	16,7	21,8	26,5	38,2	42,9	62,4	71,9	84,2	79,6
Švédsko	46,5	37,8	43,5	36,4	37,8	33,2	28,9	39,6	51,2	33,6	30,5	29,5
Suma (1)	505,5	552,9	688,3	657,1	657,3	651,8	719,0	724,0	736,0	707,1	698,8	776,1
Suma (2)	528,0	579,7	693,9	663,3	662,5	651,9	719,0	724,0	736,0	707,1	698,8	776,1
Rozdíl (1) – (2)	22,5	26,8	5,6	6,2	5,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Zdroj: vlastní zpracování z (Sartori, 2011)

V tabulce číslo jedna Suma (1) je součtem celkového počtu osob, které získaly v členských zemích EU občanství, počítáno jako suma za jednotlivé roky dat uvedených přímo v tabulce.

Suma (2) je údaj celkového (faktického, uváděného přímo v Eurostatu) počtu osob, které získaly v členských zemích EU občanství.

Rozdíl Suma (1) – Suma (2) udává celkový počet osob zkoumaného souboru u států, u kterých chybí jednotlivé údaje. Například, tento rozdíl v roce 2002 činil 5,2 (v 10 000) osob,

z toho vyplývá, že počet osob, které získaly občanství v Řecku a Irsku v tomto roce činil 5,2 (v 10 000).

Nutno zdůraznit, že rozdíl, který vznikl jako Suma (1) – Suma (2) pro rok 2003 je důsledkem zaokrouhlení hodnot uvedených v tabulce.

1.5 Elementární statistická analýza

V této části se budeme věnovat elementární statistické analýze vývoje celkového počtu osob, které získaly v období let 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství a to pomocí pěti základních ukazatelů (Hindls, Hronová, Novák, 2000) mezi které patří:

- první difference (1);
- druhá difference (2);
- koeficient růstu (3);
- tempo růstu (4);
- tempo přírůstku (5).

Dále budou také vypočítány další dvě významné charakteristiky a to průměrný absolutní přírůstek a průměrný koeficient růstu (Hindls, Hronová, Novák, 2000).

První difference (1) charakterizuje, o kolik měrných jednotek klesla nebo vzrostla hodnota ukazatele:

$${}_1\Delta_t = y_t - y_{t-1} \quad (1)$$

Druhá difference (2) uvádí, o kolik jednotek klesla nebo vzrostla hodnota první difference.

$${}_2\Delta_t = {}_1\Delta_t - {}_1\Delta_{t-1} \quad (2)$$

Koeficient růstu (3) charakterizuje, kolikrát klesla nebo vzrostla hodnota ukazatele.

$$k_t = \frac{y_t}{y_{t-1}} \quad (3)$$

Tempo růstu (4) charakterizuje procentní vyjádření hodnoty koeficientu růstu.

$$T_{y_t} = k_t \cdot 100 \quad (4)$$

Tempo přírůstku (5) uvádí, o kolik procent vzrostla nebo klesla hodnota ukazatele.

$$\delta_{y_t} = T_{y_t} - 100 \quad (5)$$

Výsledky analýzy migrace v členských zemích EU za období let 1998–2009 pomocí pěti výše uvedených základních charakteristik jsou uvedeny v tabulce 2.

Dalšími charakteristikami jsou průměrný absolutní přírůstek (6) a také průměrný koeficient růstu (7).

Průměrný absolutní přírůstek (6) charakterizuje průměrný roční přírůstek/úbytek hodnoty za zkoumané období.

$${}_1\bar{\Delta} = \frac{\sum_{t=2}^n {}_1\Delta_t}{n-1} = \frac{(\cancel{y_2} - y_1) + (\cancel{y_3} - \cancel{y_2}) + \dots + (y_n - \cancel{y_{n-1}})}{n-1} = \frac{y_n - y_1}{n-1} \quad (6)$$

Průměrný roční přírůstek počtu osob, které v členských zemích EU získali v letech 1998–2009 občanství je 225 545.

Průměrný koeficient růstu (7) charakterizuje průměrný růst/pokles hodnoty ukazatele za zkoumané období.

$$\bar{k} = \sqrt[n-1]{\frac{\cancel{y_2}}{y_1} \cdot \frac{\cancel{y_3}}{\cancel{y_2}} \cdot \dots \cdot \frac{y_n}{\cancel{y_{n-1}}}} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_1}} \quad (7)$$

Průměrné tempo růstu počtu osob, které v členských zemích EU získali v letech 1998–2009 občanství, je po zaokrouhlení 3,6 %.

Tabulka 2: Elementární statistická analýza vývoje celkového počtu osob, které získaly v období 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství (v 10 000)

Rok (t)	Celkový počet osob, které získaly v členských státech EU nové občanství (v 10 000) (v_t)	${}_1\Delta_t$	${}_2\Delta_t$	k_t	T_{yt}	δ_{yt}
1998	528,0	×	×	×	×	×
1999	579,7	51,70	×	1,0979	109,7917	9,7917
2000	693,9	114,20	62,50	1,1970	119,6998	19,6998
2001	663,3	-30,60	-144,80	0,9559	95,5901	-4,4099
2002	662,5	-0,80	29,80	0,9988	99,8794	-0,1206
2003	651,9	-10,60	-9,80	0,9840	98,4000	-1,6000
2004	719,1	67,20	77,80	1,1031	110,3083	10,3083
2005	723,6	4,50	-62,70	1,0063	100,6258	0,6258
2006	735,9	12,30	7,80	1,0170	101,6998	1,6998
2007	707,1	-28,80	-41,10	0,9609	96,0864	-3,9136
2008	698,6	-8,50	20,30	0,9880	98,7979	-1,2021
2009	776,1	77,50	86,00	1,1109	111,0936	11,0936

Zdroj: vlastní zpracování z dat uvedených v tab. 1

Jak je z tabulky 2 patrné, tak největší procentní nárůst celkového počtu osob, které získaly v členských státech EU nové občanství, byl v roce 2000 a to o více než 19 % (o 1 142 000 osob, zaokrouhleno na 10 000) oproti roku 1999. Druhý největší procentní nárůst byl zaznamenán ve sledovaném období v roce 2009 a to o více než 11 %, naopak největší procentní pokles byl zaznamenán v roce 2001 a to o více než 4 % oproti roku 2000. Druhý největší procentní pokles byl v roce 2007 a to o téměř 4 % oproti roku 2006.

1.6 Podrobnější charakteristiky vývoje

Mezi podrobnější charakteristiky vývoje počtu osob zkoumaného souboru lze řadit zejména jejich procentní podíly v jednotlivých zemích, které přehledně charakterizuje tabulka 3.

Tabulka 3: Procentní podíly počtu osob, které získaly v období 1998–2009 v členských zemích EU nové občanství (v 10 000) za jednotlivé členské státy EU

Země	Celkový počet osob, které získaly v členských státech EU nové občanství (v %)											
	Rok											
	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Belgie	6,44	4,17	8,94	9,38	7,00	5,17	4,84	4,35	4,33	5,11	5,39	4,23
Bulharsko	–	–	–	–	0,53	0,67	0,81	0,81	0,91	0,85	1,02	1,19
Česká republika	–	1,26	0,92	0,95	0,50	0,34	0,70	0,36	0,31	0,34	0,17	0,14
Dánsko	1,95	2,14	2,71	1,79	2,61	1,01	2,09	1,41	1,09	0,51	0,86	0,89
Estonsko	1,89	0,78	0,49	0,47	0,62	0,57	0,90	0,98	0,65	0,59	0,30	0,22

Finsko	0,76	0,81	0,43	0,41	0,45	0,69	0,96	0,79	0,60	0,68	0,96	0,44
Francie	23,45	25,44	21,62	19,22	19,34	22,18	23,48	21,38	20,10	18,67	19,65	17,50
Irsko	0,28	0,24	0,16	0,42	–	0,61	0,53	0,57	0,79	0,65	0,46	0,58
Itálie	2,27	1,95	1,38	1,57	1,62	2,06	2,66	3,96	4,80	6,43	7,68	7,65
Kypr	–	0,02	0,04	–	0,02	0,03	0,63	0,55	0,39	0,40	0,50	0,53
Litva	0,11	0,10	0,07	0,08	0,08	0,08	0,08	0,06	0,07	0,06	0,04	0,03
Lotyšsko	–	2,23	1,95	1,49	1,42	1,53	2,39	2,78	2,58	1,17	0,60	0,41
Lucembursko	0,11	0,09	0,10	0,08	0,12	0,12	0,11	0,14	0,15	0,17	0,17	0,52
Maďarsko	1,17	1,05	0,78	1,30	0,51	0,81	0,75	1,37	0,83	1,19	1,16	0,75
Malta	0,04	0,02	0,09	0,18	0,12	0,09	0,08	0,08	0,07	0,08	0,09	0,10
Německo	20,23	24,69	26,91	27,18	23,32	21,58	17,69	16,19	16,93	15,98	13,52	12,38
Nizozemsko	11,21	10,71	7,21	7,04	6,84	4,42	3,64	3,94	3,95	4,34	4,04	3,84
Polsko	–	–	0,20	0,17	0,18	0,26	0,26	0,40	0,15	0,21	0,26	0,32
Portugalsko	0,09	0,21	0,23	0,33	0,41	0,37	0,40	0,41	0,60	1,41	3,21	3,30
Rakousko	3,37	–	3,50	4,78	5,43	6,86	5,79	4,82	3,49	1,98	1,47	1,03
Rumunsko	–	0,03	–	0,06	0,03	0,02	0,04	0,11	0,00	0,00	0,80	1,21
Řecko	0,15	–	–	–	–	0,29	0,19	0,23	0,27	0,55	2,42	2,19
Slovensko	0,17	0,22	0,65	0,44	0,53	0,54	0,56	0,19	0,15	0,21	0,07	0,04
Slovinsko	0,63	0,40	0,30	0,20	0,42	0,51	0,46	0,37	0,43	0,23	0,24	0,23
Spojené království	10,21	9,47	11,85	13,54	18,13	20,02	20,63	22,35	20,92	23,26	18,50	26,23
Španělsko	2,39	2,83	2,41	2,52	3,29	4,07	5,31	5,93	8,48	10,17	12,05	10,26
Švédsko	8,81	6,52	6,27	5,49	5,71	5,09	4,02	5,47	6,96	4,75	4,36	3,80
Suma (1)	95,7	95,4	99,2	99,1	99,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Suma (2)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Rozdíl (1) – (2)	4,3	4,6	0,8	0,9	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

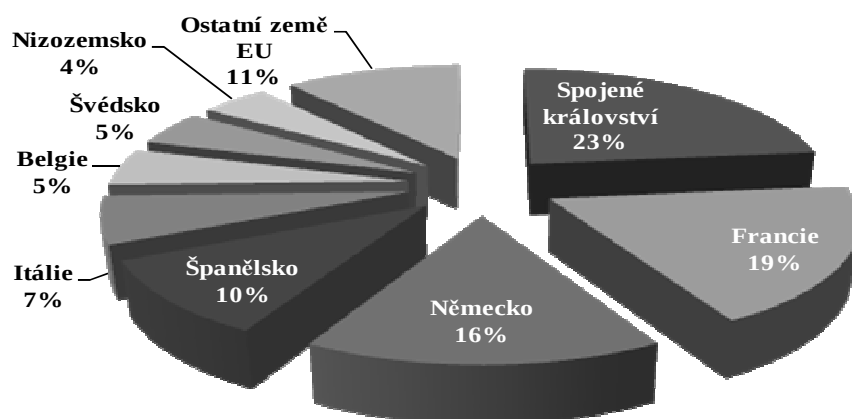
Zdroj: vlastní zpracování z dat uvedených v tab. 1

Z procentních podílů uvedených v tabulce 3 vyplývá, že Francie měla největší procentní podíl ve zkoumaném souboru v letech 1998 a 1999, poté ji vystřídalo na první příčce Německo a to na období 2000–2002. V letech 2003 a 2004 se Francie opět vrátila na první pozici. Dále bylo v období 2005–2009 na první pozici, vyjma roku 2008, kde byla na první pozici opět Francie, Spojené království. Právě u vývoje procentního podílu osob, které získaly ve sledovaném období v zemích EU nové občanství je Spojené království zemí s největším výkyvem tohoto procentního podílu a to mezi roky 2008 a 2009.

Další zajímavou skutečností, která vyplývá z údajů uvedených v tabulce 3 je, že na prvních třech příčkách v období od roku 2000 do 2009 se střídaly pouze tři státy a to Spojené království Velké Británie a Severního Irska, Francie a Německo. V letech 1998 a 1999 třetí místo obsadilo Nizozemsko, nicméně Spojené království je na čtvrté pozici s cca 1% rozdílem.

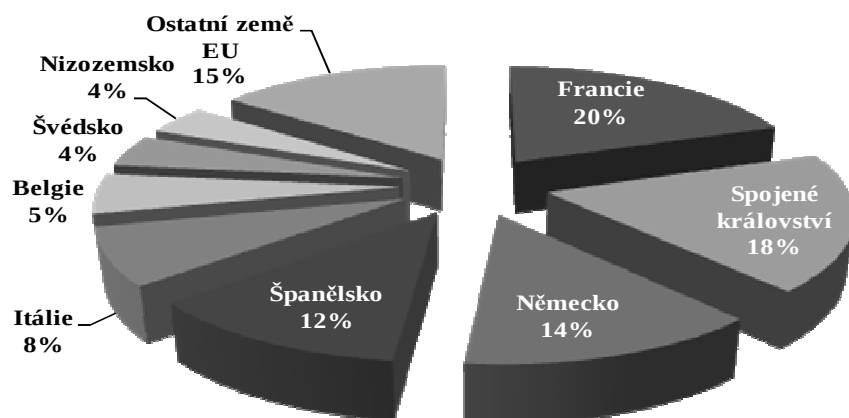
Procentní podíly počtu osob u hlavních osmi členských zemí EU, u kterých získalo občanství nejvíce osob pro rok 2007, ilustruje graf 2, pro rok 2008 ilustruje graf 3 a pro rok 2009 ilustruje graf 4.

Graf 2: Hlavních osm členských států EU, u kterých v roce 2007 získalo občanství nejvíce osob (v %)

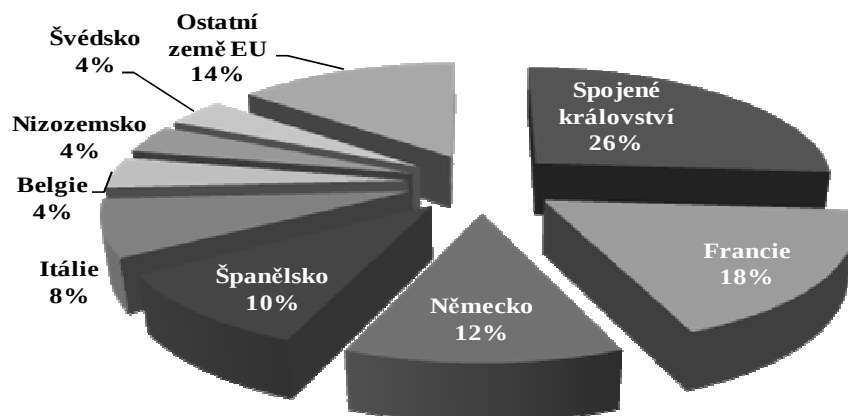
Zdroj: vlastní zpracování z dat uvedených v tab. 3

Graf 3: Hlavních osm členských států EU, u kterých v roce 2008 získalo občanství nejvíce osob (v %)

Zdroj: vlastní zpracování z dat uvedených v tab. 3

Graf 4: Hlavních osm členských států EU, u kterých v roce 2009 získalo občanství nejvíce osob (v %)

Zdroj: vlastní zpracování z dat uvedených v tab. 3

Procentní podíly počtu osob z pěti nejvíce frekventovaných zemí, které získaly v roce 2009 v EU-27 a ve vybraných členských zemích EU (hlavních pět členských států EU, u kterých v roce 2009 získalo občanství nejvíce osob) nové občanství uvádí tabulka 4 (v %, v absolutním počtu v 10 000).

Z výsledků analýzy uvedené v tabulce 4 vyplývá, že nejvíce osob, které v roce 2009 v zemích EU získalo občanství, pocházelo z Maroka a to 7,7 % (cca 597 597 osob), dále z Turecka (6,7 %, což odpovídá cca 519 987 osob) a Indie (4 %, tj. cca 310 440 osob). Přičemž z celkového počtu cca 597 597 osob z Maroka, které získaly nové občanství v roce 2009 v EU, dostalo nové občanství ve Francii cca 260 736 osob.

Z celkového počtu 519 987 osob z Turecka získalo nové občanství cca 246 016 osob v Německu. Dále z analýzy také vyplývá, že z celkového počtu cca 310 440 osob z Indie, které v roce 2009 získaly nové občanství v členských zemích EU, získalo cca 264 680 osob nové občanství ve Spojeném království.

Tabulka 4: Procentní podíly počtu osob z pěti nejvíce frekventovaných zemí, které získaly v roce 2009 v EU-27 a ve vybraných členských zemích EU nové občanství (v %, v absolutním počtu v 10 000)

EU-27 (2009)			Spojené království (2009)		
Přicházející cizinci z:	Počet		Přicházející cizinci z:	Počet	
	(v %)	Absolutní počet (v 10 000)		(v %)	Absolutní počet (v 10 000)
Maroka	7,70	59,7597	Indie	13,00	26,468
Turecka	6,70	51,9987	Pákistánu	10,30	20,9708
Indie	4,00	31,044	Bangladéše	5,90	12,0124
Ekvádoru	3,60	27,9396	Filipín	5,80	11,8088
Albánie	3,40	26,3874	Jižní Afriky	4,10	8,3476
Jiných zemí	74,60	578,9706	Jiných zemí	60,90	123,9924
Celkem	100,00	776,1	Celkem	100	203,6
Francie (2009)			Německo (2009)		
Přicházející cizinci z:	Počet		Přicházející cizinci z:	Počet	
	(v %)	Absolutní počet (v 10 000)		(v %)	Absolutní počet (v 10 000)
Maroka	19,20	26,0736	Turecka	25,60	24,6016
Alžíru	15,20	20,6416	Iráku	5,30	5,0933
Tunisu	6,80	9,2344	Srbska	4,30	4,1323
Turecka	6,80	9,2344	Polska	4,00	3,844
Portugalska	4,70	6,3826	Afghánistánu	3,70	3,5557
Jiných zemí	47,30	64,2334	Jiných zemí	57,10	54,777
Celkem	100,00	135,8	Celkem	100,00%	96,0039

Španělsko (2009)	Počet		Itálie (2009)	Počet	
Přicházející cizinci z:	(v %)	Absolutní počet (v 10 000)	Přicházející cizinci z:	(v %)	Absolutní počet (v 10 000)
Ekvádoru	32,30	25,7108	Albánie	16,00	9,504
Kolumbie	20,70	16,4772	Maroka	15,30	9,0882
Maroka	8,40	6,6864	Rumunska	4,60	2,7324
Peru	8,00	6,368	Tunisu	3,50	2,079
Argentinu	5,80	4,6168	Peru	3,30	1,9602
Jiných zemí	24,80	19,7408	Jiných zemí	57,30	34,0362
Celkem	100,00	79,6	Celkem	100,00%	59,4

Zdroj: vlastní zpracování z (SARTORI, 2011)

ZÁVĚR

Vývoj celkového počtu osob, které získaly v členských zemích EU nové občanství, byl za sledované období velice rozkolísaný. Z hodnot uvedených v grafu 1 lze konstatovat, že od roku 1998 do roku 2009 celkový počet osob, které získaly v členských zemích EU nové občanství, vzrostl o cca 2 481 000 (zaokrouhлено na 10 000). Nejmarkantnější přírůstek počtu osob, které získaly v členských zemích EU nové občanství, byl ve sledovaném období zaznamenán v roce 2000 oproti předchozímu roku, naopak největší pokles byl zaznamenán hned následující rok (právě oproti roku 2000).

V rámci sledování vývoje procentního podílu počtu osob, které získaly ve sledovaném období v členských zemích EU nové občanství byl vysledován zajímavý výkyv a to u Spojeného království mezi roky 2008 a 2009, kdy se procentní podíl počtu osob, které získaly občanství v této zemi zvýšil z hodnoty 18,5 % v roce 2008 na hodnotu 26,23 % v roce 2009. Z tohoto výkyvu a dle výsledků v grafu 1 se dá usuzovat, že nárůst celkového počtu osob, které získaly v zemích EU v roce 2009 nové občanství, byl právě tažen nárůstem celkového počtu osob, které získaly ve Spojeném království v roce 2009 občanství.

V roce 2009 patřilo tedy Spojené království s podílem 26 % z celkového počtu osob, které v zemích EU získalo nové občanství, na první místo. Na druhém místě byla Francie s 18 %, dále Německo s 12 % a Španělsko s 10 %.

Pokud se podrobněji podíváme, z jakých zemí přicházelo do Spojeného království nejvíce obyvatel, tak mezi tyto země patří Indie s počtem cca 264 680 osob, dále z Pákistánu cca 209 708 osob, Bangladéše 120 124 osob, Filipín 118 088 osob a z Jižní Afriky 83 476 osob.

Nutno zdůraznit, že počty osob, které získaly ve sledovaném období v zemích EU nové občanství je dán nejen azylovou politikou EU, ale také různými politikami jednotlivých členských států ohledně vydávání pracovních povolení.

Poděkování

Článek vznikl za podpory Interní grantové agentury v rámci projektu č. 01-IGA2011 „Vývoj mezinárodní migrace v Evropské unii v ekonomickém kontextu“.

Literatura

HINDLS, R.-HRONOVÁ, S.-NOVÁK, I. *Metody statistické analýzy pro ekonomy*. 2. vydání. Praha: Management Press, 2000. ISBN 80-7261-013-9.

SARTORI, F. Aquisitions of citizenship on the rise in 2009. In *Eurostat: Statistics in focus* 24/2011. Publish Date: 10. 6. 2011, 11:00 AM [online]. [cit. 2011-06-22]. Dostupný z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/publications/migration_asylum>.

Bc. Ing. Karina Mužáková

Prof. RNDr. Jana Přívratská, CSc. Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliš, a. s.
Šujanovo náměstí 1, 602 00 Brno
Technická univerzita v Liberci
Studentská 2, 461 17 Liberec
e-mail: karina.muzakova@vske.cz
e-mail: jana.privratska@gmail.com

Doručeno redakci: 28. 8. 2011

Recenzováno: 2. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

EVOLUTION OF MIGRATION IN THE MEMBER STATES OF EU FOR THE PERIOD 1998–2009

Karina Mužáková, Jana Přívratská

Karel Engliš College,
Sujanovo square 356/1, 602 00 Brno, Czech Republic
Liberec University of Technology
Studentska street 2, 461 17 Liberec, Czech Republic
e-mail: karina.muzakova@vske.cz
e-mail: jana.privratska@gmail.com

Abstract

This paper deals through a comparative analysis, synthesis, partial knowledge and elementary statistical analysis of migration affect development in member countries of the European Union (EU) for the period 1998–2009. The main indicator of this development, which is studied in the article, is the number of persons who received the new citizenship in the Member States of EU in this period. The data source is the most recent data published by Eurostat on 11 June 2011.

Key words: migration, comparative analysis, synthesis, elementary statistical analysis

JEL Classification: C 10, F 22

NEOKLASICKÁ A KEYNESOVSKÁ POJETÍ TRHŮ PRÁCE: ÚSKALÍ A PŘÍNOSY

Milan Palát

ÚVOD

Problémy trhu práce a nezaměstnanosti představují jeden z dlouhodobých problémů, který zaměstnává politiky i ekonomy na celém světě, ale zvýšená pozornost tomuto tématu je věnována v Evropské unii, neboť ta trvale dosahuje vyšší míry nezaměstnanosti než v ostatních vyspělých ekonomikách světa. Trh práce je jedním z trhů tržní ekonomiky a funguje na základě podobných zákonitostí jako ostatní trhy. Střetává se zde nabídka na trhu práce s poptávkou. Práce patří mezi primární výrobní faktory, má však své specifické rysy. Lidé vykonávající práci za poskytnutí tohoto výrobního faktoru dostávají mzdu. Cenu práce vyjadřuje mzdová sazba. Odměna za práci tvoří nejvýznamnější zdroj příjmu domácností, a tak trh práce bývá v každé ekonomice podrobován podrobnému zkoumání. Tento článek si klade za cíl kriticky zhodnotit tradiční pohledy na fungování trhu práce v tržní ekonomice využívané pro vysvětlení možných příčin vzniku nezaměstnanosti. Konkrétně se jedná o zhodnocení specifík dvou přístupů k trhům práce s využitím metod abstrakce, dedukce, analýzy a syntézy získaných poznatků. Prvním je neoklasický pohled na fungování trhu práce a vznik nezaměstnanosti v hospodářství a druhým je následně pohled keynesovský. Nejprve je provedena teoretická charakteristika trhu práce, pojmů zaměstnanosti a nezaměstnanosti, dále jsou definovány používané typy nezaměstnanosti a poté specifikovány otázky vzniku a příčin nezaměstnanosti z pohledu v cíli uvedených směrů ekonomického myšlení. Popíšeme si utváření reálné mzdy prostřednictvím spolupůsobení nabídky a poptávky na trhu práce, chování ekonomických subjektů na trhu práce a jeho příčiny z různých pohledů.

1 ZÁKLADNÍ ZÁKONITOSTI TRHŮ PRÁCE

Trh práce je jedním z trhů tržní ekonomiky a z pohledu neoklasické ekonomie hlavního proudu funguje na základě podobných zákonitostí jako ostatní trhy. Na trhu práce se střetává nabídka práce s poptávkou po práci. Práce patří mezi primární výrobní faktory, má však své specifické rysy. Lidé vykonávající práci za poskytnutí tohoto výrobního faktoru dostávají mzdu nebo plat. Cenu práce vyjadřuje mzdová sazba. Odměna za práci tvoří nejvýznamnější zdroj příjmu domácností a trh práce je tedy podrobován podrobnému zkoumání. Základními teoretickými aspekty trhu práce a nezaměstnanosti se ve svých učebnicích zabývali Mankiw (2000), Felderer a Homburg (1995). Když je na trhu práce nabídka práce domácností přijata firmami, vznikne pracovní poměr v závislé činnosti nebo je domácnost zapojena do individuálního podnikání. Z makroekonomického pohledu tak vzniká zaměstnanost, vyjádřená ukazatelem míra zaměstnanosti. Pokud část nabídky práce domácností není přijata poptávajícími firmami, vzniká nezaměstnanost. Ta bývá vyjádřena ukazatelem míra nezaměstnanosti (obecně jako podíl nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu vynásobený stem). Nezaměstnaností rozumíme nerealizovanou (neuspokojenou) nabídku práce na trhu práce. Lidé jsou nezaměstnanými, pokud jsou dočasně nebo trvale bez práce a práci aktivně hledají nebo když čekají na nástup do nového zaměstnání (Mankiw, 2000). Existuje více definic nezaměstnaných osob, které většinou musí naplnit tyto podmínky: absence placeného zaměstnání či podnikatelských aktivit, jistá míra aktivity při hledání zaměstnání a schopnost a ochota nastoupit do zaměstnání během daného relativně krátkého časového období.

Když není splněna byť jedna z výše uvedených podmínek je osoba zařazena mezi zaměstnané nebo osoby ekonomicky neaktivní. K růstu míry nezaměstnanosti dochází v důsledku změn počtu nezaměstnaných osob, příp. i v důsledku měnícího se počtu ekonomicky aktivních osob. V souvislosti se stárnutím populace v Evropě, což se projevuje i v počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, ale také dochází k uvolňování pracovních míst, která pokud z hlediska kvalifikace i umístění odpovídají poptávce po práci se mohou zaplnit a změnu míry nezaměstnanosti nemusí vyvolat. Zásadním faktorem pro určení míry nezaměstnanosti ovšem zůstává počet nezaměstnaných osob. O napravování nerovnováhy na trhu práce usiluje politika zaměstnanosti a další politiky ovlivňující trh práce nepřímo, které mohou tento vývoj podpořit či doladit.

2 TYPY NEZAMĚSTNANOSTI DLE PŘÍČIN

Zpravidla rozlišujeme tři základní typy nezaměstnanosti dle příčin. Jedná o nezaměstnanost: frikční, cyklickou a strukturální. Frikční nezaměstnanost bývá spojována s přechodem lidí z jednoho zaměstnání do druhého se stejnou či obdobnou kvalifikací. Tyto osoby (ať už byly propuštěny nebo opustily zaměstnání dobrovolně) potřebují určitý čas pro hledání nového zaměstnání, získávání informací o nabídkách pracovních míst a rozhodování o jejich přijetí či nepřijetí. Příčinou tohoto pohybu osob mezi zaměstnáními může být snaha získat výhodnější pozici s vyšší mzdou, lepšími pracovními podmínkami, pracovním prostředím apod. V tomto případě se tedy nejedná o problém nedostatečného počtu pracovních míst, ale o přesuny mezi stávajícími neobsazenými pracovními pozicemi. Proto tento typ nezaměstnanosti, který je krátkodobý a přechodný, nepředstavuje pro ekonomiku nebezpečí. Pokud bychom možné informační bariéry považovali za nevýznamné, můžeme celou frikční nezaměstnanost považovat za dobrovolnou (Soukup, 2007). Skutečnou výši frikční nezaměstnanosti můžeme jen odhadovat. Schiller (2004) uvádí, že se může jednat o cca 2-3 procenta existující míry nezaměstnanosti.

K cyklické nezaměstnanosti dochází při odchýlení od přirozené míry nezaměstnanosti v důsledku kolísání produkce během jednotlivých fází hospodářského cyklu. V období expanze dochází k růstu produkce a nezaměstnanost klesá, při kontrakci, kdy se ekonomika dostává do recese či deprese, pak naopak roste. Její pravé příčiny musíme hledat v klesající poptávce po zboží a službách charakteristické pro období hospodářského poklesu. K cyklické nezaměstnanosti může docházet i v případě, že ekonomika roste. A to v případě, že ekonomika neroste alespoň tak rychle, jako roste ekonomicky aktivní obyvatelstvo (Schiller, 2004). Příčinu zde může tvořit silná imigrační vlna či populační exploze v zemi. Cyklickou nezaměstnanost můžeme označit za nedobrovolnou. Nemůžeme ji zcela eliminovat, ale s pomocí vhodné stabilizační politiky se lze z období hospodářského poklesu dostat rychleji a tím přispět k jejímu snížení. V neoklasickém modelu by se cyklická nezaměstnanost vůbec nevyskytovala (vyšší nabídka práce by vedla ke změně reálných mezd a vyčištění trhu - vyrovnaní nabídky s poptávkou). Neoknesovci cyklickou nezaměstnanost obvykle vysvětlují rigiditou nominálních mezd, monetaristé jako důsledek mylných informací zaměstnanců o reálných mzdách (Helísek, 2000).

Poptávka po práci vychází z poptávky po vyráběné produkci a strukturální nezaměstnanost vzniká v upadajících odvětvích, kde existuje nízká poptávka po produkováných statcích a tím pádem i po pracovnících. Nabídka na trhu práce pak neodpovídá poptávce, a to nejen z hlediska požadované a nabízené kvalifikace, ale i z hlediska geografického, viz. např. McConnel a kol. (1999). Zatímco u cyklické nezaměstnanosti dochází k poklesu poptávky v celém hospodářství, u strukturální nezaměstnanosti jsou postižena jen některá odvětví. Typickým příkladem mohou být těžební průmysl, hutnictví, strojírenství apod. Jiná odvětví se mohou vyvíjet pozitivně, a tak se

zánikem míst v problematických oborech současně vznikají i nová pracovní místa v oborech jiných, ale s odlišnou požadovanou kvalifikací.

U strukturální nezaměstnanosti tedy hraje roli i geografické hledisko a migrace obyvatelstva. Strukturální nezaměstnanost představuje jednu ze zásadních příčin regionálních disparit. Vyspělé regiony se potýkají s nedostatkem kvalifikovaných zaměstnanců, zatímco v méně rozvinutých regionech je najít práci v daném oboru téměř nemožné. Je tedy možné nalézt uplatnění v určitém oboru, ale pouze v jiném regionu, než ze kterého uchazeči pochází. Zde je s ohledem na mobilitu pracovníků samozřejmě důležitá s tím spojená výše nákladů na dojíždění, funkčnost trhu s byty, neopominutelné jsou i faktory sociální a psychologické. Mezi specifickými důvody strukturální nezaměstnanosti jsou uváděny mzdové rigidity (Soukup, 2007). Při zapojování nových strojů či technologií nahrazujících lidskou práci do výroby vzniká nezaměstnanost technologická, kterou můžeme přiřadit do nezaměstnanosti strukturální.

K řešení strukturální nezaměstnanosti nepostačuje běžná stabilizační politika, ale je třeba využívat specifických nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. V regionech postižených výrazným úpadkem významných odvětví je možné uvést do praxe vhodnou regionální politiku s podporou přímých zahraničních investic, rozdíly mezi požadovanou a nabízenou kvalifikací pomohou odstraňovat vhodné rekvalifikační programy. Pro trh práce je nesmírně důležité, aby nabídka práce odpovídala aktuálním potřebám trhu. Strukturálním problémům může předcházet moderní systém vzdělávání, který splňuje aktuální požadavky na trhu práce a připravuje absolventy nejen teoreticky, ale umožňuje jim i získání praktických dovedností nezbytných pro uplatnění na trhu práce. Z regionálního hlediska jsou samozřejmě důležité i všeobecné podmínky, které usnadní migraci pracovních sil mezi jednotlivými regiony. Řešení strukturální nezaměstnanosti je náročné a vyžaduje dlouhodobý a systematický přístup.

Kromě výše uvedeného členění existují i další typy nezaměstnanosti. Např. nezaměstnanost sezónní, která má krátkodobý charakter. Dochází k ní v důsledku sezónních změn v nabídce zaměstnání nebo práce a můžeme ji pokládat za složku nezaměstnanosti frikční. Vyskytuje se v odvětvích, jejichž činnost je závislá na daném ročním období a počasí (zemědělství, stavebnictví) a v návazných odvětvích zpracovatelského průmyslu. Může být také ovlivněna kolísáním spotřeby během roku, svátky apod. Jedná se vcelku o přirozený jev, přičemž možným řešením některých problémů způsobených sezónní nezaměstnaností se může stát např. podporování celoročních prací. Konkrétně ve stavebnictví může úřad práce v zimních měsících zaměstnancům dočasně částečně nahradit mzdu, což je pro zaměstnavatele pozitivní i z pohledu nižší fluktuace zaměstnanců. Další možností je usnadnění činnosti v zimním období přispíváním na zimní ochranné pomůcky, technologie či přístroje schopné pracovat i v tomto období. Z důvodu sezónnosti může nastat problém při srovnávání dat o nezaměstnanosti mezi jednotlivými měsíci, kdy je nutné odstranit sezónní složku. U ročních průměrů samozřejmě tato srovnatelnost narušena není.

Protože určitá úroveň frikční a sezónní nezaměstnanosti je nevyhnutelná a dokonce žádoucí, plnou zaměstnanost nemůžeme definovat jako nulovou nezaměstnanost, což v kombinaci s obavou z inflačních tlaků vyústilo v definici plné zaměstnanosti ve výši 4-6 procent (Schiller, 2004). Jedná se o americkou učebnici a tedy odhad pro ekonomiku Spojených států. Nezaměstnanost skrytá zahrnuje osoby neregistrované na úřadech práce, které by ovšem pracovat chtěly nebo pracují, ale na pozicích s nižší nebo jinou než dosaženou kvalifikací. Sem často patří ženy v domácnosti, mladiství, osoby nucené odejít do předčasného důchodu, dále pak účastníci různých rekvalifikačních kurzů apod. V tomto stručném souhrnu byly vyjmenovány základní typy nezaměstnanosti, se kterými nejčastěji pracujeme.

3 PŘÍSTUP NEOKLASICKÉ EKONOMIE K OTÁZKÁM TRHU PRÁCE A NEZAMĚSTNANOSTI

V pohledu na existenci nezaměstnanosti a při hledání jejích příčin se v minulosti objevily odlišné přístupy. Můžeme zde nejprve stručně zhodnotit přístup neoklasický. Nabídku práce na trhu zastupují domácnosti a může být vyjádřena počtem odpracovaných hodin. Přičemž ochota pracovat vychází z předpokladu, že efekt plynoucí z práce je vyšší nebo v mezním případě roven nákladům souvisejícím s vykonáváním práce. Lidé pak uvažují, jak získaná mzda odpovídá počtu odpracovaných hodin a rozhodují se mezi prací a volným časem. Individuální nabídka práce je tedy ovlivněna výší reálné mzdové sazby, kdy s jejím nárůstem se zvyšuje i nabízené množství práce. S růstem mzdové sazby každá další hodina práce přináší vyšší mzdu a roste ochota déle pracovat na úkor volného času. Od určitého bodu se tento trend obrací a s růstem reálné mzdové sazby se poté naopak požadavky na volný čas zvyšují a dochází k omezování nabídky práce. Tento efekt se však projeví až od určité výše důchodu. Empirický výzkum Salvatoreho (2003) ohledně tvaru nabídky práce však vede k mírně odlišným závěrům. Salvatore zkoumal elasticitu nabídky práce (v několika kategoriích) v závislosti na rodinném stavu pracovníků ve Spojených státech. Ta vykazuje jisté rozdíly, ale celkově je podle jeho výzkumu elasticita nabídky práce na změnu mzdové sazby poměrně nízká a křivka nabídky práce téměř vertikální (Soukup 2007). Součtem všech individuálních nabídek práce poté získáme agregovanou nabídku práce, která je rostoucí. Růst reálných mezd sice vede ke snížení některých individuálních nabídek práce, ale tento pokles je převýšen příchodem nových osob na trh práce z kategorie ekonomicky neaktivních či migrantů ze zahraničí, viz. např. Soukup (2007).

Poptávka po práci představuje poptávku všech subjektů v ekonomice a určuje ji množství práce najímané firmami při různých úrovních mzdové sazby. Firmy budou ochotny najímat další práci dokud příjem z mezního produktu práce bude vyšší než mezní náklady na získání práce. Po jejich vyrovnání již nemají firmy o dodatečné jednotky práce zájem. K nákladům, které firmy vykazují v souvislosti se zaměstnáváním patří náklady na přijetí, mzdové náklady, daňové náklady, náklady na zaškolení, odvody na zdravotní a sociální pojištění apod. Z hlediska poptávky po práci je samozřejmě důležité také množství a vzájemný poměr ostatních výrobních faktorů. Poptávka po práci je do značné míry ovlivňována i produktivitou práce, kvalifikovaností pracovní síly, technologiemi i managementem.

V ideálním případě fungování trhu práce postaveném na neoklasickém konceptu by nedobrovolná nezaměstnanost vůbec neexistovala. Podobně jako na jiných trzích se zde střetává nabídka a poptávka a na jejich základě se utváří cena (mzda). Trh práce setrvává v rovnováze nebo se do ní velice rychle navrácí (díky pružnosti cen a mezd). Při rovnosti nabídky a poptávky by všichni, kdo hledají práci, práci za daných podmínek také našli. V reálné ekonomice jsou ovšem tyto tržní zákonitosti oslabovány prostřednictvím mnoha spolupůsobících faktorů. K oslabení či deformaci běžných tržních mechanismů na trhu práce přispívají (nejen z neoklasického pohledu):

- lidský faktor - neoddělitelnost práce od osobnosti člověka, který nezohledňuje jen její cenu (mzdu), ale i jiné skutečnosti, což zdůrazňuje např. Krebs (2007).
- nepružnost mezd (zejména směrem dolů) - Mzdy nereagují na změny v nabídce. a poptávce dostatečně pružně (např. firmy usilují o udržení kvalifikovaných zaměstnanců i za cenu vyšší než tržní mzdy, zaměstnanci preferují „jistotu“ stávajícího výdělků).
- segmentace trhu práce důsledkem odlišnosti pracovních pozic či regionální odlišnosti
- institucionalizace trhu práce prostřednictvím zákonů, nařízení apod.

- činnost odborů, která prostřednictvím kolektivního vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli tlačí na nárůst mezd (s proinflačními riziky).
- zásahy státu na trhu práce (minimální mzda, dávky v nezaměstnanosti apod.) - Zásahy na trhu práce vedou k adaptaci ekonomických subjektů, přičemž nepeněžní toky není jednoduché sledovat.

V souvislosti s pokusy o vysvětlení přetrvávající nezaměstnanosti se objevují koncepty postavené na její jisté přirozené míře, vycházející z předpokladu, že existuje určitá dlouhodobě stabilní úroveň nezaměstnanosti, tzv. přirozená míra nezaměstnanosti (pojem zavedený Miltonem Friedmanem v roce 1967). Na každém jednotlivci závisí, zda zaměstnání za nabídnutou mzdu přijme či nepřijme. Mezi faktory, které ovlivňují výši nezaměstnanosti patří nastavení podpor v nezaměstnanosti, přičemž např. podle neoklasického pohledu platí, že benevolentnější systém a vyšší podpory v nezaměstnanosti odrazují od hledání práce. Toto oslabování odpovědnosti za vlastní ekonomický vývoj příliš štědrým sociálním systémem bývá neoklasickou ekonomikou označováno jako morální hazard (moral hazard). Naopak necitlivý sociální systém ohrožuje sociální a politickou stabilitu společnosti (Jurečka, 2010). Některé empirické studie ovšem tyto obecné závěry částečně zpochybňují. Např. Pissarides (1999) upozorňuje na fakt, že není podloženo, že rostoucí podpory v nezaměstnanosti samy o sobě automaticky povedou k vyšší nezaměstnanosti (bez existence nějakého negativního agregátního šoku) a ani vztah délky vyplácené podpory v nezaměstnanosti s následnou výší nezaměstnanosti jím nebyl zhodnocen jako příliš významný.

Vraťme se nyní k přirozené míře nezaměstnanosti. Ta dle ekonomické teorie nastává v ekonomice setrvávající na úrovni potenciálního produktu. Zahrnuje nezaměstnanost frikční i strukturální (Burda, Wyplosz, 2003). U frikční i strukturální nezaměstnanosti existuje rovnost mezi celkovým počtem volných míst a počtem osob hledajících práci, proto jsou obě považovány za součást přirozené míry nezaměstnanosti (Soukup, 2007). Naopak v přirozené míře není zahrnuta složka cyklická. Skutečná míra nezaměstnanosti kolísá kolem přirozené míry nezaměstnanosti. Představuje rovnováhu jednotlivých segmentů na pracovním trhu.

Jedná se o nejnižší a v podstatě nevyhnutelnou míru nezaměstnanosti, kterou může stabilní hospodářství očekávat (Buchtová, 2002). Ale např. Mankiw (2000) uvádí, že použité slovo přirozená vůbec neznamená, její nevyhnutelnost či jakousi vhodnou míru, ale podstatné je to, že se nezaměstnanost od této míry v dlouhém období neodchyluje. Můžeme ji jen odhadovat na základě změn v nezaměstnanosti v konkrétní ekonomice za období průběhu několika hospodářských cyklů (jako určitý stabilní dlouhodobý průměr). Schiller (2004) předpokládá ve Spojených státech její výši okolo 4-6 procent. Její výše je ovlivněna ekonomickými i dalšími faktory jako jsou pružnost trhu práce a související otázky pracovní migrace, zaměstnávání cizinců, demografická struktura obyvatelstva či existence a štedrost sociálního systému. Holman (2002) uvádí, že v zemích Evropské unie dosahuje přirozená míra nezaměstnanosti vyšších hodnot než v USA a v Japonsku, kdy podstatnou příčinu spatřuje právě ve štedrosti evropských sociálních dávek.

Podle „ideálního“ modelu trhu práce neoklasické teorie by tedy trh práce měl být neustále v rovnováze, přičemž ani osoby, které ztratily zaměstnání, se nestávají nezaměstnanými. Pracovník, který práci ztratil, tak okamžitě při dané tržní mzdě najde novou. Toto ovšem vychází z předpokladu, že všechny práce by byly shodné (homogenita práce), pracovníci by měli shodné preference i schopnosti a že existují pružné mzdy. Ve skutečnosti jsou preference i schopnosti jednotlivých pracovníků velmi odlišné, stejně jako jednotlivé pracovní pozice. Vyhledávání zaměstnanců i hledání práce ale reálně vyžaduje určitý čas. Nezaměstnanost je tedy zapříčiněna dočasnou nerovnováhou mezi nabídkou a poptávkou na trhu práce. V důsledku pohybu reálné mzdy se tato nerovnováha odstraňuje a trh práce směřuje zpět ke svému rovnovážnému stavu. K nezaměstnanosti může vést nepružnost nabídky na trhu práce vzhledem k měnící se poptávce, související s malou informovaností

o volných pracovních místech, malou ochotou k mobilitě pracovníků či neochotou přijmout zhoršené (především mzdové) podmínky (Jurečka, 2010).

4 KEYNESOVSKÝ PŘÍNOS K TEORII TRHU PRÁCE A NEZAMĚSTNANOSTI

Keynesovým přínosem v teorii nezaměstnanosti je hlubší rozpracování problematiky nedobrovolné nezaměstnanosti. Keynesovský přístup vychází z uznání nedobrovolné nezaměstnanosti, kdy se nejedná o snahu vyhybat se práci nebo neochotu pracovat za nepříznivých mzdových podmínek. K nedobrovolné nezaměstnanosti dochází v situaci, kdy část pracovníků nenachází práci, i když jsou ochotni pracovat za nižší mzdu, než která převažuje u práce v zaměstnáních se stejnou kvalifikací (Lindbeck 1992).

Podle keynesovské teorie existují dvě příčiny způsobující nezaměstnanost:

- 1 chronicky nedostatečná agregátní poptávka (nedostatečná kupní síla a omezování sklonu k investicím)
- 2 technologický pokrok, který vytlačuje živou práci.

Agregátní poptávka v ekonomice tedy není dostatečně velká k tomu, aby zajistila plnou zaměstnanost. Další zdůrazňovanou příčinou je technologická nezaměstnanost spojená se zaváděním nových technologií méně náročných na lidskou práci. Řešením problematiky nezaměstnanosti není jen cesta čistého tržního mechanismu, ale podle keynesovské teorie též státní intervence do ekonomiky. Keynes (1963) svoji teorii postavil na myšlence, že trh je vnitřně nestabilní, v ekonomice vznikají tendence ke vzniku recese a chronické nedobrovolné nezaměstnanosti a pro stabilizaci ekonomiky je nezbytné využívat i makroekonomickou politiku státu. Ovšem stát by neměl narušit osobní svobody, nedotknutelnost soukromého vlastnictví či dalších základních principů tržní ekonomiky.

Ještě se nyní vraťme k nezaměstnanosti dobrovolné a nedobrovolné. U dobrovolné nezaměstnanosti se jedná o osoby na pracovním trhu odmítající pracovat při dané ceně práce (současné výši tržní mzdy). Tyto osoby tedy práci nemají a ani ji aktivně nehledají. Z dnešního pohledu můžeme dobrovolně nezaměstnané přiřadit mezi ekonomicky neaktivní obyvatelstvo (Lindbeck, 1994). Nezaměstnanost nedobrovolná pak vzniká v důsledku převisu počtu uchazečů o pracovní místo nad počtem volných pracovních míst, tedy když nabídka na trhu práce převyšuje poptávku. Příčiny této nerovnováhy lze spatřovat v následujících faktorech:

- nedostatečná pružnost či strnulost mezd (směrem dolů),
- heterogenost pracovní síly (rozdílné kvalifikace a zkušenosti vedou ke vzniku
- přebytku či nedostatku pracovníků v jistých oborech),
- výše informačních nákladů,
- izolovaná pozice daného specifického trhu (malá závislost na vnějších faktorech).

Často akcentován je zmíněný faktor nedostatečné pružnosti mezd. Jedná se o již zmiňovaný proces institucionalizace trhu práce prostřednictvím zákonů, nařízení, vyjednávání odborů, zaměstnavatelů a vlády o mzdách apod. Kolektivní vyjednávání, na základě kterého se dohaduje nárůst nominálních mezd na delší období dopředu, pak může za určité situace (negativní šok) vést k tomu, že reálné mzdy převýší svoji rovnovážnou úroveň a dojde k nárůstu nezaměstnanosti (protože zaměstnanci zastoupení odbory se proti jejich snížení samozřejmě budou bránit). Závěrem je možno zmínit ekonoma Kaneckého (1943), jehož některé závěry byly blízké keynesovským myšlenkám, a který popsal inverzní vztah produktivity práce a zaměstnanosti. Na jeho dílo navazuje postkeynesovská ekonomie.

ZÁVĚR

Základ keynesovské analýzy změn v nezaměstnanosti představují změny v agregátní poptávce. Zatímco v neoklasickém pojetí jsme se trvale pohybovali na úrovni plné zaměstnanosti, což je čirá fikce, dle keynesovců již snížení reálných mezd vyústí ve zvýšení zaměstnanosti pouze v tom případě, že nepoklesne agregátní poptávka. Výzkum nezaměstnanosti v zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj ukazuje, že nedostatečná poptávka může vysvětlit, proč míry nezaměstnanosti vzrostly, ale již zcela nedostačuje k vysvětlení proč nezaměstnanost přetrvává i po skončení recese (Gowland, 1990). Výše ekonomických a sociálních nákladů souvisejících s nezaměstnaností je značná. Nejedná se jen o přímé výdaje na vyplácení podpory v nezaměstnanosti plynoucí ze sociálního zabezpečení, ale také nižší příjmy z daní z příjmu, růst chudoby, kriminality, zvýšení zátěže na poskytované sociální služby apod. Proto je podstatné trendy v této oblasti nadále pozorně sledovat a hledat příčiny daného vývoje a jejich hlubší vysvětlení v ekonomické teorii. Ukazuje se, že vysvětlení vzniku nezaměstnanosti je v obou hodnocených přístupech ekonomické teorie nedostatečným, ať už na základě nereálných předpokladů či nedostatečného zohlednění dalších klíčových faktorů, které se na jejím utváření dlouhodobě podílejí. Proto je třeba pozornost soustředit na moderní směry v rámci konzervativní ekonomie (škola racionálních očekávání aj.) nebo navazujících post- či neokeynesovské teorie disponující mnohdy velmi odlišným pohledem na otázky trhu práce a nezaměstnanosti, který je bližší dnešní ekonomické realitě.

Literatura:

- BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost : psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, 2002. 236 s. ISBN 80-247-9006-8.
- BURDA, V. a kol. *Lidské zdroje v České republice 2003*. Praha: Národní vzdělávací fond, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2003. 239 s. ISBN 80-86728-06-4.
- FELDERER, B., HOMBURG, S. *Makroekonomika a nová makroekonomika*. Bratislava: Elita 1995. ISBN 80-85323-87-7.
- GOWLAND, D. H. a kol. *Understanding Macroeconomics*. Worchester: Billing and Sons. 1990. 250 s. ISBN 1-85278-326-5.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie. Základní kurs*. 1. vyd. Slaný: Melandrium, 2000. 320 s. ISBN 80-86175-10-3.
- JUREČKA, V. a kol. *Makroekonomie*. Praha. Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3258-9.
- KALECKI, M. *Political Aspects of Full Employment*. [online]. 1943. Available from: <http://www.cfeps.org/ss2006/readings/Courvisanos_c.pdf>.
- KEYNES, J. M. *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1963. 388 s.
- KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4.vydání. Praha: ASPI, 2007. 503 s. ISBN 978-80-7357-276-1.
- MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2000. 768 s. ISBN 80-7169-891-1.
- McCONNEL a kol. *Contemporary Labour Economics*. 5.vyd. Boston: Irwin/McGaw-Hill, 1999. ISBN 9780072978605.
- PISSARIDES, C. A. Policy Influences on Unemployment : The European Experience. *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 46, No. 4, Sept. 1999, s. 389-418.
- SALVATORE, D. *Microeconomics : Theory and Applications*. 4. vydání. New York: Oxford University Press. 2003. ISBN 019513995X.

SCHILLER, B. R. *Makroekonomie dnes*, 1. vyd. Brno: Computer Press, 2004. s. 412. ISBN 80-251-0169-X.

SOUKUP, J. a kol. *Makroekonomie : moderní přístup*. Praha: Management press. 2007. 516 s. ISBN 978-80-7561-174-4.

Ing. Milan Palát, Ph.D.

Mendelova univerzita v Brně,
Provozně ekonomická fakulta, ústav ekonomie
Zemědělská 1, 613 00 Brno
mpalat@mendelu.cz

Doručeno redakci: 5. 5. 2011

Recenzováno: 22. 8. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

NEOCLASSICAL AND KEYNESIAN APPROACHES TO LABOUR MARKETS: DRAWBACKS AND CONTRIBUTIONS

Milan Palát

Karel Englis College, Sujanova square 356/1, 602 00 Brno. mpalat@mendelu.cz

Abstract

Problems of the labour market and unemployment represent one of the long-term problems, which occupies mind of economists and policy makers throughout the world. Labour is among the primary production factors but it has its specific features. This article aims to critically evaluate the traditional views on the functioning of labour markets in the market economy used to explain the potential causes of unemployment. The formation of real wages through the interaction of supply and demand in the labour market and behaviour of economic agents in the labour market and its causes from different points of view of economic thought have been assessed. Explanation of unemployment in both of assessed approaches to economic theory is inadequate, based on unrealistic assumptions or not taking into account other key factors of its formation in the long-term. Therefore, it is crucial to focus on modern trends in conservative economics that are closer to the current economic reality.

Key words: labour market, unemployment, neoclassical theory, Keynesian approach

JEL Classification: B20

ÚSTAVNÍ A MEZINÁRODNĚPRÁVNÍ ZÁKLADY POSTAVENÍ JEDNOTLIVCE V GHANĚ

Filip Rigel

ÚVOD

Vlna demokratizace, která po rozpadu bipolárního světa zasáhla Afriku, přinesla také zásadní změny v právním postavení jednotlivce a garanci jeho svobody. To vše je významně ovlivněno nejen národním právním prostředím, ale také kontinentálními a globálními právními dokumenty. Následováním příklad pro zmíněný kontinent v tomto ohledu představuje Ghana. Příspěvek je ilustrací diverzifikovaného pojetí obecných principů základních práv a svobod v mezinárodním prostředí, s kterými se seznamují studenti VŠKE v předmětu Mezinárodní právo veřejné, soukromé a obchodní.

1 ZÁKLADNÍ PRÁVA A SVOBODY

Zakotvení základních práv a svobod je nedílnou součástí moderních ústavních dokumentů. Úprava této materie vymezuje jednak vztah státní moci k jedinci obecně (princip legality, rovnosti a nediskriminace), dále autonomní prostory jednotlivce chráněné před zásahy státní moci (liberální stát), možnosti jedince podílet se na správě veřejných záležitostí (demokratický stát), v některých případech i úkoly státu poskytovat jednotlivci nějaké plnění (sociální stát) a také poskytovat individuální právní prostředky, jimiž se proti zásahům veřejné sféry může bránit (právní stát). V souhrnu pak moderní stát dostává přídomek *stát základních práv* (Filip 2001: 48).

V Ghaně jsou základní práva a svobody deklarovány jak v dokumentech mezinárodního práva, k nimž Ghana přistoupila, tak pochopitelně i v rovině národní. Na půdě Organizace spojených národů, jejímž je Ghana členem již od 8. března 1957, vznikla Všeobecná deklarace lidských práv, přijatá 10. prosince 1948. Deklarace je nezávazný dokument, který však má z hlediska mezinárodního práva povahu mezinárodního obyčeje (Malenovský 2004: 165). Na deklaraci navazují dva další dokumenty, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. K oběma paktům z roku 1966 Ghana přistoupila poměrně dost pozdě, až 7. září 2000. Zatímco řečená deklarace se pojí s jednotlivou osobou (lidská práva jsou vnímána jako práva individuální a deklarace se i formulačně obrací k jednotlivcům), oba pakty se obracejí na státy a ty jsou z nich zavázány. Vedle zmíněných dokumentů, které se věnují celé problematice lidských práv v její úplnosti, přistoupila Ghana k řadě dalších lidskoprávních smluv, které – ač jsou z teritoriálního hlediska všeobecné – zakotvují jen určitou pasáž z lidskoprávní materie.

V Africe – podobně jako v Evropě a Americe (a na rozdíl od heterogenní Asie) – existují rovněž kontinentální instrumenty ochrany lidských práv s obecnou působností. Zatímco Charta Organizace africké jednoty, podepsaná 25. května 1963 (Ghana byla zakládajícím členem), se dotýkala především otázky antikolonialismu, hospodářského a sociálního rozvoje, Africká charta práv člověka a národů, zrozená rovněž na půdě Organizace africké jednoty, je již dokumentem ryze lidskoprávním. Odvolává se na ni výslovně též čl. 3 písm. h) Zakládacího aktu Africké unie, která na přelomu tisíciletí Organizaci africké jednoty nahradila. Rovněž v případě Africké unie je Ghana zakládajícím členem.

Africká charta práv člověka a národů byla přijata v Nairobi dne 28. června 1981 a v platnost vstoupila 21. října 1986 (Ghana je taktéž smluvní stranou) a je známa rovněž pod názvem *Banjulská charta*. Posléze byla doplněna ještě *Maputským protokolem o právech žen*

(tento dokument nemá zdaleka tolik smluvních stran, Ghana jej však signovala i ratifikovala). V systematice dokumentu je dána přednost právům národů (a skupin) před právy jedince. Tato skutečnost není jen přežitkem antikoloniálního postoje (právo národů je koncipováno jako právo na nezávislost, nikoliv na iredentu a partikularismus), ale též výrazem afrického kolektivismu. Evropskou koncepci lidských práv nelze bez dalšího v Africe nalézt. V africkém pojetí komunity je individuum sevřeno sítí pout, která jej pojí s rodinou, kmenem či etnickou skupinou, do těchto skupin nepatří jen živí, ale též mrtví, věci a duchové (k tomu blíže Hungr 2003: 301). Poměr mezi skupinou a jednotlivcem je chápán na rozdíl od Evropy harmonicky. Právním důsledkem tohoto pojetí jsou vzájemná práva a také povinnosti jednotlivce a společenství. Základní povinnost je vnímána jako druhá strana téže mince, na níž se nachází i základní právo. Vedle skutečnosti, že zakotvuje základní povinnosti a vedle svého kolektivistického pojetí, je Banjulská charta oproti jiným dokumentům specifická také svým katalogem. Ačkoliv lze většinu individuálních práv nalézt i v evropském (a americkém) pojetí, chybí tomu africkému např. zakotvení respektu k soukromému životu, přebývá naopak právo na veřejný přístup k veřejnému majetku a veřejným službám (blíže Sudre 1997: 87–91 a literatura tam uvedená).

Mechanismus ochrany uvedených práv byl donedávna poměrně slabý. Interpretem a ochráncem práv deklarovaných v Banjulské chartě byla Africká komise pro práva člověka a národů. Ta nicméně nedisponovala silnými pravomocemi. Činila monitoring dodržování práv v afrických zemích, vydávala pozorovací zprávy a byla zřízena k přijímání stížností jednotlivců o porušení jejich práv či práv skupin (reálně šlo spíše o upozornění na vzniklou situaci). Po zřízení Afrického soudu pro práva člověka a národů (k čemuž došlo dodatkovým protokolem přijatým v roce 1998 a účinným od roku 2004) se pozice komise měla poněkud proměnit – napříště měla být orgánem připravujícím podklady pro soud. Komise a soud mají být komplementárními orgány lidskoprávní ochrany v Africe (čl. 2 dodatkového protokolu). Realita je však taková, že dlouhou dobu soud neřešil žádný případ; první (a dlouho jediný) rozsudek vydal dne 15. prosince 2009, avšak v něm toliko deklaroval nedostatek pravomoci rozhodnout (Němčák 2010). To je dáno především tím, že stran protokolu je stále poměrně málo (jen 24 z 53 členů Africké unie, navíc pouze 2 – Mali a Burkina Faso – garantují právo obrátit se na soud i jednotlivci a občanskému sdružení), podobně není vyjasněn ani vztah komise a soudu (Wachira 2008: 2), ačkoliv oba orgány mají zájem si své role vzájemně ujasnit (Němčák 2010). Soud tak sice má své sídlo (tanzanijská Arusha) a je personálně obsazen (místopředsedkyní soudu je Ghaňanka Sophia A. B. Akuffo), ale prakticky doposud nesoudí. Jeho existence je také ohrožena tím, že se státy sdružené v Africké unii dohodly na protokolu o sloučení soudu s Africkým soudním dvorem, ačkoliv tento protokol ratifikovaly doposud pouze dva státy z patnácti potřebných (Němčák 2010).

Základní lidská práva a svobody jsou garantována pochopitelně i v rovině ústavní. Pátá hlava Ústavy zakotvuje jak práva základní práva v užším slova smyslu, právo na spravedlivý proces, práva politická, práva menšin, tak i práva hospodářská, sociální a kulturní. Zavazuje orgány všech složek státní moci uvedená práva respektovat a soudy pověřuje jejich ochranou. Lidská práva se zaručují bez rozdílu rasy, místa původu, politického smýšlení, barvy pleti, náboženství, vyznání či pohlaví. Některá z nich mohou být omezena dočasně v době, kdy je v zemi vyhlášen (prezidentem a za následné confirmace parlamentem) stav nouze. Všechny osoby v Ghaně, nositelé uvedených práv, jsou povinny respektovat tatáž práva druhých osob (čl. 12).

Na rozdíl od evropského pojetí lidských práv je umožněn trest smrti, který je v Ghaně výjimkou z garantovaného práva na život, jímž katalog práv tradičně začíná, jakožto z práva, jež všechna ostatní lidská práva fakticky podmiňuje. Dále katalog v logickém sledu obsahuje garanci osobní svobody, která může být omezena jen v případech předpokládaných Ústavou a za podmínek v ní stanovených. V tomto směru soudy čtvrté republiky zamezily praxi známé

za předchozího vojenského režimu, kdy bylo možno za účelem trestního stíhání zadržet i příbuzné hledaných osob (Quashigah 2007: 26).

V katalogu následuje ochrana lidské důstojnosti a práva z tohoto axiomu vyplývající, dále princip rovnosti a zákazu diskriminace, právo vlastnit majetek, svoboda svědomí, myšlení a víry (včetně jejích vnějších projevů – náboženství) a svoboda pohybu. Konceptně ovšem není zakotvena ochrana soukromého, osobního a rodinného života (s výjimkou majetkového uspořádání mezi manžely a práv dětí).

Také právo na spravedlivý proces (*fair trial* – čl. 19) je v Ústavě upraveno jinak, než jej známe z evropského pojetí lidských práv. Zásadní rozdíl tkví především ve skutečnosti, že se týká toliko soudnictví trestního (ostatní větve soudnictví – civilní a správní – nejsou v tomto smyslu vzpomenuy). Ústava ale garantuje právo na soudní přezkum rozhodnutí a jiných aktů správních orgánů (správní soudnictví).

I výčet politických práv začíná tím právem, které ostatní práva dané kategorie podmiňuje – je jím svoboda projevu. Druhou stranou mince pak je právo na informace. Typickými politickými právy jsou i právo shromažďovací (které je vlastně specifickou možností projevovat názory na veřejných akcích – demonstracích, průvodech či manifestacích) a právo sdružovací, které je na rozdíl od časově omezeného shromáždění formou dlouhodobější. Pod toto právo je rovněž zahrnuto sdružování v odborech. Specifickým sdružením jsou pak politické strany, které nespádají pod obecné sdružovací právo, neboť právo být členem politické strany je na rozdíl od členství v jiných spolcích garantováno jen ghanským státním občanům. Naopak katalog neobsahuje další z rodiny politických práv – obecné právo petiční. Hlasovací a volební právo a právo na přístup k voleným a jiným funkcím pak není zahrnuto do hlavy páté, upravující materii základních lidských práv a svobod, nýbrž je zařazeno do hlavy sedmé, nazvané *Reprezentace lidu*.

Mezi hospodářskými, kulturními a sociálními právy, která jsou z povahy věci podmíněna ekonomickým rozvojem státu, má ústřední postavení právo na práci, odměnu za ni a odpovídající pracovní podmínky (chybí ovšem právo na svobodné podnikání). Rozsáhle je upraveno právo na rovný přístup ke vzdělání. Základní školství je povinné a je poskytováno bezplatně. Stát se rovněž zavazuje podporovat plnou gramotnost. V tomto směru se Ghana hlásí k modernímu a univerzálnímu pojetí lidských práv také tím, že sice garantuje svobodu všech kulturních, jazykových a náboženských tradic, avšak významným omezením je zákaz takových rituálů, které jsou proti ideálům humanity či jsou zraňující po fyzické nebo mentální stránce. Přes šíři a detailnost některých práv dané kategorie chybí ústavní zakotvení práva na hmotné zabezpečení ve stáří, ochranu zdraví či příznivé životní prostředí.

Rovněž katalog práv menšin a jiných skupin je poměrně obsáhlý a podrobný, nicméně překvapí absence zakotvení nejtypičtějšího z práv tohoto druhu – práva národnostních a etnických minorit. To je patrně dáno právě snahou o upevnění národního státu bez etnických či tribálních partikularismů. Naopak rozsáhle jsou zakotvena práva matek, dětí a postižených osob.

Skutečnost, že některá práva, která jsou běžnou součástí katalogů lidských práv po celém světě, nejsou kodifikována, neznamená ještě, že by jim nemohla být poskytnuta ochrana. Podle čl. 33 odst. 5 Ústavy totiž platí, že práva, povinnosti a svobody ve smyslu páté hlavy nevylučují jiná, výslovně nezmíněná práva, která jsou neodmyslitelně spjata s demokracií a ochranou svobody a lidské důstojnosti.

2 STÁTNÍ OBČANSTVÍ

Vedle garance základních práv je pouto mezi občanem a státem realizováno prostřednictvím institutu státního občanství. Podrobnost ghanské Ústavy se projevuje i v úpravě státního občanství, která je pojata značně zešíroka a zabývá se i otázkami, které jsou zpravidla

ponechány k úpravě (prováděcímu) zákonu. Občanství lze obecně nabýt buď originárně (přímo od státu), anebo derivativně (rovněž pochopitelně od státu, nicméně odvozeně od občanství někoho jiného, typicky např. rodiče). Pod první skupinu spadá např. nalezení na území Ghany, pokud je nalezenému dítěti ne více než 7 let věku. Pak se předpokládá, že jde od narození o státního občana Ghany. V této souvislosti poznamenejme, že může vyvstat problém s určením věku nalezence. Tato otázka však již není řešena v ústavní rovině. Přímo od státu získává občanství – splní-li pro to podmínky – rovněž ten, kdo o ně požádá. Naturalizace je obvyklým způsobem nabytí občanství, zpravidla bývá vázána na rozličné podmínky, jako je např. doba trvalého pobytu na státním území. V Eritrey je tato doba dlouhých 20 let, v Ghaně však v ústavní rovině zakotvena není vůbec. Požadována je jen znalost některého z místních jazyků (mluvit a rozumět, nikoliv již psát).

Nejtypičtějším odvozeným nabytím státního občanství je narození. Ghanským občanem se stává každé dítě (lhostejno kde narozené), pakliže jeden z jeho rodičů či prarodičů (odvozuje-li Ústava nabytí občanství narozením od prarodičů, můžeme to chápat jako typický projev širšího vnímání rodiny v Africe) disponuje či disponoval občanstvím tohoto státu. Obdobné účinky má i osvojení – pokud dítě neghanského občanství je do věku 16 let adoptováno rodiči, z nichž alespoň jeden disponuje občanstvím, nabývá i osvojenec státní občanství. Nárok na občanství vzniká také uzavřením sňatku s ghanským státním příslušníkem (co do pohlaví není činěno rozdílu, zda je muž či žena cizincem nebo občanem). Tato skutečnost není zcela obvyklá ve vyspělých zemích s vysokým přistěhovalectvím (tam je sňatek jen důvodem pro snazší naturalizaci), nicméně země, které tyto problémy nemají, takový model zpravidla volí. Ústava se dokonce zabývá i situací, kdy dojde k anulaci manželství – i v takovém případě si lze již jednou nabyté občanství ponechat.

Ztráta ghanského občanství vychází koncepčně ze zásady zákazu bipolitismu. Pokud se osoba starší 21 let rozhodne pro jiné občanství (to neplatí v případě zisku cizího občanství sňatkem), pozbývá občanství ghanské. Vedle toho může být osoba ghanského občanství soudem zbavena, pokud je nabyta jinak než narozením. K tomu může dojít tehdy, pakliže taková osoba ohrožuje bezpečnost státu nebo poškozují veřejnou morálku či veřejný zájem. Totéž platí i pro případy, kdy státní občanství bylo nabyto podvodně.

Ústava také v čl. 266 stanoví, že žádná osoba, která není státním občanem Ghany, nesmí v zemi nabývat do vlastnictví pozemky. Jakákoliv smlouva, která by toto pravidlo porušovala, je *ex constitutione* neplatná. Státní občan jiného státu také nesmí získat pozemek v Ghaně do nájmu, jehož doba by byla sjednána na více než padesát let. Pokud byl státní občan jiného státu vlastníkem pozemku v Ghaně ke dni 22. srpna 1969, mění se přímo z Ústavy jeho vlastnické právo na právo nájmu v délce trvání padesáti let, a to počítáno právě od 22. srpna 1969. Jde o ustanovení evidentně retroaktivní. Ústava sice ve svém čl. 107 písm. b) retroaktivitu zakazuje, avšak sama o sobě se jí v čl. 266 odst. 3 dopouští.

ZÁVĚR

Pokud jde o reálný stav dodržování v různých katalozích zakotvených základních práv, panuje v Ghaně jedna z nejlepších situací v celé Africe. Ghana byla vždy v lecčems oproti zbytku Afriky napřed. Jako první získala nezávislost, jako jedna z prvních upadla do autoritářství a vojenských režimů a jako jedna z prvních provedla demokratizaci. Snad je nynější stabilita v tomto ohledu předzvěstí i pro celou Afriku.

Literatura

FILIP, J. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. 2. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

HUNGR, P. - KALVODOVÁ, V. *Afroasijské právní kultury*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště právu českému*. 4. opravené a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2004.

NĚMČÁK, V. „Cesta k prvnímu rozsudku Afrického soudu pro lidská práva“ *Jiné právo*. 2010. Dostupné na: <http://jinepravo.blogspot.com/2010/4/vitezslav-nemcak-cesta-k-prvniimu.html>.

QUASHIGAH, K. „Trends in the promotion and protection of human rights under the 1992 Constitution“ In *Ghana: One Decade of the Liberal State*. Ed. K. Boafo-Arthur. Dakar: Codesria, 2007, pp21–48.

WACHIRA, G. M. *African Court on Human and Peoples' Rights and Freedoms: Ten years on and still no justice*. London: Minority Rights Group International, 2008.

SUDRE, F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997.

JUDr. Mgr. Filip Rigel

Vysoká škola Karla Engliše
Ústav práva
e-mail: filip.rigel@vske.cz

Doručeno redakci: 2. 9. 2011

Recenzováno: 16. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

CONSTITUTIONAL AND INTERNATIONAL FOUNDATIONS OF THE STATUS OF INDIVIDUALS IN GHANA

Filip Rigel

Karel Englis College, Sujanova square 356/1, 602 00 Brno, Czech Republic. filip.rigel@vske.cz

Abstract

Ghana is one of the most developed and democratic states in Africa. Ghana is a presidential republic, where the president is both head of state and head of the Cabinet. The Constitution establishes the system of so-called checks and balances which means that the state power is shared between a President, a unicameral Parliament and an independent judiciary. The paper deals with the legal framework of the human rights and citizenship in Ghana.

Key words: Africa, Ghana, Citizenship, Human Rights

JEL Classification: K 33

AKTUÁLNÍ TRENDY VE VÝUCE A PRAXI MANAGEMENTU

Vítězslav Stodůlka

ÚVOD

Management je teoretická disciplína spojená s praktickou činností, která využívá poznatků společenských a přírodních věd. Tato disciplína se buduje na základě premis (tvrzení od kterých odvozujeme obecné zásady) a paradigmata managementu. Premisy rozhodují o tom, co se v daném oboru považuje za realitu nebo zobecnění, blíží se realitě. Vzhledem k tomu, že management patří do společenských věd, ve kterých dochází k neustálým změnám a to jak přímo ve společnosti tak i v poznání, platnost premis tímto není trvalá, ale mění se společně se společenským vývojem a příslušným stupněm poznání. S tím je spojena příprava řídicích pracovníků na všech stupních řízení. V odborných materiálech, v diskusích na odborných seminářích a konferencích se objevují tvrzení, že dnešní manažerské programy nedokáží poskytovat užitečné dovednosti, připravit vedoucí pracovníky (vůdce), vštípit jim normy etického chování. Příčinou, podle těchto materiálů, je model akademické excelence, který vychází z chybného předpokladu, že management je akademická disciplína, jako jsou přírodní vědy. Avšak management je profesní disciplína, jako jsou práva, či medicína, která využívá pro svá tvrzení a odůvodnění metody vědeckých disciplín. Absolvent musí být připraven do praxe podle požadavků zákazníka, a tím je společnost. Hodnocení školy, fakulty, či ústavu nemůže pak být založeno jen na počtu článků v různě uznávaných časopisech, počtech vědeckých úkolů nebo projektů, ale především na úspěšném uplatnění absolventů v praxi, jejich přípravě pro praktickou činnost a spokojenosti firem a organizací s novými pracovníky.

1 TRENDY MANAGEMENTU

Tvrzení, která se ještě v 80. a 90. letech minulého století považovala za realitu nebo se realitě přibližovala a podle kterých se psala vědecká díla, učebnice a prováděla se výuka jsou postupně překonávána a vytvářejí se nové premisy, které odrážejí současnou realitu.

Nejstarší premisou (tvrzením), která je již překonána je, že pojem management se vztahuje jen na podnikový management. Přitom ještě nedávno se toto tvrzení bralo jako základ ve světě managementu. Dnes je jasné, že management podniku a neziskové organizace se sice od sebe liší, ale rozdíly nejsou zase tak závratné, aby obecné zásady nebyly stejné. Všeobecně platí, že management je specifickým a charakteristickým nástrojem doslova každé organizace, a tím pádem platí tvrzení, že řídicí pracovník se bez základních znalostí obecného managementu a následně specifických přípravy neobejde. Specifikace je ovlivněna požadavky 21. století. Zde patří inovace manažerského myšlení, zejména proaktivní jednání manažerů v podmínkách chaosu, procesní integrace dříve fragmentovaných činností a kooperující organizačních jednotek nejen v měřítku národním, ale zejména nadnárodním.

Další překonanou premisou je, že existuje nebo by měla existovat jen jedna správná organizace. Potřebu formální organizace ukázala první světová válka, která však také prezentovala, že Fayolova funkční struktura není vždy tou jedinou správnou organizací. Brzy na to přišla ke slovu potřeba decentralizace a v poslední době jsme dospěli k vyhlášení „týmů“, jako jediné správné tvorby organizace. Ukazuje se, že jediná správná organizace neexistuje. Rozškrtávání na různé typy organizačních struktur existuje jen v učebnicích, ale praxe ukazuje, že existují různé organizace s evidentními přednostmi i zápory, s různým omezením svých možností a sloužící k různému použití. Někdy je potřeba striktně funkční organizace, někdy zase upřednostňujeme týmovou práci a mnohdy je nejvýhodnější kombinace různých typů organizace. Organizace se může měnit nejen podle cílů, ale i

v časovém horizontu plnění dílčích úkolů. Existují určité organizační principy, které mají obecnou platnost. Takovým principem je průhlednost organizace, pravomoc konečného rozhodnutí, každý má mít jen jednoho pána (což zejména u maticových organizačních struktur lze těžce splnit), plošnost organizace, aby mohla rychle reagovat na změny a rozhodnutí nemusela procházet jednotlivými stupni řízení. Organizační struktura je nezbytná, ale management musí hledat, vyvíjet a testovat organizaci, která odpovídá stanovenému úkolu. Státní správa je však v tomto nejvíce konzervativní, řekněme hned po univerzitních typech organizací. Neustále se drží liniově – štábního typu organizace s přísným direktivním, někdy až autokratickým způsobem řízení. Přitom s rozvojem digitálních forem komunikace a kooperace se nabízí možnost uvolňování strukturních forem, vytváření navzájem propojených sítí, odstranění někdy až umělé vytvořené specializace a tím snížení stavu administrativně byrokratického aparátu. Všeobecně lze očekávat rozvoj virtuálního podnikání a v něm působení vzájemně kooperujících dynamických týmů s plným využitím IS/IT při sdílení znalostí a vědomostí.

S organizačními strukturami je spojená další premisa a to, že existuje jen jediná správná metoda řízení lidí, o kterou se opíral Mc Gregor. Toto tvrzení již bylo vyvráceno Maslowovou teorií a dalšími, kdy je jasně prokázáno, že různé lidi je potřebné řídit různými metodami. V současné době, v mnohých odborných textech a publikacích, je dáváno do popředí šest stylů vedení lidí, které jsou nejvíce používány manažery k motivování, odměňování, řízení a rozvoji lidí. Nejlepší styl vedení (leadershipu) neexistuje, tak jak neexistuje jen jedna správná metoda. Každý z šesti stylů má své silné stránky a svá omezení. Ti nejlepší a nejefektivnější manažeři (vůdci) si dokázali osvojit všech šest vůdcovských stylů, nebo lépe řečeno stylu vedení a používají jen ten styl, který je pro danou situaci nejvhodnější, nebo se jim jeví jako nejefektivnější. Každý ze stylů vedení lidí se hodí pro určitý druh situací a podmínek. Žádný z nich není univerzální. Velkou roli hraje také týmové klima, které na jedné straně může povzbuzovat a motivovat, na druhé straně může být také prostředím demotivujícím. O které styly se konkrétně jedná a jejich stručná charakteristika:

- **Direktivní.** Tento styl je založen **na principu příkazu a kontroly**. Je to styl donucovací, nátlakový, kdy manažer říká lidem přesně co mají dělat, kdy to mají dělat a jaké sankce je čekají, když příkazy neprovedou. Tento styl je vhodný při řešení krizí. Mnozí vedoucí pracovníci si myslí, že musí direktivně řídit i když vedou instituci blízkou vědeckému, nebo vývojovému ústavu, či univerzitě. Tento styl však potlačuje kreativitu a iniciativu.
- **Vizionářský.** Tento styl je autoritativní, ale na rozdíl od předcházejícího stylu manažer má svou **vizi, pro kterou získává pracovníky** a ti pak se s jeho vizi ztotožňují a naplňují ji a jsou zároveň za naplnění vize odpovědní.
- **Afiliativní.** Je stylem, kdy se manažer snaží vyhnout konfliktním situacím, je to vlastně styl vyhledávání sociálních kontaktů. Tento styl vedení je efektivní, když manažer jedná se zaměstnanci, kteří jsou v **personální krizi nebo ve vysoce stresové situaci jako je hromadné propouštění**. A nejefektivnější je pokud se používá v kombinaci se stylem vizionářským, participativním nebo s koučováním. Zřídka kdy je efektivní sám o sobě.
- **Participativní.** Jde o styl demokratický a orientovaný na spolupráci. Manažeři s tímto stylem zapojují své spolupracovníky do procesu rozhodování. Tento styl velmi podporuje budování důvěry a formování konsensu, a to zvláště tehdy, jestliže se tým skládá z vysoce kompetentních jedinců a když vedoucí týmu má omezenou znalost věcí nebo když postrádá pravomoc - například v maticové organizaci. K tomuto stylu inklinují vedoucí pracovníci se silnou orientací na lidi a ve vysoce **stresujících podmínkách**.
- **Udávání tempa** (pacesetting). Tento styl znamená vést pomocí osobního příkladu a vysoké osobní výkonnosti. Manažeři používající tento styl mají vysoké nároky na

výkonnost a kvalitu práce a dokáží se postarat o to, aby tyto nároky byly uspokojeny, a to i za tu cenu, že si daný úkol udělají sami. Tento styl vyhovuje workholikům, ale na druhé straně demoralizuje zaměstnance, kterým se tímto způsobem zdůrazňuje jejich neschopnost a to ne skutečná, ale většinou jen uměle vyvolaná. Jde o snahu manažeru dosáhnout špičkových výsledků, ale většinou jen krátkodobých.

- ■ **Koučování.** Při tomto stylu vedení lidí se manažer angažuje v dlouhodobém profesionálním růstu a v mentorování člověka. Je to účinný **styl, ale nedostatečně používaný**. Koučování by mělo být v repertoáru stylů vedení lidí každého manažera. Manažeři silně orientovaní na lidi dávají tomu stylu přednost v podmínkách nízkého stresu.

Všechny uvedené styly řízení jsou ovlivňovány klimatem na pracovišti. Jestliže klima na pracovišti bude negativně nastaveno vůči řízení nebo vedoucím pracovníkům, nemá vedoucí pracovník šanci uplatnit jakoukoliv metodu nebo styl řízení, pokud neodstraní negativní jevy. To znamená, poznat **faktory, které ovlivňují výkonnost** tím, že ovlivňují klima. Jedním z faktorů je **flexibilita**, která vyjadřuje zda pracovníci vnímají pravidla a procedury v organizaci jako potřebné a účelné nebo zda je považují **jen** za produkt byrokracie. Také vyjadřuje míru, v níž lidé věří, že jejich tvůrčí myšlenky jsou přijímány. Dalším faktorem je **odpovědnost**, tj. jak jsou schopni lidé pracovat samostatně, aniž potřebují pokyn od nadřízeného a jaký mají pocit samostatnosti a odpovědnosti. Lidé pracují samostatněji a odpovědněji, když vědí že mají důvěru od nadřízených v jejich profesionální vědomosti a schopnosti. Pokud bude manažer své profesionální podřízené direktivně řídit za všech okolností, tím více ničí jejich samostatnost, flexibilitu a odebírá jejich odpovědnost. Velký vliv na výkonnost má **jasnost a srozumitelnost**, jako další faktor, který vyjadřuje, zda lidé vědí, co se od nich očekává a zda rozumí tomu, jak jejich úsilí navazuje na cíle organizace apod. Tento faktor má největší vliv na produktivitu práce a pokud je lidem jasno, jaké úkoly mají plnit a jsou jim srozumitelné, je možné plně využít měkké metody demokratické. S uvedeným faktorem úzce souvisí další a to je **zaujetí pro týmovou práci**, který vyjadřuje míru hrdosti lidí na to, že pracují v určitém týmu či organizaci a mají dobrý pocit, že se podílejí na společných cílech. Tím se taktéž zvyšuje jejich výkonnost, cítí zvýšenou odpovědnost za svou práci. Na to navazuje další faktor a tím je **odměna**. Je to vlastně zpětná vazba. Jaký výsledek člověk dosáhne, tak je odměňován. Tento faktor je závislý na čase a výkonnosti, čím větší je časová prodleva nebo není reagováno na výkonnost, tím více se projevuje negativní vliv.

Zároveň se v současné době mění **vztah lidí a organizace**. Ještě nedávno platilo tvrzení, že lidé pracující pro organizaci jsou na ní plně závislí a mají statut podřízených. Dnes mnoho lidí pracuje pro organizaci, ale nejsou jejími zaměstnanci, jsou jen pracovníky organizace, nebo ještě lépe řečeno, pracují ve prospěch organizace. Podle nejnovějších pojmů, kdy se mluví o „pracovnících disponujícími znalostmi“, nejde vůbec o podřízenost, ale v určitém slova smyslu jde o společníky. Protože o své práci musí vědět víc než šéf, mají tendenci být nepostradatelní, ale na trhu práce musí své znalosti neustále nabízet. Manažer musí prokázat umění rozpoznat schopnosti těchto pracovníků a jak využívat profesionálních zkušeností. Podřízenost je mnohdy jen formální a určuje výši platu a potřebu využití znalostí. Mnohdy se současná podřízenost přirovnává vztahu dirigenta a orchestru. Hráči orchestru jsou individualisté, vysocí odborníci a dirigent je ten, který má pravomoc je sladit ke hraní vybrané skladby. Proto je stále větší potřeba řídit zaměstnance jako partnery.

Lidé se neřídí v pravém slova smyslu, úkolem je lidi vést s cílem co nejproduktivnějšího využití konkrétních předností a znalostí každého jedince.

Premisa globalizace. Management již není záležitostí jen podnikovou či státní, ale stále více se stává záležitostí mezinárodní. Rozvoj IS/IT napomáhá změnám nejen struktur, ale umožňuje kooperaci lidem kdekoli na světě. Rozvíjí se nové informační společnosti,

společnosti znalostí, které nejsou již ohraničeny národními zájmy. Procesy získávají celosvětový charakter nadnárodních společností, nastává volná migrace informací, znalostí, výrobních technologií. Vzniká nová ekonomika, která akceptuje nové podmínky. V tomto prostředí neustále měnících se podmínek roste význam inovačních změn jak v koncepci manažerských činností tak obsahu podnikání. Formuje se nové konkurenční prostředí na základě vytváření nerovnováhy trhu, roste proaktivní přístup k tvorbě a implementaci podnikatelské strategie a to nejen u velkých organizací, ale i u malých a středních. Malé a střední podniky se dostávají do globalizačního prostředí podnikání tak, že se stávají externími dodavateli do mezinárodních sítí (virtuální podnikání). Strategické a dominující se stávají inteligenční obory jako je mikroelektronika, telekomunikace, robotika, biotechnologie, nové umělé materiály. Rozhodující je vzdělanost a kvalifikace, s tím souvisí znalostní báze organizací a přístupy k nim. Proto rozhodující roli v rámci globalizačních trendů budou hrát znalostní organizace se silným intelektuálním kapitálem schopné digitálně podnikat.

2 TRENDY PŘÍPRAVY SOUDOBÉHO MANAŽERA

Jak již bylo poukázáno v úvodu, vzdělávací instituce ne vždy dovedou dát absolventům potřebné znalosti pro praktickou činnost a sklouzávají do tak zvané akademické excelentnosti. Pokud školy chtějí vyhovět novým trendům managementu musí k tomu přizpůsobit své učební programy, jednotlivé předměty i jejich obsah. Zde je důležitá především skladba předmětů v daném programu, jejich účelnost, časová a obsahová návaznost. Velké množství předmětů ve studijním programu neurčuje jeho náročnost, mnohdy jsou předměty do programu dány jen účelově. Taktéž i formy výuku se musí přizpůsobit požadavkům současné doby. Bakalářský stupeň studia by měl připravit studenta pro praktický život a zároveň mu dát základy pro další vzdělávání. Uvědomme si, že management není jen vědeckou disciplínou, ale i profesí. Z toho důvodu by se měla v programech možná objevit i povinná krátkodobá praxe. Cílem této praxe by nemělo být zapojení se v organizaci do řídicí činnosti, ale pozorování praktické činnosti manažerů v dané organizaci na určitém stupni řízení, srovnávat ji s naučenou teorií. Na závěr praxe by byla zpracována závěrečná zpráva. Tato forma je již prosazována na některých zahraničních školách a pokud je mi známo, pokusy byly i u nás.

Trendem současné epochy je i digitální podnikání. Do této oblasti patří i digitální přenos znalostí, digitální výuka – e-learning. Tuto formu distančního studia využívá stále více studentů, zejména těch, kterým v prezenčním studiu brání vážné překážky. Pod pojmem e-learning můžeme v širším pojetí chápat veškerou elektronickou výuku, tedy nejen online výuku, ale i výuku pomocí multimediálních prostředků, jakými jsou CD-ROOM nebo DVD. Postupně však pod tímto pojmem stále více chápeme online výuku na webu. Základem distančního studia jsou kvalitně zpracované studijní materiály, které umožní studentovi samostatně studovat a pracovat. Tyto materiály jsou buď tištěné a jsou zpracované podle zásad distanční pedagogiky. Tyto materiály vytváří obvykle vyučující. Další jsou multimediální materiály, které zpracovává odborník – počítačový expert -, který musí mít od učitele pedagogicky a odborně připravený obsah materiálů a od odborníka scénář řazení jednotlivých prvků. Na většině škol se však přesouvají tyto činnosti jen na pedagogy, což je velkou chybou. Protože se distančnímu studiu na vysokých školách formou online v budoucnu nevyhneme, je potřebné s perspektivou plánovat jaké kurzy lze nabídnout a jak budou zabezpečeny. Tištěné texty pro distanční studium je jen první krok. Pokud chceme vést kurzy online měl by perspektivně vzniknout zabezpečovací tým v tomto možném složení.

- Vedoucí projektu znalý všech aspektů e-learningu a disponujícími příslušnými finančními prostředky.
- Odborníky pedagogy zaručují obsah výuky a znalosti distanční výuky.
- Návrháře e-learningu, který ovládá specializované SW systémy pro vedení výuky.

- Programátora, počítačového grafika a webmastera..

Je zřejmé, že respektování specifických nároků distanční výuky vyžaduje odpovídající čas a postupnou plánovitou realizaci.

ZÁVĚR

Trendy managementu pro 21. století jsou nastartovány, jsou publikovány a je potřebné je jen rozvíjet a akceptovat. Akceptovat však racionálně, kriticky, ne je jen přejímat a přenášet je do našeho prostředí, které má přece jen svá specifika a dát na naše lidi, kteří mají potřebný přehled a rozum. Dávat pozor na nebezpečí, abychom nesklouzli do ryze teoretických ekonomických věd, pro našeho absolventa prakticky málo použitelných. Nechť absolvent dostane přiměřený příděl znalostí a vědomostí potřebný pro vykonávání praktické činnosti, ale zároveň ať také dostane akademické základní znalosti pro rozvíjení vědního oboru.

Literatura

- BĚLOHLÁVEK, F.- KOŠŤAN, P.- ŠULEŘ, O. *Management*, Olomouc: Rubico, 2001.
 BENNIS, W. G., O'TOOLE, J. How Business Schools Lost Their Way. *Harvard Business Review*, 5/2005, str. 96 - 104;
 CRAINER, S. *Moderní management , základní myšlenkové směry*. Praha : Management press, 2000. ISBN 80-7261-019-8.
 DRUCKER F. P. *Výzvy managementu pro 21. století*. Praha: Management Press, 2001.
 HAMMER, M. *Agenda 21*. Praha: Management Press, 2002. ISBN 80-7261-74-0.
 JIRÁSEK, A. J. *Management budoucnosti(řízení z prvního sledu)*. Praha: Professional Publishing, 2008. 204 s. ISBN 987-80-86946-82-5.
 SPREIER. W., FONTAINE, M. H., MAÍLOY, R. L. Leadership run amok.(The destructive Potential of Overachievers). *Harvard Business Review* 6/2006. s. 73 - 82.
 VODÁČEK, L., VODÁČKOVÁ, O. *Teorie a praxe v informační společnosti*. 4. vydání. Praha: Management Press, 2001. 314 s. ISBN 80-7261-041-4.

doc. Ing. Vítězslav Stodůlka, CSc.

Vysoká škola Karla Engliš, a.s.
 Ústav managementu a sociálních věd
 Šujanovo náměstí 356/1, 602 00 Brno
 e-mail: vitezslav.stodulka@vske.cz

Doručeno redakci: 12. 9. 2011

Recenzováno: 16. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

CURRENT TRENDS IN TEACHING AND PRACTICE OF MANAGEMENT

Vítězslav Stodůlka

Karel Englis College, Sujanova square #1, 602 00 Brno, Czech Republic, vitezslav.stodulka@vske.cz

Abstract

Validity of management assumptions in the 21st century and their changes. New trends in management styles. Possible directions and perspectives of management teaching.

Key words: New Economy, directive management, organization, vision, affiliation, participation, pacesetting, coaching, practice management, e-learning.

JEL Classification: A 02, M 01

NOVÉ MOŽNOSTI MARKETINGU VE VÝUCE A PRAXI

Peter Stoličný

ÚVOD

Bude asi nošením sov do Athén, když potvrdím, že veškeré vědy a jejich aplikace do praxe se vyvíjejí, a proto je nutné stále se vzdělávat. Platí to také na všechny ekonomické disciplíny, marketing nevyjímaje. Praxe je ovšem poněkud jiná. Stačí se podívat do soupisu literatury studijních předmětů a již odevzdaných bakalářských a diplomových prací na různých vysokých školách, kde se marketing vyučuje, bez ohledu na to, zda jde o školy soukromé nebo univerzitní. Základním dílem je vždy Marketing management Philipa Kotlera, dnes již ve dvanáctém vydání. (od 4. vydání je uváděn spoluautor Kevin Lane Keller) O tom, jaký zmatek vnesl americký „guru“ této vědy do naší výukové struktury se raději nezmiňujeme. My chceme totiž mít ve všech šuplících, dle zvyku c.k. monarchie, pořádek a najednou nám tady někdo míchá předmět marketing, s předmětem management. (Až po skutečně pozorném čtení té 788 stránkové knihy pochopíme, že autor měl na mysli management marketingu, čili systém teoretických a praktických řídicích znalostí a činností V MARKETINGU...a ne management „an sich“.) Z našich autorů je všude citován Dvořáček, Stuchlík, Foret, psycholožka Vysekalová se Strnadem a Vydrovou, pomáháme si starým slovníkem marketingu od Tomka a Vávrové. Často se objevuje v literatuře práce docela nepůvodního Světlíka, nebo okrajové formy marketingu, jako Firemní marketing Zamazalové, Thomasův Guerillový marketing, Lehtinenův Aktivní CRM, nebo Johnové Marketing kulturního dědictví, Janouchův Internetový Marketing a tak bychom mohli pokračovat. Je v pořádku, že se trh plní různými pohledy, hloubavými i povrchními na danou problematiku. Kdyby zde nebyla VELKÁ mezera...

Marketing nám zestárl. Tedy ne sám marketing, ten se, chválabohu, dál vyvíjí. Zestárla nám literatura. Popis a úvahy o nových trendech této disciplíny. Pohledy do budoucnosti, včetně seriózních analýz. Důsledkem toho je mezera také v edukačním procesu. Budoucí „marketaři“ téměř nic nevědí o novotách, které se v marketingové teorii i praxi dějí. A nůžky nevědomosti se také díky neinformovaným pedagogům rozevírají. Již nestačí sáhnout po „Kotlerovi“. Medialitě marketingových procesů totiž věnuje minimální pozornost. (Kotler, 2007, str. 616) Marketing v sociálních sítích není popsán vůbec. Výzkumné metody neuromarketingu - ani zmínka. Nové formy adresných reklam tam nejsou. Augmentová realita stejně chybí, marně byste v tom krásném a rozsáhlém díle hledali WOM marketing, BUZZ marketing, geomarketing, a tak dále. Má to však svou logiku. Pan Kotler (nar. 1931) psal 12. vydání své „Bible“ v roce 2006. To mu už bylo 71 let. Je to stále neuvěřitelně svěží pán, ovšem smršť informačních technologií mu již jaksí ujíždí.

Neúprosný čas mění některé zásadní marketingové postuláty. Jedním z prvních byl Ogilvyho jednoduchý postřeh: „Kdo není viděn, není.“ (Ogilvy, 1983, str. 22). Zásadní průlom do pohledu fungování jakéhokoliv moderního sdělení sepsal McQuail ve svém Úvodu do teorie masové komunikace (Portál, 1999) a Burton, Úvod do studia médií /s českými dodatky reálií Jiráka/ (nakladatelství B & P. 2003) a také psycholog Kanitz, Umění úspěšné komunikace (2004). Zde jmenované práce nemají na první pohled nic společného s ekonomii. Ovšem osvětlují jevy, které se od Bellova vynálezu telefonu a od Bardeenova vynálezu tranzistoru obrovskou rychlostí začaly šířit civilizací a dnes díky satelitní komunikaci zasáhly všechny oblasti lidské činnosti, marketing nevyjímaje. Ten jev se obecně nazývá **KOMUNIKACE**. „Vše komunikuje“ napsal již v roce 1947 Howard H. Aiken, spoluvůdce prvních počítačů IBM. (Encarta encyklopedy CD 1999) Ovšem, to ještě netušil, jak se synchronní i asynchronní komunikace rozběhne až do dnešních dob „Cloud Computingu“,

kdy už nic nepotřebujeme mít „u sebe“ a ke každé chtěné i nechtěné informaci, se dostáváme datovým připojením, přes poskytovatele. Je zřejmé, že na jevy prvotní internetové komunikace, přes sociální sítě až po „cloudy“, marketing musí reagovat. Už to není jenom čistá reklama a PR, které medializují výrobek či službu. Nastává doba mnohem propojenějších a sofistikovanějších struktur, které zásadním způsobem rozhodují o úspěšnosti prodeje, zásadním způsobem vstupují do interakce poskytovatel - recipient, a tak ovlivňují uspokojování potřeb zákazníka a tím úspěch či neúspěch firem.

Pokusme se být konkrétnější a nahlédněme do několika oborů souvisejících s dnešním a budoucím fungováním marketingu. Začít snad můžeme marketingovým výzkumem, který je (respektive měl by být) v počátcích rozhodování podniku o nabídce výrobků a služeb. Testování objektu budoucího prodeje není nic nového. Vždy však do rozhodování vstupovala fakta, která jsme v testech nechtěli mít. Testovaná osoba nemluví pravdu, nebo reaguje nesprávně, protože se chce jevit lepší a inteligentnější, nechá se ovlivnit okolím, chce, aby byl výsledek testu dle svých představ co nejlepší. Novodobé testy jsou však docela jiné. Nejsou závislé na verbálním nebo písemném dotazování, ale na předvádění. Vycházejí ze znalostí fyziologie mozku, z oblasti medicíny. **Neuroscan fMRI** (funkční magnetická rezonance) dokáže díky dnešním znalostem přesně určit, která část mozku na co a jak reaguje. Lze přesně zjistit, jak testovaná osoba reaguje na barvy a tvary (líbí - nelíbí), což je ideální například u průzkumu budoucího „packingu“ výrobku a je možné testovat téměř vše, co s marketingem souvisí. Jde vlastně o dokonalejší formu polygrafu (detektoru lži). Díky této metodě, (která již má svůj stabilní název: **neuromarketing**) lze pomocí testovaných osob zjistit hodně o vztazích budoucích zákazníků k výrobku nebo ke službě. Lze vystopovat pocity štěstí a uspokojení stejně, jako obavy, strach, nejistotu. Lze manipulovat s předmětem zkoumání tak, aby například úpravou textu, obrazu, byly obavy eliminovány, naopak pocity blaha upřednostňovány. Neuromarketing však může v budoucnosti sehrát velmi problematickou roli. Ve zbrojním průmyslu se pokusně manipuluje s neuroscanem na větší vzdálenosti. Tak lze díky vysílaným signálům vytvářet pocity odvahy nebo strachu, ovšem, v našem oboru bychom například mohli ovlivňovat nákupní chování zákazníka. (Jdete kolem fast foodu který nenávidíte, najednou tam vejdete, sníte s chutí hamburger a až když se vzdálíte z dosahu neviditelného signálu, díváte se, co jste to, proboha, snědli.) Pravda, jde o extrémní příklad, ovšem v rámci teoretických možností budoucích funkcí neuroscanu to není nic nemožné. Bude hodně záležet od budoucího etického kodexu marketingových aktivit a od inovované legislativy, zda vůbec bude legální jakkoliv manipulovat s lidským rozhodováním. (Zde si autor neodpustí marginální poznámku: s lidským rozhodováním již manipulováno je, napříč mediálními sděleními, od politiky marketingu po marketing politiky.)

Pokud zůstaneme v oblasti medializace reklamních sdělení, setkáváme se zde s mnoha relativně novými formami. Začneme tou nejstarší: **Virální marketing**. Ten zde existoval dřív, než jeho pojmenování. Šíření pozitivní (negativní) zprávy od ucha k uchu, můžeme považovat za prapředka viral marketingu. Dnes ovšem je na prvním místě šíření informace prostřednictvím sociálních sítí (blogy, miniblogy, komunitní sítě jako facebook a twitter, chaty jako populární Skype, diskusní fóra i obyčejné hromadné emaily). Náš citovaný guru marketingu Kotler (2007, str. 650) v rámci části - Komunikační hodnoty - píše o e-marketingu, přesně cítí, jaký silný náboj má do budoucnosti tato hodnota, ovšem do větší hloubky se oblasti nevěnuje. Není to prostě „jeho parketa“. Mnohem důležitější pro budoucnost výuky marketingu v našich zeměpisných šířkách, je ing. Viktor Janouch (2010) z Univerzity v Pardubicích, který se podrobně věnuje marketingu v globální síti. Kromě zásadních postulátů internetu se autor věnuje **PPC marketingu** (pay-per-click), v podpoře prodeje například **Cross-sellingu a Up-sellingu** (přikupte si další zboží, kupte si dražší zboží, než máte, atp.), věnuje se asi jako první v ČR pravidlům **SMO (Social Media Optimization)** upozorňuje na **SEO** v sítích Facebook a YouTube. Měli bychom už

konečně vzít na vědomí, že sociální sítě jsou silným marketingovým nástrojem, mnohem silnějším než vše, co zde do současnosti bylo. Připomeňme Obamovo vítězství v prezidentských volbách v USA i Paroubkovu vajíčkovou aféru na české politické scéně. A to byly jenom hravé a nevinné začátky sociální komunikace, která může být skrytě řízena, a může nadělat neuvěřitelný užitek i škodu. A takto bychom mohli pokračovat dál. Už nás nemusí zajímat super drahé spoty na TV Nova, které možná již nebudou mít dlouhé trvání. Majitelé privátních TV to vědí a připravují účinné změny v programové struktuře. Podcasting (vynalezl A. Curry v roce 2004) tedy šíření audio a video záznamů na internetu (RSS atp.) dokáže mnohem účinněji a hlavně adresněji „zasáhnout“ konkrétního zákazníka. Pokud bychom chtěli zde odkázat na další novější literaturu než je citovaný Kotler, tak by určitě neměla v portfoliu „marketáka“ chybět studie Moderní marketingová komunikace (Přikrylová, 2010). Právě pohled přes prizmu komunikace je pro pochopení dnešní úlohy marketingu zásadní. Kromě jiného se tato práce věnuje dnes důležitým formám komunikace, které můžeme souhrnně nazvat **WOM - Word-of-mouth**. Jde o neformální komunikaci právě prostřednictvím současných komunikačních kanálů, kde může vzniknout výrazný marketingový účinek, ale také smrtící účinek. Negativní informace se šíří desetinásobnou rychlostí, jako informace pozitivní. (Schulz, 2004). Za tímto účelem již vzniklo několik firem, které se zabývají **ORM - Online reputation management** (například <http://www.mediapol.cz/orm.php>) v rámci WOM má zvláštní místo **Buzz marketing**, (vytváření rozruchu, „bzučení“) třeba i formami **guerilla marketingu**, jakého jsme byli svědky u Vodafonu, který nasazoval parohy konkurenci O2. (Poznámka autora: Je až neuvěřitelné, že se v této kampani v popularitě omylem svezl i operátor T-mobile, když v MF Dnes vyšla mylná informace. (http://mobil.idnes.cz/t-mobile-ma-opet-parohy-vodafone-mu-je-nasadil-spolecne-s-omluvou-px9-/mob_operatori.aspx?c=A100802_121841_mob_operatori_apo)). Síla mediálního sdělení je stále větší a sociální sítě citlivě reagují na změny. Již nejsou zasaženy jenom jisté komunikující skupiny (mladí lidé), ale zprostředkovaně všichni recipienti. Často se totiž informace, například z komunitní sítě YouTube, dostane do celostátního TV zpravodajství. Šikovní marketéři to dokážou využít a dokáží medializovat jev, za který by v běžném reklamním procesu zaplatili neuvěřitelné sumy. A nastává boj, jako honička kočky s myší. Mediátoři vědí, že je chtějí marketéři obelstít, ale marketéři dokážou vymyslet vždy jinou a neotřelou fintu, jak se dostat na veřejnost bez nákladů na reklamu. (**Podlinková reklama - Below The Line Advertising = BTL**) Lze tedy obecně konstatovat, že formy WOM marketingu, včetně Buzz forem, **Influencer marketingu** (ovlivňování pomocí názorových vůdců) a mnoha dalších, často rafinovaných forem souvisejících s moderní komunikací, vstoupili do marketingové praxe poměrně agresivně a zastávají v medializaci výrobků a služeb stále významnější místo. Je zvláštní, že si tohoto jevu v 12. reedici Marketing managementu Kotler & Keller málo všímají. V roce 2007 již byly sociální sítě a jejich výrazný účinek na marketing zřejmé. A ještě jeden prvek u Kotlera chybí - Jeho již tradiční „4P“ se jeví jako nedostačující a i když v anglicky psané literatuře o marketingu je již „6P“, nebo „8P“, přece jenom „něco“ na okraji marketingových aktivit v propojení s medializací je důležité. Toto „P“ lze nazvat **Position into Brands** (Vkládání nadšení do značek). V praxi se to týká právě sociálních sítí, které mohou být tohoto zvláštního „péčka“ nositeli. V naší překladové literatuře vyšla o tomto jevu práce editora Kamran Kashani (2007) dílo Proč už neplatí tradiční marketing, z prací Dominique Turpina ve stati: Chybějící „P“ v marketingovém mixu. A snad poslední připomínka k zajímavým knihám, které doplňují „guru“ Kotlera o nové pohledy, je kniha M. Earlse (2008), 7 principů masového marketingu. V této práci lze konstatovat, že se marketingová teorie jistým způsobem beletrizuje. Již zde neplatí striktní poučky, soupis zásad a shrnutí jako u Kotlera. Autor zde popisuje komunikační principy dost netradičně, například na způsobech chování zákazníků v pisoárech, nebo jednání kolektivu na fotbale, při „mexické

vlně“ a všímá si let ptáků a akvarijní rybičky, u kterých se snaží vypožarovat důvody davového chování. (Earls 2008, str. 89.) Velmi zajímavé, inspirativní jsou myšlenky autora o úloze managementu a o „obchodním taoizmu“ (Earls 2008, str. 243) Autor nás vyzývá, abychom přehodnotili management, vedení firmy a abychom odhodili iluzi, že něco řídíme silou. Konverzace a interakce je tou správnou cestou. Jsou knihy, ze kterých se učíme jako na státnice. Otázka, odpověď, shrnutí (Philip Kotler). A jsou potom jiné knihy, které bychom si měli vzít třeba na dovolenou, na chvíli oddechu, začíst se beze spěchu, odpočívat a přemýšlet. (Mark Earls)

Pokračujme však dál po světě nových nebo skoro nových systémů, které přejímá marketingová teorie i praxe. **Augmentovaná realita - AR** (Augmented reality - rozšířená realita), je zase technologie z oblasti IT, ovšem orientovaná všeobecně informačně, a také marketingově. AR je označení používané pro reálný obraz světa, doplněný počítačem vytvořenými objekty. Přesněji, jde o zobrazení reality (např. budovy snímáné fotoaparátem v mobilním telefonu) a následné přidání digitálních prvků (třeba informací o daném objektu). Zásadní je v této oblasti systém vyhledávání, například pomocí GPS aplikací. V této oblasti se stanou důležitými augmentované bedekry - jakási navigace pro turisty, mířící do význačných míst. Jednoduchým namířením mobilního zařízení na scénérii před sebou, bychom získali informace o všech budovách a místech na displeji. Poťukáním bychom pak získali doplňkové informace, stažené například z Wikipedie. Komerčně budou využívány informace o obchodech a službách, které budou „vyskakovat“ v „chytrém telefonu“, když jej namíříme například na frekventovanou ulici. První nekomerční počiny podobného charakteru tu již jsou. Například aplikace **Lookback maps** nabízí propojení mezi pozicí uživatele a historickými snímky místa. Podobně se chová v androidu k „chytrým telefonům“ již dodávaný software **Layar**. Od toho je jen krok k sofistikovanějším systémům, které by mohly vydavatelstvím nahradit poklesy z prodeje klasických map a turistických průvodců, prodávacům vytvoří primární prostředí pro adresní reklamy, ve službách restaurací a hotelů umožní přímou komunikaci s potencionálním zákazníkem. Třeba také díky informacím o obsazenosti objektu, o cenách a otevíracích hodinách. Zapomínat nesmíme ani na sociální sítě, které se staly jedním z akceleratorů mobilního internetu. I v tomto případě se nabízí propojení s rozšířenou zobrazovací vrstvou, která by v sobě nesla možnosti všeho výše zmíněného. Zapnout augmentovanou vrstvu by mělo jít přímo z rozhraní sociální sítě. Při pořádání akce na Facebooku by neměl být problém zobrazit si lokaci za pomoci augmentované reality. V této oblasti je to spíše o jediném kývnutí pověřených osob a o vyčlenění financí na tento účel. (Více na webu: <http://www.lupa.cz/clanky/rozsiřena-realita-augmented-reality/>). A hlavně, „marketéři“ musí vědět, jaká je pro ně hodnota augmentované reality. Musí se měřit, vyhodnocovat a naplno zapojit do marketingového mixu.

Když se již věnujeme zobrazování, je zde ještě jeden nástroj přítomnosti, a hlavně budoucnosti, který je využitelný v reklamě. Všichni již cítíme, že se „velký bratr dívá“, že ve jménu ochrany majetku a naší bezpečnosti, jsou na každém rohu ulic kamerové systémy, které nejenom snímají dané prostředí, ale jsou schopny inteligentního pozorování. Třeba srovnávání tváří lidí s databází hledaných zločinců. V marketingu jsou takové systémy využitelné v adresnosti reklamního sdělení. (Jdou po ulici školáci? Billboard zobrazí reklamu na nejnovější přehrávač MP3. Jdou kolem lidé odpoledne z práce? Tentýž vyměnitelný billboard zobrazí pohodlnou obuv, nebo oděvy podle počasí, které právě je.) Kamery vstupují do marketingových databází a vyhodnocují, co se děje před billboardem. To už opravdu začíná být podobné fikci románu 1948, protože Velký bratr - „marketáček“ ví, bude vědět, co se nám líbí, po čem toužíme, odkud a kam pravidelně chodíme (billboardy s kamerami si nás předávají, tvoří náš „profil chodce“ a daří se jim dokonce podle zboží, které máme u sebe odhadnout, do jaké sociální skupiny vlastně patříme). Ochrana soukromí trochu brzdí legislativu, a tak technologie nemohou marketingu pomáhat obecně a veřejně. Ale naše

bezpečnost ohrožovaná třeba terorismem, zase naopak bude stále více dovolovat marketingové praxi vyhodnocovat naše soukromí ve svůj prospěch. (Scanery na letištích zaznamenávají obsahy našich zavazadel do databáze. Z takové databáze není těžké definovat obsah kufru a analyzovat, co vlastně cestující potřebují. A co udělá moudrý marketér? Začne se věnovat těm výrobkům, které přece uspokojují potřeby našich leteckých cestovatelů).

Můžeme se pustit dále: Marketingová praxe přejímá z jiných oborů lidské činnosti mnohé, co na první pohled do byznysu nepatří. Dalším prostředkem, který může přinést netušené možnosti, je **geomarketing**. Rozvoj logistiky si vyžádal v naší civilizaci rozvoj mapových služeb. (Nebo je to naopak? Uvolněním armádních mapových systémů se začala prudce rozvíjet logistika?) S pomocí GPS (Global Positioning System), což je vlastně vojenský globální družicový polohový systém provozovaný Ministerstvem obrany USA, je možno určit polohu a přesný čas kdekoli na Zemi. To je velká výzva pro marketéry. Vždyť mapy se mohou stát součástí nejenom distribučních článků, ale také marketingového výzkumu. S využitím geomarketingu je možné v mapách znázornit dojezdové vzdálenosti nebo časové osy. Lze zde znázornit počty návštěv, či objemy nákupů, data sloužící k zpřehlednění distribučních údajů, jako např. počty domácností a jiné. Díky tomu lze lépe analyzovat chování cílových skupin a tím také lépe zacílit propagaci a zefektivnit tak celou komunikaci. Propojením geomarketingu s jinými databázovými systémy (např. **CRM**) lze vytvářet už jenom na základě PSČ, nebo na základě profese jednotlivých respondentů, zákaznické mapy. Na jejich základě lze potom vyhodnocovat nečekané množství údajů o hustotě a typologii zákazníků, o neobsazených místech - tzv. „Hic sunt leones“. V současném (a budoucím) penetrovaném trhu je poznání neobsazeného prostoru velkou valutou. Geomarketing nám dá v budoucnosti ještě něco cennějšího - vývojové mapy. Ty mohou „v čase“, podobně jako mapy meteorologické, informovat management firem o současném stavu nejrůznějších veličin, které jsou pro úspěšný odbyt výrobků a služeb potřebné. (Zajímavé služby v této oblasti nabízí třeba firma **GRATIS**: <http://www.agentura-gratis.cz/geomarketing>, nebo **Česká distribuční** na adrese: <http://www.distribucni.cz/yooacordion/geomarketing.html>)

Výrazně se rozšiřuje již několik let oblast virtuálního marketingu a začíná mít zajímavé dopady na reálný marketing. Již v roce 1990 se Timothy Leary (Leary T., Pataphysic, 1990) zamýšlel nad tím, v jakém to věku vlastně žijeme. „Mutujeme do nového biologického druhu - přešli jsme z Akvária do Terária a nyní směřujeme do Kybérie. Jsme bytosti stahující se do středu kybernetického světa.“ (Leary, 1997, str.6). Jenom ve zkratce je nutné vysvětlení: Leary uvažoval, že na naší planetě vznikl život ve vodě - **akvárium**, potom se přestěhovalo na souš - **terárium**, ve kterém vlastně člověk žije, aby se v blízké budoucnosti dostal do virtuálního světa, do **kybérie**. Není to až takový nesmysl, jako se na první pohled zdá. Leary se vyjadřuje hodně eufemisticky, ovšem podstata jeho závěrů je pravdivá.... Podrobně celou problematiku rozebírá Ing. Jan Mastný ve své doktorandské práci, (Mastný, 2011), kde již v úvodu píše: „Bylo jen otázkou času, kdy pojem virtuality přestane být součástí světa filmu a překročí tu pomyslnou hranici reality, kde se není možno pohybovat bez přispění svalů lidského těla. Tento moment reálně nastal v okamžiku, kdy v roce 1999 Philip Rosedale stvořil základní programovací engine pro simulaci světa složeného z mnoha jednotlivých ostrovů, jejichž počet není omezen, plujících v nekonečném moři a nazval tento svět **2nd life - druhý život**.“ 2nd life je virtuální svět, ve kterém se původně setkávají, žijí, baví se i obchodují hráčem zvolené figurky, v hráči zvoleném prostředí. Ale postupně se z hry stává sekundární, jiný život. Život v Kybérii. Ing. Mastný uvádí: „Zatímco v reálné ekonomice je možno předpokládat díky vyzrálosti daného vědního oboru již poměrně sofistikovanou úroveň paradigmatu, ekonomika virtuálních světů má za sebou velmi krátkou, prakticky několikaletou historii, neposkytující dosud dostatečně hlubokou srovnávací platformu pro zde platné paradigma.“ To ale neznamená, že nemáme tento virtuální svět brát vážně. Čím

hlouběji se dostáváme do světa 2nd Life, tím více jsme tímto virtuálním světem pohlcováni. Náš **AVATAR** (virtuální postava nebo situace - termín byl poprvé použit v románu N. Stephensona, *Snow Crash*, z roku 1992) se začne měnit, ovlivněn možnostmi nabídky a poptávky, získáváním virtuálních a následně i reálných hmotných statků. Něco, co jsme původně považovali za hru (třeba za modifikaci deskové hry *Civilizace* nebo *Monopoly*) se najednou mění na integrovanou součást našeho JÁ. Mimochodem Ing. Mastný přirozeně nemohl ve své práci obsáhnout psychosociální hledisko tématu v plné šíři. Jedná se především o práci z oblasti ekonomie. Ale virtuální realita tohoto typu si v budoucnu bude žádat sociologické i psychologické přístupy, poznání, hledání, a hlavně výstupy do marketingové praxe. Již teď je možné založit si na virtuálním 2nd Life reálný účet. A potom kupovat, prodávat, diskutovat, sbírat zájemce o váš produkt, vyměňovat, skladovat, propagovat jakékoliv komodity za účelem ne virtuálního, ale reálného zisku. Neméně zajímavá je tato virtuální realita v oblasti vzdělávání, kde byly dávno překročeny hranice běžného e-learningu. Ing. Mastný ve své práci uvádí: „V této oblasti je již dnes virtuální prostor plně konkurence schopný ve vztahu k reálnému sektoru. Více než 500 renomovaných světových vzdělávacích institucí buď experimentuje, nebo již reálně poskytuje různé formy vzdělání založené na virtuální realitě v prostoru 2nd life.“ Je nutno přiznat, že málokdo z našich pedagogů ekonomie tuší, jak dalece je v této oblasti lidské vědění. A to byla citace tři roky stará. Bude asi nutné vzdělávat se dál. Ale ne všude jsou tak úplně pozadu. Katedra aplikované ekonomie FF Univerzity Palackého v Olomouci provozuje ve virtuálním světě 2nd life vlastní univerzitní kampus, v jehož útrobách pořádá kromě jiného přednášky, jazykové kurzy a každoroční Mezinárodní vědeckou konferenci - Znalosti pro tržní praxi. (Zde autor této stati přiznává, že nebýt práce ing. Mastného, vůbec by o této činnosti nevěděl). Zdá se tedy, že na tom nejsou všechny vysoké školy stejně a že se najdou pedagogové, kteří se virtuální realitě již léta věnují. Již jsou jednou nohou nakročeni do Kyberie.

Zbývá tedy nezodpovězená otázka: Proč se informace o nových metodách teorie i praxe nešíří dál? Proč se vědný obor - marketing, někde učí v souvislostech s rozvojem ostatních disciplín lidského vědění a poznání a někde - vlastně na většině vysokých škol, se stále a na různé způsoby opakuje jenom Kotler + Keller. Modifikován nesčetnými dalšími kvalitními i méně kvalitními pracemi, učebními texty. Skript marketingu je mnoho. Mnohem více, než je potřebné. To je důsledek požadavku Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, aby každá vysoká škola vykazovala publikační činnost a aby každý habilitovaný pedagog publikoval na své škole. Požadavek kvantity bohužel vítězí nad kvalitou. A tak se stále dokola cituje, opisuje, krátí a doplňuje Kotler.

Nezavrhneme mága Philipa Kotlera. Pokud bychom ho přirovnali k medicíně, tak Kotler + Keller je něco jako Grayova anatomie (Gray, 1858), ve které byly kompletně popsány a kodifikovány veškeré známé části lidského těla. Všechny tkáně, kosti, svaly (v latinském jazyce). Ovšem Gray ještě nemohl znát třeba *Lamina quadrigemina* (centrum hlídaného pohotovostního reflexu v mozku). Takové poznatky jednoduše v polovině 19. století nebyly známy a mohly být objeveny až potom, co nastoupily diagnostické metody pozitronové tomografie (PET), magnetické resonance (MRI) apod. S marketingem je to stejné. Kotler, to je ta „latinská abeceda anatomie“. Ovšem jenom s tím se dnes v globálním a penetrovaném prostředí nabídky a poptávky na trhu už neuživíme. Vysoké školy, katedry ekonomie, studijní předměty zabývající se marketingem, by se měly pravděpodobně věnovat oboru ve dvou semestrech. Ten první by se věnoval „latině“. Tedy marketingu podle Kotlera. A jako nadstavba by byl v následném semestru zařazen předmět, obecně nazvaný třeba Marketingové komunikace. Zde by se studenti seznámili a na cvičeních vyzkoušeli, alespoň něco z toho, o čem pojednávala tato stat.

Učit se - to je, jako byste se hnali za někým, koho nemůžete dohonit, ale jako by to byl někdo, koho nechcete ztratit. (Konfucius, 2006).

Literatura:

- AIKEN, H.H. *Encarta encyklopedy* CD 1999
- BURTON, JIRÁK *Úvod do studia médií*, Brno: B and B, 2003. ISBN 80-85947-67-6
- DVOŘÁČEK, M. - STUHLÍK P. *Marketing na Internetu*. Praha: Grada, 2008. ISBN 80-7169-957-8
- EARLS, M. *7 principů masového marketingu*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 987-80-251-1911-2
- FORET, M. PROCHÁZKA, P. URBÁNEK, M. *Marketing, základy a princip*. Brno: CP Books, 2005. ISBN 80-722-6888-0
- GRAY, H. *Anatomy of the Human Body*. London: 1858.
- JANOUGH, V. *Internetový marketing*. Brno: Computer Press, 2010. ISBN 978-80-251-2795-7
- JOHNOVÁ, R. *Marketing kulturního dědictví a umění*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2724-0
- KANITZ, I. *Umění úspěšné komunikace*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-1222-9.
- KASHASNI, K. *Proč už neplatí tradiční marketing*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN 978-80-251-1536-7
- KONFUCIUS. *Kniha dokumentů -Šu-ťing*. Bratislava: Cad Press, 2006, ISBN 80-85349-43-4
- KOTLER P., KELLER, L. *Marketing management*. Praha: Grada, 2007, ISBN 978-80-247-1359-5
- LEARY, T. *Chaos a kyberkultura*. Praha: Mat'a, 1997. ISBN 80-86013-235
- LEHTINAN, J.R. *Aktivní CRM*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1814-9
- MASTNÝ, J. *Marketingové a ekonomické možnosti virtuálního prostředí v systému 2ndlife*, Západočeská univerzita v Plzni, Ekonomická fakulta, Materiál z kolokvia k obhajobě doktorandské práce, květen 2011.
- McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*. Brno: Joza, 2006, ISBN 80-275-09912-8
- McQUAIL, D. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: 2000. ISBN 80-7178-2000-9
- OGILVY, D. *Ogilvy on Advertising*. New York: Random House, 1983.
- PATALES, T. *Guerillový marketing*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2049-4
- PŘIKRYLOVÁ, J., JAHODOVÁ, H. *Moderní marketingová komunikace*. Praha: Grada, 2010, ISBN 978-80-247-3622-8
- REIFOVÁ, I. a kol. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7
- SCHULZ, W. REIFOVÁ, I. a kol. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0827-8
- TOMEK, G., VÁVROVÁ, V. *Malý výkladový slovník marketingu*. Praha: A plus, 1999. ISBN 80-902514-1-2
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Univerzita v Hradci Králové, 1997, ISBN 80-214-3273-2
- VYSEKALOVÁ, J., STRNAD, P., VYDROVÁ, J. *Základy marketingu*. Praha: Fortuna, 2003. ISBN 80-7168-668-9
- ZAMAZALOVÁ, M. *Marketing obchodní firmy*. Praha: Grada, 2008, ISBN 978-80-247-2049-4

doc. Mgr. Peter Stoličný, ArtD.

Vysoká škola Karla Engliše, a.s.
Ústav managementu a sociálních věd
Šujanovo nám. 1, 602 00 Brno
stolicny@gmail.com

Doručeno redakci: 6. 6. 2011
Recenzováno: 16. 8. 2011
Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

NEW MARKETING POSSIBILITIES IN EDUCATION AND PRACTICE

Peter Stolicny

Karel Englis College, Sujanovo square 356/1, 602 00 Brno, e-mail: stolicny@gmail.com

Abstract

It is not easy to attempt a detached view on marketing future from the perspective of both civilization and technologies. The 21st century brings not only the economical crisis, but also an acceleration of information technologies, a penetrated market of advertising industry and a quantity of new ideas inspired by other sciences. From neurology to geography. From psychology to social science. From literature to multiplication of audio-visual messages. Education field experiences keep to the record. In this kind of environment, it is necessary to ask another type of questions than we used to ask in the past. However, one invariable in marketing remains and that is its mission: to satisfy clients' needs.

Key words: marketing communication, augmented reality, neuromarketing, cyberia, geomarketing

JEL Classification: D 8, I 21, M 31

NÁROČNOST VEDENÍ ÚČETNICTVÍ A DAŇOVÉ EVIDENCE U PODNIKAJÍCÍCH FYZICKÝCH OSOB

Ivana Šafarčíková

ÚVOD

Podnikající fyzická osoba má možnost volby, jak zaznamenávat své hospodářské operace, a tím získat základ pro výpočet daně z příjmů. V možnostech je vedení účetnictví, vedení daňové evidence či uplatňování výdajů paušální částkou. Tento příspěvek se bude věnovat pouze prvním dvěma zmiňovaným metodám, které porovná z hlediska základních otázek evidence. Pro fyzickou osobu je způsob evidování hospodářských transakcí důležitým bodem při rozhodování, neboť uvedené metody jsou různě náročné, ať už z pohledu administrativy či nákladů. Cílem příspěvku je provést analýzu náročnosti vedení účetnictví a daňové evidence u podnikající fyzické osoby. K řešení budou použity následující metody: deskripce, analýza, dedukce a komparace.

1 PODSTATA JEDNOTLIVÝCH SYSTÉMŮ

Povinnost vést účetnictví mají ty fyzické osoby, které jsou buď zapsány do obchodního rejstříku, nebo jejich obrat za kalendářní rok je vyšší než 15 mil. Kč, nebo mají ze zákona povinnost vést účetnictví. Ostatní podnikající fyzické osoby si můžou na základě svého rozhodnutí zvolit daňovou evidenci či účetnictví.

1.1 Daňová evidence

Předmět

Předmětem daňové evidence je zjištění základu daně z příjmů pomocí evidence příjmů, výdajů, majetku a závazků. Daňová evidence ze zákona neřeší výnosy a náklady a z toho vyplývající hospodářský výsledek. Povinně zachycuje odděleně evidenci o peněžním hospodaření od evidence majetku a závazků. Zvláště eviduje příjmy, které jsou předmětem daně zákona o daních z příjmů, od příjmů, které nejsou předmětem daně. Obdobně člení i výdaje nutné k zajištění a udržení příjmů a výdaje neovlivňující základ daně. Veškeré skutečnosti jsou evidovány do období, s nímž věcně a časově souvisejí. (Doleželová, 2008, s. 13 – 14)

Cíl

Primárním cílem daňové evidence je zjištění základu daně z příjmů. Pokud je daňová evidence vedena průběžně, je jejím dalším cílem poskytnout přehled o stavu a pohybu majetku a dluhů podnikatele. Je-li podnikatel plátcem DPH je dalším cílem zajistit údaje potřebné pro správné stanovení daňové povinnosti k DPH. (Sedláček, 2011, s. 11 – 12)

Funkce

Základní funkcí daňové evidence je poskytovat informace pro vyměření daňových povinností podnikatele. Mezi vedlejší funkce můžeme zařadit:

- informační funkce – poskytuje ekonomické informace pro vedení společnosti (např. peněžní deník umožňuje sledovat stav peněžních prostředků);
- evidenční funkce – představuje věrné a průkazné zaznamenávání veškerých skutečností podle požadavků zákona o daních z příjmů;

Tabulka 2: Uživatelé informací daňové evidence

Subjekt	Důvody zájmu
Podnikatel	Operativní řízení firmy – zajištění likvidity, ziskovosti a finanční stability
Stát	Základ pro: vyměření daňových povinností, odvodů na sociální a zdravotní pojištění zaměstnanců
Banka	Finanční situace podniku

Zdroj: vlastní zpracování

- kontrolní funkce – umožňuje kontrolovat platební schopnost: v knize závazků sleduje své platební povinnosti, v knize pohledávek pak platební schopnost svých obchodních partnerů;
- dokumentační funkce – uchovává zaevidované údaje a zjištěný základ daně pro případné pozdější potřeby.

1.2 Účetnictví

Předmět

Předmětem teoretického zkoumání účetnictví je variabilnost vnějších a vnitřních znaků každého konkrétního účtového systému. Do obsahu teorie účetnictví patří účetní výkaznictví a teorie bilance, teorie oceňování, teorie účtů, teorie účtových systémů, analýza historického vývoje a perspektiv a v neposlední řadě analýza účetních forem.

Z praktického hlediska se jedná o systém záznamů hospodářských skutečností v životě ekonomického subjektu, uskutečňovaných podle jasných pravidel specifickými pracovními postupy s cílem podat věrný (pravdivé zobrazení skutečnosti ve smyslu odstranění subjektivních představ a názorů lidí) a poctivý (použití účetních metod způsobem, který vede k dosažení věrnosti) obraz o daném ekonomickém subjektu.

Soubor pravidel obsahuje metody, principy a zásady v oblasti účetnictví, který se dodržuje při vedení účetnictví a při sestavování účetních výkazů. Prostupuje celým zákonem o účetnictví i doprovodnou vyhláškou. Podle publikace (Fašková, 2010, s. 4) můžeme účetní zásady zestručnit následovně:

- a) věrné a poctivé zobrazení skutečnosti;
- b) zásada účetní jednotky;
- c) předpoklad nepřetržitého pokračování činnosti;
- d) zásada periodicity zjišťování výsledků hospodaření a finanční situace účetní jednotky;
- e) oceňování v historických cenách;
- f) zásada stálosti metod účetnictví;
- g) zásada opatrnosti;
- h) návaznost účtů aktiv a pasiv;
- i) zákaz vzájemného zúčtování (kompenzace);
- j) přednost obsahu před formou.

Podle obsahu účetnictví, míry uplatnění právní regulace a uživatelského využití můžeme účetnictví dělit na finanční a manažerské účetnictví. Finanční účetnictví tvoří základní rámec celého podnikového účetnictví, zajišťuje informace finanční povahy vyjadřující vztahy k vnějšímu okolí podniku a je regulováno právními předpisy. Manažerské účetnictví poskytuje soubor informací týkajících se vnitřních jevů podniku – především nákladů a výnosů a jejich struktury – pro řídicí funkce. (Sedláček, 2005, s. 17)

Předmětem účetnictví je tedy sledování stavu a pohybu majetku, vlastního kapitálu a závazků, nákladů, výnosů a hospodářského výsledku na základě zachycení jednotlivých účetních případů odehrávajících se během účetního období v dané účetní jednotce.

Cíl

Prvním cílem účetnictví je věrně a poctivě zobrazit ekonomickou aktivitu podnikatelského subjektu a poskytovat ekonomické informace uživatelům k přijímání správných rozhodnutí. Jedná se především o informace potřebné pro rozhodování o nejvhodnějším využití a umístění prostředků, které mají k dispozici. (Fašková, 2010, s. 3 - 4) Druhým cílem je zabezpečit srovnatelnost výstupních informací v národním a nadnárodním měřítku. (Sedláček, 2005, s. 15)

Funkce

Původní funkce účetnictví pravděpodobně vycházela z potřeby vést informace o majetkové a finanční situaci podniku písemným a trvalým záznamem. Ty poté mohly sloužit k efektivnějšímu posouzení ekonomického rozvoje společnosti – rozšiřování podnikatelských aktivit, plánování investic, analýze rizik svého podnikání. Tato výchozí funkce se postupem času vyvinula v ustálený systém následujících základních funkcí:

- **informační funkce** – představuje prvotní a nejdůležitější funkci účetnictví o poskytování informací o finanční stabilitě podniku, o jeho výnosnosti, platební schopnosti, likviditě a to jak interním, tak externím uživatelům. Detailnější vyobrazení nám poskytuje tabulka 2.

Tabulka 3: Uživatelé účetních informací

Subjekt	Důvody zájmu
Majitel podniku, akcionáři, podílníci	Vlastní ekonomický prospěch – výnosnost vložených prostředků
Manažeri, pracovníci vedoucí	Ekonomický rozvoj společnosti
Ostatní zaměstnanci	Finanční stabilita podniku – nárok na mzdu, plat, jiné benefity, jistota zaměstnání
Obchodní dodavatelé, ostatní věřitelé	Platební schopnost podniku
Zákazníci	Dlouhodobá prosperita podniku
Konkurence	Prosperita podniku, vývojové trendy podniku
Stát – vláda, finanční	Daňová povinnost, odvody na sociální a zdravotní pojištění,

instituce	výpočet statistických ukazatelů
Potenciální investoři	Výnosnost investovaných prostředků, rizika spojená s investicí, rozvoj společnosti
Široká veřejnost	Prosperita podniku a jeho budoucí záměry

Zdroj: vlastní zpracování

- evidenční funkce – spočívá v zaznamenávání všech hospodářských jevů souvisejících s podnikem;
- dokumentační funkce – uchovává informace z minulosti pro potřeby současnosti či budoucnosti, funguje jako důkazní prostředek při vedení sporů, zejména při ochraně a uznání práv vyplývajících ze vztahů mezi věřitelem a dlužníkem;
- dispoziční funkce – slouží jako podklad pro podnikové a vnitropodnikové rozhodovací procesy;
- kontrolní funkce – je plněna při kontrole účetního a skutečného stavu majetku a může také sloužit jako podklad pro hodnocení činnosti manažerů (jak spravují a ochraňují jim svěřený majetek, a jak úspěšně s ním podnikají);
- prezentační funkce – funguje jako prostředek k prezentaci podniku veřejnosti. (Sedláček, 2005)

2 PRÁVNÍ HLEDISKO

2.1 Daňová evidence

Právní úpravu samotné daňové evidence nalezneme v zákoně o daních z příjmů v § 7. Je vymezena velmi stručně. Pro správné vedení daňové evidence je potřeba znát další právní normy, které jsou uvedeny v tabulce 3 včetně vymezení důležitosti daného zákona.

Tabulka 4: Základní právní úprava daňové evidence

Název zákona	Vymezení
Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů	Podstata daňové evidence, definice základních pojmů, stanovení základu daně
Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník	Definice obchodního majetku
Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty	DPH – povinnosti, sazby, evidence
Zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku	Ocenění nabytého majetku reprodukční pořizovací cenou

Zdroj: vlastní zpracování

Kromě této základní právní úpravy v platném znění by fyzická osoba měla být obeznámena s dalšími právními předpisy. Ve stručnosti je můžeme vyjmenovat následovně:

- Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění;
- Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti;

- Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků;
- Zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční;
- Zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů;
- Interní organizační předpisy v podniku.

2.2 Účetnictví

Základem celé účetního systému je zákon o účetnictví, který vytváří právní rámec pro vydávání dalších právních předpisů, např. prováděcích vyhlášek, Českých účetních standardů, aplikací Mezinárodních účetních standardů apod.

Tabulka 5: Základní právní úprava účetnictví

Název zákona	Vymezení
Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví	Předmět účetnictví, základní povinnosti při vedení účetnictví a používání účetních metod
Vyhláška č. 500/2002 Sb.	Podrobnější úprava vybraných prvků účetnictví v návaznosti na zákon o účetnictví
České účetní standardy	Sjednocení účetních metod a postupů účtování
Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník	Úprava účetnictví podnikatelů
Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů	Postup stanovení základu daně a výpočet daňové povinnosti
Zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty	DPH – povinnosti, sazby, evidence

Zdroj: vlastní zpracování

Kromě této základní právní úpravy v platném znění by fyzická osoba měla být obeznámena s dalšími právními předpisy. Ve stručnosti je můžeme vyjmenovat následovně:

- Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění;
- Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti;
- Zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků;
- Zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční;
- Zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů;
- Zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku;
- Zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech;
- Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu
- Interní organizační předpisy v podniku.

3 FINANČNÍ HLEDISKO

Aby bylo možné posoudit finanční hledisko jednotlivých systémů, je potřeba nadefinovat si základní strukturu daných systémů. Vlastní systém daňové evidence tvoří 4 základní prvky:

- a) agendy a procesy – veškeré obchodní operace je potřeba identifikovat a rozčlenit je do předem vytvořených obecných nebo speciálních agend (např. agenda banka, agenda evidence pohledávek, agenda evidence závazků, agenda evidence mezd, agenda evidence majetku apod.);
- b) evidenční záznamy – jsou důležitými nositeli účetních informací, mezi základní evidenční doklady řadíme pokladní doklady a bankovní výpisy, evidenční karty majetku, zásob, pohledávek a závazků, dále odpisový plán a inventurní soupisy;
- c) nástroje vedení – k nejdůležitějším nástrojům patří peněžní deník, kniha pohledávek a závazků, karty majetku a zásob, kniha mzdové evidence, rozpočty;
- d) metody a postupy – je potřeba stanovit si základní způsoby vytváření ekonomických informací – způsoby oceňování, metody evidence zásob, postupy odpisování, postupy tvorby a užití rezerv, postup evidování transakcí, které se uskutečnily před zahájením vlastní činnosti podnikatele. (Landa, 2005)

Vlastní systém účetnictví se skládá z následujících prvků:

- a) účetní předpoklady a zásady – **předpoklady** vznikaly postupně jako důsledek požadavku na jednoznačné deklarování hranic regulérnosti účetních postupů, jejich nedodržení zásadním způsobem mění kvalitu zobrazení skutečnosti v účetnictví (jedná se o předpoklad: účetní jednotky, neomezené doby trvání podniku, měření pomocí peněžní jednotky, pevného časového období a akruální pojetí); **zásady** jsou pravidla, která má účetnictví užívat, aby regulérním způsobem zobrazilo všechny významné aspekty podniku (např. objektivnost údajů, úplnost, obezřetnost, srovnatelnost, stálost metod, atd.);
- b) metodické prvky – metodické prvky můžeme rozdělit do 4 základních skupin: prvky, které určují podstatu a používají se pořád (rozvaha, metody oceňování); prvky umožňující každodenní práci (účetní období, dokladovost, účet a systém účtů, podvojnost a souvztažnost, syntetická a analytická evidence, účetní knihy a účetní zápisy); prvky představující kontrolu (inventarizace, předvaha); prvky umožňující předkládat výsledky účetnictví veřejnosti (rozvaha, výkaz zisku a ztráty, výkaz o peněžních tocích, výkaz o změně vlastního kapitálu).

Při volbě metody evidence hospodářských transakcí se v praxi obvykle zvažují dvě základní kritéria výběru: administrativní náročnost a ekonomická náročnost dané metody. Vypořádat se s administrativními záležitostmi se může podnikatel buď:

- sám;
- zřízením administrativní jednotky;
- přenecháním vedení administrativy externí specializované firmě.

První způsob zvolí fyzická osoba pravděpodobně tehdy, pokud se bude jednat o malý podnik či o podnik, kde nebude nutné vést každodenní záznamy hospodářských transakcí. Druhá možnost bude zvolena v případě velkého podniku, kde každý den dochází k celé řadě transakcí, které si vyžadují každodenní záznamy a jsou doprovázeny velkým množstvím dokladů. Třetí možnost přenechat vedení administrativy externí firmě spočívá ve snížení administrativní náročnosti fyzické osoby za cenu zvýšení nákladů pro společnost.

Náklady jsou jedním z faktorů ovlivňujících dosažený výsledek hospodaření. Vedení administrativy patří k finančně náročným činnostem a to zejména u malých a středních podniků. Tam totiž představují náklady na vedení příslušné metody zaznamenávání hospodářských operací podstatně větší část z celkových nákladů než je tomu u velkých podniků. Obecnou identifikaci nákladů spojených s administrativou nám zobrazuje tabulka 5.

Tabulka 6: Identifikace nákladů spojených s administrativou

Náklad	FO sama	Administrativní jednotka	Externí firma
Základní náklad	Čas poplatníka	Mzda + 34 % pojistného hrazeného zaměstnavatelem	Fakturovaná částka
Technické vybavení	Pořizovací cena + odpis	Pořizovací cena + odpis	V ceně služby
Ostatní (např. prostory, elektřina)	Fakturovaná částka	Fakturovaná částka	V ceně služby

Zdroj: vlastní zpracování

Pokud řeší společnost administrativu přes externí firmu, pak je jediným nákladem fakturovaná částka. V ostatních případech, kdy je administrativa řešena v rámci podniku, je potřeba z kalkulovat náklady na pracovní jednotku a související náklady. Bude-li zřízena samostatná jednotka, pak náklady na pracovní jednotku představují mzdové náklady plus 25 % odvodu na sociální zabezpečení a 9 % na zdravotní pojištění, které hradí zaměstnavatel za své zaměstnance. Bude-li administrativu vykonávat podnikající fyzická osoba sama, pak nákladem bude vlastní ocenění. Tím může být buď průměrná mzda zjištěná podle republikového průměru v dané profesi (údaje ze statistického úřadu), nebo tzv. náklady obětované příležitosti – v našem případě podnikatelův čas, který je vynaložen na vedení administrativy místo samotnému věnování se hlavní činnosti podnikání. K základním souvisejícím nákladům patří technické vybavení – hardware (počítač, tiskárna, běžné počítačové příslušenství) a software (běžný kancelářský balík, vhodný účetní program). Nákladem je jejich pořizovací cena (tj. cena pořízení plus náklady související s pořízením), výše ročních odpisů a případně také technické zhodnocení daného zatřídění. Nesmíme opomenout další vedlejší náklady jako je například elektřina, náklady související s pořízením a užíváním prostor sloužící k vedení administrativy a další náklady, které získáme nejčastěji jako podíl z celkové fakturované částky.

3.1 Daňová evidence

Daňovou evidenci můžeme zařadit k poměrně jednoduchému způsobu zaznamenávání hospodářských operací. Nároky na znalost dané problematiky nejsou vysoké, podnikatel (fyzická osoba) by měl být schopen vést daňovou evidenci již po absolvování některého ze vzdělávacích kurzů, které současný trh nabízí.

Nejvíce ovlivnitelnou složkou výdajů na vedení daňové evidence je cena použitého softwaru. Ta se liší zejména typem programu, který podnikatel využívá. V podstatě nulové výdaje mohou vzniknout tehdy, pokud se rozhodne vést evidenci v tabulkovém procesoru sady Open Office, který je volně dostupný, nebo pokud vede evidenci ručně v tištěných formulářích. K evidenci může také využít produkty sady Microsoft Office, tento balíček je však již zpoplatněn. Nákladnější metodou je pořízení pravidelně aktualizovaného speciálního programu k vedení daňové evidence nebo najmutí k této činnosti externí firmu. Praktickou ukázkou četnosti využívání jednotlivých metod nám znázorňuje tabulka 6, která je výsledkem

online ankety zveřejněné na stránkách „Jak podnikat“. Celkem hlasovalo 5 118 osob a nejvíce používané metody jsou tabulkové procesory s funkcemi součtu, se kterými umí podnikatel pracovat, a zakoupený „účetní“ program.

Tabulka 7: Anketa: „Co používáte pro vedení daňové evidence?“

Prostředek	Počet
Excel apod.	1 329
Tužku, papír, kalkulačku	419
Program free	834
Program koupený	1 496
Jiný způsob	54
Vede mi to někdo jiný	242
Nic, uplatňuji paušální výdaje	744

Zdroj: zpracováno podle (Jak podnikat, 2011)

Výhodou tabulek (Excel, Calc) je to, že si je podnikatel může přizpůsobit zcela svým potřebám, snadno se dají přenášet z jednoho počítače na druhý, výsledky se mohou vytisknout na jakékoliv tiskárně. Jejich použití je však nevýhodné, pracujeme-li s větším množstvím faktur, různých bankovních účtů, potřebujeme-li sledovat různé druhy pohledávek a závazků, příjmů a výdajů ze specifických hledisek nebo jsme-li plátcem DPH a nemáme dostatek znalostí z oblasti evidence a daní. Mezi evidencí k dani z příjmů a evidencí k DPH jsou značné rozdíly. Jako plátce DPH musíme vést dvě evidence: daňovou evidenci pro účely zákona o DPH a evidenci pro stanovení daně z příjmů za kalendářní rok.

Můžeme se také setkat s kombinací metod vedení daňové evidence. V průběhu roku si vede evidenci sám podnikatel a v době, kdy je třeba vymezit daňovou povinnost a další odvody státním institucím předá své podklady daňovému poradci či specializované společnosti. Ta za úplatu připraví všechny potřebné dokumenty.

3.2 Účetnictví

Pro účetnictví existuje speciální právní norma – zákon o účetnictví s několika doprovodnými vyhláškami. Tím je dán velký rozsah podkladů, jejichž znalost je nutná pro samotné vedení účetnictví. Pro každou hospodářskou operaci jsou přesně vymezena pravidla jejich zaznamenávání a evidování. Tím se tato metoda stává složitější a časově náročnější než metoda daňové evidence.

Pro vedení účetnictví již nepostačuje využít tabulkové procesory kancelářské sady, je potřeba obstarat si vhodný účetní program. V nabídce na trhu je celá řada modulů účetních programů od jednodušších po složitější a propojených s ostatními systémy v rámci podniku. Existují i takové moduly, které v sobě zahrnují jak vedení daňové evidence, tak vedení účetnictví, v případě pozdějšího přechodu z jedné metody na druhou. Náklady se pohybují od čtyř do dvaceti tisíc Kč.

ZÁVĚR

Podnikající fyzická osoba má na rozdíl od právnické osoby možnost volby, jak zaznamenávat hospodářské operace, které v podniku probíhají a tím odlišným způsobem stanovit základ pro výpočet daně z příjmů. Tuto možnost volby však nemají ty fyzické osoby, které jsou zapsány v obchodním rejstříku, nebo jejich obrat za kalendářní rok přesáhl částku 15 milionů Kč, případně mají povinnost přímo ze zákona vést účetnictví. Obě metody se liší jak svou podstatou, tak ekonomickou náročností. Zatímco daňová evidence slouží výhradně ke zjištění základu pro výpočet daně, účetnictví poskytuje navíc další důležité informace sloužící k řízení podniku a k prezentaci na veřejnosti. Okruh uživatelů informací z účetnictví je mnohem širší, než je tomu u daňové evidence.

Míru administrativní a ekonomické náročnosti vedení záznamů ovlivňují dva základní faktory. Prvním faktorem je způsob vedení záznamů – ty si může vést podnikatel sám, jedná-li se o malý podnik a podnikatel má alespoň základní znalosti dané problematiky, nebo si v podniku zřídí administrativní jednotku, to znamená, že zaměstnává vlastního pracovníka na danou agendu, nebo může zvolit třetí způsob externí společnost, která se bude starat o evidence veškerých ekonomických operací. Druhým faktorem je zvolená metoda evidence hospodářských transakcí – daňová evidence, účetnictví. Zatímco vedení daňové evidence je zákonem vymezeno v podstatě jen v § 7b zákona o daních z příjmů, vedení účetnictví má speciální právní normu – zákon o účetnictví a doprovodné vyhlášky. Z toho vyplývá, že z právního hlediska a potřebných znalostí je účetnictví mnohem náročnější než daňová evidence. K vedení účetnictví je potřeba pracovat se speciálním účetním programem, který se může skládat z několika modulů dle potřeb podnikatele. Daňová evidence se může vést v tabulkových procesorech běžného kancelářského softwaru či ručně v tištěných formuláři. I k její evidenci je však možné zakoupit speciální program, který je levnější než účetní programy.

Závěrem lze konstatovat, že vedení daňové evidence je méně administrativně náročné než vedení účetnictví, podle velikosti podniku i různě nákladově náročné. Na druhou stranu je však nutné si uvědomit, že daňová evidence neposkytuje informace o fungování podniku, což může mít negativní dopad na budoucí rozhodování podnikatele. V případě problémů lze v účetnictví vyčíst z účetních knih a účetní závěrky zdroj jejich příčin a přistoupit k rychlému řešení.

Literatura

DOLEŽELOVÁ, M. *Daňová evidence 2008*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2008. 138 s. ISBN 978-80-251-1951-8.

FAŠKOVÁ, A. a kol. *Účetní souvztažnosti 2010 – 2011*. 1. vyd. Praha. Wolters Kluwer, 2010. 330 s. ISBN 978-80-7357-538-0.

JAK PODNIKAT. *Daňová evidence – účetní program nebo Excel?* [online]. Aktualizováno dne 18. 5. 2011 [cit. 2011-08-14]. Dostupné z: <<http://www.jakpodnikat.cz/danova-evidence-software-excel.php>>

LANDA, M. *Organizace účetních agend ve firmě*. 1. Vyd. Praha: Management Press, 2005. 163 s. ISBN 80-7261-123-2.

MFCR ^(a). *Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů*, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2011-06-10]. Dostupné z: <http://cds.mfcr.cz/cps/rde/xchg/cds/xsl/182_795.html>

MFCR ^(b). *Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví*, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2011-06-10]. Dostupné z:

<http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=563/1991&PC_8411_l=563/1991&PC_8411_ps=10#10821>

SEDLÁČEK, J. *Daňová evidence podnikatelů 2011*. 8. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. 128 s. ISBN 978-80-247-3802-4.

SEDLÁČEK, J. a kol. *Základy finančního účetnictví*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2005. 331 s. ISBN 80-86119-95-5.

Ing. Ivana Šafarčíková, Ph.D.

Vysoká škola Karla Engliše
Ústav ekonomie
Švermova 114/38, 460 10 Liberec
e-mail: ivana.safarcikova@vske.cz

Doručeno redakci: 30. 8. 2011

Recenzováno: 6. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

INTENSITY OF BOOKKEEPING AND TAX ACCOUNTING FOR THE SELF-EMPLOYED PHYSICAL PERSONS

Ivana Šafarčíková

Karel Englis College, Švermova Str. 114/38, 460 10 Liberec, e-mail: ivana.safarcikova@vske.cz

Abstract

The physical person, who is doing business, has the option of how to keep their economic operation, and thereby obtain a basis for the calculation of income tax. If the person is however registered in the business register, or its sales for the calendar year exceeded a sum of 15 million CZK must mandatorily keep books (accounting). In other cases, he has the option of tax record keeping, accounting, or the application of the expenses of the flat rate amount. This contribution compared the first two methods from the perspective of the basic approach. Tax record keeping is appropriate for businesses with a fewer number of recording operations. His advantage over the accounting is in addition to lower administrative costs, in particular, the flexibility of the record keeping of economic operations.

Key words: accounting, tax record keeping, economic costs

JEL Classification: H 21, M 41

EVROPSKÝ MĚNOVÝ SYSTÉM

Svatava Tesařová

ÚVOD

Evropský měnový systém je jeden z projektů měnové integrace, po tzv. „hadu v tunelu“ představuje druhý pokus zemí Evropských společenství o vytvoření vlastního měnového systému. Významně přispěl zejména ke stabilitě měnových kurzů evropských měn, snížení míry inflace, volnému pohybu kapitálu, posílení monetární spolupráce členských zemí a dosažení určité stabilizace ekonomik. Tím přispěl k vytvoření předpokladů pro vznik hospodářské a měnové unie.

Pochopení základních problémů spojených s Evropským měnovým systémem, především historických souvislostí spojených s jeho vznikem a vývojem, dále podstaty jeho fungování a nástrojů, které využíval, je důležité pro pochopení dnešní Evropské měnové unie. Z tohoto důvodu je problematika Evropského měnového systému i v dnešní době aktuální.

Cílem této práce je - alespoň ve stručnosti - přiblížit jednak historické souvislosti spojené se vznikem a vývojem Evropského měnového systému a jednak základní stavební kameny tohoto systému.

Patří mezi ně především uměle vytvořená košová měnová jednotka ECU, mechanismus měnových kurzů označovaný ERM, úvěrové nástroje určené k intervencím centrálních bank a některé další nástroje.

1 HISTORICKÉ SOUVISLOSTI VZNIKU EVROPSKÉHO MĚNOVÉHO SYSTÉMU

V první polovině sedmdesátých let došlo k rozpadu brettonwoodského měnového systému. Zrušení směnitelnosti dolaru za zlato a přechod řady zemí k systému plovoucích kurzů vedly k měnovým poruchám a nestabilitě měnových kurzů. To pak vyvolalo celou řadu ekonomických problémů. Ty se projevily zejména v mezinárodním obchodě, ale např. i ve fungování integračních mechanismů v rámci Evropských společenství.

Zajištění stability mezinárodního obchodu a další prohloubení integrace si vyžadovalo přijetí určitých opatření v kurzové oblasti. Tato opatření měla zabránit nežádoucím pohybům měnových kurzů a tím zajistit měnovou stabilitu. Evropské země od jejich přijetí dále očekávaly i omezení své závislosti na nestabilním americkém dolaru a snížení jeho významu jako rezervní měny.

Postupně bylo publikováno několik návrhů, jak stabilitu v měnové oblasti zajistit. První z nich předložil v září 1974 francouzský ministr financí Jean Pierre Fourcade. Fourcadeův plán počítal s generální revizí systému hada v tunelu. Další plán vypracoval v červenci roku 1976 holandský ministr financí Wim Duisenburg. Duisenburgův plán byl založen na konceptu tzv. cílových zón. Tyto návrhy však nebyly přijaty.

S dalším návrhem přišel v roce 1978 předseda Evropské komise Roy Jenkins. Politicky ho zaštitili německý kancléř Helmut Schmidt a francouzský prezident Valéry Giscard d'Estaing. Jeho cílem mělo být zajištění kurzové stability, na rozdíl od Wernerova plánu z roku 1970 neusiloval o vytvoření hospodářské a měnové unie. Evropský měnový systém byl založen na dohodách mezi národními centrálními bankami, zůstával tak mimo institucionální systém Evropského společenství. Teprve v roce 1987 se schválením Jednotného evropského aktu začlenil do primárního práva Evropského společenství (Lacina, 2007, str. 202). Evropský měnový systém měl zahájit svou činnost 1. ledna 1979, ve skutečnosti však začal fungovat s mírným pozděním 13. března 1979.

Evropský měnový systém byl založen na fungování tří vzájemně propojených prvků, kterými byly evropská měnová jednotka, kurzový mechanismus a úvěrový mechanismus.

2 EVROPSKÁ MĚNOVÁ JEDNOTKA

Evropská měnová jednotka (*European Currency Unit - ECU*) byla základním prvkem Evropského měnového systému. Její hodnota se odvozovala z koše měn členských zemí. Výchozí hodnota ECU byla stanovena na základě do té doby používané tzv. Evropské zúčtovací jednotky (*European Unit of Account - EUA*), která se jako košová jednotka začala využívat v polovině roku 1974 v souvislosti s rozpadem bretonwoodského měnového systému.

Z EUA převzal Evropský měnový systém počáteční hodnotu ECU a skladbu koše, odlišné však bylo procentuální zastoupení jednotlivých měn v koši. Váhy jednotlivých měn se stanovily v závislosti na podílu zemí na HDP Evropských společenství, podílu zemí na vzájemném obchodu Společenství a podílu na finančních zdrojích Evropského měnového systému. Vypočítané váhy byly v závěru určitým způsobem upraveny tak, že ještě byla mírně zvýšena váha silných měn, zejména německé marky, a naopak snížena váha některých slabších měn, např. italské liry (Dědek, 2008, str. 49).

Složení měnového koše mohlo být poprvé změněno po šesti měsících, následně mělo být přezkoumáváno každých pět let nebo na požádání kteréhokoli z účastníků. K úpravě mohlo dojít pouze tehdy, pokud by se váha měny zahrnuté v koši změnila vlivem pohybu tržního kurzu o více než 25 %. O případné úpravě rozhodoval ECOFIN na návrh Komise Evropských společenství, která své doporučení konzultovala s Měnovým výborem a Výborem guvernérů centrálních bank (Marková, 2006, str. 154).

Do uzavření Maastrichtské smlouvy byly provedeny pouze dvě revize, a to v roce 1984, kdy byl měnový koš rozšířen o řeckou drachmu, a v roce 1989, kdy byl zavedením španělské pesety a portugalského escuda rozšířen na konečných 12 měn (Brůžek, 2001, str. 52). Měny zemí, které vstoupily do Evropské unie k 1. 1. 1995 (rakouský šilink, švédská koruna, finská marka) již do ECU zahrnuty nebyly, protože se připravovalo zavedení společné měny. Složení koše bylo zafixováno na hodnotách z 21. září 1989. Strukturu koše, jak původního, tak i po rozšíření o uvedené měny, ukazuje následující tabulka.

Tabulka 1: Podíl národních měn v ECU (v %)

Měna	13. 3. 1979	17. 9. 1984	21. 9. 1989
Německá marka	33,00	32,00	30,53
Francouzský frank	19,80	19,00	20,79
Britská libra	13,60	15,00	11,17
Nizozemský gulden	10,50	10,10	10,21
Belg. a lucemb. frank	9,50	8,50	8,91
Italská lira	9,50	10,20	7,21
Dánská koruna	3,00	2,70	2,71
Irská libra	1,10	1,20	1,08
Řecká drachma	---	1,30	0,49
Španělská peseta	---	---	4,24
Portugalské escudo	---	---	0,71

Pramen: Lacina, 2007, str. 202, vlastní zpracování

Jedna ECU byla tvořena určitým množstvím jednotlivých měn členských zemí. Každá země měla stanovený centrální kurz k ECU. Tyto centrální kurzy se měnily pouze při oficiálních změnách kurzových parit. Množství každé měny bylo permanentně fixováno, takže při devalvací měny vůči ECU docházelo k poklesu váhy této měny v ECU a při revalvací měny oproti ECU naopak k růstu její váhy v ECU.

S tím, jak se měnily bilaterální kurzy měn obsažených v ECU v rámci stanoveného flukтуаčního pásma, měnila se i tržní hodnota jednotlivých měn vůči ECU. Proto byl kromě dlouhodobě neměnného centrálního kurzu jednotlivých měn vůči ECU každodenně stanovován i tržní kurz jednotlivých měn k ECU (Frait, 1998, str. 185).

Evropská měnová jednotka plnila čtyři základní funkce. Jednak umožňovala stanovit centrální parity národních měn zapojených do mechanismu měnových kurzů. Dále se využívala ke stanovení indikátorů divergence, které měly upozorňovat na vznik odchylek od bilaterálních středních kurzů. ECU se také používala při platebních transakcích mezi centrálními bankami členských zemí Evropského měnového systému spojených s devizovými intervencemi na podporu stability měnových kurzů. Konečně se využívala také ke zmírňování a financování deficitů platebních bilancí (Brůžek, 2007, str. 19).

ECU emitoval Evropský fond měnové spolupráce. Do tohoto fondu musela každá členská země vložit 20 % svých zlatých a dolarových rezerv. Protihodnota těchto složených rezerv pak byla ve formě ECU připsána centrálním bankám členských zemí na jejich účty u Evropského fondu měnové spolupráce. Transakce s těmito Evropskými měnovými jednotkami zajišťovala Banka pro mezinárodní platby v Basileji (Brůžek, 2001, str. 55).

Výše emitovaných ECU se upravovala každé tři měsíce tak, aby objem emitovaných ECU odpovídal požadovanému podílu zlatých a dolarových rezerv. Určitým problémem však bylo to, že emise ECU byla závislá na cenách zlata a kurzu amerického dolaru, tedy na faktorech, které členské země Evropských společenství nemohly přímo ovlivnit. Díky tomu mohlo docházet k nekontrolovatelným výkyvům v emisi ECU a k situaci, že skutečná výše emitovaných ECU byla v rozporu s jejich potřebou (Marková, 2006, str. 158).

Vedle oficiální ECU používané v rámci Evropského měnového systému vznikla i tzv. privátní ECU. Používala se na soukromých trzích. Byly v ní denominovány mezinárodní emise obligací a úvěrů jak soukromých firem, tak mezinárodních organizací nebo vlád. Také se s ní obchodovalo na některých segmentech peněžního a devizového trhu. Za určitý paradox lze považovat skutečnost, že tato privátní ECU byla využívána v poměrně velkém rozsahu, zatímco využívání oficiálního ECU bylo dosti omezené.

3 KURZOVÝ MECHANISMUS

Kurzový mechanismus (*Exchange Rate Mechanism - ERM*) byl druhým prvkem Evropského měnového systému. Navazoval na tzv. „hada v tunelu“. Jeho vytvoření bylo výsledkem kompromisu mezi Německem, které požadovalo kurzový mechanismus na principu bilaterálních měnových kurzů, a Francií, která požadovala měnový systém, ve kterém budou měnové kurzy všech měn navázány na jednu „kotvu“, kterou mělo být ECU.

Evropský měnový systém byl podobně jako brettonwoodský systém založen na pevně stanovených, avšak přizpůsobitelných měnových kurzech. Účast v tomto mechanismu byla dobrovolná. Členská země Evropských společenství mohla zůstat mimo mechanismus ERM, mohla do něho kdykoliv vstoupit, případně z něj vystoupit (Baldwin, 2008, str. 354).

Základem mechanismu byly dva prvky - tzv. paritní mřížka a tzv. indikátor divergence. Paritní mřížka byla tabulka obsahující fixní křížové kurzy měn zemí zapojených do systému. Indikátor divergence ukazoval, nakolik se tržní kurz určité měny vůči ECU odchýlil od oficiálního středního kurzu této měny vůči ECU. Součástí ERM byla také pravidla a nástroje pro intervence a pravidla pro změny kurzových parit (Frait, 1998, str. 182).

Cílem kurzového mechanismu bylo dosažení stability měnových kurzů. Stabilita měla být zajištěna pomocí systému neomezených intervencí centrálních bank. Existovaly dva druhy intervencí: intervence na udržení vzájemných kurzů národních měn a intervence na udržení národních měn k ECU (Marková, 2006, str. 155).

Každá měna měla stanovený střední kurz k ECU, z nich se pak odvozovaly bilaterální střední kurzy národních měn. Dále bylo pomocí tzv. horního a dolního intervenčního bodu stanoveno flukтуаční rozpětí. Základní flukтуаční rozpětí bylo $\pm 2,25\%$. Vedle tohoto rozpětí bylo stanoveno ještě jedno širší rozpětí $\pm 6\%$. Toto širší rozpětí mohly využít země, které nebyly zapojeny do měnového hada. Této možnosti využila Itálie, později Španělsko, Velká Británie a Portugalsko. V srpnu 1993 po turbulencích na měnových trzích bylo toto rozpětí rozšířeno na $\pm 15\%$.

V rámci paritní mřížky měl tedy každý bilaterální kurz tři hodnoty - střední, horní a dolní. Úkolem centrálních bank bylo zabezpečit, aby kurz nepřekročil hranice flukтуаčního pásma, stanovené horní a dolní hodnotou kurzu. Pokud hrozilo toto nebezpečí, byly centrální banky povinny intervenovat nebo přijmout jiná opatření. Součástí systému byly dva základní druhy intervencí - marginální a intramarginální.

Marginální intervence měly zabránit překročení povoleného oscilačního pásma. Tyto intervence byly povinné pro centrální banky obou zemí. Tím se lišil tento systém od „hada v tunelu“, kde tíha intervencí připadla na centrální banku země se slabou měnou. Intervence se prováděly v měnách, jejichž společné pásmo oscilace bylo ohroženo, nebo v amerických dolarech. Centrální banka země se silnou měnou svou silnou měnu prodávala, resp. nakupovala slabou měnu, centrální banka země se slabou měnou svou slabou měnu nakupovala, resp. silnou měnu prodávala. Tím došlo ke zvýšení nabídky silnější měny a poklesu její hodnoty a snížení nabídky slabší měny a zvýšení její hodnoty. Povinnost intervenovat byla neomezená. Pokud by banka vyčerpala své devizové rezervy, byla druhá banka povinna poskytnout jí úvěr. Dobrovolně se mohly rozhodnout pomoci intervenovat na devizových trzích i ostatní centrální banky (Baldwin, 2008, str. 353).

Intramarginální intervence banky prováděly ještě před dosažením intervenčních bodů. Byly dobrovolné a zcela v kompetenci jednotlivých centrálních bank. Banky se jimi snažily zabránit spekulativním útokům na měnu, ke kterým zpravidla docházelo, pokud se kurz dostal na hranici povoleného oscilačního pásma. Tyto intervence se v praxi využívaly mnohem častěji než intervence marginální, připadalo na ně asi tři čtvrtiny veškerých intervencí. Intervence banky prováděly především v dolarech, které byly dostupnější než měna, ve které měly být intervence prováděny. Získání této měny bylo totiž vázáno za povolení příslušné centrální banky. Tento problém odstranilo teprve v roce 1987 podepsání tzv. Basilejsko-nyborské smlouvy. Na jejím základě bylo možné využívat i na tyto intervence úvěry získané z úvěrových linek otevřených mezi centrálními bankami.

Indikátor divergence v systému fungoval jako určitý signální mechanismus. Měl upozornit jednak na to, že některá měna se v rámci ERM vyvíjí výrazněji jinak, než měny ostatní a dále také na to, která země způsobila dané problémy a měla by proto změnit svou politiku (Frait, 1998, str. 185 - 186).

Ukazatel divergence vyjadřoval procentní podíl skutečné odchylky denního kurzu dané měny k ECU od středního kurzu k ECU na maximálně možné odchylce denního kurzu k ECU od středního kurzu k ECU. Maximálně povolená procentní odchylka denního kurzu od středního kurzu k ECU nebyla pro všechny měny stanovena ve stejné výši. Závisela na váhovém zastoupení měny v měnovém koši. Změna kurzu měny s větším váhovým zastoupením ovlivnila hodnotu ECU více než změna měny s menším váhovým zastoupením. Čím větší tedy byl váhový podíl měny v koši, tím nižší byla povolená maximální odchylka.

Velikost maximální odchylky ovlivnilo také povolené oscilační pásmo. Vyšší oscilační pásmo znamenalo i vyšší maximální odchylku.

Ukazatel divergence se mohl pohybovat v rozmezí ± 100 %. Této hodnoty dosáhl, pokud se denní kurz měny k ECU odchýlil od středního kurzu k ECU o celé povolené oscilační rozpětí. Pokud se oba kurzy rovnaly, byla hodnota ukazatele divergence nula. Jako kritická hodnota ukazatele divergence byla stanovena ± 75 %. Pokud dosáhl ukazatel divergence této hodnoty, očekávalo se od země, že přijme opatření ke zmírnění této nerovnováhy. Realizace těchto opatření však nebyla závazná.

Ukazatel divergence tvůrci systému původně považovali za významnou inovaci bretton-woodského systému. V praxi však zpravidla nefungoval tak, jak se od něho původně očekávalo. Ukazatel měl asymetrický charakter. Měny s nízkou váhou totiž zpravidla dosahovaly kritické hodnoty rychleji než měny s vysokou váhou. Problémy vznikaly také tehdy, pokud se současně pohybovalo více měn (Marková, 2006, str. 164).

4 ÚVĚROVÝ MECHANISMUS

Úvěrový mechanismus představoval třetí důležitý prvek Evropského měnového systému. Cílem jeho vytvoření bylo zabezpečit členským zemím přístup k úvěrům, které bylo možno využít k udržení stanovených měnových kurzů a řešení případných problémů s platební bilancí. Úvěrové nástroje, tzv. úvěrové facility, spravoval Evropský fond pro měnovou spolupráci. Postupně byly vytvořeny tři základní druhy úvěrových facilit - velmi krátkodobé financování, krátkodobá finanční podpora a střednědobá finanční podpora.

Velmi krátkodobé financování (*Very Short-Term Financing*) spočívalo v tom, že centrální banky si vzájemně mezi sebou poskytovaly úvěry ve formě neomezené úvěrové linky. Cílem těchto úvěrů bylo poskytnout devizové prostředky na devizové intervence tak, aby země, pokud potřebovala intervenovat v určité měně, měla k této měně prakticky neomezený přístup (Frait, 1998, str. 188). Doba splatnosti těchto úvěrů byla 45 dní, za určitých podmínek ji bylo možné prodloužit na tři měsíce (Dědek, 2008, str. 65).

Krátkodobá finanční podpora (*Short-Term Monetary Support*) byla zaměřena na pomoc při financování krátkodobých deficitů platebních bilancí, způsobených nepředvídanými událostmi nebo nepříznivým cyklickým vývojem. V jejím rámci byla každé zemi stanovena věřitelská a dlužnická kvóta. Věřitelská kvóta stanovila maximální výši příspěvku dané centrální banky. Dlužnická kvóta stanovovala, kolik si země v případě potíží s platební bilancí může maximálně vypůjčit. Věřitelská kvóta byla dvakrát větší než dlužnická. Tím mělo být zabezpečeno dostatečné množství zdrojů. Splatnost úvěru byla tři měsíce a bylo možné ji prodloužit o další tři měsíce.

Střednědobá finanční podpora (*Medium-Term Financial Assistance*) byla určena k financování vážnějších a dlouhodobějších problémů s platební bilancí. Poskytnutí úvěru bylo vázáno na splnění určitých podmínek, které stanovila Rada ministrů. Každé zemi přitom byl stanoven určitý limit, v jehož rámci mohla úvěr čerpat. Úvěry byly poskytovány na dobu dvou až pěti let (Brůžek, 2001, str. 65 - 66).

5 ZHODNOCENÍ A VÝZNAM EVROPSKÉHO MĚNOVÉHO SYSTÉMU

Přestože názory ekonomů na Evropský měnový systém nejsou jednotné, celkově lze říci, že na evropskou ekonomiku působil pozitivně. Podařilo se mu určitým způsobem stabilizovat měnové kurzy a připravit členské země na vytvoření hospodářské a měnové unie.

V počátečním období Evropského měnového systému, zejména do roku 1983, byl kladen důraz především na konvergenci ekonomického vývoje členských zemí. Jednotlivé země byly na rozdílné ekonomické úrovni, zejména měly rozdílnou míru inflace. To bylo neslučitelné s dlouhodobou fixací měnových kurzů. Z toho důvodu docházelo v tomto období k řadě často i poměrně značných změn kurzových parit. Určitým problémem s tím spojeným byla stále se častěji objevující spekulace na změnu kurzu. Spekulanti využívali zejména toho, že směr změny kurzu některých měn byl relativně snadno odhadnutelný, některé měny, jako např. marka, pouze revalvovaly, zatímco některé jiné, např. italská lira, pouze devalvovaly (Baldwin, 2008, str. 356).

Tyto spekulativní útoky přispěly k určité změně v chování členských zemí. Centrální banky se de facto vzdaly samostatné monetární politiky a začaly používat podobnou restriktivní monetární politiku jako německá centrální banka (Baldwin, 2008, str. 356). Díky tomu došlo k poklesu míry inflace ve vysokoinflačních ekonomikách a postupné stabilizaci měnových kurzů. Jejich výkyvy se v letech 1979 - 1985 ve srovnání s obdobím před založením Evropského měnového systému zmenšily o polovinu a v následujícím období 1986 - 1989 se snížily ještě o další polovinu (Fiala, 2009, str. 562). Obzvláště druhá polovina 80. let byla považována za období stability.

Po tomto relativně dlouhém období klidu a stability však Evropský měnový systém zažil od září 1992 do srpna 1993 nejhorší krizi své historie. Tato krize byla o to horší, že ji v této době nikdo nečekal, Společenství bylo po podpisu smlouvy o Evropské unii rozhodnuté zavést společnou evropskou měnu (Lacina, 2007, str. 205). Názory na příčiny této krize se různí. Velkou roli v ní však sehrálo Německo, které se po sjednocení v roce 1990 dostalo do potíží s inflací.

Německo se snažilo vyřešit tyto problémy restriktivní monetární politikou a udržováním vysokých úrokových sazeb, které v létě roku 1992 dosáhly až 10 %. Tato politika však znamenala značný problém pro ostatní ekonomiky, které byly navázané na marku. Udržování fixních parit je totiž nutilo přejít také na restriktivní politiku, a to i navzdory faktu, že řada z nich tehdy stagnovala. Růst nezaměstnanosti a pokles výroby způsobily, že některé země nebyly schopny stanovený kurz vůči marce udržet. Španělsko, Portugalsko a Irsko byly nuceny devalvovat své měny. Itálie, Velká Británie, Finsko a Švédsko dokonce z Evropského měnového systému vystoupily a přešly na volný plovoucí kurz. Nakonec došlo 2. srpna 1993 k rozšíření flukтуаčního pásma na $\pm 15\%$ (Brůžek, 2001, str. 70 - 71). Fakt, že Evropský měnový systém nedokázal této krizi zabránit, vedl k pochybnostem o jeho funkčnosti.

K úspěchům Evropského měnového systému patří zejména výrazné snížení míry inflace. Průměrná míra inflace klesla z 11 % v roce 1980 na 2 % v roce 1986. Země zapojené do Evropského měnového systému byly ke snižování inflace motivovány. Vyšší míra inflace při fixním měnovém kurzu totiž vedla k reálnému zhodnocování měny a tím ztrátě exportní konkurenceschopnosti. Ke snížení míry inflace přispělo i snížení inflačních očekávání, spojené zejména s politikou německé centrální banky.

Kromě snížení inflace došlo také ke konvergenci úrokových sazeb, nákladů na pracovní sílu a tempa ekonomického růstu (Marková, 2006, str. 168). K úspěšnému fungování systému přispěly i některé další faktory. Zejména americká politika silného dolaru, která vedla ke snížení přílivu kapitálu do SRN a tím i tlaku na revaluaci marky. Dále také to, že kontrola pohybu kapitálu zmenšila tlaky na devaluaci francouzského franku a italské liry.

Fungování Evropského měnového systému však nesplnilo všechna očekávání. Určitým problémem bylo jednak to, že ne všechny členské země byly do systému zapojeny, resp. do systému vstupovaly a vystupovaly z něj. Navíc pro všechny země neplatily stejné podmínky, protože širší oscilačního pásma, ve kterém se měnové kurzy pohybovaly, byla rozdílná. Dále se také nepodařilo osamostatnit od vlivu dolaru. Asi dvě třetiny intervencí byly prováděny v dolarech, pouze jedna třetina v měnách členských zemí. Zajímavostí je, že německá

centrální banka intervenovala především v dolarech, zatímco centrální banky ostatních zemí využívaly zejména marku (Marková, 2006, str. 169).

Evropský měnový systém měl být symetrickým systémem, ve kterém by zátěž přizpůsobování měnových kurzů nesly všechny členské země rovnoměrně. Během jeho fungování se však prosadila asymetrie, dominantní postavení získalo Německo. Fungoval tedy podobně jako brettonwoodský měnový systém. Hlavní zátěž přizpůsobování nesly malé ekonomiky. Německá centrální banka prakticky vůbec neprováděla intramarginální intervence, podílela se pouze na marginálních intervencích.

ZÁVĚR

Evropský měnový systém byl vytvořen v roce 1979. Jeho hlavním cílem bylo zajistit stabilitu měnových kurzů evropských měn, která byla narušena rozpadem brettonwoodského měnového systému. Evropský měnový systém byl založen na fungování tří vzájemně propojených prvků, kterými byly evropská měnová jednotka ECU, kurzový mechanismus ERM a úvěrový mechanismus. Mechanismus měnových kurzů ERM fungoval na principu paritní mřížky stanovující bilaterální centrální parity a pomocí horních a dolních bodů pásmo oscilace. Pásmo oscilace bylo stanoveno v rozsahu $\pm 2,25\%$, resp. pro některé země $\pm 6\%$. Centrální banky členských zemí se zavázaly ke společné obraně stanovených kurzů pomocí systému neomezených intervencí. V případě nutnosti bylo možné nové nastavení centrálních parit, vždy však se souhlasem všech členů.

V prvních letech fungování Evropského měnového systému vedla odlišná míra inflace v jednotlivých zemích k poměrně častým změnám centrálních parit. V druhé polovině osmdesátých let všechny země přešly na nízkoinflační strategii německé centrální banky a přijaly německou marku jako kotvu. Díky tomu se počet změn centrálních parit podstatně snížil. Krize v letech 1992 - 1993 pak vedla k rozšíření flukтуаčního pásma na $\pm 15\%$. V této podobě pak systém formálně přetrval až do zavedení eura.

Evropský měnový systém přispěl ke stabilitě měnových kurzů evropských měn, snížení míry inflace, volnému pohybu kapitálu, posílení monetární spolupráce členských zemí a dosažení určité stabilizace ekonomik. Tím přispěl k vytvoření předpokladů pro vznik hospodářské a měnové unie. Svou činnost ukončil 31. 12. 1998, 1. 1. 1999 na něj navázala první etapa Evropské měnové unie.

Základní prvky Evropského měnového systému se pak v modifikované podobě transformovaly do základních prvků Evropské měnové unie. Košová jednotka ECU se přetransformovala v nekošové euro, výchozí kurz eura byl odvozen od kurzu ECU stanoveného poslední den fungování Evropského měnového systému. Systém měnových kurzů ERM se modifikoval v systém označovaný ERM II, jehož základem se stalo euro. Pokud se týká institucionální oblasti, došlo postupně k přeměně Evropského fondu měnové spolupráce na Evropský měnový institut a později Evropskou centrální banku.

Literatura:

BALDWIN, R. - WYPLOSZ, CH. *Ekonomie evropské integrace*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1807-1.

BRŮŽEK, A. *Evropská měnová integrace*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2001. ISBN 80-245-0158-9.

BRŮŽEK, A., SMRČKOVÁ, G., ZÁKLASNÍK, M. *Evropská měnová integrace a Česká republika*. Praha: nakladatelství Velryba, 2007. ISBN 978-80-85860-19-1.

DĚDEK, O. *Historie evropské měnové integrace - Od národních měn k euru, studie 5/2008*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2008. ISBN 978-80-86729-40-4.

FIALA, P. - PITROVÁ, M. *Evropská unie, druhé, doplněné a aktualizované vydání*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2009. ISBN 978-80-7325-180-2.

FRAIT, J. *Mezinárodní peněžní teorie*. Ostrava, Vysoká škola báňská - Technická univerzita 1998, ISBN 80-7078-395-8.

LACINA, L. a kol. *Měnová integrace: náklady a přínosy členství v měnové unii*. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-560-5.

KALINSKÁ, E. a kol. *Mezinárodní obchod v 21. století*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2010. ISBN 978-80-247-3396-8.

KUČEROVÁ, I. *Evropská unie: Hospodářské politiky*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1212-6.

MARKOVÁ, J. *Mezinárodní měnová spolupráce*. Praha: VŠE, 2006. ISBN 80-245-1053-7.

MARKOVÁ, J. *Mezinárodní měnové instituce*. Praha: VŠE, 2002. ISBN 80-245-0431-6.

Ing. Svatava Tesařová

Vysoká škola Karla Engliše
Ústav ekonomie
Švermova 114/38, 460 10 Liberec
e-mail: svatava_tesarova@oalib.cz

Doručeno redakci: 22. 8. 2011

Recenzováno: 6. 9. 2011

Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

EUROPEAN MONETARY SYSTEM

Svatava Tesarova

Karel Englis College, Sverma Str. 38 , 46010 Liberec, Czech Republic, svatava_tesarova@oalib.cz

Abstract

This article deals with the issue of European Monetary System, which is considered to be a predecessor to the European Monetary Union. The article shows in historical context the creation and development of the European Monetary System as well as building stones of this system. The main building stones of the European Monetary System are European Currency Unit, Exchange Rate Mechanism and credit tools that could central banks use to intervene.

Keywords:

European Monetary System, European Currency Unit ECU, Exchange Rate Mechanism ERM

JEL Classification: E42, F33, F36

STŘETÁVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE A AGRÁRNÍ STRANY O STÁTNÍ ZAKÁZKY V POSLEDNÍM OBDOBÍ VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE

Ladislav Zapletal

Jedním z významných aspektů vývoje předmnichovského Československa byl postoj jednotlivých politických stran k problematice státních zakázek, které byly významným zdrojem ekonomického potenciálu těchto politických subjektů. Předložený článek je malým fragmentem široce pojaté studie o soupeření dvou nejsilnějších českých politických stran a současně dvou nejsilnějších článků koaličních vlád předmnichovské republiky, Československé sociálně demokratické strany dělnické a Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, v oblasti zakázek pro armádu. Článek chce napomoci analýze politiky uvedených stran v této oblasti a to v poměrně krátkém, hospodářskou krizí vyhoceném období přelomu dvacátých a třicátých let a současně ukázat jak toto soupeření o ovládnutí státních zakázek při naplňování armádních potřeb ovlivňovalo nejen vojenskou politiku. V relativně krátkém časovém úseku let 1929 - 1932 se výrazným způsobem měnily některé ekonomické, sociální, národnostní a politické aspekty vývoje československého státu, což se znatelně odrazilo nejen ve vnitřní, ale také v zahraniční politice a jak se později ukázalo, měly tyto aspekty negativní dopad i pro samotnou existenci československého státu. Nejde však o pouhou historickou reminiscenci, nalezneme zde řadu nadčasových paralel.

Velká hospodářská krize se ukázala být skutečnou zkouškou připravenosti, koncepčnosti a politické zralosti aktérů československé politické scény. Jednotlivé politické strany spatřovaly v ekonomickém uplatnění při naplňování armádních potřeb součást řešení hospodářské krize. A právě v tomto směru se zvláště výrazným způsobem angažovali dva nejsilnější aktéři politického kolbiště československého státu. Vedle toho, že šlo o dva nosné subjekty koalice, je nutné přes spektrum zápasu o ekonomické uplatnění v armádě vidět střet dvou koncepcí výstavby armády. Závažnost střetnutí dvou nejsilnějších stran koalice vyplývala z několika skutečností. Na straně jedné to byla koncepce agrárníků a na straně druhé model skupiny Hradu, který byl v tomto zápase výrazně podporován sociální demokracií, jejíž představa vojenské politiky a především obecně politické zájmy se značně přibližovaly skupině Hradu.

Obě strany, sociální demokraté a agrárníci, sice vycházely z obecně shodných principů vojenské politiky - zachování státní suverenity a územní celistvosti, ale v konkrétních otázkách se značně lišily. Rovněž tak jimi uplatňovaná taktika byla postavena na kvalitativně rozdílných základech. Jednoznačně se armáda ukazovala v roli jednoho ze stabilizačních prvků hospodářského systému, a proto se rozpoutal neskrývaný zápas o zbytnění vlivu jednotlivých politických stran v této oblasti, který pak zpětně modifikoval vztahy koaličních stran a stupňoval jejich rozpory.

Agrární strana využívala v tomto zápase rozsáhlého vlivu ve vnitřní politice a především silných personálních pozic ve vojenské správě. O jejím silném ekonomickém a politickém postavení svědčilo nakonec proniknutí do pro ni netradičních sfér - těžkého průmyslu. Sociální demokracie byla v obtížnějším postavení. Výrazněji než agrárníci si uvědomovala nebezpečí územního revizionismu sousedních států a tím více prosazovala prohradní koncepci silné moderní armády. Proto volala po modernizaci průmyslu, což současně spojovala s možným, byť částečným řešením hospodářské krize. Zároveň je však nutné konstatovat, že prosazování silné, moderní armády se nutně střetávalo s programovými zásadami, zakotvenými v programu strany z roku 1930, jako byl například miliční systém, rozšíření kontrolních práv parlamentu nad armádními

institucemi, demokratizace armády a snižování vojenského rozpočtu.

S otázkami armádního rozpočtu úzce souvisela i dimenze zápasu agrární strany a sociální demokracie. Všeobecný tlak na snížení rozpočtových výdajů u všech resortů nepřipouštěl starou taktiku agrární strany, postavenou na požadavku zvýšení rozpočtu. S tím větším důrazem pak probíhal zápas o ekonomické uplatnění a vliv jednotlivých stran v rámci rozpočtu stávajícího.

Ve snižování rozpočtu ministerstva národní obrany byla spatřována nezanedbatelná pomoc krizí postiženému hospodářství. To však vyvolalo silnou odezvu vojenských odborníků, kteří zdůrazňovali, že snižování vojenského rozpočtu povede k oslabení obranyschopnosti země. Vojenští profesionálové argumentovali bohatým faktografickým materiálem a přehledem celkového stavu a vývoje armády a dokazovali tak nemožnost zajistit na základě sníženého rozpočtu brannou připravenost země. V armádě byly vyčerpány zásoby plynoucí z dlouhodobé koncepce materiálního budování armády v letech 1926-1930. Materiální situace armády byla natolik deficitní, že v roce 1932 bylo dokonce použito pro běžné výcvikové účely zásob augmentačních skladů. Nejkatastrofálnější situace byla už tradičně v letectvu, kde u rychle se vyvíjejícího leteckého materiálu bylo nutné počítat s rychlou obměnou. Výzbroj letectva zůstávala nejen počtem systemizovaného materiálu, ale i jeho výkonností za sousedními státy. V roce 1930 měla čs. armáda 27 letek. Plán předpokládal do konce roku 1931 celkem s 32 letkami, čehož však nebylo dosaženo. Vojenská kancelář prezidenta republiky ve zprávě pro prezidenta konstatovala: „Ministr musel omezit zakázku nových školních letadel a ponechat zastaralé typy letounů v učilištích, což ohrozí nejen životy letců, ale bude mít vliv na menší zaměstnanost v leteckých továrnách.“ (VHA, 1932a)

Hloubku krize budování letectva dostatečně prokazovala skutečnost, že potřeba všeho druhu leteckého materiálu pro stávající počet letek vyčerpávala veškerý finanční příděl Fondu pro věcné potřeby MNO až do roku 1937 (VHA, 1932b).

Podmínky v letectvu byly vojenskými odborníky považovány za "nejtěžší případ zanedbání nutných potřeb armády". Současně vypracoval gen. Netík, přednosta II. odboru, přehledy pro prezidenta republiky, ve kterých mimo letectvo taxativně vypočítával potřeby armády pro naplnění mobilizaci odpovídajícího stavu. Přehled o situaci zbrojního a dělostřeleckého materiálu k roku 1932 uváděl chybějící finanční položky u jednotlivých druhů výzbroje, které představovaly částku 1 411 445 570 Kčs (VHA, 1932c).

Situaci, která se vytvořila v souvislosti s přípravnými rozpočtovými pracemi charakterizoval na zasedání rozpočtového výboru poslanecké sněmovny K. Viškovský: "Z rozpočtových kapitol je však dnešní krizí nejvíce postižen rozpočet národní obrany. Snížení jejího rozpočtu je relativně, ale i absolutně největší ze všech resortů. My ale stůj co stůj musíme uhájit hodnoty své armádě. Násilné snížení rozpočtu musí mít své meze a snížení vojenského rozpočtu lze chápat jen jako opatření přechodné, které se v budoucnu musí intenzívně nahradit. (Právo, 1931a). Zároveň ministr národní obrany upozornil na negativní dopady těchto úsporných opatření. Podle jeho názoru bylo vytvořeno nepříznivé politické klima pro postoje důstojnického sboru, které měly své kořeny v neutěšených sociálních poměrech gážistů a vytvářely znaky nespokojenosti s oficiální vojenskou politikou (Lidové, 1931a).

V druhé řadě varoval ministr před rozpory, které mohly vzniknout v důsledku úsporných armádních opatření, "neboť vojenská správa v jejich rámci musí přikročit ke snížení vojenských objednávek u většiny továren" (Archiv, 1931).

Uvedené skutečnosti svědčily o vážnosti situace, ve které se nacházela oficiální politika. Úsilí o modernizaci armády naráželo na svízelné a hospodářskou krizí zvýrazněné finanční potíže. Prohradní koncepce vojenské politiky byla navíc

narušována nelehkým postavením sociální demokracie v koalici, kde se sociální demokraté dostali do "nekonečného kruhu". Proti agrární straně žádali snížení vojenského rozpočtu a objektivní tlak hospodářské krize jim tento požadavek nakonec naplnil v podobě výrazných úsporných opatření. Rozpočet MNO na rok 1932 byl snížen o 147 745 030 Kč. na částku 1 252 254 970 Kč. (VHA, 1932d). V tomto okamžiku se však ukázalo, jak obtížné bude přistoupit k modernizaci armády při sníženém rozpočtu. Realizace nového "Válečného plánu RČS" byla možná jen v rámci původních rozpočtových výdajů, které se však mohly zachovat pouze na úkor ostatních ministerstev. Na tento požadavek však sociální demokraté nemohli za žádných okolností přistoupit. Obávali se zbytnění armády, vytvoření "ozbrojené kasty", a to by mezi voliči vážně narušilo jimi prosazovanou sociální politiku. (Právo, 1931b) A tak ministra K. Viškovského v jeho úsilí o zachování původního rozpočtu nepodpořili.

S narůstajícími důsledky krize se začala naplňovat předpověď K. Viškovského. Vojenská správa byla nucena omezovat objednávky u svých tradičních dodavatelů, což těmto firmám přinášelo značné nesnáze. Současně se snižováním vojenských objednávek docházelo k sociálnímu tlaku na zaměstnance továren, které patřily do resortu vojenské správy. Půda parlamentu se stala kolbištěm četných interpelací poslanců různých stran, zejména sociální demokracie, která na zasedání branného výboru parlamentu kritizovala MNO za asociální politiku. Zejména se v této oblasti angažovali sociálnědemokratičtí poslanci Hampl, Vičánek a Chloupek, když uváděli konkrétní snižování mezd ve zbrojních podnicích (VHA, 1932e).

Tlak sociální demokracie na vojenskou správu měl složitější pozadí. S prohlubujícími se dopady hospodářské krize byla armáda stále více vyhledávána jako zdroj trvalých a zabezpečených zisků pro armádní dodavatele. Monopolní postavení v armádě, získání rozhodujícího politického vlivu a prosazení určité politické koncepce při budování armády rezultovalo zisk části vojenského rozpočtu. Vzhledem k tomu, že armáda musela pro zajištění výživy vojáků odebírat agrární produkty, byli agráři oproti svým soupeřům značně zvýhodněni. Na podzim roku 1931 uvedl K. Viškovský, že zemědělství odčerpává z celkového rozpočtu MNO 22 % (Lidové, 1931b).

Snahy po ekonomickém využití armády byly vedeny dvěma směry. Jednak úsilím o zvýšení trvalého odbytu zemědělských výrobků všeho druhu a současně snahou získat pro agrární podniky výhody, které jim mohla armáda poskytnout, jak bylo možné vyvodit ze zprávy politického odboru MNO: "Po útocích poslance Staňka na ministra zemědělství Bradáče podnikl ministr K. Viškovský akci na MNO, kde byla prosazena celá řada akcí ve prospěch agrárního kapitálu." (VHA, 1932f).

Na ministerstvu národní obrany se shromažďovaly interpelace na zajištění trvalého odbytu zemědělských produktů a udělení výhod pro zemědělce. Přes četné ohrazování sociálně demokratických poslanců se agrární strana dokázala v tomto zápase plně uplatnit, jak to ostatně prokazovala interní informace prezidia: "Nákup sena pro armádu byl prováděn za ceny o 60 % vyšší než uvádí ceník. Tato praxe představovala pro účastníky plodinové burzy a současně členy komise rozdělující dodávky pro vojsko zisk 27 miliónů Kč. Zároveň byl přijat výnos o zvýšení cen koní. Stalo se proti vůli našich vojenských odborníků, kteří zdůrazňovali nevhodnost našeho chovu pro vojenské účely. Agrární strana proti vůli armády svoje požadavky prosadila." (VHA, 1932g). Zřetelně se projevila velká výhoda personálního obsazení ministerstva národní obrany a navíc křesla ministerského předsedy. Ukázalo se, že K. Viškovský a F. Udržal, ač představovali prohradní křídlo agrární strany, podlehli v ekonomických otázkách tlaku pravicového křídla strany natolik, že se nakonec angažovali i pro ty agrární požadavky, které ohrožovaly už i tak oslabené pozice hradní koncepce vojenské politiky. Ministr národní obrany vydal pod tlakem agrární strany řadu rozkazů, kterými zcela evidentně zvýhodňoval zemědělství a především velké agrocelky, mající v agrární straně rozhodující ekonomicko-politický vliv.

Preference agrární strany byla zřejmá z příkazu ministra národní obrany k odebrání jen tuzemských zemědělských výrobků od velkých agrocelků (VHA, 1931a), což vzbudilo silně negativní ohlas v samotných armádních kruzích. Vojenská kancelář prezidenta republiky konstatovala, že „Agrární strana terorizuje vojenskou správu při jednotlivých dodávkách. Zvláště vyniká v tom Machník. Viškovský mu hledí vyhovět ke škodě státu a armády." (VHA, 1932h, Archiv, 1931b).

Vzrůstající agresivnost politiky agrární strany a její zbytečné požadavky v rovině ekonomického uplatnění stále více narážely na úsilí zbrojního průmyslu o rozšíření nebo alespoň udržení stávající hodnoty vojenských objednávek. Právě zde projevovali značnou aktivitu sociální demokraté.

Sociální demokraté se domnívali, že v podmínkách zhoršující se krize ulehčí svízelnou situaci dělnictva uchováním alespoň minimálních pracovních možností v rámci udržení vojenských dodávek a chodu zbrojních továren. Jejich taktika při zajišťování těchto cílů však postupně ztrácela na úspěšnosti. Jestliže sociální demokracie nemohla dosáhnout výraznějších úspěchů v této oblasti, pak je přirozené, že příčiny, ale zpětně i důsledky jejich defenzívy ve vojenské politice je nutno hledat i v nemožnosti udržet politiku vládních stran v mezích koaličních zvyklostí. Agrární strana naopak zvyšovala svůj tlak proti koaličním partnerům a prohlubovala rozpor mezi vlastní koncepcí vojenské politiky a modelem skupiny Hradu. Při hledání forem k prosazení svých ekonomických požadavků pronikala agrární strana i do netradičních sfér a prosazovala se metodami, které nejen vážně ohrožovaly koncepci vojenské politiky skupiny Hradu, ale také chod československého politického systému. Zprostředkovaně tak dostávala trhliny jak vojenská politika, tak i obecně politická linie sociální demokracie. Svědčilo o tom i řešení dlouhodobého sporu dvou nejsilnějších československých zbrojařských podniků v prvních měsících roku 1932.

V roce 1932 vyvrcholil zápas dvou největších zbrojních podniků, který ukázal nejen metody a způsoby konkurenčního boje, ale i to, že agrární strana pronikla i do sféry průmyslových center a začala se podílet na zisku velkých průmyslových koncernů.

Geneze celého sporu zasahovala časově do dvacátých let. V roce 1929 se rozpoutal spor dvou československých zbrojařských gigantů. Škodovka obvinila svého velkého konkurenta - Československou Zbrojovku v Brně z porušování smluv a žádala na kompetentních státních orgánech přímý zásah do správních záležitostí Zbrojovky. Až potud se zdálo, že celý spor je běžnou záležitostí dvou konkurenčních podniků. Avšak hlubší analýza dává oprávnění vyslovit tvrzení, že formální spor o respektování obchodních smluv v sobě skrýval především vážné narušení vazeb dvou zainteresovaných vládních resortů: ministerstva národní obrany a ministerstva financí. Současně ukázal na hlubokou roztržku mezi MNO a vojenskou správou, která byla v tomto sporu reprezentována Hlavním štábem a II. oddělením. Do třetice pak tento spor ukázal na vliv agrární strany a francouzského kapitálu. Sociální demokracie se v tomto konfliktu angažovala na straně Hlavního štábu a II. oddělení, které hájilo zájmy hradní skupiny.

V souladu s vypracováním Válečného plánu Československé republiky precizovala vojenská správa potřeby válečného materiálu. Ze závěrečné zprávy bylo zřejmé, že finanční schopnosti státu jsou pod Úrovní rozpočtu. Proto se vojenská správa snažila přinutit československé zbrojní podniky k takovému rozšíření výroby, aby v případě mobilizace došlo k plynulému zásobování armády podle válečných potřeb. Vzhledem k nemožnosti krýt mobilizační potřeby armády budováním nových továren finančními prostředky z fondu pro věcné prostředky MNO, hledala vojenská správa další cesty k získání finančních fondů. Zbrojní továrny měly zvýšenou aktivitou na zahraničním trhu

nabýt nutné prostředky pro rozšíření vlastního strojového parku, schopného zvyšovat výrobu podle požadavků vojenské správy. (VHA, 1929a)

Vojenská správa však neměla možnost řídit soukromý kapitál, nemohla ovládat soukromé podniky a přinutit je pracovat v intencích MNO. Nejpříhodnější se proto zdálo zaměřit pozornost na brněnskou Zbrojovku, jejíž akcie ze 75 % náležely státu. (VHA, 1929b). Navíc byla Zbrojovka tradičně silná v exportu a zejména ovládala odbytiště ve státech malodohodových spojenců.

Zbrojovka měla rozšířit síť svých podniků a jako refundaci dostala příslib značného počtu objednávek od vojenské správy. A právě v tomto okamžiku vstoupila do hry Škodovka, usilující již několik roků o hegemonii v československém zbrojním průmyslu (VHA, 1930a)

Plzeňský podnik vystoupil se zbraněmi, které původně měly být nejsilnější obranou Zbrojovky před konkurencí. V první řadě si vytvořila Škodovka silné zázemí u státní správy, když již v roce 1924 uzavřela tato firma tajnou dohodu s ministerstvem financí, s jejíž pomocí dosáhla u MNO zavedení tzv. "mozaikové" výroby, která jednak vedla ke zničení konkurenčních podniků, ale především k zásadě, podle které se Škodovka stala jediným prostředníkem Zbrojovky při sjednávání všech obchodních smluv v zahraničí. Navíc byla Zbrojovka přinucena vyrábět jen ten materiál" který jí byl touto smlouvou povolen (VHA, 1930a).

V roce 1930, kdy začala vojenská správa realizovat plán zajištění válečného materiálu na podkladě preferencí Zbrojovky, použila Škodovka předcházejících smluv. V první řadě vypověděla plzeňská firma státu smlouvu o "mozaikové" výrobě, čímž zničila řadu malých podniků, orientovaných podle dřívějších smluv na subdodavatelský způsob výroby. A byť byla Škodovka v důsledku nedodržení smluv penalizována státem ve výši 15 milionů Kč, byl pro firmu tento tah výhodný, protože vzápětí obdržela od ministerstva financí úvěr na obchod se ziskem 280 milionů Kč. Už zde se projevila značná angažovanost ministra národní obrany K. Viškovského, který jako jediný na MNO chránil Škodovku před platnými sankcemi (VHA, 1930a).

Další kroky Škodovky souvisely se zahraničními transakcemi brněnského zbrojařského podniku. Škodovka sjednala podle platných zastupitelských smluv pro Zbrojovku atraktivní zbrojní objednávky v Jugoslávii. Obchod byl takového rozsahu, že pro jeho zajištění musela Zbrojovka uskutečnit řadu vážných změn ve svém výrobním programu. Z podnětu agrární strany zasáhly francouzské vojenské kruhy v Bělehradě a výsledkem byla značná restrikce původní 1,5miliardové objednávky zbraní, na níž se převážnou měrou podílela právě Zbrojovka a ta se rázem ocitla ve velmi svízelné situaci, „neboť v očekávání velké dodávky nakoupila továrnu Rothovku v Bratislavě a velké pozemky v Povážské Bystrici." (VHA, 1930b). Škodovka pak především omezila smlouvy u Zbrojovky, takže původní horentní zakázka se zúžila na pouhých 37 milionů Kč, sama si však ponechala kontrakt na 870 milionů Kč. Náčelník štábu, přednosta II. oddělení a náčelník VKPR marně poukazovali "... na převahu cizího kapitálu ve Škodovce, když Zbrojovka je podnikem čistě českým. Škodovka patří více než z poloviny cizímu kapitálu směřuje k získání podniků v ČSR. Smlouva se Schneiderem, jehož úzké kontakty s Francií jsou obecně známé, váže Škodovku, že nesmí prodávat válečný materiál do ciziny a nemohla tedy úředně zastupovati Zbrojovku, která však o těchto závazcích nevěděla a byla pod tlakem ministerstva financí donucena uzavřít tyto smlouvy" (VHA, 1930c).

Zároveň s ekonomickým nátlakem dosáhla Škodovka i velkých personálních změn ve správní radě Zbrojovky, která měla původně 6 členů z ministerstva národní obrany, 2 z ministerstva financí, 2 ze Škodovky a 2 zaměstnance. Protože posledně jmenovaní neměli právo volit, bylo zřejmé, že rozhodující vliv ve správní radě Zbrojovky drželo MNO.

Avšak 12. 2. 1930 přišlo ministerstvo financí s návrhem na vyrovnaní poměru hlasů. Pod silným tlakem agrární strany a ministerského předsedy nakonec ministr národní obrany s návrhem souhlasil a do správní rady Zbrojovky byli nadále dosazováni jen 2 zástupci MNO. Konečně tato dohoda stanovila, že rozhodující slovo pro další činnost Zbrojovky bude patřit jen ministrům národní obrany a financí. "Tato instituce," konstatoval generál Bláha ve zprávě pro prezidenta, "znamená konec dosavadní samostatnosti správní rady Zbrojovky, která bude muset sledovat politiku ministra národní obrany a ministra financí. Vojenská správa se stala naprosto bezmocnou proti ministrovi." Dále generál Bláha konstatoval: „O důvodech, které vedly K. Viškovského a K. Engliše k podpoře Škodovky a tím i ke krokům, které nebyly v zájmu armády a hradní koncepce vojenské politiky, svědčila mj. i úzká finanční spjatost těchto dvou ministrů se Škodovkou. Oba ministři jsou členy správní rady Škodovky, což jim přináší 200000 Kč ročně" (VHA, 1931b).

Zbývající dva zástupci MNO ve správní radě Zbrojovky, gen. Nasál a gen. Pešek, se stali pro svoji zásadní prohradní politiku předmětem tvrdého zásahu ministra K. Viškovského a 13. 6. 1930 byli nahrazeni sekčním šéfem Dr. Vítkem a gen. Noskem. Ve zprávě pro prezidenta bylo konstatováno: "V podstatě se jedná o starý spor Škodovky a Zbrojovky. Sekční šéf Dr. Vítek bude povolným zbrojní politice ministra Viškovského a agrární strany. Gen. Nosek je prospěchář a šplhoun. Škodovka prostřednictvím nejvyšších hodnostářů státu zasáhla přímo interně v bodě naší obrany, velmi důležitém pro svůj egoistický zájem, aby poškodila Zbrojovku." (VHA, 1931b).

Za pomoci silného tlaku vysoce postavených státních úředníků, mezi nimiž nechyběla přímá intervence K. Viškovského, K. Engliše, generála A. Eliáše a gen. V. Klecandy, se nakonec Škodovce podařilo výrazně oslabit konkurenční vliv brněnské firmy. Při soudním procesu s generálem R. Gajdou bylo konstatováno, že „...Klecanda od Škodových závodů dostává 50000 Kč za odborné rady" a současně gen. Bláha prezidentu republiky sděloval, že "gen. Eliáš je inkompatibilitní, jsou známy jeho úzké vztahy s agrární stranou". (VHA, 1931c; VHA, 1931d; VHA, 1932i)

Tato skutečnost se ve svých důsledcích projevila zejména v letech 1931-1932, kdy zhoršující se postavení Zbrojovky bylo sice výsledkem hospodářské krize, ale nicméně zde nemalou roli sehrál dozrívající spor se Škodovkou. Rumunsko a Jugoslávie odmítly zaplatit za uzavřené dohody. Zbrojovka se dostala do svízelné finanční situace, neboť její dluh na přelomu let 1931-32 činil 300 mil. Kč a zároveň nedostala žádné záruky státních objednávek (VHA 1932j). Spor zbrojařských gigantů měl širší, než pouze ekonomické souvislosti. Zejména poodhaloval komplikované zákulisí kolem praktických otázek branné politiky. Armáda jako mocný ekonomický činitel, jejíž funkce byla zvláště v extrémních podmínkách hospodářské krize zvýrazněna, se stala kolbištěm zápasu o ekonomické uplatnění a tím zmírnění krize pro tu či onu část československé společnosti. Navíc se armáda stala polem, na němž se pravicové trendy agrární strany střetávaly s demokratickou koncepcí Hradu, prosazovanou především sociálními demokraty. Nejenže v zápase dvou zbrojařských podniků prohrál ten, který měl nést podstatnou míru odpovědnosti za vyzbrojení armády, ale navíc se ukázalo, jak silné pozice má v armádě a v politickém systému agrární strana. Republikáni získali nejen většinu zakázek zemědělských produktů, ale pomocí konexí se Škodovkou pronikli i do průmyslové sféry. Celé záležitosti pak využili k ještě většímu posílení svých politických pozic v armádě. Dosvědčují to jednak přímé personální zásahy v ministerstvu národní obrany (Hlavní štáb a II. oddělení) a na druhé straně pak pravomoci získané pro ministra národní obrany v otázkách vojenských dodávek. Způsob, jakým ministr K. Viškovský zasáhl do sporu Škodovky se Zbrojovkou, byl v rozhovoru přednosta VKPR s prezidentem o otázkách postavení armády v politickém systému kvalifikován jako "přímé nebezpečí izolace presidenta od armády" (VHA, 1932ch).

Představitelé hradního křídla byli donuceni k okamžitým odvetným opatřením. Nejdůležitější spočívalo ve zřízení ministerského poradního sboru (Sbor pro obranu státu), který měl vyloučit stranické zájmy a naopak zvýraznit obecné potřeby armády. Avšak chod armády, její vnitřní vazby a především meziresortní vztahy se už neřídily, jak praxe ukazovala, až dosud platnými normami. Celou situaci výstižně charakterizoval F. Hummelhans: "Branné výbory poslanecké sněmovny a senátu se staly stafáží libovůle, ať už se jedná o organizaci armády nebo o její hospodářství a podniky průmyslové, jak to ukazuje poslední případ Zbrojovky" (Právo, 1932).

Ze širšího hlediska se celý spor dotýkal závažné otázky postavení armády v politickém systému československého státu. Tento problém odrážel celou složitost změn ve fungování koalice politických stran, změn v oblasti ekonomického, politického a národnostního vývoje. Celý spor svědčil o tom, že radikální křídlo agrární strany začalo bez ohledu na všeobecné státní zájmy prosazovat egoistické stranické cíle. Proto se snažila agrární strana o převedení všech otázek řízení vojenské politiky pouze do rukou výkonné moci s vyloučením parlamentu. (Bláha, 1936, s. 161.)

Spor o místo armády v politickém systému a tím i spor o vnitřní vazby v armádě, byl zápasem agrární a prohradní koncepce výstavby armády, pro jejichž střetání se vytvořily v důsledku hospodářské krize ekonomické, vnitřní, zahraničně politické a také ideologické předpoklady. Postavení agrární strany v politickém životě československého státu bylo natolik silné, že vytvářelo možnost neohrožitelné hegemonie i v oblasti armádní problematiky. Sociální demokracie byla zatlačena do defenzívy.

Literatura:

Archiv FS ČSFR. 1931a. *Branný výbor poslanecké sněmovny NS RČ*, reg. 7, kr. 70, č. j. 21, 1931

BLÁHA, S. *Branná politika a demokracie*. Praha: 1936, str. 161

Lidové noviny. 1931a. 1. 11. 1931

Lidové noviny. 1931b. 5. 10. 1931

Právo lidu. 1931a. 1. 11. 1931

Právo lidu. 1931b, 3. 11. 1931

Právo lidu. 12. 5. 1932

Archiv FS ČSFR. 1931b. *Těsnopisná zpráva o 115. schůzi senátu NS RČ*. 20. 10. 1931

VHA Praha. 1932a. *Fond VKPR*, kr. 6. č. j. 27, 1932, PT

VHA Praha. 1932b. *Fond VKPR*, kr. 6. č. j. 15, 1932. PT

VHA Praha. 1932c. *Fond VKPR*, kr. 6. Č. j. 29, 1932. PT

VHA Praha. 1932d. *Fond MNO, pres.,kr. 10419*, č. j. 22-5/2-11, 1932

VHA Praha. 1932e. *Fond MNO, pres., kr. 10365*, č. j. 40-2/7, 1932.

VHA Praha. 1932f. *Fond MNO, pres., kr. 98*, č. j. 3/7-21, 1932

VHA Praha. 1932g *Fond MNO, pres., kr. 9393*, č. j. 55-1/6, 1932

VHA Praha. 1931a. *Fond MNO, pres., kr. 12253*, č. j. 63-4/1, 1931

VHA Praha. 1932h. *Fond VKPR*, kr. 122, č. j. 258, 1932

VHA Praha. 1929a. *Fond VKPR*, kr. 4, č. j. 14/29, 1929. PT

VHA Praha. 1929b. *Fond VKPR*, kr. 4, č. j. 15/29, 1929. PT

VHA Praha. 1930a. *Fond MNO, V. odbor, kr. 10332*, č. j. 89-4/23-2, 1930

VHA Praha. 1932ch. *Fond VKPR*, kr. 6, č. j. 20/32, 1932. T

VHA Praha. 1930b. *Fond VKPR*, kr. 5, č. j. 13/30, 1930. T

VHA Praha. 1930c. *Fond MNO, pres. kr. 8666*, č. j. 28-4/1-40, 1930.

VHA Praha. 1931b. *Fond VKPR*, kr. 5, Č. j. 13. T-31, 1931.

VHA Praha. 1931c. *Fond VKPR*, kr. 5, č. j. 14/30, T-33, 1931

VHA Praha. 1931d. *Fond VKPR*, kr.5, č. j. T-5/30, 1931

VHA Praha. 1932i. *Fond VKPR, kr. 5, č. j. T-5/32, 1932*
VHA Praha. 1932j. *Fond VKPR, kr. 116, č. j. 124/1932*
VHA Praha. 1932k. *Fond VKPR, kr. 6, Č. j. 20/32, 1932. PT*

doc. PhDr. Zapletal Ladislav, CSc.

Ústav managementu a sociálních věd
Vysoká škola Karla Engliš, a.s.
Ladislav.zapletal@vske.cz

Doručeno redakci: 1. 9. 2011
Recenzováno: 6. 9. 2011
Schváleno k publikování: 20. 9. 2011

RIVALRY BETWEEN THE CZECHOSLOVAK SOCIAL DEMOCRACY AND THE AGRICULTURAL PARTY OVER STATE CONTRACTS IN THE LAST PERIOD OF THE GREAT ECONOMIC CRISIS

Ladislav Zapletal

Karel Engliš College, Sujanovo square 356/1, 602 00 Brno, e-mail: ladislav.zapletal@vske.cz

Abstract

The article is a fragment of the study of rivalry of the strongest Czech political parties, the Czechoslovak Social Democratic Workers' Party and the Republican Party Agricultural and Farming people in the area of procurement for the army. Article aims to help policy analysis of these parties in this area in the period 1929 – 1932 and also to show how this rivalry for control over government contracts in meeting the needs of military influences military policy. In relatively short period of time is significantly changed some of economic, social, ethnic and political aspects of the Czechoslovak state, which is not significantly reflected in the interior, but also in the foreign policy and how it turned out, these aspects have a negative impact for the very existence Czechoslovak state.

Key words: rivalry, Czech political parties, procurement for the army, policy analysis, government, contracts, economic, foreign policy, economic aspects, unemployment, neoclassical theory, Keynesian approach

JEL Classification: N 44

Periodica Academica č. 1, ročník VI, 2011.

Recenzovaný časopis Vysoké školy Karla Engliše a.s. vycházející dvakrát ročně.

Obsah časopisu je zaměřen na aktuální teoretické poznatky z ekonomie, managementu, práva a společenských a nově i bezpečnostních věd a jejich aplikace v praxi.

Objednávky předplatného přijímá vydavatelství, cena předplatného je 75,- Kč, jednotlivé číslo lze zakoupit za 40,- Kč na místech výuky (Brno, Liberec).

Originální příspěvky vztahující se k zaměření časopisu přijímá v elektronické podobě redakce (pokyny pro autory na www.vske.cz, záložka Věda a výzkum), o zařazení příspěvku rozhoduje redakční rada.

Redakční rada:

doc. PhDr. Felix Černoch, CSc., Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů

prof. Ing. Jiří Dvořák, DrSc., Fakulta podnikatelská Vysokého učení technického

Dr.h.c. prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Panevropská vysoká škola Bratislava

prof. Ing. Jaroslav Komárek, CSc., Vysoká škola Karla Engliše – předseda

prof. Ing. Jozef Královič, CSc., Vysoká škola Karla Engliše

doc. Ing. Jaroslav Dočkal, CSc., Vysoká škola Karla Engliše

doc. JUDr. Mikuláš Sabo, CSc., Ekonomická univerzita Bratislava

Adresa redakce:

Periodica Academica,

Vysoká škola Karla Engliše, a.s.

Šujanovo nám. 356/1, 602 00 Brno

sekretariat@vske.cz

Vydavatelství:

Vysoká škola Karla Engliše, a.s.

Šujanovo nám. 356/1,

602 00 Brno

Tisk:

GNT s.r.o.

Purkyňova 93

612 00 Brno

ISSN 1802-2626